

БІБЛІОТЕКА ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІТЬ

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Наукова бібліотека

**БІБЛІОТЕКА ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА:
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ**

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції

24-26 вересня 2012 року

Чернівці
Чернівецький національний університет
2016

УДК 027.7:378.4(477.85)ЧНУ
ББК 78.34(4УКР)757.11я431
Б 594

Друкується за ухвалою редакційно-видавничої ради
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Редакційна колегія:

канд. філол. наук., доц. М.Б. Зушман,
Н.М. Загородна, Т.Д. Мурашевич, О.І. Бабюк,
В.І. Ряба, М.І. Махмутова

Б 594   **Бібліотека** Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: історія та сучасність : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Чернівці, 24-26 вересня 2012 р.) / М-во освіти і науки України, Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича, Наукова б-ка. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. – 200 с.

Збірник підготовлено на основі доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції “Бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: історія та сучасність” з нагоди 160-річчя з дня заснування Наукової бібліотеки ЧНУ (м. Чернівці, 24-26 вересня 2012 року).

Розраховано на фахівців і дослідників в галузі бібліотечної справи.

УДК 027.7:378.4(477.85)ЧНУ
ББК 78.34(4УКР)757.11я431

© Чернівецький національний
університет, 2016

ЗМІСТ

<i>Айвазян О.Б., Великосельська О.М.</i> Від джерел до ювілею: літопис Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету	5
<i>Акімова Ж.П.</i> Сторінками історії відділу комплектування: створення, здобутки, сьогодення	16
<i>Антонова Т.І.</i> З історії створення фонду рідкісних та цінних книг Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича	23
<i>Белоус І.О.</i> Формування книжково-журнального фонду бібліотеки Львівської Політехніки до 1939 року: особливості та джерела поповнення	29
<i>Ворнік Л.Д.</i> Рекаталогізація та штрих-кодування підсобного фонду відділу читальних залів Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету: практика роботи та підсумки	36
<i>Дячук М.П.</i> Книги мають свою долю (сторінки з історії фонду іноземних видань Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича)	42
<i>Загородна Н.М.</i> Бібліотека Чернівецького університету: обласний методичний центр вузівських бібліотек	55
<i>Зушман М.Б.</i> Бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича як сучасний науковий інформаційний центр	61
<i>Калічко О.В.</i> Реєстрація читачів бібліотеки в автоматизованому режимі: проблеми та перспективи впровадження	85
<i>Кунанець Н.Е.</i> Бібліотеки просвітніх товариств на Буковині (кін. ХІХ – поч. ХХ ст.)	89
<i>Махмутова М.І.</i> Особливості формування ДБА при функціонуванні АБІС “ІРБІС”	100
<i>Мурашевич Т.Д.</i> Меценатство в Науковій бібліотеці Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича	105
<i>Незвещук Т.В., Гоменюк Н.М.</i> Сучасний стан та напрями роботи зі збереження та використання вітчизняних видань відділу зберігання фондів Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича	112
<i>Прокочук В.С.</i> Краєзнавча складова в діяльності наукової бібліотеки Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка ..	118

<i>Рабчун О.С., Олару О.В.</i> Бібліотека святого Володимира як приклад розвитку університетської бібліотеки.....	128
<i>Рева Л.Г.</i> Часопис “Слово і час” як джерело в дослідженні української літературної біографіки.....	141
<i>Сажок О.В.</i> Діяльність народної бібліотеки-читальні Володимир-Волинського Свято-Володимирського братства наприкінці ХІХ ст.....	146
<i>Самотий Р.С.</i> Будівля як носій іміджу бібліотеки.....	154
<i>Чебан Г.І.</i> Постаті в історії Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.....	162
<i>Червінська К.Г.</i> Функціонування бібліографічних картотек Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету в світлі проблем каталогізації інформаційних ресурсів.....	168
<i>Шилюк О.І.</i> Наукова бібліотека Чернівецького університету в 40-х–80-х рр. ХХ ст.....	175
<i>Югансон Н.Е.</i> Електронний каталог як основа функціонування автоматизованої інформаційно-бібліотечної системи.....	193
Відомості про авторів	197

**Олена Айвазян,
Ольга Великосельська**
Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

ВІД ДЖЕРЕЛ ДО ЮВІЛЕЮ: ЛІТОПИС НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Стаття висвітлює історію становлення та розвитку однієї з найбільших бібліотек Подільського краю, розкриває основні напрямки діяльності університетської книгозбірні, досягнення та здобутки колективу.

Ключові слова: наукова бібліотека Хмельницького національного університету, історія бібліотеки, інформаційні технології, ресурсна база, наукова робота, програма “Молодий спеціаліст XXI століття”, видавнича діяльність.

У вересні 2012 року наукова бібліотека Хмельницького національного університету разом із університетом відзначає свій 50-літній ювілей. Лауреат обласної премії імені Мелетія Смотрицького в галузі бібліотечної роботи, ровесниця університету, книгозбірня пройшла не простий, але яскравий шлях свого становлення, розвитку, модернізації, стала однією з найбільших книгозбірень Подільського краю, провідною установою по запровадженню сучасних інформаційних технологій.

Історія бібліотеки тісно пов'язана з історією університету і веде відлік з вересня 1962 року, коли в місті Хмельницькому був відкритий загальнотехнічний факультет Українського поліграфічного інституту ім. І. Федорова (м. Львів) з вечірньою формою навчання. Книгозбірня розташувалася на другому поверсі теперішнього першого корпусу університету в двох невеликих кімнатах площею 30 м², в одній із них знаходився абонемент, в іншій – читальний зал на 30 місць.

Читачами бібліотеки стали 242 студенти та 10 викладачів, а перші 1185 примірників наукової, навчальної та методичної літератури для бібліотеки передав Український поліграфічний інститут ім. І. Федорова. Всю роботу в бібліотеці виконувала бібліотекар Марія Іванівна Міль (Рижук), яка обслуговувала читачів, комплектувала фонд, проводила бібліотечні огляди, видавала довідки. **Незабаром разом з нею в бібліотеці почали працювати активна та відповідальна Ніна Броніславівна Беднарська, енергійна та працьовита Катерина Степанівна Степанець. Саме вони заклали основи бібліотеки, сприяли її розвитку, формуванню фондів, запроваджували нові форми і методи роботи з читачами, і їхні імена назавжди залишаться в історії університету та книгозбірні.**

Надаючи великого значення бібліотеці як першій лабораторії вишу, ректорат на всіх етапах розвитку книгозбірні завжди приділяв і приділяє значну

увагу покращенню її матеріально-технічного стану, поповненню фондів, розширенню штатів.

У формуванні основного ядра бібліотечного фонду активну участь брали всі викладачі інституту, що сприяло його швидкому зростанню. Так, 1965 року книжковий фонд нараховував 9 тис. примірників, а у 1966 році – вже 17 тис. навчальної, наукової та методичної літератури. Безкоштовно ділилися технічною літературою та підручниками з молодим навчальним закладом політехнічні інститути Києва, Харкова, Львова та інших міст Радянського Союзу.

1967 рік став важливим в історії розвитку вишу – на базі філіалу УПІ відкрився новий вищий навчальний заклад України – Хмельницький технологічний інститут побутового обслуговування (ХТІПО). На час заснування інституту у ньому навчалось 900 студентів, на 9-ти кафедрах працювало 63 викладачі. Стрімке зростання інституту позитивно вплинуло на розвиток бібліотеки. Значно збільшилось асигнування на комплектування фонду, який щороку поповнювався від 20 до 50 тисяч примірників. Бібліотека передплачувала до 200 назв журналів та газет, комплектувалась виданнями іноземними мовами. За три роки фонд бібліотеки збільшився втричі і на 1970 рік складав 73,8 тис. примірників.

В жовтні 1967 року призначено першу завідувачку бібліотеки Катерину Степанівну Степанець, яка впродовж 17 років очолювала колектив книгозбірні. Праця Катерини Степанівни належно оцінена: вона ветеран університету та бібліотеки, нагороджена Почесною грамотою Міністерства вищої і середньої освіти СРСР (1970 рік), двома відзнаками переможця у соціалістичному змаганні, медаллю “Ветеран праці” та багатьма Почесними грамотами, занесена на Дошку Пошани ХНУ, а її ім’я внесено в Книгу Пошани інституту.

У 1970 році було завершено будівництво третього навчального корпусу і для книгозбірні було виділено приміщення в 785 м², що дозволило відкрити просторий читальний зал на 260 посадкових місць, абонемент із двох’ярусним книгосховищем з ліфтом-підйомником, кімнату для обробки літератури, створено перший відділ обслуговування читачів, який протягом 24 років очолювала Н.Є. Марчук.

За перші десять років суттєво покращились не тільки матеріально-технічна база та кількісні показники книгозбірні, але значно змінилися форми та методи роботи. Книжковий фонд зріс у 10 разів і складав близько 200 тисяч примірників, зросла питома вага наукових, іноземних видань, наукової періодики, художньої літератури. Протягом 1972 року 5211 читачам було видано понад 365 тисяч примірників літератури. Започатковано збір інформації про науковий доробок професорсько-викладацького складу кафедр ХТІПО. Значна увага приділяється масовій роботі з молоддю з метою формування у студентів технічного інституту гуманістичного світогляду. Налагоджені творчі зв’язки з деканатами та кафедрами, активно працює бібліотечна рада, до складу якої входять 6 викладачів та 1 студент.

1 грудня 1974 р. ректором ХТІПО був призначений Радомир Іванович Сілін. Прихід до керма інституту 43-річного доктора технічних наук, професора Львівської політехніки, стажиста кращих університетів США ознаменував початок 27-річної епохи (а саме стільки Р.І. Сілін був ректором) стрімкого розвитку від маленького провінційного інституту до знаного в Україні та за кордоном університету.

Становлення бібліотеки невід’ємно пов’язане з розвитком та розбудовою інституту, з відкриттям нових факультетів, кафедр, перспективних спеціальностей. Друге десятиріччя – це період становлення і ствердження бібліотеки в статусі вузівської, коли створюються основи внутрішньої структури, формується штат працівників, які склали ядро кращих співробітників бібліотеки. Один за одним створюються нові відділи: 1976 р. – відділ комплектування та обробки, 1978 р. – інформаційно-бібліографічний відділ, 1980 р. – відділ книгозбереження.

З введенням в дію у 1979 році четвертого навчального корпусу площа бібліотеки збільшилася до 1473 м². Це дало змогу покращити обслуговування читачів: створити два абонементи (молодших та старших курсів), читальний зал навчальної літератури, читальний зал наукової літератури та періодики, книгосховище, абонемент художньої літератури, зал каталогів. Змінюється система комплектування, закладаються основи бібліографічної роботи: удосконалюється довідковий апарат, надається інформація в системі диференційного обслуговування керівництва (ДОК) та вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ), розпочато видання бібліографічних покажчиків літератури та ін. Особлива увага приділяється інформаційному забезпеченню наукової роботи, госпдоговірних НДР, які в той час бурхливо розвиваються в інституті. Проводяться бібліотечно-бібліографічні заняття для студентів [14, с. 15]. У читальних залах та на художньому абонементі впроваджено вільний доступ до фонду, на навчальному абонементі введена беззаписна система обліку виданої літератури, введено безінвентарний облік багатоекземплярних видань та групова обробка методичок. Спільно з деканатами та кафедрами бібліотека щороку проводить понад 10 загальноінститутських масових заходів для студентів. Широко та гучно відзначались День перемоги, День народження комсомолу й роковини революції, проводились тематичні вечори, читацькі конференції, диспути, суспільно-політичні читання. З 1978 року серед студентів ХТІПО з’явилися перші студенти-іноземці, для яких проводилися цикли оглядів про життя та творчість російських і українських письменників, художників ХІХ-ХХ століття.

Впродовж 1984–2005 р.р. колектив бібліотеки очолювала Петрицька Валентина Михайлівна – бібліотекар-професіонал вищої кваліфікації із солідним стажем бібліотечної та керівної роботи, відмінник освіти України. Нагороджена **орденом “Знак пошани”**, почесною відзнакою УБА “За відданість бібліотечній справі”(2002р.). У 2001, 2003 та 2005 роках була відзначена на Дошці Пошани університету.

Третє десятиріччя в історії бібліотеки – роки організаційних змін, пошуків і запровадження нових форм роботи. Структура бібліотеки активно розвивалася, створювалися нові відділи: ідейно-виховної роботи, наукової літератури із трьома секторами, наукової обробки та організації каталогів, сектор науково-технічної інформації, методичний відділ. Серйозна увага приділялася залученню керівників підрозділів до управління. Було створено ряд дорадчих органів та комісій з окремих проблем бібліотечної діяльності, серед яких: Рада при директорові, методична рада, рада з комплектування, комісії з каталогізації та НОП та ін. Так в бібліотеці склався колектив одностайців, “команда” з числа заступників директора, завідуючих відділами та головних фахівців.

Важливою сходинкою в покращенні матеріально-технічної бази книгозбірні став переїзд у 1988 році в дев’ятиповерховий корпус, який зводився силами студентських загонів. Завдячуючи наполегливій праці ректора Р.І. Сіліна, проректорів С.Г. Костогриза, В.П. Кошеля, М.А. Козловського та А.Д. Фомова в 1987 році будівництво корпусу завершилося. В лютому 1988 року розпочалося переміщення стелажів та книжкових фондів у новозбудоване сучасне дев’ятиповерхове приміщення площею 4656 м². Для перевезення фонду використовувався контейнерний метод, запозичений з досвіду роботи книгозбірні Тартуського державного університету. Робота була організована чітко і злагоджено завдяки підтримці ректорату та деканатів. За допомогою студентів усіх факультетів, особливо механічного та кафедри фізвиховання, **не припиняючи обслуговування читачів, бібліотека всього за 3,5 місяці здійснила переїзд у новий бібліотечний корпус.** За короткий час були створені комфортні умови для читачів, обслуговування яких здійснювалось на 5-ти абонементних, та в 4-х читальних залах на 450 посадкових місць. Читальні зали, абонементи, службові приміщення були оснащені новими меблями та обладнанням, придбано багато квітів. За забезпечення безперебійної роботи бібліотеки при переїзді в новий бібліотечний корпус, за проявлену високу трудову активність колектив бібліотеки був нагороджений в березні 1989 року Почесною грамотою ХТІПО.

Із наданням інституту в 1994 році статусу університету (Технологічний університет Поділля) розпочався новий етап його розвитку. Відкриття нових факультетів – бізнесу і права та гуманітарно-педагогічного, значне збільшення контингенту читачів поставили перед колективом бібліотеки нові завдання, пов’язані із удосконаленням структури, розширенням комплектування фонду, спроможного задовольнити зростаючі інформаційні запити користувачів [14, с. 22]. В результаті реорганізації було створено 7 галузевих читальних залів на 520 посадкових місць, здійснюється пріоритетне забезпечення читальних залів навчальними, науковими, періодичними виданнями. Для читачів розширюється перелік бібліотечних послуг, у т.ч. додаткових.

На початку 90-х років бібліотека розпочала впровадження комп’ютерних технологій. У 1992 році з ініціативи директора бібліотеки В.М. Петрицької придбано першу ЕОМ “MASOVIA CM 1914”, програмний продукт “Бібліотека-2” та розпочато створення електронного каталогу (ЕК) на нові

надходження. З 1995 року в автоматизованому режимі друкується інвентарна книга, каталожні картки, книжкові формуляри. На 1 січня 1997 року ЕК бібліотеки нараховував 3615 записів.[14, с. 57].

1997 рік – переломний момент у впровадженні комп'ютерних технологій. Бібліотека отримує три сучасних комп'ютери, принтер, мережеве обладнання, ксерокс для обслуговування користувачів. У липні 1998 року організовано відділ автоматизації. В штат відділу вводяться посади інженера-програміста, інженера, техніка [14, с. 57]. Проводиться активний пошук мережевого програмного продукту.

В 1999 році на вітчизняному ринку програмних продуктів з'являється бібліотечна програма “УФД. Бібліотека” ТОВ Український Фондовий Дім, яка була розроблена з використанням сучасної технології SQL та використовувала міжнародний комутативний формат запису UNMARK. Бібліотека Технологічного університету Поділля з серпня 1999 року стала одним із перших її клієнтів, своєрідним полігоном для відпрацювання змін в програмі. За вимогами книгозбірні університету дороблено і змінено ряд модулів у системі [14, с. 59]. Всі записи, які були занесені до 1999 року в ЕК, успішно конвертувалися в нову програму.

Використання програми “УФД. Бібліотека” внесло цілий комплекс інновацій і докорінно змінило життя в нашій бібліотеці. Відбулась зміна всіх традиційних бібліотечних процесів.

У 1999 році розробляється програма автоматизації бібліотеки на 1999–2003 рр., розпочинається стрімке впровадження комп'ютерних технологій у всі технологічні процеси бібліотечної роботи. Створюється локальна мережа з підключенням до мережі університету, що мала вихід в Інтернет. Головною складовою єдиного інформаційного середовища університету став web-сайт бібліотеки: <http://library.tup.km.ua/>, створений в 1999 році. В інформаційному наповненні окремих сторінок сайту брали участь усі підрозділи бібліотеки. Координувала роботу заступник директора бібліотеки з наукової роботи Олена Борисівна Айвазян, яка згодом обійме посаду директора університетської бібліотеки. На сайті було розміщено інформацію про нові надходження, просвітницьку роботу, встановлено електронні повнотекстові версії методичних посібників та ін. Протягом 2000 року сервер відвідало близько 6000 користувачів, а за вісім місяців 2002 р. – вже понад 15 тисяч [14, с. 58].

Згідно програми автоматизації з 2001 року розпочалася широкомасштабна робота з рекаталогізації фондів відділів книгозбірні. Завдяки чіткій та вмілій організації роботи, злагожденій, напруженій, творчій праці колективу бібліотеки вдалося в стислий період, впродовж 2001–2003 років, здійснити рекаталогізацію підсобних фондів відділів обслуговування, штрихкодувати документи, запровадити ламіновані читацькі картки із штрих-кодом для всіх категорій читачів, електронний формуляр читача. Це дало змогу організувати з вересня 2001 року облік документовидачі в атоматизованому режимі спочатку в 2-х читальних залах, згодом, наприкінці 2003 року, – на навчальних абонементів [6, с.117].

Запровадження новітніх інформаційних технологій суттєво вплинуло на модернізацію всіх напрямків роботи бібліотеки. Водночас активно впроваджувались інновації в роботу всіх відділів: комплектування та наукової обробки документів, інформаційно-бібліографічного, книгозбереження, науково-методичного. Створено власні програмні продукти “Кадри”, “Облік матеріальних цінностей”, “Електронний щоденник”, “Книгозабезпечення навчального процесу”, “Періодика” та ін.

У жовтні 2001 року ректором Технологічного університету Поділля обрано доктора технічних наук, професора Миколу Єгоровича Скибу, який на теперішній час очолює університет.

2001 року бібліотека стає обласним методичним центром бібліотек вищих навчальних закладів освіти III-IV рівнів акредитації, який на сьогодні об’єднує 6 книгозбірень.

Своєрідним підсумком роботи бібліотеки щодо комп’ютеризації виробничих процесів та впровадження інновацій в 90-х роках та на початку XXI століття стала науково-практична конференція “Трансформація ролі бібліотек в інформаційному суспільстві”, яка була приурочена 40-річному ювілею бібліотеки. Працівники книгозбірні ділилися з колегами бібліотек ВНЗ України та бібліотечною спільнотою Хмельниччини своїми практичними досягненнями, які отримали високу оцінку з боку керівництва університету. До ювілею вперше було видано книгу з історії бібліотеки “Скарбниця знань університету”, ювілейний буклет, спецвипуск загальноуніверситетської газети “Університет”, створено документальний фільм “Бібліотека – душа університету”, проведено конкурс професійної майстерності “Складові майстерності” в 4-х номінаціях, опубліковані матеріали ювілейної науково-практичної конференції “Трансформація ролі бібліотек в інформаційному суспільстві”.

З 2002 року в бібліотеці розпочала діяти довгострокова програма “Молодий спеціаліст XXI століття”, яка і сьогодні активно реалізується в окремих проектах: “Від інформаційної культури – до якості освіти”, “Презентаційний проект”, “Виставковий проект”, “Кар’єра”, “Конкурсні проекти”; екологічний проект “Майбутнє планети – в наших руках”; правовий проект “Правова культура як фактор цілісного виховання особистості” та ін. В рамках проектів проводяться виставки наукових досягнень студентів „Від перших вершин до наукових висот” і професорсько-викладацького складу ХНУ “До вершин знань – з працями викладачів університету”, презентації, засідання круглих столів тощо. Розробка і реалізація проектів та програм стає рушійною силою інноваційного розвитку наукової бібліотеки, дозволяє генерувати нові ідеї та впроваджувати їх в життя [7, с.16].

В серпні 2004 року університет отримує новий статус Хмельницького національного університету, що сприяло подальшому розвитку вишу, зміцненню його матеріально-технічної бази, розширенню напрямків підготовки та спеціальностей для задоволення зростаючих освітніх і культурних потреб Подільського регіону.

З січня 2006 року бібліотеку очолила Олена Борисівна Айвазян, яка особливу увагу приділяє подальшому запровадженню бібліотечних інновацій та розвитку наукової роботи бібліотеки.

Сьогодні наукова бібліотека – це потужний інтелектуально-інформаційний комплекс, просвітницький центр студентської молоді, методична база бібліотек вищої школи області, установа, яка займається науковою та видавничою діяльністю, активний член Української бібліотечної асоціації (УБА).

В книгозбірні автоматизовані основні бібліотечні процеси – від прийому, обробки і обліку літератури – до створення віртуальної системи обслуговування, що дало змогу досягти нового, більш якісного рівня бібліотечного обслуговування читачів.

За вагомий внесок у розвиток бібліотечної справи, популяризацію української мови та літератури, видання змістовних інформаційно-бібліографічних видань колектив бібліотеки в 2006 році було відзначено Дипломом та обласною премією імені Мелетія Смотрицького.

З метою розвитку наукових основ удосконалення бібліотечно-бібліографічного, інформаційного обслуговування користувачів, створення раціональної технології підвищення ефективності та якості роботи, запровадження інновацій в практику роботи, впровадження результатів соціологічних, прикладних досліджень в практичну діяльність, вивчення історії бібліотечної справи краю в НБ ХНУ діють науково-дослідницькі програми: “Становлення і розвиток бібліотечної справи на Поділлі” та “Удосконалення обслуговування користувачів в умовах запровадження новітніх інформаційних технологій” на 2007–2012 р.р. В рамках програм проведено 11 науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, 20 маркетингових та соціологічних досліджень; підготовлено 73 нових регламентуючих документів стосовно впровадження новітніх технологій; опубліковано 130 наукових статей та доповідей на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях та семінарах.

Наукова бібліотека приділяє велику увагу популяризації наукового та педагогічного доробку професорсько-викладацького складу Хмельницького національного університету. Особливе місце належить біобібліографічним покажчикам серії “Бібліографія вчених Хмельницького національного університету” (надруковано 21 покажчик) та бібліографічним покажчикам серії “Публікації викладачів Хмельницького національного університету”, яких вийшло 11 випусків. До 45-річчя університету та наукової бібліотеки було видано довідково-бібліографічне видання на оптичних дисках “Бібліографія праць вчених Хмельницького національного університету”, а до 50-річного ювілею – електронний ресурс „Хмельницький національний університет у дзеркалі періодичних видань”, який містить статті з державних та регіональних газет і журналів, що висвітлюють розвиток і життя університету та наукової бібліотеки за десять останніх років (2001–2011 рр).

Приєднавшись в 2011 році до Всеукраїнського проекту “Електронна бібліотека: Створення центрів знань в університетах України”, НБ ХНУ на сьогодні єдина книгозбірня на Хмельниччині, що працює над створенням наукового репозитарію, котрий накопичує, зберігає, систематизує та розповсюджує електронні публікації та електронні версії документів (творів) наукового, освітнього та методичного призначення, які створені вченими, викладачами, аспірантами, магістрами, студентами, співробітниками Хмельницького національного університету. Інституційний репозитарій (електронний архів) Хмельницького національного університету (повна назва ElarKhNU) є частиною загальної електронної колекції Наукової бібліотеки університету, яка виступає координатором і основним виконавцем процесу створення ElarKhNU. ElarKhNU – ресурс відкритого доступу, який можна знайти за адресою <http://library.khnu.km.ua/jspui/>.

З метою надання методичної та практичної допомоги бібліотекам обласного методичного об'єднання з основних питань бібліотечної діяльності з 2005 року видано 13 номерів інформаційного бюлетеня “Бібліотека в освітньому просторі”, в яких опубліковано 74 публікації провідних фахівців бібліотеки та об'єднання. Всі бібліографічні видання та наукові публікації співробітників книгозбірні представлені на web-сайті бібліотеки.

У рамках загальнодержавної програми “Бібліотека XXI століття”, започаткованої у 2009 р., бібліотека університету, як методичний центр ВНЗ Хмельницької області, здійснює корпоративну діяльність з метою інтеграції електронних ресурсів книгозбірень області. Відділом інформаційних технологій розроблено програмне забезпечення та сформовано зведений електронний каталог бібліотек Хмельницької області, який подає на web-сайті бібліотеки ресурси п'яти книгозбірень регіону і надає можливість науковцям і студентам проводити пошук інформації в них та робити замовлення через сервіс електронної доставки документів [1, с. 63]. Постійно проводиться консультативна робота і навчання для бібліотечних працівників області, ВНЗ, профтехосвіти, шкільних та міських книгозбірень.

За п'ятдесят років НБ ХНУ вдалося накопичити значний потенціал інформаційних ресурсів, опанувати нові методи і форми розповсюдження інформації та обслуговування користувачів. До послуг викладачів та студентів бібліотечні фонди, які складають більше 618 тис. документів, фонд електронної бібліотеки – понад 5 тис. текстів, комфортні галузеві читальні зали на 640 посадкових місць, три абонементи, МБА, літературна вітальня, сектор науково-технічної документації, зал каталогів та електронної інформації. Локальна мережа бібліотеки об'єднує 56 ПК. Щороку в бібліотеці обслуговується близько 40 тисяч користувачів, видається близько 800 тисяч документів, надається понад 40 тисяч довідок і консультацій [1, с. 50].

З 2007 року всі довідки виконуються в автоматизованому режимі. Інформування професорсько-викладацького складу здійснюється за системами ВРІ та ДОК засобами електронної пошти. Обов'язковим для всіх

першокурсників є заняття з основ інформаційної культури, а для студентів старших курсів проводяться заняття з основ наукового пошуку інформації. Популяризації ресурсної бази книгозбірні сприяють інформаційні заходи: Дні кафедр, аспіранта, бакалавра, магістра, інформації тощо. (щороку більше 30 заходів).

Web-сайт НБ ХНУ (<http://library.tup.km.ua/>) щороку відвідує до півмільйона користувачів, активно використовуючи для задоволення своїх інформаційних запитів бази даних: “Електронний каталог” (нараховує на 1.01.2012 р. понад 316 тис. бібліографічних запитів), “Електронна бібліотека”, “Віртуальна довідка” та додаткові сервіси: “Зведений електронний каталог бібліотек Хмельницької області”, “Навігатор Інтернет-ресурсів”, “Анотована повнотекстова БД наукових публікацій”, “Книгозабезпеченість навчального процесу” та ін. З 2011 року читачі отримали також доступ до БД “Електронний каталог національних та міждержавних стандартів України” (Леонорм) та електронного фонду дисертацій і авторефератів науковців університету. За останній рік сайт відвідали понад 420 тис. користувачів, надійшло понад 7,64 млн. запитів. Середня відвідуваність сайту становить близько 36 тис. за місяць [8, с. 113].

Сьогодні бібліотека виконує високу гуманістичну місію – сприяє вихованню гармонійної особистості, утвердженню почуття патріотизму і національної свідомості. Щороку бібліотекою проводиться понад 40 різнопланових просвітницьких заходів. Пройшли випробування часом тематичні цикли: “Забуті побратими Кобзаря”, “Абетка відомих імен”, “Відкриття минулого заради майбутнього”, “Жіночі голоси української літератури” та ін. Бібліотека активно співпрацює зі студентською радою, з культурно-просвітницькими клубами, кураторами студентських груп, культурними та громадськими організаціями міста.

Як повноважний член навчального та наукового процесів університету, книгозбірня є постійним учасником виставок Міністерства освіти, молоді та спорту та Національної академії педагогічних наук.

Відзначаючи своє 50-річчя, бібліотека почуває себе молодою, енергійною, сповненою творчих планів і задумів. Адже абсолютна більшість читачів книгозбірні – студентська молодь, а в колективі її працівників гармонійно поєднуються такі якості, як досвід і новаторство. Тут працюють високопрофесійні фахівці, які активно опановують нові знання, комп’ютерні технології, створюють неповторну атмосферу творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айвазян О. Б. Наукова бібліотека у системі класичного університету / О. Б. Айвазян // Матеріально-технічна база в освітній діяльності : зб. наук.-метод. пр. / за заг. ред. М. Є. Скиби, С. Г. Костогриза. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – С. 49–64.
2. Айвазян О. Б. Розвиток університетського бібліотечно-інформаційного комплексу на основі сучасних інформаційних технологій : до 45-річного ювілею НБ Хмельницького національного університету / О. Б. Айвазян, В. О. Глухенька // Електронні ресурси для науки и образования : СевНТУ. – 2007. – С. 121–128.

3. Айвазян О. Б. Сучасні інформаційні технології в науковій бібліотеці Хмельницького національного університету / О. Б. Айвазян, В. О. Глухенька, В. М. Петрицька // Комп'ютерні технології в Хмельницькому національному університеті : інформ. зб. – Хмельницький : ХНУ. – 2007. – С. 22–31.
4. Айвазян О. Б. Університетська книгозбірня як частина єдиного освітнього простору в історичній перспективі / О. Б. Айвазян // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. – 2008. – Вип. 1. – С. 271–273.
5. Бібліотека – ключ до пізнання світу. До 45-річчя наукової бібліотеки Хмельницького національного університету : довідково-бібліогр. вид. / уклад. О. М. Бичко. – Хмельницький: ХНУ, 2007. – 50 с.
6. Бібліотека та сучасні тенденції в інформаційному забезпеченні освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів : матеріали наук.-практ. конф. присвяч. 50-річчю НБ ХНУ, 15–16 березня 2012 р. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – 263 с.
7. Василюшина В. Сучасними методами бібліотечної роботи формуємо у студентів потяг до інновацій / В. Василюшина // Бібліотечна планета. – 2007. – № 3. – С. 15–17.
8. Глухенька В. О. Сучасний стан використання новітніх інформаційних технологій у науковій бібліотеці Хмельницького національного університету / В. О. Глухенька // Комп'ютеризація освітньої діяльності : зб. наук.-метод. пр. / за заг. ред. М. Є. Скиби, С. Г. Костогриза. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – С. 108–114.
9. Драчук Р. В. Ми в душах храм будуємо... (До 45-річчя наукової бібліотеки Хмельницького національного університету) / Р. В. Драчук, Л. І. Іщенко. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – 63 с.
10. Інформатизація навчальної й управлінської діяльності в Хмельницькому національному університеті / С. Костогриз, М. Мазур, О. Мясіщев, С. Ковальчук, О. Айвазян // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка. – 2008. – № 8. – С. 125–134.
11. Петрицька В. М. Роль наукових досліджень в управлінні інноваційними процесами в бібліотеках / В. М. Петрицька // Бібліотечний форум України. – 2007. – № 4. – С. 2–5.
12. Петрицька В. Комфортність обслуговування очима користувачів / В. Петрицька // Бібліотечний форум України. – 2010. – № 1. – С. 32–36.
13. Сергеева Л. О. Досвід створення предметного рубрика тора / Л. О. Сергеева // Бібліотечна планета. – 2005. – № 1. – С. 26–29.
14. Скарбниця знань університету. (До 40-річчя бібліотеки Технологічного університету Поділля) / уклад.: Айвазян О. Б., Чабан К. А. – Хмельницький, 2002. – 130 с.

**Helen Aivazian,
Olga Velykosel'ska (Khmelnitsky)**

FROM THE BEGINNINGS TO THE ANNIVERSARY: CHRONICLE OF THE SCIENTIFIC LIBRARY OF KHMELNITSKY NATIONAL UNIVERSITY

The article of Aivazian Helen and Velykosel'ska Olga "From the beginnings to the anniversary: chronicle of the scientific library of Khmel'nitsky national University" examines the history of foundation and development one of the biggest library of Podillya region, also main streams of work, honors of workers are considered.

Key words: Library of Khmel'nitsky National University, the history of libraries, information technology, resource base, scientific work program "Junior Professional XXI century" publishing.

Елена Айвазян,

Ольга Великосельская (Хмельницкий)

**ОТ ИСТОКОВ К ЮБИЛЕЮ: ЛЕТОПИСЬ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ
ХМЕЛЬНИЦКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА**

Статья освещает историю становления и развития одной из крупнейших библиотек Подольского края, раскрывает основные направления деятельности университетской библиотеки, достижения и достижения коллектива.

Ключевые слова: научная библиотека Хмельницкого национального университета, история библиотеки, информационные технологии, ресурсная база, научная работа, программа “Молодой специалист XXI века”, издательская деятельность.

СТОРІНКАМИ ІСТОРІЇ ВІДДІЛУ КОМПЛЕКТУВАННЯ: СТВОРЕННЯ, ЗДОБУТКИ, СЬОГОДЕННЯ

У статті йдеться про створення відділу комплектування Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, його функціонування в структурі бібліотеки, завдання та здобутки.

Ключові слова: наукова бібліотека, історія відділу, комплектування фондів, джерела комплектування, передплата періодичних видань, користувачі, співробітники.

В кінці сорокових років співробітники бібліотеки самовіддано працювали над впорядкуванням фонду. Бібліотеки всієї країни (на той час – Радянського Союзу) надсилали нам книги і журнали для поповнення бібліотечних фондів. Бібліотека отримувала десятки тисяч видань.

В структурі бібліотеки у післявоєнні роки було два відділи: відділ обробки і комплектування та відділ обслуговування читачів. Весь штат бібліотеки у 1946 р. налічував 30 працівників, з яких 16 співробітників володіли різними іноземними мовами. Бібліотека тоді знаходилась у першому корпусі університету.

Фонди бібліотеки становили у 1946 р. 800 000 томів та 150 000 томів нерозібраної літератури. В тому ж році з загального фонду був виділений спеціальний фонд, користування яким було дуже обмеженим. Для поліпшення обліку бібліотечних фондів в 1946 р. була заведена книга руху бібліотечного фонду. З середини 1946 р. наша бібліотека стала отримувати обов'язковий примірник видань російською мовою.

Для контролю за термінами обробки видань та рухом книги по підрозділах бібліотеки у 1947 р. були впроваджені путівки, за якими партії книг передавались в інші підрозділи. У путівках на той період вказували інвентарний номер, автора і назву кожного видання.

Обмінний фонд іноземної літератури був створений у 1947 р. і складався з 6 900 томів.

У зв'язку з великим обсягом роботи, постало питання про створення окремої групи комплектування, яка б займалася інвентаризацією нових надходжень. Саме в 1948 році знаходимо в документах першу згадку про майбутній відділ комплектування: тоді при відділі обробки і комплектування була створена група комплектування з двох працівників.

У серпні 1949 р. бібліотека почала отримувати обов'язковий примірник української книги. Перша партія складалася з 110 примірників.

Структура бібліотеки у 1951 році виглядала так:

- відділ комплектування і обробки – 8 співробітників;
- відділ обслуговування наукових співробітників (вітчизняне сховище та сховище іноземної літератури, читальний зал) – 6 співробітників;
- відділ обслуговування студентів (абонемент та читальний зал) – 6 співробітників;
- довідково-бібліографічний відділ – 4 співробітники;
- завідувач спеціальним книжковим фондом – 1 співробітник.

Весь штат бібліотеки налічував 26 співробітників. За 1951 р. фонди бібліотеки поповнились на 30 622 примірники, майже половина – 14 591 примірників придбані за замовленнями факультетів.

Якщо в 1951 р. штат відділу комплектування та обробки складався з 8 співробітників, то вже у 1952 р., коли директором бібліотеки був Плахтій Микола Тимофійович, а завідувачем відділом Єфіменков Анатолій Миколайович, штати відділу скоротили до п'яти працівників.

Бібліотечні фонди щорічно поповнювалися приблизно на 30 000 томів. Виникали ускладнення під час систематичної розстановки книг, тому у січні 1954 р. прийняли рішення про форматно-інвентарну розстановку бібліотечного фонду. Були заведені нові інвентарні книги на формати “А”, “Б”, “В”, “Г”.

За усі роки існування бібліотеки, як у сорокові роки минулого століття, так і у ХХІ столітті, головною проблемою було – нестача приміщень для бібліотечного фонду. Багато років будувалося довгоочікуване приміщення для бібліотеки університету. І ось, нарешті, у 1956 р. мрія про нове приміщення стала дійсністю: з 26.06.1956 р. по 21.11.1956 р. здійснений перехід у нову будівлю бібліотеки по вулиці Лесі Українки, 23, де й зараз знаходиться Наукова бібліотека університету. Переїздом у нове приміщення керував директор бібліотеки Ніколаєв Микола Васильович. На той час фонди бібліотеки були розташовані не лише у першому корпусі, а й у підвалах шостого корпусу.

На новому місці й робота пішла краще. Скорочені терміни обробки нових надходжень з 1-6 місяців у 1946 р. до 12-14 днів у 1963 р. Надходження нової літератури за рік зросло з 28 888 примірників у 1946 р. до 55 071 примірників у 1963 р.

Але менш ніж за 10 років існування у новому приміщенні, стало очевидним, що сховище перевантажене. Будівництво бібліотеки у 1948 р. було розраховане на зберігання 1 200 000 томів. Фонд на 1.09.1965 р. налічував 1 588 392 примірники та десятки штабелів з книгами, які не було де розмістити. В 1964-1965 рр. директор бібліотеки Дереворіз Михайло Іванович вперше підняв питання про добудову приміщень для бібліотеки. Місця у бібліотечному дворі для цього вистачає. Але, як завжди, брак коштів не дозволив до цього часу вирішити це питання, хоча фонди бібліотеки у 2012 р. становлять вже 2 641 344 примірники.

У 60-ті роки відділ комплектування та обробки очолювала Ніколаєва Тамара Євдокимівна, а старшим бібліотекарем групи комплектування була Тисменецька Мальвіна Львівна. Згодом, першим завідувачем відділу

комплектування з 11 жовтня 1973 р. була призначена Ленюк Лідія Семенівна. Таким чином, відділ комплектування та обробки був розділений на два відділи: відділ комплектування та відділ обробки. Тому датою створення відділу комплектування вважаємо жовтень 1973 р.

Ленюк Л.С. працювала на посаді завідувача до 1990 р., потім вона була переведена на посаду заступника директора бібліотеки. Лідія Семенівна закінчила фізико-математичний факультет університету і, займаючи посаду завідувача відділом комплектування, а потім і заступника директора, показала себе як висококваліфікований та ерудований фахівець бібліотечної справи. Свої знання вона з задоволенням передавала молодим колегам.

І взагалі, забігаючи наперед, хочу сказати, що своїм становленням як бібліотекар, я зобов'язана своїм старшим колегам: Мещеряковій Людмилі Степанівні, Ленюк Лідії Семенівні, Кошовій Клавдії Кирилівні, Бусигіній Ніні Дмитрівні, Жарких Зарифі Олександрівні, Гончаренко Аллі Кіндратівні та багатьом іншим, хто самовіддано та професійно працював на бібліотечній ниві у 70-80-ті роки минулого сторіччя.

На період відпустки Ленюк Л.С. з 1974 р. по 1976 р. відділ комплектування очолювала Литовченко Людмила Олександрівна. Потім з вересня 1990 до жовтня 1993 р. завідувачем відділу була Третяк Валентина Юхимівна. З жовтня 1993 р. відділ очолює Акімова Жанетта Петрівна.

За всі роки існування бібліотеки, її головним завданням було забезпечення документами та інформаційними матеріалами навчальний, науковий, виховний та культурно-просвітницький процеси університету. Вирішення цієї проблеми завжди ускладнювалося нестачею коштів. Завдяки зусиллям директора бібліотеки Жалоби Ігоря Володимировича з 2003 р. в кошторис витрат по університету стали закладати кошти на реальні потреби комплектування бібліотеки та передплату періодичних видань.

Документний фонд є основою функціонування бібліотеки як соціального інституту та головним джерелом задоволення потреб читачів. Комплектування бібліотечного фонду – це досягнення відповідності його складу, задачам бібліотеки та потребам користувачів. Бібліотечний фонд Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича на 1.01.2012 р. становить 2 641 344 примірники на суму 4 869 127,09 (грн.), з них:

- книги – 1 867 960 прим.;
- періодичні видання – 639 521 прим.;
- автореферати – 129 283 прим.;
- дисертації – 1 589 прим.;
- дипломні роботи – 2 797 прим. + на CD – 38 прим.;
- документи на нетрадиційних носіях – 156 прим.

Фонд іноземної літератури становить 388 210 прим. Українською мовою у бібліотечних фондах 287 757 видань.

Основними джерелами поповнення бібліотечних фондів друкованими та іншими документами є:

- закупівля видань;
- книгообмін;
- отримання обов'язкового примірника від видавництва “Рута”;
- передплата періодичних видань;
- безкоштовне отримання (подарунок);
- отримання книг від читачів взамін загублених (заміна);
- ринок електронних ресурсів, інформаційні послуги.

До 70-х років не існувало тематичних планів видавництв, тому комплектування мало безплановий характер. Згодом, коли бібліотека почала отримувати тематичні плани видавництв, комплектування набуло планового характеру. За замовленнями факультетів бібліотека почала закуповувати літературу та заповнювати лакуни у комплектуванні навчальною та науковою літературою. Підручники надходили до бібліотеки у великій кількості, опрацьовувати ці документи було важко. Тоді у січні 1973 р. у бібліотечну справу був впроваджений безінвентарний облік документів, які надходять до бібліотеки у великій кількості. Завдяки цьому рішенню значно швидше пішов процес обробки видань. А оскільки шлях книги до читача розпочинається у відділі комплектування, то прискорення обробки документів у відділі значно скорочував цей шлях.

Наукова бібліотека роками отримувала періодичні видання, дисертації, автореферати, які приймалися на облік, але не були відображені у книзі руху бібліотечного фонду. В 1994 р. завідувач методичним відділом Вовк Катерина Іванівна внесла пропозицію, щодо прийняття на облік та відображення у книзі руху бібліотечного фонду всіх цих документів. Таким чином, фонди бібліотеки у 1994 р. додатково були поповнені, окрім нових надходжень, ще на 685 768 примірників авторефератів, дисертацій, вітчизняних та іноземних періодичних видань. З того часу кожна партія авторефератів та періодичні видання, отримані за поточний рік, приймаються на баланс бібліотеки.

З листопада 1994 р. Міністерство освіти започаткувало добру справу: почали безкоштовно постачати бібліотекам вищих навчальних закладів навчальну літературу. Оскільки фінансування на комплектування було мізерним, то отримання безкоштовної навчальної літератури було дуже вчасним і потрібним. Ця добра справа була трохи загальмована у 1999–2000 рр., але вже у IV кварталі 2001 р. постачання літератури було поновлене. Взагалі за ці роки бібліотечні фонди поповнились більш ніж на 25 000 примірників, видавництво яких фінансувало Міносвіти.

В 1995 р. сектор обмінно-резервного фонду був переданий відділу книгозбереження. Але в 2005 р. було вирішено доцільним знову приєднати цей сектор до відділу комплектування. Очолила цей підрозділ Брездень Наталія Федорівна, яка закінчила географічний факультет Чернівецького університету і працює в бібліотеці з 1994 р. За ці роки вона обіймала посади зав. сектором студентського читального залу, зав. сектором абонементу. У 2007 р. був зроблений ремонт приміщення обмінно-резервного фонду. Після закінчення

ремонту проведена велика робота з впорядкування цього фонду, який становить більше 19 000 примірників.

Відділ комплектування здійснює книгообмін з бібліотеками України та країн СНД. Найбільш тісний контакт налагоджений з університетськими бібліотеками міст Києва, Львова, Запоріжжя, Кіровограда, Полтави, Ужгорода, Одеси, Вінниці, Харкова, Сімферополя та Інститутом наукової інформації з суспільних наук (м. Москва), Всеросійською державною бібліотекою іноземної літератури ім. М. Рудоміно (м. Москва), Фундаментальною бібліотекою Білоруського університету (м. Мінськ). Щорічно бібліотека отримує від колег в середньому по 600 примірників видань. Науковці нашого університету не залишаються байдужими до цієї справи: вони приносять свої книги, аби допомогти бібліотеці підтримувати книгообмін з колегами. В різні роки з нами співпрацювали такі викладачі, як Нямцу А.Є., Мельничук С.В., Ткач М.В., Брицький П.П., Абрамович С.Д., Тілло М.С., Руденко В.П., Клим'юк Ю.І. та інші.

При університеті створений Центр Буковинознавства. Фонди Центру комплектуються літературою з Австрії та Німеччини. З 1998 р. бібліотечний фонд Центру Буковинознавства був приєднаний до фонду Наукової бібліотеки ЧНУ. З того часу всі видання, які надходять до бібліотеки Центру Буковинознавства, приймаються на баланс Наукової бібліотеки. В 1999 р. Центр Буковинознавства частину своїх фондів (німецьку літературу) передав кафедрі німецької мови.

З червня 2000 р. відділ комплектування приймає на облік дипломні роботи. Налагоджений облік цих документів дозволяє користувачам бібліотеки вчасно і швидко отримати замовлений документ.

З плином часу оновлюються і набувають іншого змісту стосунки між бібліотекою і видавництвами, книготорговельними фірмами. В університеті працює з 2002 р. тендерний комітет із закупівлі товарів та послуг. Зараз закупівля літератури та передплата періодичних видань здійснюється через єдиного постачальника, який виграв тендер. Для бібліотеки така система комплектування не зовсім зручна. Вже декілька років на всіх бібліотечних форумах, конференціях підіймається питання щодо скасування тендерної закупівлі для бібліотек. Сподіваємось, що це питання буде вирішене на користь здорового глузду.

Новою сторінкою в історії нашої бібліотеки стало впровадження комп'ютеризації бібліотечних процесів. Співробітники відділу комплектування розпочали роботу в програмі IRBIS з 2 лютого 2003 р.

Більше трьох років відділ працював в автономному режимі, а в квітні 2006 р. ми були підключені до загальної комп'ютерної мережі. Впровадження новітніх технологій вимагає від співробітників відділу комплектування переглянути та перебудувати технологічні процеси бібліотечної роботи. Велику допомогу в теоретичному та практичному засвоєнні співробітниками новітніх технологій надає заступник директора бібліотеки з питань інформаційних технологій Шилук Олег Іванович. Це завдяки його зусиллям були організовані комп'ютерні курси для співробітників бібліотеки. Він продовжує і зараз займатися проблемами автоматизації бібліотечних процесів. У відділі комплектування автоматизованими на даний час є чотири робочих місця.

Сьогодні у відділі працює шість співробітників (враховуючи сектор обмінно-резервного фонду). Колектив стабільний та працьовитий. Очолює відділ Акімова Жанетта Петрівна, яка закінчила філологічний факультет Чернівецького національного університету і вже тридцять дев'ять років працює в бібліотеці. Розпочинала свою роботу в абонементі, потім дев'ятнадцять років працювала у читальному залі для наукових співробітників і з 1993 р. працює на посаді завідувачем відділом комплектування.

Сектор обліку відділу комплектування очолює Мирон Ольга Вікторівна, яка закінчила філологічний факультет, а в 2007 р. захистила магістерську роботу на юридичному факультеті університету. В бібліотеці Мирон О.В. працює з 2002 р. Молодий співробітник старанно і професійно виконує свої обов'язки: займається поповненням бази даних комплектування, зняттям з обліку списаних видань, приймає та реєструє періодичні видання.

Колісник Галина Іванівна працює в бібліотеці з 1996 р. Спочатку була співробітником відділу вітчизняного книгозбереження, а з 2004 р. працює у відділі комплектування спочатку на посаді бібліотекаря 1 категорії, а тепер на посаді провідного бібліотекаря. Вона має середню спеціальну освіту та заочно закінчила філологічний факультет ЧНУ. Як фахівець бібліотечної справи, вона досконало володіє усіма технологічними процесами бібліотечної роботи. Своєю ретельною, продуктивною працею вносить вагомий вклад в поповнення бази даних комплектування та облік бібліотечного фонду.

Акімова Ірина Вадимівна закінчила історичний факультет ЧНУ і працює в бібліотеці з 2009 р. на посаді бібліотекаря 1 категорії. У відділі вона виконує роботу з поповнення БД комплектування, знімає з обліку списані видання. Завжди старанно та професійно виконує свої обов'язки.

Токарюк Наталія Мирославівна працює в бібліотеці з 1999 р., а у відділі комплектування з 2008 р. на посаді бібліотекаря 2 категорії. Вона закінчила філологічний та економічний факультети ЧНУ. Токарюк Н.М. здійснює інвентаризацію нових надходжень. Кожне нове видання, яке надходить до бібліотеки, проходить через її дбайливі руки. Також досконало вона виконує свої обов'язки під час зняття з обліку списаних видань.

Співробітники відділу комплектування в щороку проводять велику роботу з вилучення з облікових документів списаних видань. Дуже складним процесом є індексація списаних видань. Бібліотечні фонди поповнювалися документами, ціни на які були в рублях, купонах, гривнях.

Високий професіоналізм, уважність, старанність в роботі, комунікабельність та любов до своєї професії – це ті риси, які притаманні всім співробітникам відділу комплектування. За досягнуті успіхи в роботі всі співробітники відділу періодично відзначаються керівництвом бібліотеки та університету грамотами, подяками та преміями.

Список співробітників, які в різні роки працювали у відділі комплектування: Акімова Жанетта Петрівна, Акімова Ірина Вадимівна, Балінська Світлана Сергіївна, Брездень Наталія Федорівна, Вовк Катерина Іванівна, Гіцу Марія Іванівна, Голубашенко Ольга Миколаївна, Гудима Оксана Теофілівна,

Димитрова Ольга Яківна, Єфіменков Анатолій Миколайович, Іванова Зінаїда Микитівна, Карпенко Інна Олексіївна, Колісник Галина Іванівна, Курилюк Оріся Августівна, Ленюк Лідія Семенівна, Литовченко Людмила Олексіївна, Лопатюк Тетяна Володимирівна, Мартиненко Ірина Олександрівна, Мельничук Лідія Іванівна, Мирон Ольга Вікторівна, Павельчук Юлія Петрівна, Пенюк Гізела Адамівна, Порайко Любов Іванівна, Степанова Ніна Олімпіївна, Тисменецька Мальвіна Борисівна, Токарюк Наталія Мирославівна, Третьак Валентина Юхимівна, Федоров Сергій Миколайович, Філатова Тамара Єгорівна, Чайка Світлана Петрівна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дереворіз М. І. Найбільша книгозбірня Буковини / М. І. Дереворіз // Рад. Буковина. – 1977. – 1 жовт.
2. Загородна Н. М. Бібліотеки вищої школи / Н. М. Загородна // Крайова освіта. – 2010. – 28 квіт. (№ 15/16). – С. 11–12.
3. Загородна Н. НБ ЧНУ – обласний методичний центр / Настасія Загородна // Університетський вісник. – 2010. – Трав.-черв. (№ 5). – С. 16–17.
4. Ковалець Л. М. Родинне свято книгозбірні : [Науковій бібліотеці ЧНУ – 150 років] // Крайова освіта. – 2002. – 4 жовт. – С. 7
5. Наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : до 160-ї річниці від дня заснування : путівник / уклад. : Н. М. Загородна, О. І. Шилук. – Чернівці, 2012. – 46 с.
6. Наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича відзначає 160-річчя // Мол. буковинець. – 2012. – 21–22 верес. (№ 106). – С. 2.
7. Наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича // Бібліотечна Буковина : довідник. – Чернівці : Рута, 2007. – С. 153–159.

Jeanette Akimova (Chernivtsi)

PAGES OF HISTORY DEPARTMENT OF ACQUISITION: CREATION, ACHIEVEMENTS, PRESENT

The article deals with the creation of the Department of Scientific Library of acquisition Chernivtsi National University, handicrafts, its function in the library structure, objectives and achievements.

Key words: Library, History Department, acquisition of assets, source of acquisition, subscription to periodicals, reporting to accounting, users, employees.

Жанетта Акимова (Черновцы)

СТРАНИЦЫ ИСТОРИИ ОТДЕЛА КОМПЛЕКТОВАНИЯ: СОЗДАНИЕ, ДОСТИЖЕНИЯ, НАСТОЯЩЕЕ

В статье речь идет о создании отдела комплектования научной библиотеки Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича, его функционирования в структуре библиотеки, задачи и достижения.

Ключевые слова: библиотека, история отдела комплектования фондов, источники комплектования, подписка периодических изданий, пользователи, сотрудники.

Тетяна Антонова,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
Наукова бібліотека (м. Чернівці)

З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ФОНДУ РІДКІСНИХ ТА ЦІННИХ КНИГ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

У статті досліджено матеріали звітної документації бібліотеки 1940–1960 років, висвітлено окремі сторінки з історії створення відділу і фонду рідкісних та цінних книг наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Ключові слова: національне надбання, відділ рідкісних та цінних книг, фонд рукописів, фонд стародруків, фонд “Буковинензія”, колекції К. Томащука, Є. Козака, І. Співака, І. Карбулицького, В. Сімовича, спецфонд.

Вересень 1986 року

У бібліотеці Чернівецького університету створено відділ рідкісних та цінних книг. На сьогодні фонд налічує понад 70 тис. документів. Це рукописи, інкунабули, палеотипи, європейські та українські стародруковані видання, сучасні видання тощо. Зберігаються особисті колекції книг першого ректора Чернівецького університету К. Томащука, професора і ректора (1907–1908) університету Є. Козака, бібліотека та архів видатного українського філолога В. Сімовича, частина монаршої колекції Габсбургів, історична колекція “Буковинензія” та ін.

Формування фонду унікальних видань бібліотеки здійснювалось переважно протягом першого століття існування книгозбірні, починаючи з 1852 року. В бібліотеку у вигляді пожертвувань та подарунків державних установ, громадських діячів, духовних осіб, пізніше від професорів та вихованців університету надходили старовинні книги, журнали, газети, нотні зошити, рукописи тощо.

Найцінніші видання зберігалися окремо від загального фонду. В звітах бібліотеки за різні роки зазначено, що рідкісні книги зберігаються в шафах або в окремій кімнаті. Цей факт підтверджували також колишні працівники відділу зарубіжних видань.

Ідея про створення відділу рідкісних книг на одному з поверхів книгосховища неодноразово виникала у директора бібліотеки М. І. Дереворіза, заслуженого працівника культури України. Він керував бібліотекою в 1964–1985 рр. З його ініціативи у 80-х роках із загального фонду почали відбирати цінні видання для створення спеціалізованого відділу. Справу М. І. Дереворіза продовжив А. Я. Волощук, директор бібліотеки в 1985–2002 рр.

Варто сказати, що у 80-х роках ХХ століття у бібліотеках країни поширився процес виділення рідкісних фондів із загальних книгосховищ.

Весь попередній час умови збереження цих документів були далекими від нормативних. У суспільстві превалював прикладний, практичний підхід до бібліотек, що визначався ідеологією тих часів. Загальноприйнятим було розуміння, що гордість, славу бібліотеки необхідно бачити в тому, як обертаються книжки серед народу. Практичним наслідком стала не тільки поява індексу звернення до книг, але й процедура списання “застарілої літератури”, оскільки книги, які не замовляли, вважалися мертвим фондом, непотрібним народу. Цей процес не оминув і нашу бібліотеку.

Тому дуже цікаво звернутися до документів, які збереглися в бібліотеці. Аналіз роботи, який міститься в звітній документації 40–60 років минулого століття, дає можливість прослідкувати за черговими кроками роботи з літературою і за процесом втілення ідеї створення відділу рідкісних та цінних книг.

1941 рік

Недоліки: не створено картографічного та рукописного відділу.

1946 рік

Зазначено, що в бібліотеці багато стародрукованих книг XVI–XVII століття, які до цього часу були розставлені по всьому сховищу. Починаючи з літа 1946 року книги виділяються і концентруються в одному місці. Вже зібрано більше 600 томів і розпочато роботу по організації систематичного відділу стародруків. Книги не становлять колекції або книжкового зібрання, однак, серед них є низка дуже цінних видань. Називаються альдіни, книги відомого типографа Альда Мануція. Процес наукової обробки книги ще не проходили.

Зазначена цінність колекції “Буковинензія”, якою користуються науковці різних навчальних закладів СРСР. Тому всі книги та статті колекції “Буковинензія” були описані. Зібрання налічує до 2000 томів, більшість з яких – періодичні видання. Анотована картотека склала більше 600 карток. Частина картотеки збереглася до наших днів.

Тоді ж розпочато переклад цієї картотеки на українську мову, оскільки не вся професура володіла румунською і німецькою мовами. У 1946 році переведено на українську мову 300 карток.

Крім того, в звітному 1946 році описана газета “Буковина” за 1901–1902 роки та Літературно-науковий вісник (ЛНВ) за 1898–1914 роки, складено картотеку української та російської літератури про Буковину (до 1400 карток).

У звіті зазначено, що недоліком у роботі є той факт, що “в бібліотеці немає хоча б однієї людини, яка б займалася плановою бібліографією”. І невідкладним стало завдання “виділення групи, хоча б із двох людей, яка б займалася тільки укладенням бібліографії Буковини”.

Відповідно до звіту бібліотеки за 1946 рік, у фондах бібліотеки знаходяться книжкові зібрання колишньої університетської професури.

Зібрання професора Костянтина Томашука, першого ректора університету, складається в основному із правової та теологічної літератури.

Колекція, у кількості 2400 книг, була подарована бібліотеці професором К. Томащуком в один із університетських ювілеїв, як зазначено у звіті.

Ця інформація не відповідає дійсності. З ювілейного видання до 25-річчя Чернівецького університету знаємо, що завдяки подарунку вдови К. Томащука свого часу утворено окремий відділ фонду під номером 91 “Бібліотека Томащука”, який налічував 2249 томів, 81 підшивку й 51 таблицю.

Розпочато збирання колекції книг професора і ректора (1907–1908) університету Є. Козака. На кінець 1946 року з різних систематичних відділів зібрано близько 300 книг. Зауважено, що серед книг Є. Козака знаходиться курс його лекцій зі славистики. Загальна кількість книг колекції невідома, оскільки вони розставлені по всьому сховищу.

У 1946 році та в наступні роки книги з іноземного фонду розшукувалися за “топографічною інвентарною книгою”, що ускладнювало виконання замовлення читачів. Книги зі старих фондів зрідка видаються додому, лише з дозволу директора бібліотеки або його заступника.

Ще про одне завдання дізнаємось із наступного запису в звіті про роботу за 1946 рік: “Розпочалася серйозна щоденна робота по перегляду літератури і відбору та ізоляції деякої частини у спецфонд. Обсяг іноземних фондів бібліотеки зумовлює створення у майбутньому величезного спецфонду, який на даний момент заінвентаризований у кількості 324 томів книг та періодики”.

За підсумками аналізу роботи бібліотеки за 1946 рік в розділі звіту “Коротка характеристика фондів бібліотеки” зазначено, що книги у книгосховищі розставлені за основними групами: право, філологія, румунська література, історія, теологія, книжкові колекції К. Томащука і Є. Козака, періодичні видання та енциклопедії, “Буковинензія”, відділ стародрукованої книги, спецфонд. Але перед відділом книгосховища серед низки завдань на 1947 рік все-таки залишається пункт “остаточна організація відділів”: спецфонду, стародрукованих книг, обмінного фонду.

1947 рік

Віднайдені рукописи буковинського діяча Є. Козака, кількість фонду якого склала тепер 350 одиниць. Організовано спецфонд з 1000 книг, з них 500 – занесені в інвентар. Приміщення спецфонду не оснащено, немає стелажів. Виділено відділ стародрукованих книг – 700 томів. Не вистачає обладнаного приміщення.

Складання бібліографії Буковини: закінчено переклад картотеки з румунської та німецької мов на українську мову – 1045 карток (за планом – 600), описано 751 буковинський журнал (1443 статті).

У бібліотеку надійшло 20000 примірників націоналізованих книг, які збільшили “нерозібраний фонд” бібліотеки. Книги переважно з теології, гігієнічний стан книг такий, що їх довелось ізолювати.

1949 рік

У звіті за цей рік вказано, що іноземний фонд бібліотеки, накопичений за період її існування від початку до 1940 року, дуже великий і займає все сховище бібліотеки.

Продовжена, розпочата у 1948 році, кількісна звірка книг з топографічними описами (топографічними рукописними каталогами). Перевірено 70 із 106 систематичних відділів. Згідно з топографічними описами, у відділах не вистачає багатьох книг. Серед звірених систематичних відділів відмічений 91 відділ – зібрання К. Томашука. На момент звірки в ньому налічується 2020 видань.

Цього ж року розпочато роботу з аналітичного опису старих журналів, до яких були віднесені й Записки НТШ (всього 89 книг).

1950 рік

Останній рік післявоєнної сталінської п'ятирічки характеризувався різким підвищенням наукової та навчальної роботи університету і підвищенням вимог до роботи бібліотеки. Проведено перевірку іноземного фонду, вилучено 131437 екземплярів книг, журналів, брошур. Так званий “нерозібраний” фонд іноземної літератури теж був переглянутий, його більша частина, 315645 екземплярів, виявилася макулатурою і тільки 43000 екземплярів залишилися для поповнення фонду бібліотеки.

1951 рік

В структурі бібліотеки створено новий відділ – спеціальний книжковий фонд. Офіційно спецфонд існував з 12 березня 1947 р. На кінець 1951 р. у відділі нараховується 26006 книг, журналів та газет. Відділ очолює завідувач (відділ складається з однієї людини).

Упродовж 1950–1951 років фонд бібліотеки значно поповнився літературою Держфонду СРСР. Отримано 242000 книг і журналів по обміну з Москви та Ленінграду. У звіті бібліотеки зазначено, що серед літератури багато цінних видань, а більше 50 % періодики становлять наукову цінність.

Крім того, частина журналів – це особливо рідкісні видання XVIII сторіччя: “Покоящийся трудолюбец”, “Растущий виноград”, “Утренние часы”, “Утренний свет”, “Сын отечества” та інші.

Поряд з цим вказано, що отримано значну кількість книг, у яких бібліотека не має потреби, серед них – середньовічна латинська література.

У 50-ті роки в бібліотеці активно проводиться робота з розбору книг, журналів, газет та їх інвентаризації. Не менш активно ведеться ідеологічна перевірка літератури. За 1951 рік “ідеологически невыдержанной” літератури вилучено 3708 примірників.

1952 рік

У звіті бібліотеки зауважується, що частина членів комісії не бере активну участь у роботі з перевірки іноземного фонду, тому книги з важливих систематичних відділів з історії Буковини, історії Румунії, відділ слов'янських літератур ще не перевірені.

1953 рік

Викладачі, члени комісії з перевірки іноземного фонду, перевірили всього 5210 книг та 6707 журналів. Співробітники бібліотеки – 29744 книги, 24604 журнали і 1439 газет. Всього за рік – 67704 примірники. Під час перевірки вилучено з відділів 17432 книги і 10012 номерів журналів “ідеологічески невыдержанной литературы”. Передано на макулатуру 1309 книг, 536 номерів журналів та 120 комплектів газет.

У спецфонді за підсумками 1953 року нараховується 59414 книг, газет і журналів.

1962 рік

Станом на 1 січня 1963 року спецфонд налічує 20537 примірників, у тому числі російською мовою – 4678 примірників, іноземними мовами – 15009, підшивок газет – 850. Основні внутрішні процеси роботи співробітника спецфонду: звірка секретного фонду з описом спецчастини університету та перевірка каталогів за списками та наказами Главлітів СРСР і УРСР. За рік вилучено 869 екземплярів книг.

За підсумками роботи бібліотеки у 1962 році читачами було висловлено зауваження про відсутність кімнати рідкісних книг.

І тільки у вересні 1986 року відбулося створення спеціалізованого відділу, а саме відділу рідкісних та цінних книг наукової бібліотеки Чернівецького державного університету імені Юрія Федьковича.

Цьому передувала міністерська перевірка роботи всієї бібліотеки. Глибоко вивчалось питання збереження бібліотечного фонду, і особливо фонду, який становить значну цінність та підлягає спеціальному обліку. За результатами перевірки у квітні 1985 року в бібліотеці відбулись партійні збори. А вже у січні 1986 року було прийнято рішення про заснування відділу рідкісних та цінних книг. У вересні новий відділ розпочав роботу.

У 2002 році розпорядженням Кабінету Міністрів України (№ 472-р від 19 серпня 2002 року) фонд рукописів, стародруків, рідкісних видань та фонд “Буковинензія” наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича визнано науковим об’єктом, що становить національне надбання держави.

Tetiana Antonova (Chernivtsi)

THE FOUNDATION HISTORY OF THE COLLECTION OF RARE AND VALUABLE BOOKS OF THE CHNU SCIENTIFIC LIBRARY

The library accounting documentation from 1940 till 1960 years is studied in the article. Some pages of the foundation history of the department and the collection of rare and valuable books of the CHNU Scientific library are enlightened.

Key words: national acquisition, department of rare and valuable books, fund of manuscripts, fund of incunabula, fund “Bukovinenzia”, collections of C. Tomaschuk, E. Kozak, I. Spivak, I. Karbulitski, V. Simovich, special collection.

Татьяна Антонова (Черновцы)

**ИЗ ИСТОРИИ СОЗДАНИЯ ФОНДА РЕДКИХ И ЦЕННЫХ КНИГ
НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ЧЕРНОВИЦКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО
УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ ЮРИЯ ФЕДЬКОВИЧА**

В статье исследованы материалы отчетной документации библиотеки 1940–1960 годов, освещены отдельные страницы из истории создания отдела и фонда редких и ценных книг научной библиотеки Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича.

Ключевые слова: национальное достояние, отдел редких и ценных книг, фонд рукописей, фонд старопечатных книг, фонд “Буковинензия”, коллекции К. Томащука, Е. Козака, И. Спивака, И. Карбулицького, В. Симовича, спецфонд.

ФОРМУВАННЯ КНИЖКОВО-ЖУРНАЛЬНОГО ФОНДУ БІБЛІОТЕКИ ЛЬВІВСЬКОЇ ПОЛІТЕХНІКИ ДО 1939 РОКУ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ДЖЕРЕЛА ПОПОВНЕННЯ

У доповіді розглянуто особливості формування книжково-журнального фонду Бібліотеки Львівської політехніки до 1939 року, охарактеризовано джерела та шляхи поповнення фонду книгозбірні.

Ключові слова: бібліотека Львівської політехніки, фонд бібліотеки, формування фонду бібліотеки.

У ХІХ сторіччі стрімкими темпами розвивалася техніка, охоплюючи все більше галузей діяльності людини. Виникла гостра необхідність в організації технічної освіти. В Європі почали створюватися технічні університети на базі або військових або промислових шкіл. Науково-технічна бібліотека Національного університету “Львівська політехніка” була заснована в 1844 році як бібліотека Технічної академії, яку було створено на базі Реальної технічної школи, невеликий книжковий фонд якої став основою фонду бібліотеки академії.

Розвиток Технічної академії відбувався надзвичайно повільно. Це можна пояснити тим, що австрійський уряд не був зацікавлений у промисловому розвитку Галичини, прагнучи зберегти її як сільськогосподарську провінцію Габсбурзької монархії. До кінця ХІХ століття кількість студентів не перевищувала трьохсот осіб і, поступово зростаючи, досягла до 30-х років ХХ століття трьох тисяч студентів.

У 1848 році під час революційних подій і внаслідок попадання артилеристського снаряду у будинку Технічної академії виникла пожежа, під час якої бібліотека, фонд якої на той час складав близько 2 тис. томів, була повністю знищена [1; с. 49]. У 1850 році бібліотека почала створюватися наново, але відновлення книгозбірні відбувалося повільно. Високі ціни на книги не дозволяли закуповувати достатню кількість примірників. Фонд бібліотеки створювався шляхом збирання пожертв від приватних осіб, головним чином, професорів Академії і наукових установ, а також невеликої щорічної закупівлі книг і передплати періодичних видань.

У загальному грошовому фонді Академії для бібліотеки було виділено невелику частку. Зокрема це були незначні суми, що надходили від студентів як оплата за користування книжками (десять злотих на рік). Купівля нових видань і передплата здійснювалася в одному примірнику.

Фонд бібліотеки комплектувався літературою з таких галузей знань, що на той час були представлені і в університетських книгозбірнях, наприклад: книги з математики, фізики, хімії, астрономії, природничих наук та з економіки.

Особлива увага приділялася комплектуванню спеціальної літератури з таких галузей, як: технічна механіка, статика, геодезія, хімічна технологія, опір матеріалів, товарознавство, лісництво і рільництво, будова машин, електротехніка, будівництво мостів, доріг та тунелів, будівництво і архітектура, водне будівництво, військова техніка. До фонду книгозбірні надходила також література загальнотехнічного характеру: технічна бібліографія, енциклопедії, словники, патенти, література з технічної освіти.

У 1871 році Академія здобула права вищого навчального закладу, на чолі якого стояв ректор, що обирався колегією професорів. У цьому ж році запроваджено обов'язкове викладання польською мовою, яка прийшла на зміну німецькій. На той час, майже за 30 років існування бібліотеки, в її фондах було накопичено лише 3 608 томів. Бібліотека не мала ні штатних працівників, ні відповідного приміщення, фонди її були не впорядковані і користуватися ними було дуже складно, систематичного обслуговування теж не було [1; с. 80]. Справами бібліотеки займався безпосередньо сам ректор, який здійснював купівлю книг, передплату журналів, вів облік в інвентарних книгах і, якщо йому вистачало часу, видавав книги студентам та викладачам.

Колегія професорів Академії наприкінці 1874 року звернулася до Міністерства освіти з пропозиціями щодо покращання роботи бібліотеки, і Міністерство дозволило 5 листопада 1874 року у будинку Жарських, що прилягав до головного корпусу Академії, який тоді знаходився на розі Театральної та Вірменської вулиць, виділити і передати відповідні приміщення для розміщення там книгозбірні та організації при ній читальні. Тоді ж було встановлено першу постійну штатну одиницю бібліотечного працівника, було дозволено прийняти тимчасового помічника бібліотекаря, і Міністерство виділило для цього кошти [1; с. 81].

Першим, хто очолив бібліотеку, був професор геодезії Домінік Зброжек, який багато зробив для впорядкування фондів бібліотеки [2, т. 3; с. 24]. Уже на початку 1874–1875 навчального року, коли Академія призначила на постійну роботу першого бібліотечного працівника в особі Антонія Якубовського, бібліотека разом з читальною щоденно обслуговувала читачів протягом 7-ми годин [1; с. 81].

У 70-х роках ХІХ століття різко зростає попит на спеціалістів технічного профілю. У той час у навчальному закладі функціонували вже чотири факультети: інженерний, архітектурний, технічної хімії, будови машин [2, т. 2; с. 15]. Збільшується кількість студентів, місця для розміщення відповідних факультетів не вистачає. Назріло питання про будівництво спеціально обладнаного будинку.

У 1877 році за проектом професора Юліана Захаревича споруджено головний корпус по вул. Сапеги (тепер С. Бандери), у якому бібліотеці було відведено чотири кімнати на другому поверсі з північного боку.

З 1877 року бібліотека стала постійно отримувати невеликі дотації для придбання літератури. У 1874–1876 рр. бібліотека отримала 1000 злотих, а в 90-роки вже щорічно отримувала 3000 злотих.

До бібліотеки надходила література переважно німецькою та польською мовами, більшість складала видання з технічних та природничих наук. З величезними труднощами бібліотека отримувала англійські та американські періодичні видання. Як і раніше, кожна назва книги (журналу) надходила до бібліотеки лише в одному примірнику.

Незважаючи на обмеженість штату та бюджету, книжково-журнальні фонди зростали, і бібліотека розпочала створення довідково-бібліографічного апарату до своїх фондів.

У ювілейному 1894 році фонд бібліотеки налічував близько 14 тис. томів, штат складався з 3-х чоловік, послугами бібліотеки користувалося близько 300 читачів.

У 1896 році Міністерство освіти своїм розпорядженням встановило з 22.03.1896 р. посаду практиканта бібліотеки з річним утриманням 500 злотих. Цю посаду обійняв Урбан Варег Массальські.

У 1901 році для ознаменування 10 000 запису в інвентарній книзі було зроблено пам'ятний красочно оформлений запис та усі члени Ради професорів Політехнічної школи поставили свій підпис.

У 1904 році у фондах бібліотеки налічувалось 11890 інвентарних номерів, отримувалось 150 назв журналів. Щорічна вартість нових надходжень становила до 7 тис. крон. Наказом Міністерства від 17 грудня 1904 року № 226909 збільшено фінансову дотацію бібліотеці до 8 тис. крон.

У 1906 році бібліотека налічує вже 12966 інвентарних номерів і отримує 174 тематичні журнали, в тому числі німецьких – 116, польських – 32, французьких – 22, англійських – 6, російських – 4, чеських – 2.

У роки першої світової війни книгозбір бібліотеки не постраждав. Її фонди поповнювалися новою літературою, але обслуговування читачів припинилося [3, т. 47; с. 105].

У листопаді 1919 року до Політехніки розпорядженням Ради міністрів приєднали Рільничу академію в селі Дубляни та Вищу лісову школу у Львові. Відповідні зміни відбулися і у роботі бібліотеки, зокрема до бібліотеки почала надходити література з рільничої та лісової тематики.

На формування фонду бібліотеки в цей період майже не виділялося коштів, тому велике значення для збільшення бібліотечного фонду мали дарунки як приватних осіб, так і різноманітних установ. Так, зокрема, значну допомогу у цьому напрямку надала книгозбірні Місія французька в Польщі, яка передала бібліотеці значну кількість навчальної літератури, головним чином, французькою мовою. У 1921/1922 навчальному році бібліотека отримала велику кількість літератури з Бібліотеки законодавчого сейму, Академії гірничої справи. У 1922 році із Іллінойського університету було отримано 65 томів літератури англійською мовою, із Академії мистецтв (Краків) – 56 примірників. Ухвалою Сенату Політехніки кілька сотень томів літератури з ліквідованої кафедри волокон було передано до бібліотеки.

У 1921 році Політехнічну школу перейменували у Львівську політехніку [4, т. 50; с. 153].

У 1928 році у бібліотеці на 28 500 інвентарних номерів було 72 тисячі томів разом з дублетами. Розбіжність між цими кількостями можна пояснити тим, що кожній назві журналу надавався один інвентарний номер при великій кількості томів. В одному томі опрацьовувався річний комплект журналів [5, с. 3].

При комплектуванні фонду книгозбірні велика увага приділялася передплаті періодичних видань, як вагомому джерелу нових публікацій. У 1928 році бібліотека отримала 377 технічних журналів (зокрема 103 польських).

У 1929 році книгозбірня нараховує вже близько 80 тисяч томів, і вона стає найбільшою технічною бібліотекою на сході Польщі. Штат її на той час складається з семи працівників.

Щорічне поповнення фонду бібліотеки на той час складало 800–1000 книг і 400 журналів, але 2/3 цієї кількості складала надходження в дарунок і по обміну.

Так, наприклад у 1929 році до бібліотеки надійшло 1 085 томів літератури, із них було закуплено – 349, а в дар отримано – 736. Серед книг, що були отримані в дар, 123 примірники нової літератури, переважно економічної тематики, подарував книгозбірні Казимир Бартель. Максиміліан Матакевич подарував у 1929 році 73 примірника коштовних словників та енциклопедичних видань, а у 1933 році – 144 книги. У 1930 році до бібліотеки надійшло 925 примірників книг та журналів. Серед них – 324 книги із збірки всесвітньо відомого винахідника Яна Щепаніка (Jana Szczepanika), яку передав бібліотеці після його смерті син вченого.

Бібліотеці було дуже важко утримуватися на належному науковому рівні і дуже часто була змушена відмовляти професорам у закупівлі нової літератури та передплаті періодичних видань [6 ; с. 270].

У бібліотеці велися карткові алфавітний і систематичний каталог. Також на підставі цих каталогів було видано п'ять томів друкованого каталогу на книжковий фонд та два каталоги на фонд періодичних видань. Створення друкованого каталогу бібліотеки Львівської політехніки мало велике значення. Цей каталог був зручний в використанні, а також значно полегшував використання книг з фонду бібліотеки. Він і зараз залишається основним довідково-бібліографічним апаратом до старих фондів бібліотеки, з яких основна частина тепер належить до фонду рідкісних та цінних книг бібліотеки Львівської політехніки.

У 30-ті роки ХХ ст. кількість студентів досягла трьох тисяч, що, порівняно з 1877 роком, була більшою в 9 раз. Бібліотека отримала на свої витрати в середньому 35-40 тис. злотих, із яких на придбання книг та періодичних видань, включаючи і їх опрацювання, витрачалося близько 27 тис. злотих на рік.

Приміщення бібліотеки було малим, нестача площ для розміщення фондів і місць для читачів досягла катастрофічних розмірів [6; с. 268].

Ініціатором будівництва корпусу бібліотеки був один з професорів Львівської політехніки, видатний вчений Казимир Бартель, який загинув у 1941 році від рук фашистів. У 1929–1934 рр. за проектом професора

Політехніки Тадеуша Обмінського спеціально для бібліотеки побудовано окреме приміщення по вул. Нікоровича (тепер Професорська) з книгосховищем на 500 тис. томів [4, т. 62; с. 194].

Розміщення бібліотеки в новому будинку сприяло подальшому розвитку її діяльності. Вона почала одержувати обов'язковий примірник видань технічних і професійних видавництв, які входили до Міжнародної федерації технічної і професійної преси [7; с. 61]. Деякі з них надходили комплектами, а деякі тільки фрагментарно [5; с. 3]. Встановлення контакту з закордонними технічними видавництвами значно збагатило фонд технічної літератури.

З 1925 по 1930 рр. проводилася інвентаризація фонду періодичних видань. У результаті на підставі отриманих даних у 1931 році було видано каталог періодичних і продовжуваних видань, який містив 2086 назв [8].

Щороку Бібліотека отримувала близько 400 назв журналів. Наприклад у 1930 році до Бібліотеки надійшло 419 назв, із яких 307 – за передплатою, 112 – дари видавництв. Переважну більшість складали німецькі і австрійські журнали – 173 (166 – передплачених, 7 – подарованих). Польських було 129, більшість (81) яких було подаровано. Надходили також англійські, французькі, чеські, італійські, румунські та японські (англійською мовою) журнали.

У 1939 вийшов додаток до каталогу періодичних і продовжуваних видань, до якого увійшла 271 назва періодичних видань, що надійшли до бібліотеки з 1931 по 1938 рр. [9]. Аналізуючи масив журналів, що надійшли до Бібліотеки після того, як вона переїхала до нового будинку і почала отримувати обов'язковий примірник наукових журналів, які входили до Федерації, можна зробити висновок, що значно розширилася географія видавництв, видання яких надходили до фонду бібліотеки. Почали надходити бельгійські, угорські, американські, голандські, російські, швейцарські, шведські, аргентинські, грецькі, литовські журнали. Це були журнали з різноманітних галузей знань: природничі науки, хімія і хімічна технологія, машинознавство, сільське господарство, лісова справа, водна інженерія, гірнична справа, будівництво і архітектура, промисловість та інші [10].

Забезпечення студентів підручниками не входило в завдання бібліотеки і вся література комплектувалася в одному примірнику. Тому студенти змушені були створювати свої бібліотеки при земляцтвах і касах взаємодопомоги [11; с. 23].

У вересні 1939 року фонд бібліотеки складав 88 000 томів. Значну більшість літератури (50 %) складали видання німецькою мовою, 15 % – польською, решта іншими європейськими мовами [4, т. 67; с. 264]. До цього часу основним джерелом поповнення фондів були дарунки. Так за 1937 рік фонди бібліотеки поповнилися на 1064 томів, зокрема, із цієї кількості закуплено 295 томів, пожертвовано 769 томів.

Бюджет бібліотеки до 1939 року складався із плати студентів (10 злотих на рік, які вносилися до ректорату одночасно з платою за навчання) та дотації Міністерства освіти в сумі до 20 000 злотих на рік. У середньому бібліотека

мала у своєму розпорядженні на комплектування свого фонду суму біля 30–40 тис. злотих, основна частка якої йшла на оплату передплатних видань та їх опрацювання. Середня вартість книжки на той час складала біля 30–40 злотих, тому бібліотека могла щорічно придбати не більш як 200–300 томів. За змістом фонд бібліотеки представляв зібрання природничих та технічних видань монографічного характеру.

Видань українською та російською мовами не було, за винятком, декількох комплектів дореволюційного російського періодичного часопису – “Журнал физико-химического общества”.

Велику цінність має фонд зарубіжних журналів з природничих та технічних наук. Окремі журнали зберігаються комплектами з кінця XVIII ст., наприклад, німецький журнал “Annalen der Physik”, який почав видаватися з 1790 року. У бібліотеці є комплекти цього журналу за 1799–1942 рр. і з 1955 р. по 1988 рік включно.

Першооснову фонду бібліотеки складають книжки довоєнного періоду. Переважно, це унікальні видання, які мають безперечну наукову, пізнавальну цінність. Фонд довоєнного періоду налічує біля 55 тисяч примірників. Багато з цих книжок є пам’ятками друкарського мистецтва. Переважно це видання середньовічною латинню, німецькою, французькою, італійською, польською мовами.

Фонд бібліотеки університету різноманітний як за своїм складом, так і за джерелами формування, тому питання історії формування потребує подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Zajęczkowski Wł. C. k. Szkoła Politechniczna we Lwowie : rys historyczny jej założenia i rozwoju, tudzież stan jej obecny. – Lwów, 1894. – Ex cont.: [Biblijoteka Politechniki Lwowskiej]. – S. 80–81, 160.
2. Program c. k. Akademii Technicznej Lwowskiej. T. 1–4. – Lwów, 1873–1877.
3. Program c. k. Szkoły Politechnicznej we Lwowie. T. 7–48. – Lwów, 1878–1920.
4. Program Politechniki Lwowskiej. T. 49–67. – Lwów, 1921–1939.
5. Laskiewicz T. Biblijoteka Politechniki Lwowskiej. – Lwów, 1929.
6. Politechnika Lwowska: jej stan obecny i potrzeby. – Lwów, 1932. – Rozdz. 10 : Biblijoteka. – S. 266–271.
7. Les Bibliothèques de Lwow / Sous la direction de E. Gaberle. – Lwow : Imprimerie D’Institut national Ossolinski, 1929. – Ex cont.: [Biblijoteka Politechniki Lwowskiej]. – S. 58–61.
8. Katalog Czasopism, Wydawnictw ciągłych i zbiorowych Biblioteki Politechniki Lwowskiej. – Lwów : 1 Związkowa Drukarnia, 1931. – 186 s.
9. Uzupełnienie katalogu czasopism Biblioteki Politechniki Lwowskiej wydanego w roku 1931. – Lwów, 1939. – 28 s.
10. Белоус І. О. До історії створення бібліотеки Міжнародної федерації технічної та професійної преси у Львові / І. О. Белоус // Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства : матеріали третьої наук.-практ. конф. з міжнар. участю, Львів, 29 верес. 2011 р. / Нац. ун-т “Львів. політехніка”, Наук.-техн. б-ка ; [редкол.: Шишка О. В. та ін.]. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2011. – С. 416–424.
11. Księga pamiątkowa Towarzystwa “Bratniej Pomocy” słuchaczy Politechniki we Lwowie. – Lwów, 1897. – 286 s.

Iryna Bielous (Lviv)

**FORMATION OF BOOK AND MAGAZINE FUND OF LVIV
POLYTECHNIK LIBRARY BY 1939: SPECIFIC FEATURES AND
SOURCES OF STOCKING**

Specific features of forming book and magazine Fund of Lviv Polytechnic Library by 1939 have been considered and sources and ways of fund stocking have been described.

Key words: Library of Lviv Polytechnic University, the Library, the formation of the Library Fund.

Ирина Белоус (Львов)

**ФОРМИРОВАНИЯ КНИЖНО-ЖУРНАЛЬНОГО ФОНДА БИБЛИОТЕКИ
ЛЬВОВСКОЙ ПОЛИТЕХНИКИ ДО 1939 ГОДА: ОСОБЕННОСТИ И
ИСТОЧНИКИ ПОПОЛНЕНИЯ**

В докладе рассмотрено особенности формирования книжно-журнального фонда Библиотеки Львовской политехники до 1939 года, охарактеризовано источники и пути комплектования фонда библиотеки.

Ключевые слова: Библиотека Львовской политехники, фонд библиотеки, формирование фонда библиотеки.

РЕКАТАЛОГІЗАЦІЯ ТА ШТРИХ-КОДУВАННЯ ПІДСОБНОГО ФОНДУ ВІДДІЛУ ЧИТАЛЬНИХ ЗАЛІВ: ПРАКТИКА РОБОТИ ТА ПІДСУМКИ

Стаття присвячена питанням рекаталогізації та штрих-кодування підсобних фондів бібліотеки, як елемента ідентифікації книг для АБІС. Зокрема, мова йде про шляхи впровадження цих процесів в читальних залах Наукової бібліотеки ЧНУ та пов'язані із цим проблеми.

Ключові слова: *рекаталогізація, штрих-кодування, АБІС ІРБІС, читальний зал, електронний каталог.*

Важливу роль у навчально-виховному процесі та розвитку наукових досліджень Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича відіграє наукова бібліотека, і зокрема відділ читальних залів.

Читачі можуть судити про бібліотеку, в основному, з роботи її читальних залів. Саме тут проявляється якість роботи всіх інших служб [1]. Тому наскільки швидко тут можна отримати доступ до інформації, в якому обсязі і на яких умовах, судять про роботу всієї бібліотеки, згадженість та ефективність всіх її відділів. Таким чином, робота читального залу надзвичайно важлива і вимагає до себе великої уваги.

Відділ читальних залів наукової бібліотеки ЧНУ складається з чотирьох секторів:

- читальний зал наукової літератури;
- читальний зал навчальної літератури;
- читальний зал періодичних видань;
- Австрійська бібліотека.

Фонди відділу читальних залів нараховують близько 62 000 примірників книг та близько 94 000 примірників журналів і газет. Щорічно читальні зали обслуговують майже 160 000 читачів. Обслуговування в читальних залах забезпечують 13 співробітників.

Читальний зал наукової літератури

Обслуговує викладачів, аспірантів, здобувачів, співробітників та студентів Чернівецького університету, а також сторонніх вузу користувачів.

Щорічно читальний зал наукової літератури обслуговує близько 60 500 користувачів, видається майже 96 тис. прим. книг. Фонд становить 18 000 прим. книг, універсальних за змістом. У залі зібрано наукову літературу та методичні матеріали на допомогу курсовому і дипломному проектуванню, дисертаційним дослідженням.

Читальний зал навчальної літератури

Фонд становить 45 тис. прим. підручників, методичних посібників, а також словників, енциклопедій та географічних атласів.

Розстановка фонду систематично-алфавітна. Щорічно читальний зал обслуговує близько 86 000 користувачів і видає за рік 174 тис. прим. книг.

Читальний зал періодичних видань

Створений як самостійний підрозділ у червні 1990 р. Фонд періодики нараховує близько 95 тис. примірників журналів і газет. Журнали знаходяться у фонді з 1985 р. (деякі, з 1930–40-х р. ХХ ст.), газети – з 1990 р. Розстановка фонду – за алфавітом назв журналів і газет.

Крім того, фонд періодики нараховує більше 450 назв іноземних журналів – це, зокрема, такі наукові журнали англійською мовою: “Phisica Status Solidi” (а, в), “Zournal of Applied Physics”, “Phisical Review Letters” та ін., а також журнали про історію, культуру нашого краю румунською мовою. Це такі журнали, як: “Analete Bucovinei”, “Revistas istorica”, “Clasul Bucovinei” та ін. Щорічно зал періодичних видань обслуговує близько 41 тис. користувачів і видає близько 145 тис. прим. журналів і газет.

Австрійська бібліотека

Створена у 1992 р. при науково-дослідному Центрі буковинознавства ЧНУ за ініціативи та сприяння Федерального Міністерства закордонних справ Австрії та Інституту Східної та Південно-Східної Європи у Відні. Фонд бібліотеки нараховує майже 10 тис. прим. Він постійно поновлюється новими надходженнями з Австрії, а також частково з Німеччини та Канади. В Австрійській бібліотеці наявні книги переважно німецькою мовою з такої тематики: історія, економіка, юридичні науки, філософія, релігія, літературознавство, довідкова література та аудіо-, відеоматеріали.

Отже, фонди читальних залів дуже багаті та різноманітні. Щоб підвищити якість і швидкість пошуку потрібних матеріалів, а також ефективність роботи бібліотекарів при мінімальних затратах було вирішено провести рекаталогізацію підсобних фондів відділу читальних залів [2].

Процес рекаталогізації в Науковій бібліотеці ЧНУ розпочався з підсобного фонду читального залу наукової літератури. Таке рішення було мотивоване тим, що:

- фонд даного читального залу на той час становив 16 000 примірників, що в порівнянні з іншими підсобними фондами трохи менше;
- більшість примірників представлені в одному екземплярі;
- книги з читального залу наукової літератури додому видаються тільки викладачам та співробітникам університету на короткий термін, а це становить приблизно 5% від загальної кількості, тобто майже всі примірники є в наявності на полиці.

Рекаталогізація підсобного фонду читального залу наукової літератури була розпочата в січні 2009 р. Спочатку була спроба провести рекаталогізацію силами працівників даного читального залу. Та практика показала, що поєднати

обслуговування читачів і рекаталогізацію дуже важко. Працівниками читального залу наукової літератури занесені в базу даних (“Генеральний каталог”) 523 примірники.

Проаналізувавши хід роботи, для більш швидкого проведення рекаталогізації в квітні 2009 року було вирішено створити групу з працівників бібліотеки.

До складу групи ввійшли 9 працівників з таких відділів: відділу зберігання вітчизняних видань, відділу зберігання зарубіжних видань, інформаційно-бібліографічного відділу, відділу наукової обробки літератури та відділу читальних залів.

Для роботи групи було встановлено п’ять комп’ютерів: в читальному залі – 4, в залі каталогів – 1.

З групою було проведено навчання працівниками відділу наукової обробки літератури: Майбородою О.І., Югансон Н.Е., Бунчук О.С.

Так як члени групи – це представники різних відділів нашої бібліотеки, тому для чіткості був встановлений погодинний графік роботи за комп’ютерами. За одним комп’ютером працювало по двоє людей, кожен в свій зазначений час.

Для контролю видачі книг з фонду та для статистики було заведено робочий зошит, в якому вказувались прізвище члена групи, дата та кількість книг, виданих йому для рекаталогізації. Статистику проводили працівники читального залу: підраховувалась кількість введених книг за день і місяць. В середньому за місяць заносилось до електронного каталогу 1500 примірників.

Треба зазначити, що обслуговування читачів та видача книг під час рекаталогізації не припинялись. Так як штрих-кодів ще не було, на введені в електронний каталог примірники працівники читального залу ставили штамп ЕК (електронний каталог).

Так як в читальному залі знаходиться і абонемент для наукових працівників, певна кількість книг видається додому. Ці книги заносились в ЕК тоді, коли викладачі повертали їх. Але перед цим співробітники читального залу перевіряли введені вони чи ні, якщо ні – передавали їх членам групи.

В читальному залі наукової літератури є невелика кількість книг по БО (тобто багатоекземплярних) – на одному інвентарному номері декілька примірників. Для ідентифікації кожного примірника було прийнято методичне рішення про розмноження інвентарного номера через косу на три знаки (детальніше в методичних документах з рекаталогізації).

Рекаталогізація в читальному залі наукової літератури проходила з квітня по листопад 2009 року (7 місяців).

Групою в електронний каталог введено 8 900 записів та 523 – працівниками читального залу і решта книг – це нові надходження, які занесені в ЕК співробітниками відділу наукової обробки літератури з 2003 р.

З червня 2009 р. в бібліотеці впроваджується штрих-кодування, як елемент ідентифікації книг для АБІС [3]. Штрих-коди одночасно присвоювались книгам, які лише надійшли до бібліотеки, і книгам в процесі

рекаталогізації. На вже занесені в електронний каталог документи штрих-коди клеїли працівники читального залу, а члени групи продовжували процес штрих-кодування паралельно з введенням записів в базу даних. Наклеєні на книги і внесені в базу даних (“Генеральний каталог”) 15 000 штрих-кодів: з них працівниками читального залу наукової літератури – 6 900, групою – 8 100.

Виходячи з того, що процес рекаталогізації проходив в нашій бібліотеці вперше, звичайно виникало ряд проблемних питань, які вирішувалися спільними зусиллями. Зупинимося на деяких з них:

- група, в основному, складалася з працівників відділів, які не мали безпосереднього відношення до наукової обробки літератури, тому важко було за короткий час вивчити складний процес опису книги. Але, завдяки наполегливості членів групи та ретельному контролю з боку працівників відділу наукової обробки літератури, кількість занесених записів зростала;

- група складалася з працівників різних відділів, в яких вони виконували свою основну роботу, тому траплялися випадки, коли через завантаженість безпосередньо в себе у відділі той чи інший член групи не міг приходити в зазначений час в читальний зал для проведення рекаталогізації. Тому вирішено було створити сектор, який займався б безпосередньо тільки рекаталогізацією фонду бібліотеки. 22 січня 2010 р. було створено сектор каталогізації;

- проблемним виявилось питання багатоекземплярності примірників. Воно було вирішене тоді, коли група вже занесла до бази даних 6 900 записів. Тому потрібно було уважно переглянути цю кількість книг для виявлення багатоекземплярних примірників і виправити їх в базі даних. Щоб не перевантажувати групу, цей процес виконали працівники читального залу наукової літератури;

- під час проведення рекаталогізації працівники читального залу відібрали 320 примірників застарілої за змістом літератури і за короткий час підготували її до списання. Завдяки розумінню і підтримці відділу комплектування ця література була списана і, таким чином, не внесена до бази даних (“Генеральний каталог”). В майбутньому, перед початком рекаталогізації рекомендовано перевіряти фонди на наявність застарілої за змістом, зношеної чи, навіть, вже списаної літератури, щоб не вносити непотрібних записів до електронної бази даних.

В цілому ж, незважаючи на всі непорозуміння і проблеми, рекаталогізація підсобного фонду читального залу наукової літератури пройшла успішно. Проведена велика, складна, але дуже потрібна робота.

З 18 січня по 26 лютого 2010 р. в читальному залі наукової літератури проводилась перевірка підсобного фонду. Паралельно з традиційною формою перевірки проводилась перевірка фонду в автоматизованому режимі (з використанням технологій штрих-кодування). Слід зазначити, що процес цей дуже складний, кожного дня ми вчилися на своїх же помилках, адже робили перші кроки. Та практика показала, що після рекаталогізації необхідно обов’язково провести перевірку фонду в автоматизованому режимі. Саме під

час такої перевірки виявляються і виправляються помилки, які були зроблені в процесі рекаталогізації [4].

Отже, врахувавши всі непорозуміння та проблеми, всі за і проти, у липні 2010 р. було розпочато рекаталогізацію підсобного фонду читального залу навчальної літератури. Перед цим з 12.03.2010 р. по 17.05.2010 р. було проведено перевірку фонду традиційним способом.

Процес рекаталогізації проводили працівники новоствореного сектору каталогізації та співробітники інших відділів, які знову ж таки були об'єднані в групу та працювали за графіком.

Рекаталогізація та штрих-кодування підсобного фонду читального залу навчальної літератури проходила з 12.07.10 р. по 21. 07.11 р. В електронний каталог занесено близько 18 000 примірників. На місяць в середньому вводилось 1600 примірників. Зараз в даному читальному залі завершена перевірка фонду в автоматизованому режимі.

Відзначаючи, що фонди двох читальних залів внесені повністю до електронного каталогу (крім того література із відділу зберігання, яка замовляється у ці читальні зали також проходить рекаталогізацію), можна констатувати, що при забезпеченні технікою цих підрозділів в найближчому часі буде проведене впровадження АРМу "Книговидача" та електронного формуляру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дворкина М. Библиотечное обслуживание: новая реальность / М. Дворкина. – М.: Профиздат, 2003. – 47 с.
2. Моїсеєва С. Шляхи впровадження автоматизації бібліотечних процесів: наш досвід / С. Моїсеєва // Бібліотечна планета. – 2004. – № 3. – С. 9–10.
3. Мачуга П. Штриховий код / П. Мачуга // Вісник книжкової палати. – 2001. – № 6. – С. 15–17.
4. Медведєва В. Бібліотечна діяльність у контексті розвитку електронних інформаційних технологій / В. Медведєва // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2011. – Вип. 32. – С. 231–237.
5. Ігнатюк М. Упровадження АБІС "ІРБІС 64" у практику роботи бібліотек / М. Ігнатюк // Бібліотечний вісник. – 2010. – № 6. – С. 18–26.

Larysa Vornik (Chernivtsi)

RECATALOGUING AND BAR-CODING OF THE AUXILIARY BOOK COLLECTION OF READING ROOMS DEPARTMENT : WORK PRACTICES AND RESULTS

The article is devoted to recataloguing and bar-coding of auxiliary library collections, as part of books identification for ABIS. In particular, we are talking about ways to implement these processes in the reading rooms of ChNU Scientific Library and related problems.

Key words: recataloguing, bar-coding, ABIS IRBIS, reading room, electronic catalogue.

Лариса Ворник (Черновцы)

**РЕКАТАЛОГИЗАЦИЯ И ШТРИХ-КОДИРОВАНИЕ ПОДСОБНОГО
ФОНДА ОТДЕЛА ЧИТАЛЬНЫХ ЗАЛОВ: ПРАКТИКА РАБОТЫ И
ИТОГИ**

Статья посвящена вопросам рекаталогизации и штрих-кодирования подсобных фондов библиотеки, как элемента идентификации книг для АБИС. В частности, речь идет о путях внедрения этих процессов в читальных залах Научной библиотеки ЧНУ и связанные с этим проблемы.

Ключевые слова: рекаталогизация, штрих-кодирование, АБИС ИРБИС, читальный зал, электронный каталог.

**КНИГИ МАЮТЬ СВОЮ ДОЛЮ
(СТОРІНКИ З ІСТОРІЇ ФОНДУ ІНОЗЕМНИХ ВИДАНЬ НАУКОВОЇ
БІБЛІОТЕКИ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА)**

У статті розглянуто історію формування фонду зарубіжних видань Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Основну увагу звернуто на структуру іноземних видань, наголошено, що в основі їх лежить юридична, економічна, богословська, філологічна, історична література австрійського та румунського періодів історії університету.

Ключові слова: Наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, фонд зарубіжних видань, унікальні видання, історія комплектування фондів, архівні документи наукової бібліотеки.

Книга – це найважливіший літопис часу і джерело інформації, найцінніший здобуток людського розуму, вона формує світогляд, розширює обрії знань, зберігає думки, почуття і досягнення цілих поколінь. У “Повісті минулих літ” вказується, що “... книги – мов ріки, які наповнюють собою увесь світ; це джерело мудрості, в книгах – бездонна глибина; ми ними втішаємося в печалі, вони – узда для тіла й душі. В книгах – світило мудрості...” [2, с. 105].

Книги, зібрані за більш ніж 160 років існування університетської бібліотеки у фонді зарубіжних видань мають свою неповторну історію, свою особливу долю.

Окрім літератури в іншомовних фондах зберігається багато документальних і архівних матеріалів роботи бібліотеки в австрійському та румунському періодах.

Зокрема, збереглися журнали інвентарного обліку та алфавітний каталог книг Крайової публічної бібліотеки “Landesbibliothek”, відкритої у 1852 р. в Чернівцях приміщенні Урядової адміністративної палати.

Ця література, переважно іноземна, пізніше стала основою багатого і унікального фонду бібліотеки Чернівецького університету. Багато освічених та знаменитих постатей долучились до вагомої справи організації першої Крайової публічної бібліотеки та примноження її фондів. Це – крайовий президент Буковини з 1849 р. Адальберт фон Геннігер, представник аристократичної родини великих землевласників Зотта – барон Міхай де Зотта, знаний талановитий піаніст та композитор Кароль Мікулі та багато інших [5, с. 259–282].

Відомий румунський письменник, культурний і громадський діяч, один з перших фундаторів духовного життя румунів Буковини, редактор з 1848 р. першої румунської газети “*Visovina*”, завідуючий кафедри румунської мови та літератури Першої Вищої гімназії у Чернівцях з 1849 р. Арон Пумнул безпосередньо працював з літературою бібліотеки краю. В іноземному фонді зберігається написаний власноруч Ароном Пумнулом “Каталог румунських книг провінційної бібліотеки міста Чернівці за роки: 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1857”.

З фондом у 7 тисяч томів у 1861 р. Крайова бібліотека перейшла до відомства Адміністративно-крайового виконавчого комітету Буковинського сейму.

Поступово поповнюючись здебільшого подарованими книгами (в основному німецькою та румунською мовами), у 1875 р. крайова публічна книгозбірня налічувала понад 15,5 тис. примірників, які перейшли з відкриттям у цьому ж році Чернівецького університету в його розпорядження. На основі зібраних видань, а також приватних дарувань і офіційних подарунків Королівської Академії Наук у Мюнхені, Королівської Румунської Академії Наук у Бухаресті, Російської Академії Наук у Санкт-Петербурзі та ін., на нижніх поверхах нинішнього першого навчального корпусу університету, було відкрито 4 жовтня 1875 р. бібліотеку західно-європейського зразка з книжковим фондом, як вказується у звітах тодішнього керівництва бібліотеки, – 31306 примірників [6, с. 231].

У той час Північна Буковина і Чернівці входили до складу Австро-Угорщини, і мовою викладання та діловодства в університеті на трьох факультетах – теологічному, правничо- і державознавчому та філософському – “Законом про відкриття Чернівецького імператорського і королівського імені Франца Йозефа університету” від 31 березня 1875 р. [10, с. 87–88] було визначено німецьку мову, а тому і більша частина книжкових надходжень була, відповідно, німецькою мовою.

Приватні книжкові дарування книгозбірня отримала від д-ра Міхая Зотти, котрий передав до наших фондів добірку книг з правознавства у кількості 200 томів; Жозефіни Томащук – вдови першого ректора університету, професора д-ра Костянтина Томащука, яка подарувала всеосяжну колекцію книг у майже 2400 друкованих видань [6, с. 232] та інших.

За виділені урядом кошти викупили кілька приватних бібліотек у Мюнхені, Лінці, Празі, Відні та інших містах. Бібліотека стала отримувати австрійські, німецькі і швейцарські університетські видання; наукові заклади Росії, США, Австрії надсилали різні праці, а віденський книжковий магазин – всі нові видання; румунська Академія Наук регулярно надсилала свої праці, починаючи з 1881 р.; Бухарестський інститут метеорології дарував свої видання (адже ще у 1865 р. в Чернівцях засновано метеорологічну станцію); також надходили книги із Кракова, Дубліна, Києва, Софії, Тарту та інших міст.

Для прикладу, в іноземному фонді зберігся список видань, отриманих бібліотекою безкоштовно за 1881 р.

У березні 1894 р. було облаштовано перше книгосховище бібліотечних фондів (звичайно, іноземних) з трьох приміщень – це було перше книгосховище.

В іноземних фондах зберігаються найперші журнали обліку роботи бібліотеки університету. Зокрема, у “Журналі обліку видань, замовлених користувачами”, знаходимо запис датований 7 жовтня 1875 року (через 3 дні після відкриття університету) (рис. 5), а в “Журналі обліку видачі літератури за запитами за межі бібліотеки за 1875–1876 роки” є записи передачі книг в редакцію “Czernowitzer Zeitung”, крайовий “Landes-Prezidium” тощо.

Слід зазначити, що книги, записані в перших облікових журналах, мають класифікаційні індекси, тобто, як тільки видання надходило в бібліотеку, його відразу систематизували за відповідною галуззю знань, адже ще для Крайової бібліотеки професор гімназії, майбутній фундатор статистичної науки Австрії Адольф Фікер [9] та професор математики вищої технічної школи Відня Йозеф Колбе [3, с. 5] розробили систематичну таблицю класифікації книг, а Йоган Сбіера та Йоган Полек дещо пізніше вдосконалили [6, с. 230].

Газета “Буковина” від 24 грудня 1896 р. (8 січня 1897 р.) відзначала: “університетська бібліотека в Чернівцях набула за час свого існування [...] книжок на суму 150452 зр. Тепер обнімає 70922 томів, 38578 менших брошур, 1496 зошитів і 3569 подвійних примірників – отже разом 114565 штук” [1, с. 5].

Тоді ж, в австрійський період, на факультетах почали формуватися бібліотеки семінарів, які пізніше, в 1932 р. стали структурними підрозділами університетської бібліотеки.

Зокрема, бібліотека теологічного факультету брала свій початок від семінарської книгозбірні, заснованої ще 1827 р. За підтримки релігійного фонду, а пізніше й уряду за перші 25 років свого існування бібліотека семінару збрала понад 2,5 тис. книг, а вже наприкінці XIX ст. книжковий фонд теологічного факультету складала понад 7,5 тис. видань.

Що ж до юридичного факультету, то ще 1851 р. пропонувалося відкрити в Чернівцях Академію права, з метою підготовки власних урядових кадрів, і, в австрійський період найбільше студентів навчалося на юридичному факультеті, до послуг яких була окрема бібліотека, котра у 1899 р. налічувала 27800 примірників правової та державознавчої літератури.

Від самого початку існування бібліотеки, в університеті здійснювався міжбібліотечний обмін, на зразок сучасного МБА. Про це свідчить “Книга обліку квитанцій та контролю за літературою, переданою за запитами читачів у Відень з бібліотеки Чернівецького університету“: у 1879 р. передано 294 видання, у 1880 – 215 видань, а також “Журнал обліку видань, замовлених і отриманих із бібліотек зарубіжних країн за 1885–1895 роки”. Зокрема, у 1885 р. отримано 111 таких видань, у 1886 р. – 110 вид., у 1887 р. – 93 вид., у 1888 р. – 93 вид., у 1889 р. – 100 вид., у 1890 р. – 128 вид., у 1891 р. – 97 вид. і т. д.

Зафіксовані в цих журналах дані вказують на те, що бібліотечний обмін Чернівецького університету здійснювався з такими містами як : Відень, Львів,

Прага, Мюнхен, Інсбрук, Грац, Будапешт, Берлін, Зальцбург, Краків, Кьонігсберг, Дрезден, Нюрнберг, Гьотінген, Бреслау, Оломоуц тощо.

На початок 1900 р. фонди університетської бібліотеки зросли до 200 тисяч одиниць [6, с. 232], а в цілому за австрійський період, завдяки заходам К. Райфенкугеля, Й. Полека, Ф. Баумгакла, Н. Котлярчука, кількість видань у фондах книгозбірні збільшилася до 229300 примірників.

У період з 1900 до 1914 рр. щорічно бібліотеку відвідували в середньому 7 тис. користувачів, отримуючи щорічно майже 18 тис. видань, – це при тому, що з 1906 р. користування журналами в бібліотеці було платним.

У “Журналі статистичного обліку щоденної роботи бібліотеки за 1893–1908 рр.” можна чітко побачити всі необхідні показники.

Цікавим видається те, що бібліотека не працювала у неділю і у великі релігійні свята, причому святкували як за новим стилем, так і за старим стилем.

У перші роки під час Першої світової війни бібліотека продовжила поповнення фондів виданнями вищих навчальних закладів Братислави, Брюсселя, Белграда, Рима, Токіо та інших міст. У цей час ставилось питання, щоб вивезти бібліотечні книги до Росії, а сам університет зробити російськомовним, і більше року, з червня 1916 р. до серпня 1917 р., представники командування російської армії опечатали бібліотеку, ніхто не заходив у приміщення книжкових фондів [6, с. 233].

Документально робота бібліотеки в передвоєнні та воєнні роки відображена у “Журналі обліку видачі літератури студентам за порукою викладача або під заставу документів; повідомлення та попередження боржників за 1904–1913 роки”.

Після окупації Буковини восени 1918 р. румунською армією, Чернівецький університет декретом короля Фердинанда I від 1 жовтня 1919 р. оголошено румуномовним [6, с. 234]. Починаючи з того часу і аж до 1940 р. бібліотека поповнювалась переважно румунськими виданнями. Здійснювались заходи з комплектування бібліотеки румуномовною літературою, українські видання фактично не надходили, а з 1923 р. було ліквідовано кафедру україністики.

Фонди бібліотеки зросли з 258140 примірників літератури у 1923 р. до 495121 примірника станом на 30 вересня 1939 р., причому, якщо у 1926 р. книг румунською мовою було 14 % від загальної кількості всіх книг, то 1939 р. їх було вже 41 %, або 203591 том. Це пояснюється тим, що тоді бібліотека отримувала два обов’язкові примірники всіх видань румунських типографій.

Крім того, ще з моменту перебування краю в складі Австро-Угорської імперії місто Чернівці стало визначним культурним центром, і всі румунські автори надсилали бібліотеці університету новинки румунської літератури. В іноземних фондах є повні тогочасні видання творів румунських класиків Г. Александреску, Б. Хождеу, Г. Асакі, І. Радулеску, І. Славича, В. Александрі, М. Емінеску та багатьох інших.

Як підтвердження – “Журнал обліку дарувань (пожертв) і обов’язкових примірників за 1919–1921 роки” .

Румунська періодика того часу складає величезний об'єм видань, прикладами яких є: “Junimea literara” (“Літературна юність”), “Codrul Cosminului” (“Козьминський ліс”), “Buletinul Bucovinei” (“Бюлетень Буковини”), “Glasul Bucovinei” (“Голос Буковини”), “Unirea nationala” (“Національна єдність”) та інші.

Бібліотека продовжувала отримувати дарування вченого світу з Лейпціга, Осло, Базеля, Лондона, Вашингтона, Варшави та інших міст світу. Надсилали свої видання Міністерство освіти та Міністерство закордонних справ Франції, Ліга Націй, посольство Італії та інші.

Одними з найважливіших питань діяльності бібліотеки в австрійсько-румунський період були питання з організації та систематизації фондів. Усі видання мали свій інвентарний номер, зафіксований в книзі обліку бібліотечного фонду. Картки на книги систематизувалися за відділами, підбирались у спеціальні коробки за алфавітом. Цей алфавітний каталог також зберігається в наш час у фондії зарубіжних видань.

За порадою директора бібліотеки К. Мандичевського [6], з 1922 р. було організовано топографічний каталог як засіб перевірки наявності книг у фондах. До речі, створеними тоді топографічними каталогами й досі користуються як працівники бібліотеки, так і сьогоденні читачі.

В той час було прийнято за основу систематично-форматно-кріпосну схему розстановки фонду за західно-європейським типом. Весь іноземний фонд було розподілено на 97 відділів за галузями знань. Знак кожного відділу складався з порядкових чисел. Всередині відділу книги розміщувались у такому порядку: номер полиці (або шафи) позначався літерою із латинського алфавіту, поруч арабськими цифрами позначався номер книги на даній полиці (у шафі). На різних полицях книги збирались за різними номерами. Унікальність нашої бібліотеки в тому, що вказану схему розстановки старого іноземного фонду (а це абсолютна більшість фонду зарубіжних видань, а також така ж частина фонду рідкісних і цінних книг бібліотеки) збережено дотепер. Всі 97 відділів за змістом об'єднуються в декілька основних груп: право, філософія, мовознавство, філологія, літературознавство, історія, теологія, медицина, природничі науки, технічні науки, педагогіка, архітектура і т. п.

В загальних рисах групи фондів австрійсько-румунського періоду можна описати наступним чином.

Право. Стару іноземну юридичну літературу кількістю майже 70 тисяч примірників розміщено в дев'ятнадцяти відділах фонду зарубіжних видань. Тут надзвичайно широко представлені видання з німецького і феодального права, приватного німецького права і його історії; велика кількість літератури з румунського права та права інших держав, права приватного, публічного й адміністративного; надзвичайно цікавими є відділи римського і церковного права; значну кількість літератури містять відділи практики права, цивільної процедури, кримінального права і процедури, судочинства, вексельного і комерційного права, німецького конституційного й адміністративного права, міжнародного права і політики, державознавства; австрійського загального й

адміністративного права, австрійського приватного, цивільного, кримінального, торгового, вексельного і конституційного права, історії права австрійської держави і підлеглих країн. Крім того, так як ще з часу заснування університету на юридичному факультеті викладалися курси народного господарства, національної економіки, статистики і фінансів, народно-економічної політики, то у фондах з права є достатня кількість літератури відділів законодавства, імперських і провінційних законів національної економіки періоду Австро-Угорщини та Румунії, фінансових і соціальних наук, адміністрації, статистики, порівняльного права. Не менш цікавими є відділи філософії права та відділи, в яких розміщені правові лексикони, словники, енциклопедії, методологія права, бібліографія права, юридичні публікації загального змісту та великий перелік періодичних видань, авторефератів та старих дисертацій з правової тематики, політичної економії. В іноземноиу фонді є багато прижиттєвих видань всесвітньо відомих вчених економістів та юристів А. Смітта, Є. Філіпповича, Е. Ледерера, Д. Рікардо, Й. А. Шумпетера, Є. Ерліха, Г. Гросса, Ф. Лібля та багатьох інших.

Велика частина фондів з філології охоплює 17 відділів і вражає палітрою мов, діалектів і говірок народів світу, виданнями з мовознавства, літературознавства, бібліографії, архівних знань, музеології та ін. Так, у відділах старокласичних мов і літератур (відділи 23, 24, 25, 25а) знаходиться величезна кількість надзвичайно цінних матеріалів з історії класичних мов, археології, етнології, граматики, стилістики, тут також представлені повні зібрання творів стародавніх класиків, у тому числі мовою оригіналу, а також література про них, а саме: Есхіла, Арістофана, Ціцерона, Платона, Плутарха, Вергілія, Евріпіда, Геродота, Лівія та багатьох інших.

Надзвичайно багатими є відділи німецької мови, історії німецької літератури та зібрання творів німецьких авторів (відділи 26, 27, 28, 28а). Величезну цінність світового значення мають багато видань відділів англійської мови та літератури (відділ 70), французької, італійської, іспанської і португальської філології (відділ 71). Г. Гейне, Й.-В. Гете, О. Уайльд, У. Шекспір, В. Гюго, Ф. Шіллер, А. Моруа, Вольтер, Р. Ролан, Е. Золя, Г. Е. Лессінг, – ось далеко неповний перелік імен класиків світової літератури, твори яких (часто прижиттєві видання) посідають гідне місце в іноземних фондах бібліотеки.

У відділі мови і літератури народів Сходу (відділ 74) є філологічний матеріал про монголів, асиро-вавілонян, індусів, тюрків, вірменів, персів, арабів, циган, японців тощо. Відділ 76 охоплює видання з мови та літератури американських, східно-азійських, угорських, фінських народів.

Відділ мови і літератури слов'янських народів (відділ 73) містить багатий матеріал з питань мовознавства, археології слов'янських мов, етнографії, етимології, стилістики, риторики, а також художні і публіцистичні твори слов'янських авторів, причому, наприклад, видання творів Т. Шевченка, І. Франка, Л. Толстого, О. Пушкіна, А. Міцкевича та інших можна зустріти на полицях відділу багатьма мовами світу. Тут же міститься низка періодичних

видань, що відображають слов'янську філологію, наприклад, “Archiv für slavische Philologie / director V. Jagic” за 1876–1929 pp.

Унікальні видання містяться у відділі єврейської мови та літератури (відділ 75), де представлені видання з граматики єврейської та давньоєврейської мови, твори єврейських авторів, антологія єврейської літератури і таке інше.

Група відділів з філології представлена також і атласами, альбомами, словниками, картами, енциклопедіями, різноманітними рідкісними довідниками, книгами з бібліографією, музейними, архівними даними, виданнями авторефератів та дисертацій в галузі філології і лінгвістики.

У відділах філософії (відділи 20, 20a) знаходиться майже 6 тисяч видань, зібраних в австро-румунський період. Ще 1875 р. на філософському факультеті були створені кафедри іноземних мов (англійської, німецької, французької), фізики, а 1879 р. – фармацевтичне відділення. Як наслідок, у фондах іноземних видань є відділи медицини (понад 10 тисяч видань) та велика кількість дисертацій (понад 20 тисяч примірників) на медичну тематику. У відділах філософії багато літератури з питань риторики, логіки, естетики, а також творів давніх філософів – Арістотеля, Платона, Демокріта, Сократа, Цицерона та інших.

З перших років існування філософського факультету в його складі були кафедри історії Австрії, загальної історії, кафедра стародавньої, східноєвропейської та південно-східноєвропейської історії. Група історичних відділів є особливо цінною за наявністю багатого фактичного матеріалу, різноманітних актів, архівних документів, заміток мандрівників, політичної кореспонденції, епістолярної літератури, видань відомих істориків Р. Ф. Кайндля, Є. Гурмузакі, І. Ністора та багатьох інших. Відділи з історії включають в себе літературу з питань загальної світової історії (відділ 29), історії стародавнього світу (відділ 30), історії середніх віків (відділ 30a), нової історії (відділ 30в), історії Німеччини (відділи 31, 32), історії Австрії (відділи 33, 33a), історії Англії, Італії, Іспанії (відділ 34), історії слов'ян (відділ 35), історії Румунії, балканських народів та народів Сходу (відділ 36), історії культури (відділ 37), допоміжних історичних дисциплін (палеографії, нумізматики і т. п.) – відділ 38.

У фонді зарубіжних видань збереглась література австрійсько-румунського періоду практично з усіх інших дисциплін і галузей, таких як: географія (відділи 39 і 39a), математика (40), загальні природничі науки (41), астрономія (42), геологія і мінералогія (43), ботаніка (44), зоологія (45), порівняльна анатомія і фізіологія (46), антропологія (47), фізика і метеорологія (48), хімія (49), агрономія, лісове та сільське господарство (55), архітектура, інженерна справа, гірнична справа, металургія, залізничний транспорт і навігація, авіація, механіка і машинознавство (56), технології, промислові виставки (57), торгівля і комунікації (58), військове та військово-морське мистецтво (59), виховання та народна освіта (60), мистецтво (80).

Унікальною за змістом є література, що міститься в семи відділах теології: загальної теології, історії церковної та історії релігій, систематичної,

практичної теології, Святих Отців і духовних письменників. Тут зберігаються церковні писання, публікації Святого Письма. В цих відділах є література, яка охоплює період з моменту виникнення релігій до ХХ ст. і стосується всіх найпоширеніших релігійних вчень.

Накопичення у наших фондах значної кількості теологічної літератури пояснюється тим, що одним із найстаріших факультетів університету був теологічний з кафедрами вивчення Біблії і тлумачення Старого та Нового Заповітів, догматики, теологічної моралі, історії церкви, церковної справи, практичної теології та східних мов (арамейської, сирійської, арабської та ін.), тут вивчали церковнослов'янську мову, іврит, археологію, апологетику, патрологію та інші дисципліни [7, с. 287–294]. Для забезпечення потреб факультету сюди надсилали теологічні видання всієї Західної Європи. Буковинські богослови також надсилали свої праці в бібліотеку. Святе Євангеліє і Біблія, Вавілонський Талмуд і Тора – ці та інші головні книги релігій світу є в іноземних фондах. У групі відділів із теології є також чимало періодичних видань, приміром, “Candela”, “Hoia Oficială a Mitropoliei Bucovinei”, “Biserica Ortodoxă Română”, “Episcopia Hotipului”, “Mitropolia Moldovei” та багато інших.

Дев'ять відділів фонду зарубіжних видань, сформованих в австрійсько-румунський період, включають в себе періодичні видання та енциклопедії. Ця література різноманітна за змістом та кількістю різних колекцій, комплектів праць Академій Наук, наукових інститутів. Цей колосальний фонд періодичних видань займає в іноземних фондах один із чотирьох поверхів – 230 м².

Історія іноземних книжкових фондів бібліотеки в австро-румунський період – це історія створення визначної університетської бібліотеки класичного університету європейського типу. На початок 1940 р. бібліотека володіла надзвичайно цінним та різноманітним фондом австрійсько-румунського комплектування, а вітчизняної літератури майже не було. Тому можна з упевненістю відзначити, що всі зусилля працівників бібліотеки, її керівників дорадянського періоду історії книгозбірні були спрямовані на роботу з фондом зарубіжних видань.

У 1940 р., після приєднання Північної Буковини до Радянської України, Чернівецький університет постановою Раднаркому УРСР від 13 серпня 1940 р. став державним радянським вищим навчальним закладом з українською мовою навчання. У 1940–1941 рр. було налагоджено обмін з 29 бібліотеками Союзу, внаслідок чого в іноземному фонді зберігаються видання всіма мовами народів СРСР.

З 1941 до серпня 1944 рр. бібліотека не функціонувала. В роки війни фонди бібліотеки фактично не поповнювались, багато книг було знищено. Були спроби вивезти фонди бібліотеки до Румунії, для цього вагони, завантажені книгами, відправили з міста. На щастя, основну частину вагонів було зупинено, а книги повернули до бібліотеки. Декілька вагонів з книгами повернули з Німеччини у 1946–1947 рр.

Після звільнення Буковини від окупантів у 1944 р. необхідно було розібрати весь фонд, тому що книги були зв'язані, підготовані до відправки, крім того, знаходились у кількох будівлях, у підвальних, неопалюваних приміщеннях. Робота з іноземними фондами в перші післявоєнні роки проводилась двома напрямками: звірка книг з топографічними каталогами, які були єдиним діючим джерелом обліку ще з австрійсько-румунського періоду, та розбір нерозібраних фондів, їхнє впорядкування. Комісія з дослідження роботи бібліотеки ЧДУ у своїй доповідній “Книжкові фонди бібліотеки” зазначала, що “особливістю бібліотеки ЧДУ є те, що вона, по суті, складається з двох бібліотек: перша бібліотека, діюча, складена в основному з книг останніх років і невеликої кількості старих – близько 78 тис. примірників [...] Друга частина – законсервована бібліотека, що складається з книг, зібраних в час австрійського та румунського панування і тих, що надійшли після визволення Чернівців від окупації. Ця бібліотека являє собою величезну цінність (більше 1 млн. примірників), але вона поки що залишається мертвим капіталом і значною мірою навіть не відома”.

У 1950 р. відповідно до вимог Міністерства вищої освіти і на основі вказівок Головліту України було вилучено, списано як ідеологічно шкідливі та видані в роки німецької окупації 447 тисяч примірників книг, журналів і брошур, вилучено 720 тисяч номерів газет, майже 132 тисячі примірників іноземних видань було відібрано з метою передання до спецфондів, обласного архіву та обласного архіву МВС.

Основну частину історично зібраного іноземного фонду в таких складних умовах вдалося зберегти по-перше, завдяки тому, що література, видана до 1917 р., не підлягала ідеологічній перевірці, а по-друге – ніхто не наважувався вилучити з фондів надзвичайно цінні видання навіть непрофільних на той час відділів, таких як, наприклад, теологія. Більше того, вказувалося на необхідність **“вжити заходи з метою створення музею старовинних і рідкісних книг”**.

За 1950–1951 рр. з Держфонду Міністерства освіти СРСР, організованого для надання допомоги бібліотекам, звільненим від німецької окупації, а також з обмінних фондів великих бібліотек Москви і Ленінграду було безплатно отримано близько 200 тисяч книг, журналів і газет. Серед цієї літератури була значна кількість журналів періоду до 1917 р., а також 1920–1940 рр., які істотно поповнили фонд старих вітчизняних журналів. В результаті розбору 75 тис. журналів до фондів бібліотеки було відібрано 52961 номер. Цей фонд старих вітчизняних журналів також є складовою частиною фондів зарубіжних видань. Всього є 758 назв російських і українських довоєнних журналів: архівних видань, бюлетенів, університетських публікацій, відомостей, вісників університетів та ін. Серед них: “Вестник Европы” за 1802–1917 рр., “Военный сборник” – 1858–1916 рр., “Журнал Министерства народного просвещения” – 1834–1917 рр., “Известия Московской Городской Думы” – 1877–1917 рр., “Киевская старина” – 1882–1906 рр., “Отечественные записки” – 1819–1884 рр., “Рідна мова” – 1933–1939 рр., “Русский вестник” – 1808–1906 рр. тощо.

З 1952 р., згідно з Наказом МВО СРСР № 23 від 5 січня 1952 р. “Про інвентаризацію неосвоєного фонду літератури” проводилася інвентаризація книжкового фонду бібліотеки (в основному іноземного) і станом на 1 січня 1960 р. такого фонду було заінвентаризовано 608870 примірників.

Бібліотека гостро відчула нестачу місця для зберігання книг, обслуговування зростаючої кількості читачів. Збереглась копія рапорту від 19.04.1955 р. директора бібліотеки Плахтія М. Т. ректорові університету стосовно правничої іноземної літератури.

Починаючи з 1950 р., відновлено спорудження нової будівлі бібліотеки для щоразу зростаючих фондів. За проектом архітектора Л. Сіміона протягом 1938–1939 рр. було зведено стіни триповерхового приміщення з семиповерховим книгосховищем на 800 000 примірників [4, с. 218–219], а завершили будівництво у 1956 р., і 22 листопада цього ж року книги іноземного фонду отримали чотириповерхове приміщення загальною площею 1260 м² (площа старого книгосховища складала 514 м²) у восьмیارусному книгосховищі нової будівлі, розрахованому на 1 млн. 200 тис. примірників.

В цей час літературу отримували не лише з країн народної демократії (Болгарії, НДР, Куби, Польщі, Румунії, Чехословаччини, Югославії, Угорщини, Китаю), але і з капіталістичних країн та країн, що розвиваються: Великобританії, Бельгії, Швейцарії, Італії, Франції, ФРН, Норвегії, США, Японії, Кенії та інших.

Для придбання книг і періодичних видань капіталістичних країн Міністерство вищої і спеціальної середньої освіти СРСР надало бібліотеці валютний ліміт, зокрема, у 1964 р. в розмірі 1950 рублів, за яким університет почав отримувати такі видання, як “Journal of Chemical Education” (США), “Analytical Biochemistry” (США), “Advances in Physics” (Англія), “Bulletin de la Societe Mathematique de France” (Франція) та інші. Бібліотека отримувала понад 350 назв іноземних періодичних видань (для порівняння, у 1949 р. бібліотека передплачувала 80 назв іноземної періодики).

За радянських часів видавництва і друкарні були лише державними і вся книжкова продукція піддавалась жорсткій цензурі, в тому числі видання, що надходили з-за кордону. Існував окремий список іноземних періодичних видань, звільнених від контролю Головного Управління. Значну частину нової книжкової продукції склали твори К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна, матеріалів з’їздів комуністичних партій і керівників держав народної демократії, які надходили в іноземний фонд багатьма мовами світу.

У цей час багато книг з бібліотечних фондів, згідно з наказом Головного Управління з охорони військових та державних таємниць у пресі при Раді Міністрів СРСР та Головліту СРСР були вилучені з бібліотек та книготорговельної мережі, а частину видань передавали до спецхранів. Зокрема, 1965 р. з іноземного фонду до спецфонду передали архів професора В. Сімовича, багато трофейних видань, і знову ж така, долю найцінніших старих іноземних фондів вирішила інструкція, згідно з якою іноземна література, видана до 1917 р., не підлягала ідеологічному контролю.

У часи “перебудови” докорінно порушилася сталість роботи друкарень, книго-торговельної мережі, зарубіжного книгообміну. Роздержавлення видавничої справи болісно позначилось на поповненні фондів. У цей час до загальних фондів повертаються видання, що зберігались у спецхранах, твори реабілітованих авторів, значна кількість періодики.

За 1979–1990 рр. велика кількість періодичних видань із Великобританії, Сполучених Штатів Америки, Нідерландів, Франції, Німеччини, Канади, Японії та інших країн надійшла у вигляді невеликих мікроплівок. Такі журнали на мікроносіях з хімічних, біологічних, математичних, інженерних, технологічних, прикладних та інших наук – разом 185 назв, загальною кількістю більше 10 тис. номерів також є складовою частиною іноземних фондів бібліотеки. І в цих міжнародно визнаних виданнях, таких як “Physical Reviews”, “Applied Optics”, “Journal of Optics” та багатьох інших опубліковані праці вчених нашого університету.

Зі здобуттям Україною незалежності, розширився розвиток міжнародних культурних та наукових зв’язків. Зберігаючи всі попередні надбання, іноземні фонди збільшуються також за рахунок розширення співробітництва університету з вітчизняними та зарубіжними навчальними й академічними закладами, установами Італії, КНР, Росії, Румунії, США, Польщі, Канади, Білорусії, Молдови та ін.

Зокрема, внаслідок підписання угод про співробітництво стали надходити видання Саскачеванського університету (Канада), Лок-Хейвенського університету (США), Сучавського університету (Румунія) та ін. Здійснюється міжнародний книгообмін з Росією, Білоруссю, Молдовою, у наших фондах є багато видань Жешувського, Ягелонського, Варшавського університетів (Польща) та багатьох інших.

Важливим надбанням фонду зарубіжних видань в період незалежності є твори друку українською та іншими мовами представників української діаспори в Канаді, США, Бразилії, Німеччині, Великобританії, Франції. У фондах відділу є твори письменників-емігрантів: Євгена Маланюка, Олександра Олеся, Віри Вовк, Теодосія Осьмачки, Юрія Косача, Ігоря Качуровського, Яра Славутича, Івана Багряного, Василя Барки, Уласа Самчука, Ганни Черінь, Марії Білоус-Гарасевич, Юрія Тарнавського, Вадима Лесича та інших, що видавались на батьківщині і за кордоном та були занесені до “чорного списку”. Поряд з книжковими творами зберігаються в іноземному фонді також і періодичні видання діаспори, зокрема, “Самостійна Україна” – орган ІСНО, “Сучасність” – видання українського товариства закордонних студій, “Промінь” – видання Союзу українців Канади та інші.

Сьогодні фонд зарубіжних видань Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича – це один із найбільших структурних підрозділів бібліотеки університету, що займає чотири поверхи, вщент заповнені літературою, загальною площею 1260 м². Величезні, багаті й унікальні іноземні фонди відображають розвиток світової культури, науки, літератури, історії, мистецтва. До послуг наших читачів більше 600 тисяч книг,

періодичних видань (на папері, відео-, мікро- та електронних носіях), компакт-дисків, карт, альбомів, нот виданих за кордоном.

За весь час становлення і розвитку бібліотеки в іноземних фондах працювало багато людей. Багато хто, не витримавши умов чи складності роботи, швидко звільнявся або переходив в інший відділ, але, на щастя, залишались ті, хто віддаючи 10, 20, 30 а то і більше років життя, ставшій улюбленою, справі, щоденно піклувались долею книг, їхнім збереженням і примноженням. Адже, як сказав Оноре де Бальзак "...що сталося б з літературою, якби справа її не захищалася? У нас є свій касаційний суд – це майбутнє. Щасливий той, хто може постати перед ним". Бо в кожній людині – свій особливий життєвий шлях, і в кожній книзі – своя історія і неповторна доля, яку творить людина.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новинки // Буковина : часопис для руских родин. – 1896. – Рочник XII. – 24 груд. (8 січ.).
2. Повість минулих літ : літопис / переказ В. С. Близнеця. – К. : Веселка, 1989. – 224 с.
3. Alth T. von. Klimatologie von Czernowitz : ein Beitrag zur Heimatskunde / Titus von Alth. – Czernowitz : Eckhardt, 1875. – 52 S.
4. Biblioteca Universității dela 1 Octombrie 1936 până la 30 Septembrie 1937 // Anuarul Universității Regele Carol al II-lea din Cernăuți pe anul de studii 1936/1937. – Cernăuți : Inst. de Arte Grafice "Glasul Bukovinei", 1937. – P. 204–220.
5. Mandicevski C. Întemeierea Bibliotecii Țării / Constantin Mandicevski // Junimea Literară. – 1931. – An. 20. – P. 259–282.
6. Păunel Eugen I. Biblioteca Universității din Cernăuți / Eugen I. Păunel // Boabe de Grâu. – 1933. – An. 4. – № 4 (Apr.). – P. 225–239.
7. Reichsgesetzblatt für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Jahrgang 1875. – Wien : K. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1875. – S. 287–294.
8. Reifenkugel K. Die k. k. Universitäts-Bibliothek in Czernowitz 1885–1895 / Karl Reifenkugel. – Czernowitz : Pardini, 1896. – 32 S.
9. Schwab E. Dr. Adolf Ficker : Nachruf gehalten im Vereine „Mittelschule“ / Erasmus Schwab. – Wien : Alfred Hölder, 1880. – 31 S.
10. Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht. Jahrgang 1875. – Wien : Verl. des k. k. Ministeriums für Cultus und Unterricht, 1875. – XXII, 317, CXXXVI S.

Maria Diachuk (Chernivtsi)

THE BOOKS HAVE THEIR OWN DESTINY (PAGES OF THE FORMATION HISTORY OF THE FOREIGN LITERATURE DEPOSITORY OF THE CHERNIVTSI UNIVERSITY SCIENTIFIC LIBRARY)

The article examines the history of the foreign publications depository at the Scientific Library of the Yuriy Fed'kovych Chernivtsi National University. Special attention is devoted to the history of the foreign publications depository formation and structure. It is highlighted that the basis of the depository is formed by the legal, theological, philological, and historical literature of the Austrian and Romanian historical period of the University.

Key words : Scientific Library of the Yuriy Fed'kovych Chernivtsi National University, foreign publications depository, rare publications, reserves acquisition history, archival materials of the scientific library.

Мария Дячук (Черновцы)

**КНИГИ ИМЕЮТ СВОЮ СУДЬБУ (СТРАНИЦЫ ИЗ ИСТОРИИ
ФОРМИРОВАНИЯ ФОНДА ИНОСТРАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ЧЕРНОВИЦКОГО УНИВЕРСИТЕТА)**

В статье рассмотрена история фондов зарубежных изданий Научной библиотеки Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича. Основное внимание обращается на историю формирования фондов иностранных изданий и их структуру. Подчёркивается, что в основе этих фондов лежит юридическая, богословская, филологическая и историческая литература австрийского и румынского периодов истории университета.

Ключевые слова : Научная библиотека Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича, фонд зарубежных изданий, редкие издания, история комплектования фондов, архивные документы научной библиотеки.

БІБЛІОТЕКА ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ: ОБЛАСНИЙ МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ВУЗІВСЬКИХ БІБЛІОТЕК

Висвітлено історію створення Чернівецького обласного методичного об'єднання бібліотек вищих навчальних закладів та охарактеризовано його діяльність за весь період існування. Розглянуто склад об'єднання, його функції та основні напрямки роботи. Окреслюються основні напрями розвитку та впровадження новітніх технологій у діяльність бібліотек.

Ключові слова: бібліотеки вищих навчальних закладів, методичне об'єднання бібліотек, методичний центр, науково-методична робота, бібліотеки Чернівецької області.

Сучасна бібліотека посідає гідне місце в науковій, освітній, інформаційній та культурній інфраструктурах вищого навчального закладу. Запровадження інноваційних освітніх технологій, участь у Болонському процесі потребують нової ефективної системи бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів. Відповідно до місії вищого навчального закладу в підготовці фахівців, бібліотека має свою стратегію, спрямовану на підтримку навчальної та наукової діяльності. Надаючи доступ до надбань світової науки і освіти, вона стає активним учасником навчального процесу. Сьогодні це багатофункціональний центр, включений у світовий інформаційний простір, з великим потенціалом та багатим досвідом роботи.

Для науково-методичного керівництва і координації діяльності бібліотек вищих навчальних закладів з метою створення єдиного інформаційно-освітнього простору регіону, вдосконалення бібліотечних технологій і підвищення рівня професійної підготовки бібліотечних працівників згідно з наказом Міністерства освіти і науки України “Про внесення змін до складу НМБК” від 21.08.2008 р. №758, на Наукову бібліотеку Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (НБ ЧНУ) покладено виконання обов'язків обласного методичного центру. За регіональною ознакою об'єднання віднесене до Львівської зони. Чернівецьке обласне методичне об'єднання вищих навчальних закладів створене для удосконалення методичного керівництва бібліотеками вищих закладів III-IV рівнів акредитації. Із створенням обласного методичного об'єднання діяльність бібліотек стала більш відкритою, прозорою, а для бібліотеки ЧНУ виділилось в окремий напрямок надання допомоги іншим бібліотекам об'єднання. З огляду на це, уже чотири роки поспіль НБ ЧНУ як обласний методичний центр отримує від бібліотек об'єднання щорічну планово-звітну документацію та намагається допомогти бібліотекам у вирішенні їх завдань.

Структура методичного об'єднання представлена трьома бібліотеками: Науковою бібліотекою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, бібліотекою Буковинського державного медичного університету (бібліотека БДМУ), бібліотекою Буковинського державного фінансового університету (бібліотека БДФУ). Також налагоджена співпраця з недержавними вищими навчальними закладами, навчальними закладами II рівня акредитації та бібліотеками інших систем та відомств.

Координуючим органом методичного об'єднання є рада директорів, до складу якої входять керівники бібліотек вищих навчальних закладів. Голова методичного об'єднання і ради директорів – директор НБ ЧНУ Зушман Михайло Богданович. Засідання ради за планом проходять два-три рази на рік. На засіданнях ради обговорюються актуальні питання, проекти регламентуючих документів, плани роботи та звіти, робляться огляди фахових видань, що надійшли за минулий період, обговорюються враження від відряджень.

З метою забезпечення належної організації та роботи обласного методичного об'єднання затверджено “Положення про обласний методичний центр бібліотек вищих навчальних закладів освіти III-IV рівнів акредитації Чернівецької області” [1].

Робота обласного методичного об'єднання спрямована на допомогу бібліотекам вищих навчальних закладів; сприяння розвитку та вдосконалення основних методів і форм бібліотечної та бібліографічно-інформаційної діяльності бібліотек; виявлення, вивчення, узагальнення та популяризацію передового досвіду роботи; координацію роботи бібліотек ВНЗ та їх взаємодію з бібліотеками інших систем і відомств; організацію підвищення кваліфікації бібліотечних працівників.

Одним із головних завдань вузівських бібліотек є інформаційна підтримка навчального і наукового процесів. Головний інформаційний масив будь-якої бібліотеки – її фонд. На сучасному рівні бібліотечний фонд повинен відповідати таким критеріям: профілю підготовки фахівців у вищому навчальному закладі; вимогам, які стоять перед навчальною та науковою літературою; наявності цієї літератури в бібліотеці. Навчальна література комплектувалась традиційно за письмовими замовленнями кафедр.

Кількість та склад фондів визначені історією бібліотек.

Бібліотека НБ ЧНУ заснована 1852 р. (в 2012 р. відзначає своє 160-річчя). Її основу заклала література німецькою, румунською мовами, відповідно до періодів історії Буковини. Значно зросли фонди в радянський час. Цінну частину фонду бібліотеки становлять дарчі колекції. На сьогодні фонд рідкісної та цінної книги складає близько 70 тисяч прим. Станом на 01.01.2012 р. фонд НБ ЧНУ становить 2 641 344 видання.

Бібліотека БДМУ створена в 1944 р. як бібліотека медичного університету. Чітко спрямований медичний профіль комплектування. В абонементі центральної бібліотеки зберігається фонд рідкісних видань XVIII-

XIX століть з анатомії, фізіології, фармації тощо. Загальний фонд бібліотеки складає 392 135 прим. документів.

Бібліотека БДФЕУ (створена 1944 р. як бібліотека фінансового технікуму, у 1949 р. – фінансово-кредитного технікуму, у 1955 р. – знову фінансового технікуму, 1993 р. – Буковинського державного фінансово-економічного коледжу, 1998 р. – Буковинського державного фінансово-економічного інституту, з 2004 р. – бібліотека Буковинського державного фінансово-економічного університету), яка має універсальні фонди. Але більшу частину складають фонди економічної, технічної літератури. Рідкісних книг немає, зате фонд електронних видань – понад 500 прим. Загальний фонд бібліотеки складає 44 178 прим. документів.

Бібліотечні ресурси бібліотек обласного методичного об'єднання становлять – **3 077 657** документів.

Усього за єдиним читацьким обліком **25 524** користувачі. Обслужено всіма структурними підрозділами **63 378** користувачів. У тому числі сторонніх до ВНЗ – **787**. За 2011 рік відвідування складає – **537 639** користувачів. Кількість звернень на веб-сайт бібліотек нараховує **20 979** документів.

Бібліотеками ВНЗ видано користувачам **1 152 748** документів. З них: книг – **902 722**; періодичних видань: журналів – **224 206**, газет – **25 713**, електронних видань – **2 307**.

Діяльність методичного об'єднання представлена різноманітними формами методичного забезпечення:

- розкриття фондів бібліотек для користувачів;
- виявлення, вивчення, узагальнення і розповсюдження інноваційного досвіду з усіх напрямків діяльності бібліотек;
- надання консультаційної допомоги співробітникам бібліотек та підвищення кваліфікації;
- взаємовідвідування бібліотек;
- координація діяльності бібліотек вузів з бібліотеками інших систем і відомств.

Підвищенню кваліфікації персоналу сприяє проведення бібліотекою науково-практичних семінарів, круглих столів, а також участь у всеукраїнських конференціях. Тематика проведених заходів за останні роки:

- науково-практичний семінар “Бібліотеки вищих навчальних закладів м. Чернівці сьогодні та перспективи їх розвитку” – 24.04.2009 р.
- круглий стіл “Обговорення питань з впровадження в роботу ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання” – 24.04.2009 р.
- науково-практичний семінар “Стан інформаційного забезпечення навчального процесу: досвід бібліотек обласного методичного об'єднання м. Чернівці” – 25.09.2009 р.

- науково-практичний семінар “Бібліотеки вищих навчальних закладів – через традиції до інновацій” (на базі бібліотеки БДМУ) – 26.04.2010 р. [2].
- науково-практичний семінар “Бібліотечні фонди: формування та використання” – 28.04.2011 р.
- науково-практичний семінар “Сучасні потреби та проблеми каталогізації документних та електронних ресурсів” – 28.10.2011 р.
- науково-практичний семінар “Питання розвитку сучасної бібліотеки в аспекті впровадження АБІС (автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем)” – 30.03.2012 р.
- науково-практичний семінар “Наукова бібліотека ЧНУ сьогодні та перспективи її розвитку”. В рамках угоди про співробітництво між ЧНУ та Сучавським університетом прийнято делегацію представників бібліотеки Сучавського університету (Румунія) для участі в заходах з метою ознайомлення з роботою НБ ЧНУ та обміном досвіду – 13.07.2012 р.

В рамках підвищення кваліфікації для працівників працює “Школа молодого бібліотекаря” (НБ ЧНУ) та “Школа професійної майстерності” (бібліотека БДМУ). [3].

Відзначається стабільний прогрес в діяльності автоматизації бібліотек. Кожна бібліотека має в своєму розпорядженні парк сучасної комп’ютерної техніки. Загальна кількість ПК у вузівських бібліотеках на початок 2012 р. – 99 одиниць (на 22 більше ніж у 2010 р. та на 43 більше ніж у 2009 р.) у тому числі АРМів – 80 одиниць (на 20 більше ніж у 2010 р.). Бібліотеками використовується автоматизовані бібліотечні інформаційні системи:

- ІРБІС – НБ ЧНУ;
- Liber Media, ІРБІС – бібліотека БДМУ;
- УФД / Бібліотека – бібліотека БДФЕУ.

Бібліотека БДМУ в 2012 р. придбала автоматизовану бібліотечну інформаційну систему ІРБІС.

Бібліотеки обласного методичного об’єднання ведуть електронний каталог. Сукупний обсяг записів у ЕК складає 728 268 одиниць записів.

- НБ ЧНУ – 329 512;
- бібліотека БДМУ – 366 156;
- бібліотека БДФУ – 32 600.

Бібліотека НБ ЧНУ надає доступ до свого електронного каталогу в мережі Інтранет.

Ще однією новою формою роботи бібліотек є створення електронних архівів. 3 грудня 2011 р. функціонує інституційний депозитарій ЧНУ (ARRChNU Academic Research Repository at the ChNU) – <http://arr.chnu.edu.ua>. Він є відкритим науковим архівом, який розповсюджує та надає доступ до наукового надбання університету. Зареєстровано 17 наукових спільнот, розміщено 380 матеріалів. За грудень зафіксовано 822 відвідування,

переглянуто 3423 матеріали. [3]. У 2012 р. створено депозитарій БДМУ – Інтелектуальні фонди БДМУ – <https://dspace.bsmu.edu.ua:8080/xmlui>.

З метою оптимізації освітнього процесу ведеться цілеспрямована робота зі створення повнотекстових електронних бібліотек шляхом оцифрування видань. Крім того, бібліотеками надається доступ до віддалених баз даних, переважно за напрямками навчання та наукових досліджень вузу.

Бібліотека БДМУ має власний веб-сайт, НБ ЧНУ та бібліотека БДФЕУ представляє інформацію про свою діяльність на сайті вузу.

Бібліотеками об'єднання проводиться видавнича діяльність:

1. Українські лікарі – уродженці Буковини : біобібліографічний покажчик / уклад. : В. Ю. Третяк, С. І. Задерей ; Буковин. держ. мед. ун-т, бібліотека. – Чернівці : БДМУ, 2010.
2. Храм краси і науки: до 135-ї річниці від дня заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : каталог книжкової виставки / уклад. : Т. Д. Мурашевич, Н. М. Загородна, Т. І. Антонова ; наук. ред. М. Б. Зушман, авт. вступ. ст. Н. М. Загородна, Т. Д. Мурашевич. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2011. – 120 с.
3. Хроніка. Події, заходи, факти, коментарі за 2007 рік / уклад. М. Шафран ; ред. Н. Загородна ; техн. ред. О. Бабюк. – Чернівці, 2011. – 56 с.
4. Цимбал В. І. Моє життя – бібліотека : філософсько-психологічне есе / В. І. Цимбал ; М-во охорони здоров'я України, Буковин. держ. мед. ун-т, бібліотека. – Чернівці : БДМУ, 2008. – 58 с. – (Славні імена української медичної книги і медичні бібліотеки України в особах, документах, бібліографії).
5. Йозеф Алоїз Шумпетер: праці вченого та література про нього з фондів Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : бібліогр. покажч. / уклад. : Н. М. Загородна, М. П. Дячук ; наук. ред. та авт. вступ. ст. : П. О. Нікіфоров, Б. Д. Сторощук. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2011. – 136 с.

НБ ЧНУ імені Юрія Федьковича придбала і встановила обладнання для реєстраційно-пропускної системи. В електронному вигляді здійснюється видача дипломних та магістерських робіт у читальному залі наукової літератури [3]. Проводиться рекаталогізація абонементу № 2, абонементу № 3, відділу зберігання фондів; запущено інституційний репозитарій ЧНУ (ARRChNU Academic Research Repository at the ChNU) – <http://arr.chnu.edu.ua>. З 15 жовтня 2011 р. стартував проект “Towards Trust in Quality Assurance Systems” – “Національна система забезпечення якості і взаємної довіри в системі вищої освіти” в рамках національного пріоритету: “Забезпечення якості освіти”, підтриманий програмою зовнішньої допомоги Європейського Союзу – TEMPUS. Представниками ЧНУ в проекті виступають: Науково-методичний центр моніторингу та забезпечення якості підготовки фахівців і НБ ЧНУ.

В бібліотеці БДМУ відкрито читальний зал періодичних видань; у читальному залі для занять іноземних студентів створено фонд англомовної

літератури; у гуртожитку для іноземних студентів відкрито абонемент видачі навчальної літератури та читальний зал.

Бібліотека БДФУ впровадила електронний читацький формуляр.

Перспективи розвитку методичного об'єднання вбачається в організації єдиного інформаційного освітнього простору на основі подальшого впровадження інформаційних технологій, спільної корпоративної роботи і зростання професійної майстерності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загородна Н. М. Бібліотеки вищої школи / Н. М. Загородна // Крайова освіта. – 2010. – 28 квіт. (№ 15/16). – С. 11–12.
2. Загородна Н. НБ ЧНУ – обласний методичний центр / Настасія Загородна // Університетський вісник. – 2010. – Трав.-черв. (№ 5). – С. 16–17.
3. Звіт про роботу бібліотек вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації Львівського зонального методичного об'єднання за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.franko.lviv.ua/bibl/images/Normaldokum/lzmo/zvit_lzmo_2011.pdf

Nastasiya Zahorodna (Chernivtsi)

CHERNIVTSI UNIVERSITY LIBRARY: REGIONAL METHODOICAL ASSOCIATION OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS LIBRARIES

The foundation history of Chernivtsi regional methodical association of higher education institutions libraries and its activities for the entire period of existence are enlightened. The components of the association, its functions and main areas of work are described. The main directions of development and introduction of new technologies into the activity of libraries are outlined.

Key words: libraries of higher education institutions, methodological association of libraries, methodological centre, scientific and methodological work, libraries of Chernovtsy region.

Настасія Загородная (Черновцы)

БИБЛИОТЕКА ЧЕРНОВИЦКОГО УНИВЕРСИТЕТА: ОБЛАСТНОЙ МЕТОДИЧЕСКИЙ ЦЕНТР ВУЗОВСКИХ БИБЛИОТЕК

Освещается история создания Черновицкого областного методического объединения высших учебных заведений и характеризуется его деятельность за весь период существования. Рассмотрены состав объединения, его функции и основные направления работы. Определяются основные направления развития и внедрение новейших технологий в деятельность библиотек.

Ключевые слова: библиотеки высших учебных заведений, методическое объединение библиотек, методический центр, научно-методическая работа, библиотеки Черновицкой области.

БІБЛІОТЕКА ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА ЯК СУЧАСНИЙ НАУКОВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЦЕНТР

У статті здійснюється огляд інформаційного забезпечення науковою бібліотекою навчального і наукового процесу в класичному університеті та розглянуто можливості оперативного доступу до інформаційних ресурсів бібліотеки в системі забезпечення якості вищої освіти.

Ключові слова: бібліотека, інформаційне забезпечення, інформаційні потреби, інформаційний ресурс, тестовий доступ, база даних, електронний каталог.

На сучасному етапі практично не можливо назвати сферу людської діяльності, яка не зазнала б залежності від ринку інформації і не мала б потреби у використанні новітніх інформаційних технологій. Все це в значній мірі змінює уявлення, погляди, поведінку, спосіб життя і мислення сучасної людини і ставить до неї нові вимоги, найважливішою серед яких є опанування інформаційною грамотністю та інформаційною культурою.

Під інформаційною культурою слід розуміти такий рівень інформаційної підготовки, який дає змогу людині не тільки вільно орієнтуватися в потрібному інформаційному середовищі, а й брати участь у його формуванні та перетворенні, сприяти інформаційним контактам.

Інформаційна культура особистості стає дедалі актуальнішою і для тих, хто навчається – учнів загальноосвітніх навчальних закладів, студентів вишів, і для тих, хто вчить – вчителів, викладачів, а також й бібліотекарів. Провідна роль у формуванні у користувачів знань, умінь та навичок використання сучасних інформаційних ресурсів належить, перш за все, бібліотекарям, які, по суті, є фахівцями з питань задоволення інформаційних потреб, організації та управління ресурсами знань, досвіду та інформаційно-бібліотечної підтримки навчально-виховного процесу. Тому дуже важливим сьогодні є питання підвищення інформаційної культури самих бібліотекарів.

Останнім часом в суспільстві стверджується погляд на бібліотеки як на значну частину його інформаційного середовища. До величезних інформаційних ресурсів книгозбірень додаються комп'ютери, програмні засоби, цифрові джерела інформації, а можливість підключення до міжнародних комп'ютерних мереж збагачує їх ще й світовими інформаційними ресурсами. Формування інформаційної культури читачів, яка включала б не тільки традиційну бібліотечно-бібліографічну культуру, але й вміння оперувати інформацією з використанням сучасних комп'ютерних засобів, тобто

поєднувала б традиційний бібліографічний інструментарій з комп'ютерними засобами, є однією з головних функцій сучасної бібліотеки. Для її реалізації бібліотеки повинні перейти від традиційної пропаганди бібліотечно-бібліографічних знань серед читачів до їх цілеспрямованої інформаційної освіти.

В період переходу до інформаційного суспільства необхідно підготувати людину до швидкого сприйняття і обробки великих обсягів інформації, навчити її володіти сучасними засобами, методами і технологіями. Крім того, нові умови роботи викликають залежність інформованості однієї людини від інформації, що набута іншими людьми. Тому вже недостатньо вміти тільки самостійно освоювати і накопичувати інформацію, а потрібно навчитися такій технології роботи з інформацією, коли готуються і приймаються рішення на основі колективного знання. Це говорить про те, що людина повинна мати певний рівень культури роботи з інформацією. Саме для відображення цього факту і був введений термін "інформаційна культура".

Для вільної орієнтації в інформаційному просторі людина повинна володіти інформаційною культурою як однією із складових загальної культури. Інформаційна культура тісно пов'язана з соціальною природою людини. Вона є продуктом різноманітних творчих здібностей людини і виявляється в наступних аспектах – в конкретних навичках з використання технічного обладнання (від телефону до персонального комп'ютера і комп'ютерних систем):

- в умінні використовувати в своїй діяльності комп'ютерну інформаційну технологію, базовою складовою якої є різноманітні програмні продукти;
- в умінні вишукувати інформацію з різних джерел: як з періодичного друку, так і з електронних комунікацій, надавати її в зрозумілому вигляді і вміти ефективно використовувати;
- в оволодінні основами аналітичної переробки інформації;
- в умінні працювати з різноманітною інформацією;
- у розумінні особливостей інформаційних джерел в своїй галузі знань.

Інформаційна культура вміщує в собі знання з тих наук, які допомагають її розвитку і пристосуванню до конкретного виду діяльності (кібернетика, інформатика, теорія інформації, математика, теорія проектування баз даних і ряду інших дисциплін). Невід'ємною частиною інформаційної культури є знання нової інформаційної технології і вміння використовувати її як для автоматизації рутинних операцій, так і в неординарних ситуаціях, які потребують нетрадиційного творчого підходу.

Виховання інформаційної культури особистості – суспільна проблема. Останнім часом стверджується погляд на бібліотеки як на органічну частину інформаційного середовища суспільства. До їх величезних інформаційних ресурсів додаються комп'ютери, програмні засоби, машиночитані джерела інформації, а можливість підключення до міжнародних комп'ютерних мереж збагачує їх ще й світовими інформаційними ресурсами. Формування

інформаційної культури читачів, яка включала б не тільки традиційну бібліотечно-бібліографічну культуру, але й вміння оперувати інформацією з використанням сучасних комп'ютерних засобів, тобто поєднувала б традиційний бібліографічний інструментарій з комп'ютерними засобами, є однією з головних функцій сучасної бібліотеки. Для її реалізації бібліотеки повинні перейти від традиційної пропаганди бібліотечно-бібліографічних знань серед читачів до їх цілеспрямованої інформаційної освіти.

Тому, якщо розглядати діяльність бібліотеки в цілому, то можна сказати, що вона спрямована на підвищення інформаційної освіти суспільства.

Інформаційна культура особистості – це складна структура характеристик, які забезпечують нашу життєдіяльність в інформаційному середовищі. Але при цьому не потрібно забувати, що кожна людина пов'язана з навколишнім світом конкретними соціальними стосунками, які і визначають структуру, рівень, зміст її інформаційної культури.

Тому під інформаційною культурою користувача маємо розуміти такий рівень інформаційної підготовки, який дозволяє йому не тільки вільно орієнтуватися в потрібному інформаційному середовищі, а й брати участь у його формуванні та перетворенні, сприяти інформаційним контактам.

Категоріями інформаційної культури користувача можна вважати його вміння формулювати свою потребу в інформації, ефективно здійснювати її пошук в усій сукупності інформаційних ресурсів, переробляти і створювати якісно нову інформацію, вести індивідуальні інформаційно-пошукові системи, відбирати та оцінювати інформацію, а також – здатність до інформаційного спілкування і комп'ютерна грамотність.

Інтернет забезпечує швидкий віддалений доступ до численних джерел інформації, що робить навик роботи в Інтернеті важливим компонентом інформаційної культури особистості.

Коли ми говоримо про інформаційну культуру користувача, то в якості головних її складових виділяємо наступні аспекти:

- навик з використання своїх розумових (інтелектуальних) здібностей;
- високу ступінь відкритості до сприйняття нової інформації;
- вміння надавати інформацію в зрозумілому вигляді і ефективно її використовувати;
- здібності до аналітичної обробки інформації.

Враховуючи ці аспекти, можна зробити висновок, що інформаційна культура це:

- новий тип світогляду;
- новий тип спілкування;
- вільний доступ в інформаційному просторі;
- новий тип мислення, який зорієнтований на саморозвиток і самоосвіту.

Бібліотека як соціальний інститут інформаційної культури завжди рухається назустріч своєму споживачу інформації, являючись показником духовного та інформаційного розвитку суспільства.

Нові можливості значно збагачують діяльність бібліотек, прискорюють і удосконалюють процес пошуку інформації, розширюють рамки інформаційного простору. Одна з найголовніших можливостей – навчити користувачів методам доступу до багатства нових інформаційних ресурсів у вигляді індивідуальних і групових консультацій. В даний час найпоширеніший і реальний спосіб навчання користувача – процес обслуговування.

Сучасний користувач повинен володіти комплексом знань та вмінь, які дозволять йому адаптуватися в навколишньому середовищі. Адже, з одного боку, сучасні комп'ютерні технології значно розширили можливості задоволення інформаційних потреб. З іншого боку, багато залежить від того, наскільки конкретний користувач в змозі своєчасно знаходити, отримувати, адекватно сприймати і продуктивно використовувати нову інформацію. Тому, важливе значення тут має вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, володіння навичками роботи з масивами інформації, які постійно змінюються.

Останнім часом кваліфікація користувачів Інтернету помітно зростає – сьогодні більшість з них працюють самостійно і з великою користю для себе. Такі користувачі не вибагливі, завжди коректні і доброзичливі під час відвідування бібліотеки.

Але є ще багато і таких користувачів, які не мають уяви, як знайти інформацію в Інтернеті, якщо немає даних про конкретну WWW адресу. Деяких користувачів інформаційно-грамотними назвати також неможливо: невміння формувати запити; погана орієнтація в своїй темі, невміле володіння методами самостійного пошуку в Інтернеті; невміння визначити найважливіші моменти. Тому перед бібліотечними фахівцями стоїть завдання навчити такого користувача:

- грамотно формувати свої інформаційні запити;
- здійснювати самостійний інформаційний пошук необхідної інформації;
- орієнтуватися в інформаційних ресурсах бібліотеки.

Велике значення в вихованні інформаційної культури користувача має якісна освіта, яка повинна формувати нового спеціаліста інформаційного суспільства.

При формуванні інформаційної культури особистості, бібліотечні фахівці звертають особливу увагу на необхідність впровадження в навчальні програми спецкурсу, основною метою якого є формування у студентів цілісної системи знань і вмінь в галузі інформаційного самозабезпечення. Засвоєння таких навичок повинно проходити паралельно з вивченням загальноуніверситетських програм, що буде сприяти навчальній, науково-дослідницькій і самоосвітній діяльності студентів, задоволенню їх культурних і творчих потреб, соціалізації особистості в цілому.

Визначаються і основні завдання курсу:

- знайомство студентів з основними інформаційними поняттями, джерелами інформації і інформаційно-пошуковими системами;
- навчання раціональним способам і методам самостійного ведення пошуку, відбору, аналізу і критичного ставлення до інформації;
- навчання методам згортання (аналітико-синтетична переробка) інформації;
- сприяння вивченню і практичному використанню технології підготовки і оформлення результатів навчальної і науково-дослідницької роботи (підготовка доповідей, оглядів, резюме, тезисів, конспектів, курсових і т.д.).

Отже, вивчення інформаційної культури – це вивчення базових знань, вмінь, навичок в ділянці пошуку, відбору і застосування інформації. В зміст інформаційної культури входять:

- аналіз і синтез отриманої інформації;
- вміння виділити головне з великої кількості другорядного;
- переробити (осмислити) інформацію;
- запам'ятати інформаційні одиниці;
- подальше відновлення в пам'яті;
- перетворення отриманої інформації у власні знання;
- процес створення нової інформації і нового знання (евристика).

При цьому кожен студент навчиться:

- вільно адаптуватися в будь-якому бібліотечно-інформаційному середовищі;
- формулювати і аналізувати інформаційні потреби;
- виявляти і оцінювати імовірні джерела інформації;
- здійснювати різноманітні види пошуку інформації за допомогою інформаційно-пошукових систем;
- вміти критично оцінювати і фіксувати інформацію;
- здійснювати аналіз, синтез, оцінку, інтерпретацію інформації;
- застосовувати правила і норми мовного етикету.

Володіючи інформаційною культурою, молодь, яка навчається, накопичує важливі якості: вміння мислити системно, стратегічно, критично та творчо.

Користувач, який володіє інформаційною культурою, має змогу самостійно в Інтернеті контролювати потрібну йому глибину висвітлення тієї чи іншої події, визначати, які матеріали переглядати, які посилання вибирати, а які ні. Адже, маючи такий великий вибір, кожен споживач інформації сприймає різні події по-різному.

В сучасному інформаційному суспільстві оволодівати інформаційною культурою потрібно починати ще з дитинства, спочатку за допомогою електронних іграшок, а потім залучати до персонального комп'ютера. Для вищих навчальних закладів соціальним замовленням інформаційного суспільства потрібно вважати забезпечення рівня інформаційної культури студента, необхідного для роботи в конкретній сфері діяльності. В процесі

оволодіння інформаційною культурою студентом у ВНЗ поряд з вивченням теоретичних дисциплін інформаційного напрямку багато часу необхідно приділяти комп'ютерним інформаційним технологіям, які є базовими складовими майбутньої сфери діяльності. При цьому якість навчання повинна визначатися ступенем закріплених і стійких навиків роботи в середовищі базових інформаційних технологій при вирішенні типових задач сфери діяльності.

В програмі інформатизації потрібно особливу увагу звернути на інформатизацію освіти як напрямку, пов'язаного з набуттям і розвитком інформаційної культури людини. І це, в свою чергу, ставить освіту в позицію “об’єкта” інформації, де потрібно так змінити зміст підготовки, щоб можна було забезпечити майбутньому фахівцю не тільки загальноосвітні і професійні знання в галузі інформатики, але й необхідний рівень інформаційної культури.

Впровадження комп'ютерної техніки у всі сфери життєдіяльності людини, його нові можливості з організації “дружнього” програмного середовища, орієнтованого на користувача, використання телекомунікаційного зв’язку, який забезпечує нові умови для спільної роботи фахівців, застосування інформаційних технологій для найрізноманітнішої діяльності, потреба в фахівцях, яка постійно зростає, ставлять перед державою проблему з перегляду всієї системи підготовки фахівців на сучасних технологічних принципах.

Вирішення цієї проблеми в нашій країні знаходиться на початковій стадії, тому доцільно враховувати досвід найбільш розвинених країн, до числа яких входять США, Японія, Англія, Німеччина, Франція, де цей процес вже отримав значний розвиток.

Оволодіння інформаційною культурою – це шлях універсалізації якостей людини, який сприяє реальному розумінню людиною самої себе, свого місця і своєї ролі.

Актуальною проблемою сучасності являється формування суспільства знань, яке трансформує не тільки світову економіку, економіку окремих країн, але й матеріальне та духовне життя кожної людини, спосіб її існування. Бібліотека як стабільна система може і повинна активно включитися в формування інформаційного суспільства та зайняти в ньому свою належну нішу.

В інформаційному суспільстві особлива роль належить інформації та знанням. Термін “інформаційне суспільство” поки що не має сталого визначення, а характеризується за допомогою окремих ознак, серед яких: створення єдиного інформаційного простору, збільшення швидкості передачі та обсягів використання інформації, зміна характеру та способу збереження; інформація впливає на високий рівень інновацій, на темпи змін в суспільстві. В тексті концепції “Стратегія переходу Санкт-Петербурга до інформаційного суспільства” завдяки сучасним поглядам на розвиток суспільства вперше дається визначення цього терміну: “інформаційне суспільство – це таке суспільство, в якому виробництво та використання інформації є найважливішим видом діяльності, а інформація визначається як значущий

ресурс, нові інформаційні та телекомунікаційні технології і техніка постають базовими технологіями і технікою, а інформаційне середовище поряд з соціальним та екологічним – новим середовищем існування людини”. Таким чином, інформаційне суспільство – це особлива стадія еволюції суспільства, яка пов’язана з переходом від періода НТР до інформаційної епохи.

Передумовою для виникнення інформаційного суспільства стали фактори постіндустріального суспільства. Бурхливий розвиток наукоємних галузей промисловості та сфери послуг приводить до розвитку таких видів діяльності як маркетинг, реклама, менеджмент, розвиток яких неможливий без високого рівня інформаційних технологій. ЮНЕСКО першою в світі в кінці ХХ століття заявила про створення інформаційного суспільства та наступної її фази – суспільства знань. Вона запропонувала Програму “Інформація для всіх”, котра визначила стратегію поступу до інформаційного суспільства як першого етапу суспільства знань. Про те, як співвідносяться поняття “суспільство знань” та “інформаційне суспільство”, говорив на 32-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО, яка проходила в Парижі в 2003 році, Генеральний директор ЮНЕСКО Коїтиро Маццура. Поняття “суспільство інформації” потрібно замінити поняттям “суспільство знань”, заявив він, тому що тільки різноманіття галузей знань сприяє розбудові сучасного світу. Концепція “суспільства знань” припускає, що “будь-яке втручання людини носить творчий характер та в різних своїх виразах породжує плюралізм та відмінності”. ЮНЕСКО проголосила чотири найважливіших принципи устрою суспільства знань: свобода самовираження; рівний доступ до освіти; загальний та універсальний доступ до інформації, широке використання інформації як суспільного надбання; збереження та розвиток культурної та мовної різноманітності.

Бібліотека повинна бути не тільки важливим, але й визначним структурним елементом цього суспільства, від розвитку якого в значній мірі буде залежати прогрес цивілізації. Сьогодні міняється уявлення про задачі і можливості бібліотеки, про її місце в культурній, освітній та інформаційній інфраструктурі, її ролі в побудові інформаційного суспільства в країні та інтеграції в глобальний інформаційний простір. Потрібно визначити нову місію наукової бібліотеки, її стратегічні напрямки діяльності та способи взаємодії, партнерства та співробітництва.

Залежно від свого призначення, основних завдань діяльності, спеціалізації, цілей і пріоритетів кожна бібліотека визначає свою власну місію. Це своєрідна її філософія, шляхетна, велична ідея, яку мають знати всі працівники та громадськість. В основі місії бібліотеки лежать відповіді на кілька питань: чому існує, кого обслуговує, з якою метою? Сучасна місія бібліотек продиктована посиленням значення інформації та знань в якості каталізатора суспільного розвитку.

Бібліотеки вже давно стали потрібними соціальними інститутами з чітко сформованими цілями і функціями. Можна виділити декілька основних функцій бібліотек в інформаційному суспільстві, серед яких – соціальна, інформаційна, комунікаційна, освітня, культурна, меморіальна та інші.

Соціальна місія бібліотеки має два аспекти: збереження накопиченої людством культурної спадщини та передача її шляхом формування та задоволення суспільних потреб в інформації та знаннях.

Зрозуміло, що в інформаційному суспільстві найбільш важливою виступає інформаційна місія наукової бібліотеки, яка реалізується декількома напрямками: це входження бібліотеки до інформаційного простору – як світового, так і загальноукраїнського та регіонального; забезпечення конкурентоспроможності бібліотеки в умовах інформаційного ринку та знаходження нею свого місця в інформаційному просторі; оптимальне використання наявного інформаційного потенціалу.

Сьогодні в суспільстві гостро постають питання: чи готові бібліотеки в епоху інформаційного суспільства надати науковцю, викладачеві, студенту найбільш повний доступ до вітчизняних та світових інформаційних ресурсів та створювати власні інформаційні ресурси та бази даних. Чи готові вони навчити користуватися цими безмежними інформаційними ресурсами своїх читачів? Які шляхи творення моделі сучасної наукової бібліотеки в епоху суспільства, яке базується на інформації, на знаннях?

В центрі уваги бібліотек завжди знаходяться проблеми, котрі пов'язані із задоволенням постійно зростаючих інформаційних запитів користувачів, а саме: виявлення потреб користувачів, повнота надходження літератури в фонди, створення ринку електронних документів, використання Інтернет в бібліотечних процесах. Ця зацікавленість тісно пов'язана з тенденціями розвитку світового ринку наукової інформації, котрий в останнє десятиріччя характеризується різким зростанням наукових публікацій. Якщо перші наукові журнали побачили світ в 1665 році у Франції (“Журнал для вчених”), в Англії “Філософські праці королівського суспільства”, в Росії (додаток “Примітка” до газети “Санкт-Петербурзькі відомості” (1728 р.), то сьогодні бібліографічний довідник журналів “Ulrich's Plus” нараховує понад 180 тис. найменувань журналів, значна частина котрих – наукова. В 20-му столітті кількість наукових публікацій в світі подвоюється кожні 10-15 років.

Бібліотека завжди була учасником ринку наукових публікацій. В традиційній системі створення та розповсюдження наукових публікацій роль кожного учасника чітко визначена. Вчений створює свій інтелектуальний продукт (манускрипт) та передає його у видавництво, де відбувається редагування та друк інформації у вигляді журналу та книги. В технології створення та обробки наукової інформації бібліотеки виконують функції бібліографічної обробки, збереження наукової літератури та надання її читачам.

Розвиток нових технологій надає можливість перерозподілу ролей, і кожний із учасників інформаційного ринку намагається посилити свої позиції та вбачає розстановку сил з вигідної для себе сторони. Видавництвам вигідно, щоб розповсюдження інформації в електронному вигляді відбувалося практично без участі бібліотек. Але в світову практику входить друга модель, при якій створення та розповсюдження наукових документів в електронному вигляді відбувається без участі видавництв.

Університети вважають, що вчені можуть передавати відредаговані матеріали безпосередньо в бібліотеку того університету, де вони працюють. У видавничому центрі університету та бібліотеки матеріали обробляються, розміщуються на сервері і надаються для доступу вченим. Ця схема має місце при організації доступу як до нових праць та розробок, так і до архівних фондів. Можлива тематична архівація, коли вчені однієї спеціальності беруть участь у створенні доступного для всіх архіву.

Прикладом сучасного повнотекстового ресурсу, який створюється в бібліотеках вузів, можна назвати нещодавно створену “Анотовану повнотекстову базу даних наукових публікацій” в Науковій бібліотеці Хмельницького національного університету. База даних містить статті з 4-х наукових журналів, які видаються в Хмельницькому національному університеті: “Вісник Хмельницького національного університету. Серія Економічні науки”, “Вісник Хмельницького національного університету. Серія Технічні науки”, “Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах”, “Проблеми трибології”. База даних, доступ до якої здійснюється з головної сторінки Web-сайту бібліотеки або через Електронну бібліотеку університету, включає 8000 записів повнотекстових анотованих наукових публікацій. Всього за три місяці – з січня по березень 2010 року – до БД звернулося 1140 користувачів, що говорить про популярність нової бази даних серед віртуальних користувачів.

Якщо протягом тисячоліть історії розвитку бібліотек головною місією виступали питання бібліотечних фондів, їх формування, збереження та використання читачами, то на сьогодні документальні ресурси не можуть конкурувати з потенціалом так званих “віртуальних бібліотек”, тобто електронного ресурсу віддаленого доступу, що отримується через глобальні комп’ютерні мережі. Відбувається переоцінка значення поняття “бібліотечний фонд”, яке поступово змінюється більш конструктивним поняттям “інформаційні ресурси” і відповідає сучасній місії бібліотеки. Сучасного користувача менше цікавить, чи є в фондах бібліотек той чи інший документ, йому важливо, чи відкритий для нього доступ до потрібної інформації. Його менше цікавить, як він отримає інформацію – або через традиційну книгу в фонді, або через онлайнкову повнотекстову БД, або через оперативну електронну доставку документа. Його цікавить швидкість та комфортність в одержанні інформації.

Особливість інформаційної функції бібліотеки полягає в тому, що вона реалізується нею в тісній взаємодії з іншими суб’єктами інформаційного процесу, з використанням різних каналів розповсюдження інформації. Надаючи інформацію всім групам користувачів, бібліотека таким чином є інструментом подолання нерівності між представниками соціальних груп. Разом з тим, забезпечуючи своїх користувачів доступом до інформаційних ресурсів, бібліотека захищає їх від потоку непотрібної інформації і таким чином контролює інформаційну безпеку особистості. Здійснюючи систематизацію та

каталогізацію документів, довідково-бібліографічне обслуговування, бібліотека створює основу багатьом сучасним інформаційним процесам.

Організуючи доступ до інформації, бібліотека виступає посередником не тільки в системі “документ-користувач”, але й бере участь у більш складних процесах – в процесах просування соціальної інформації в суспільстві. Забезпечуючи механізм соціальної комунікації, наукова бібліотека сприяє підтримці соціального діалогу як в рамках різних культурних традицій, так і різних людських поколінь, окремих історичних епох.

Бібліотека перестає бути пасивним інформаційним посередником. Вона перетворюється в одну із самих продуктивних та масових систем управління знаннями і постає повноправним суб’єктом інформаційного простору та в своїй діяльності орієнтується на розвиток інтеграційної функції. Це забезпечує формування ресурсів, які охоплюють усі знання, продукує технологію, що базується на найновіших досягненнях у галузі обробки, передачі та збереження даних, проводить навігацію та оцінку інформаційного ресурсу, забезпечує органічне включення бібліотечно-інформаційного комплексу до світового віртуального інформаційного простору.

Сьогодні, долаючи кордони інформаційної та комунікативної функції, наукова бібліотека бере на себе роль іншого комунікаційного інституту – інституту освіти. Багато авторів в професійній бібліотечній літературі пишуть про освітню місію бібліотек ВНЗ як найбільш важливої. Освітня місія бібліотеки включає сукупність видів діяльності, які направлені на забезпечення духовного відтворення суспільства. Бібліотека бере участь у процесі освіти як в широкому (трансляція культурних норм та цінностей теперішнім та майбутнім поколінням), так і у вузькому значенні (забезпечення інформаційної підтримки освіти індивідуума).

Практика бібліотечної діяльності у ВНЗ в умовах інформатизації показує, що чим більше ресурсів нового типу відкривається в доступі для бібліотечних користувачів, тим потрібнішими стають тренінги, консультації та інші форми освітньої роботи бібліотеки. Змагання на сучасному ринку інформаційних продуктів приводить до швидкої зміни пошукових інтерфейсів баз даних, методики пошуку інформації в електронних ресурсах стають більш витонченими, обсяг інформаційних ресурсів Інтернет росте надзвичайно швидкими темпами – всі ці фактори пояснюють, чому в сучасній бібліотеці користувачі звертаються до бібліотекарів як до найбільш, з їх точки зору, кваліфікованих експертів в океані інформації, до навігатора та менеджера знань. По мірі накопичення освітньої місії бібліотеки змінюється роль бібліотекаря, якому стають притаманні функції педагога, інструктора, тренера. Новий, більш глибокий і продуктивний, рівень взаємозв’язку бібліотекарів з викладачами – це також наслідок інформатизації освіти і вузівської бібліотеки як елемента ВНЗ. Як показує практика вузівських бібліотек, бібліотекарі працюють в тісному контакті з викладачами у створенні завдань для студентів з використання та оцінки інформаційних ресурсів.

Розуміння сучасної місії бібліотеки, як створення умов доступу до інформаційних ресурсів, вносить новий зміст в роботу бібліотеки з формування інформаційної культури користувачів. Інформаційна культура користувачів постає в сучасному суспільстві фактором, який лімітує можливості залучення до інформації. Щоб бути справжнім споживачем інформації, потрібно вміти ефективно вести інформаційний пошук, оцінювати і відбирати інформацію, використовувати її для критичного мислення та вирішення проблем.

Майбутнє створюється людьми, сумою їх зусиль. В деякій мірі наукові бібліотеки можуть впливати на свою роль в інформаційному суспільстві. Для цього їм потрібно:

- завжди бути готовими до постійних змін;
- передбачати інформаційні потреби користувачів;
- шукати будь-який зручний засіб для впровадження інновацій;
- притримуватися розробки відкритих систем;
- створювати інфраструктуру мультимедіа та високошвидкісних мереж;
- перевіряти готовність персоналу до роботи з інформаційними технологіями;
- співпрацювати з іншими бібліотеками і організаціями;
- мислити в національному масштабі, як глобальному, так і локальному;
- надавати віддалений доступ до бібліотечних послуг;
- конвертувати всю унікальну інформацію в машиночитану форму для електронного опублікування.

Таким чином, у наукових бібліотек є всі передумови створити собі бажане місце та визначити свою роль в інформаційному суспільстві завдяки розробці ясної, узгодженої стратегії в забезпеченні якості освітніх послуг.

Сьогодні розвинутим суспільством називають інформаційне суспільство, розвинутою країною – інформаційну країну. Тож в основу зростання сучасної економіки покладено обмін інформацією. Законом України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки” одним із головних пріоритетів визначена побудова орієнтованого на інтереси людей, відкритого для всіх і спрямованого на розвиток інформаційного суспільства, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними. Передбачається активне використання інформаційно-телекомунікаційних технологій в різних сферах економіки, науки, освіти та культури. Природно, все це багато в чому залежить від стану бібліотечної справи, впровадження в бібліотеках сучасних інформаційних технологій і телекомунікаційних систем, спрямованих на забезпечення безперешкодного доступу читачів до інформації.

НБ є важливим соціальним інститутом, який формує та забезпечує доступ до інформації та нових знань усім громадянам, сприяє безперервній освіті

особистості як головному чиннику розвитку суспільства, підтримує інтерес до читання і просвітництва, духовного розвитку.

Фонд бібліотеки є складовою частиною національного інформаційного фонду держави, національним культурним надбанням України, значну частину якого становлять рідкісні та цінні видання і рукописи, унікальні колекції пам'яток писемності та друку. Бібліотека приділяє велику увагу питанням збереження та реставрації фондів, переведенню на електронні носії інформації.

Бібліотека XXI століття бере на себе відповідальність за підготовку читачів до майбутніх змін у суспільстві, надаючи їм різні інформаційні можливості та навчаючи їх сучасним технологіям отримання знань. Вона робить свій внесок у формування людини нового типу, стимулюючи аналітичні здібності, допомагаючи людям осмислено оперувати різними міждисциплінарними знаннями з метою вирішення нових нестандартних проблем. Бібліотекарі сприяють подоланню бар'єра між інформаційним багатством і бідністю шляхом розробки системи навчання інформаційній грамотності і безперервної освіти протягом життя.

Наукова бібліотека повинна забезпечувати надзвичайно високий рівень надання громадянам інформації за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, якими можна користуватися у будь-який час, має стимулювати вироблення нових знань, надаючи новій генерації вчених і творчих особистостей найбільш вагомим інтелектуальним активам для створення економіки знань, що виходить на перший план суспільного життя.

Внутрішня організація бібліотеки XXI століття має бути такою, щоб жодна людина не могла засумніватися у тому, що це справжній інтелект-центр, уся діяльність якого спільно з навчальними і культурними закладами спрямована на розвиток у людей нових здібностей, спроможних засвоїти якісно нову форму інформації – гармонізовані знання.

Науково-інформаційна діяльність бібліотеки XXI століття буде переважно будуватися на виділенні зі сховищ даних нових знань, що в явному вигляді в них не містяться, а це потребує перерозподілу функцій всередині бібліотеки для проведення великої аналітичної роботи і спрямування зусиль колективу на генерування нової інформації. Суспільство знань вимагає від усіх інституцій орієнтування на наукоємні технології. Стосовно бібліотек така ідеологема потребує визначення стратегічним напрямом розвитку в них інтелектуальних інформаційних технологій, оскільки завданням сучасної бібліотеки є створення орієнтованих на користувача сервісів, в основі яких лежать нові технології.

Це надзвичайно висока місія бібліотеки, оскільки масове виробництво знань з використанням інформаційно-комунікативних технологій потребує постійного, щоденного вдосконалення організації роботи бібліотек на такому рівні, який би дозволив їм разом з науковими і соціальними інститутами забезпечити підготовку високоякісного людського капіталу до суспільства

знань, головною метою якого має бути забезпечення високої якості і безпеки життя кожної людини.

Бібліотеки відіграють ключову роль у розвитку інформаційного суспільства, оскільки вони мають досвід в організації світового знання, його збереження і надання доступу до нього. Бібліотекарі знаходять засоби переведення цього знання у цифрову форму і реалізують таку задачу спільно з партнерами. Бібліотеки є шлюзами до знання і культури, надаючи доступ до інформації, ідей і творчих робіт у різних формах. Нові технології дозволяють знанням виходити за межі бібліотек. Але без бібліотекарів – хранителів світової пам'яті – ці технології безпорадні.

В епоху високошвидкісних комунікацій бібліотека повинна своєчасно адаптуватися і надавати свої інформаційні сервіси. Але бібліотека має бути також місцем відпочинку і розслаблення. І цей тезис стосується кожної бібліотеки, незалежно від її масштабів і завдань. Наукові бібліотеки потребують особливої динамічності та постійної трансформації.

Користувач розглядається як центральна фігура у бібліотеці, тому основним завданням у створенні нової системи обслуговування є підвищення якості, ефективності та швидкості обслуговування користувача на всіх стадіях: від запису в бібліотеку до здобуття необхідної інформації.

Сучасний читач – це читач, який володіє інформаційними тех-нологіями, працює з тематичними електронними бібліотеками і цифровими архівами. Наукова бібліотека стає частиною “електронного робочого столу” науковців і студентів. Читача сьогодні цікавлять читальні зали і абонементи, що забезпечують повний спектр послуг традиційної наукової бібліотеки минулого століття і комфортне інформаційне середовище для роботи з науково-технічною інформацією. Бібліотека XXI століття створює цифрові депозитарії для збереження текстів і даних досліджень, надає доступ науковим співтовариствам для пошуку рішень проблеми майбутнього цивілізації. Розвиток інформаційних послуг у бібліотеках розглядається як важливий момент для поліпшення життя людей в усьому світі.

Для НБ та її читачів удосконалення доступу до світового знання реалізується структурною перебудовою системи читальних залів, де збільшується кількість фондів відкритого доступу, впровадженням засобів сучасної телефонії, зв'язку створенням більш комфортних умов роботи у читальних залах, зонах відпочинку та ін.

У бібліотеці мають функціонувати сучасні інженерні та інформаційні системи, які повинні забезпечувати повноцінне та безперервне здійснення усіх процесів обслуговування користувачів і зберігання фондів.

Швидкий доступ до наявної літератури, забезпечення збереження інформації, мережевих сервісів з якісним доступом користувачів до ресурсів, надійні системи передання даних, доступ до електронних версій літератури, підтримання в приміщеннях книгосховищ таких кліматичних умов, що відповідають нормам, здійснення контролю доступу до приміщень бібліотеки, відео моніторингу читальних залів та інших важливих приміщень об'єкта з

єдиного пульта, побудова сучасної повнофункціональної системи пожежогасіння у книгосховищах – все це складові частини технічно оснащеної бібліотеки ХХІ століття, спроможної впливати на розвиток суспільства.

Для забезпечення НБ повною функціональністю нарівні з провідними бібліотеками світу пропонується впровадження такого комплексу систем, який дозволить створити інтелектуальну будівлю, що надасть змогу керувати всіма життєвими циклами об'єкту.

Передбачається:

- структурована кабельна система як підґрунтя для побудови комплексів, що будуть описані нижче;
- модернізація мережі передання даних, яка включає в себе заміну активного мережевого обладнання та інтеграцію серверного устаткування, що відповідає за специфічні завдання підсистем, які забезпечують це комплексне рішення;
- модернізація парку комп'ютерної техніки, у процесі якої буде здійснено заміну морально і фізично застарілих станцій користувачів, та встановлення нових ПК із забезпеченням сервісної підтримки, інтеграція комп'ютерної техніки в мережу передання даних, встановлення перефідійних пристроїв;
- створення електронних кафедр видачі;
- інтеграція Інтернет-сервісів;
- забезпечення читачів мобільними сервісами WiFi в читальних залах;
- розроблення концепції розвитку програмних комплексів, у рамках яких буде використано як стандартне інфраструктурне ПЗ, так і спеціалізовані розробки для бібліотек, що дасть можливість оперативно взаємодіяти персоналу бібліотеки між собою і персоналу з читачем;
- система резервного зберігання інформації;
- система доступу до електронних ресурсів бібліотеки;
- система безперебійного живлення, що забезпечує незалежність функціонування інформаційних систем від перебою у міській мережі електричного постачання, а також відмовостійкість;
- система інформаційної безпеки, що дозволяє відстежувати всі процеси, що відбуваються в інформаційному просторі бібліотеки;
- система контролю доступу до службових приміщень бібліотеки та до залів для роботи з рідкісними виданнями, тобто система, за допомогою якої зросте рівень фізичної безпеки й захищеності фондів бібліотеки;
- система ідентифікації та запобігання несанкціонованому виносу фондів (маркіровка, детекторні панелі і т. ін.);
- система відеоконтролю, яка дає можливість у режимі реального часу спостерігати за подіями, що відбуваються у найбільш критичних, з

точки зору забезпечення безпеки фондів, приміщеннях бібліотеки, у т.ч. віддалених;

- система пожежної безпеки, що включає в себе пожежну сигналізацію і систему пожежогасіння у книгосховищах та інших критичних приміщеннях.

Технологічний проект.

1. **Автоматизована бібліотечно-інформаційна система (АБІС) з підсистемами:**

- комплектування фондів;
- каталогізації;
- аналітико-бібліографічної діяльності;
- обслуговування читачів;
- організації та збереження фондів;
- довідково-бібліографічного інформування;
- формування і ведення банку даних авторитетних файлів;
- формування статистичних та інших звітів;
- конвертування даних;
- адміністрування АБІС.

2. Система реставрації документного фонду (санітарна обробка, палітурні роботи).

3. Система створення страхового фонду (цифрові копії).

4. Система редакційно-видавничої діяльності, що побудована на сучасних технологіях цифрового друку.

Активне застосування інновацій, пов'язаних з інформатизацією, в науковій бібліотеці ЧНУ розпочалось з 2003 року і охопило всі напрямки бібліотечної роботи. За базове було обрано програмне забезпечення "ІРБІС", створене на базі сучасних технологій і стандартів опрацювання та передачі інформації, що передбачає автоматизацію основних виробничих циклів бібліотеки; комплектування бібліотечного фонду, опрацювання документів, обслуговування користувачів. З таким програмним забезпеченням працюють більшість бібліотек вищої школи України.

Перший етап впровадження інновацій відносився до якісних змін технологічного процесу в обслуговуванні читачів в читальних залах та на абонементях. Переведення всіх категорій читачів на автоматизоване обслуговування сприяло більш якійсь та оперативній роботі з ними. На зміну традиційному паперовому формуляру прийшов електронний формуляр, в якому відображена вся інформація про видані документи та контроль за термінами їх повернення. Комп'ютерні технології надають бібліотекам унікальний шанс розвитку нових напрямків в їх діяльності.

Так, завдяки інтенсивному впровадженню інновацій, в науковій бібліотеці створена ціла система віртуального обслуговування користувачів. Web-сайт наукової бібліотеки (створений в 2007 р.) надає можливість цілодобового доступу до її ресурсів: електронного каталогу, електронної

бібліотеки, бібліографічної інформації, віртуальних виставок, наукових публікацій вчених університету, світових БД наукових журналів.

Одним з головних інформаційних продуктів бібліотеки є БД “Електронний каталог” (ЕК), що відображає активний фонд бібліотеки та створює основу для виконання різноманітних інформаційних запитів користувачів. Електронний каталог НБ ЧНУ містить на біля 400 тис. записів, щорічно вноситься понад 25 тис. нових електронних записів. Із створенням електронного каталогу в бібліотеці значно підвищилася якість і швидкість пошуку інформації читачами, Проте, якість бібліотечного обслуговування не може оцінюватися тільки на етапі надання користувачеві інформаційних продуктів, надання послуги. Для того, щоб зробити ту чи іншу продукцію, виконати роботу, надати послугу, необхідно здійснити цілий ряд операцій і підготовчих робіт. Якщо говорити про якість бібліотечного обслуговування, то в НБ ЧНУ велика увага приділяється процесу якісного формування інформаційних ресурсів.

Сьогодні формування інформаційних ресурсів в бібліотеці засновується на вивченні та аналізі реальних і потенційних інформаційних потреб користувачів, обумовлених їх освітньою, педагогічною, науково-дослідною та управлінською діяльністю. Результати аналізів книгозабезпеченості навчального процесу, оцінки рівня використання періодичних та інформаційних видань, моніторингу бібліотечних послуг, статистика звернень до баз даних бібліотеки, а також соціологічних досліджень, які направлені на визначення рівня задоволеності користувачів бібліотечним обслуговуванням, є основою стратегічного управління інформаційними ресурсами бібліотеки відповідно до завдань, які розв’язуються університетом.

До послуг викладачів та студентів книжковий фонд, який нараховує понад 2,6 млн. документів, електронна бібліотека. Пріоритетними напрямками в комплектуванні фондів у бібліотеці ЧНУ є формування колекції наукових видань та електронних ресурсів.

Сучасний студент краще володіє комп’ютером, ніж бібліографічними знаннями. Навчити читача користуватися електронними ресурсами, допомогти йому впевнено почувати себе в інформаційному суспільстві – це основна задача бібліотечних працівників. Обов’язковим і важливим елементом занять із студентами є практичне засвоєння методів автоматизованого пошуку інформації. З метою презентації та реклами сучасних можливостей бібліотеки та її інформаційних ресурсів проводяться різноманітні інформаційні заходи: “Дні кафедри”, “Дні фахівця”, “Дні аспіранта” тощо. Демонстрація ресурсів здійснюється з використанням мультимедійного проектора.

Використання сучасних технологій в обслуговуванні користувачів не тільки підвищує ефективність використання ресурсів бібліотеки і полегшує шлях користувача до інформації, а й надає престиж, привабливість бібліотеці. Автоматизація бібліотечних процесів вимагає змін не тільки в технології, але й у змістовних аспектах бібліотечної роботи. Змінюються позиція бібліотеки і її активність у взаєминах з читачами, переглядаються вимоги до бібліотечного

сервісу, індивідуальних форм інформаційного забезпечення і, як наслідок, показників якості професійної роботи. Завдяки впровадженню комп'ютерних технологій та злагодженій праці колективу бібліотеки, за короткий термін в книгозбірні автоматизовано всі технологічні бібліотечні процеси – від замовлення, прийому, обробки і обліку літератури – до видачі книг користувачам. Це дало змогу вивести бібліотеку на якісно новий рівень обслуговування читачів, суттєво підвищити оперативність та повноту задоволення їх інформаційних потреб і запитів, репрезентувати свої ресурси у зовнішньому інформаційному середовищі. Але ми повинні постійно повертатися до питань ефективності бібліотечної діяльності, її виміру та якості надання бібліотечних послуг, до якості виконання виробничих процесів. Досягнення високої якості роботи – це не данина кон'юктурі, це – пріоритетний напрямок діяльності наукової бібліотеки ЧНУ.

Пріоритетним напрямом української вищої освіти сьогодні є інтеграція до європейського простору. А це висуває нові вимоги до якості підготовки фахівців, що має відповідати міжнародним стандартам. Модернізація вищої освіти в Україні зумовлює необхідність трансформації бібліотеки ВНЗ, яка нині розглядається як невід'ємна складова загальнодержавного механізму накопичення, систематизації та розповсюдження знань. Виникає проблема забезпечення підвищення якості навчально-методичного та інформаційно-пошукового сервісу. А її неможливо вирішити за допомогою лише традиційних бібліотечних технологій.

Сьогодні книгозбірня вищого навчального закладу розглядається як невід'ємна складова загальнодержавного механізму накопичення, систематизації та розповсюдження знань. Традиційні бібліотечні технології, помножені на можливості програмно-технічних засобів та мереж, дають нову якість навчально-методичного та інформаційно-пошукового сервісу.

Нині відділи інформаційно-бібліографічний, комплектування та наукової обробки видань широко впроваджують можливості комп'ютерного опрацювання: нові надходження заносять у базу даних і проставляють на них штрихкоди, друкують книжкові формуляри та каталожні картки (книг та статей), що значно прискорює і покращує інформаційно-аналітичний розпис друкованої продукції.

На запити наукових підрозділів університету та науковців за допомогою автоматизованої системи надають письмові довідки бібліографічного характеру (інформація про всі документи, які є в наявності у фондах бібліотеки).

Головним в автоматизації бібліотечних процесів є створення електронного каталогу, завдяки якому значно покращується якість і швидкість пошуку, ефективність роботи бібліотекарів при мінімальних затратах на комплектування та опрацювання. Електронний каталог – це основа електронної бібліотеки, яка містить описи всіх видів документів, таких, як книги, брошури, методичні посібники, навчальні матеріали, періодичні видання, автореферати дисертацій тощо. Завдяки створенню баз даних електронного каталогу, підтримання усіх класичних підходів до каталогізації документів користувачам

надається можливість здійснити пошук за усіма типами запитів, поєднуючи пошукові можливості абеткового, систематичного, предметного, а у разі необхідності й інших спеціальних каталогів.

При занесенні в базу даних підручників, монографій, а також при аналітичному описі статей йде прив'язка до ключового слова. Нині користувачі, маючи доступ до електронного каталогу не лише з приміщення бібліотеки а з усіх навчальних корпусів та гуртожитків через локальну мережу університету.

Комп'ютерні технології дають змогу формувати бібліографічні ресурси бібліотеки і здійснювати інформування користувачів за окремими напрямками освіти і науки. Розпочато створення бази даних "Книгозабезпечення навчального процесу", яка при співпраці з викладачами університету дає можливість задовольнити потреби у навчальній літературі.

Наукова бібліотека має свій веб-сайт. Тут розміщена інформація про відділи та фонди бібліотеки, новини та повнотекстові документи, що постійно поповнюються.

Пріоритетні стратегічні цілі для бібліотеки, це:

- створення системи інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів, яка б забезпечила конституційні права громадян на вільний доступ до інформації;
- залучення їх до цінностей вітчизняної та світової культури, практичних та фундаментальних знань;
- прискорення трансформаційних процесів та досягнення рівня сучасних всесвітніх тенденцій;
- розвиток матеріально-технічної бази;
- впровадження найновіших технологій, у тому числі інформаційно-комунікаційних, розвиток корпоративних систем;
- забезпечення безпеки бібліотеки та збереженості бібліотечних фондів як частини вітчизняної та світової;
- культурної спадщини;
- формування інформаційної культури користувачів.

На державному рівні необхідно сприяти розробленню перспектив розвитку мереж бібліотек вищої школи країни як частини державної політики у сфері науки, освіти, інформатизації, культури, об'єднання зусиль для розвитку бібліотек ВНЗ, підтримки бібліотек як базових структур у розвитку інформаційного суспільства. Одна з гострих проблем – питання авторського права в контексті розвитку інформаційних технологій. Вирішення цього питання вимагає дотримання рівноваги між інтересами авторів та користувачів бібліотеки.

Не менш важливою є проблема комплектування фондів, підтримки матеріально-технічної бази. Вирішення останньої дасть змогу створити сучасний новий образ бібліотеки, який би відповідав нинішнім стандартам, розширював би можливості надання інформаційних послуг.

Наступною проблемою є впровадження інформаційних технологій у розвиток бібліотечної справи. Навіть найбільші вітчизняні бібліотеки вищої школи не можуть запропонувати користувачам весь перелік послуг, пов'язаних з автоматизацією процесів пошуку, збиранням та опрацюванням інформації через Інтернет. Важливо при цьому не тільки використовувати технології її доставляння, а й забезпечити якість та склад електронних ресурсів.

У зв'язку з модернізацією вищої освіти України постає питання переосмислення класичних функцій університетських бібліотек шляхом перетворення їх з обслуговуючих структурних допоміжних підрозділів у сучасні освітньо-інформаційні центри, яким властиві комплексність, поєднання традиційних та електронних інформаційних ресурсів, індивідуальні та корпоративні методи роботи, впровадження інноваційних бібліотечних технологій, засобів ефективного обслуговування користувачів тощо.

На сучасному етапі, в епоху переходу до інформаційного суспільства, від університетських бібліотек вимагається високий рівень забезпечення навчально-виховного та наукового процесів оперативною та якісною інформацією. Одним із головних завдань діяльності бібліотеки є сприяння у становленні висококваліфікованих фахівців, компетентних у реалізації поставлених перед ними завдань.

Процес інформаційного забезпечення освітньо-наукової діяльності в бібліотеці ЧНУ проходить відповідно до напрямів діяльності вузу та інформаційних потреб професорсько-викладацького складу, студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів та працівників структурних підрозділів університету. Цей процес є динамічним і змінюється в залежності від потреб і запитів користувачів інформації.

Місія НБ полягає у накопиченні, створенні, збереженні й організації власних та світових інформаційних ресурсів, що відповідають вимогам навчального процесу і науково-дослідної роботи в Університеті, здійсненню навчального та наукового процесів Університету відповідно до європейських освітніх стандартів, шляхом якісного та оперативного доступу до інформаційного простору як локальних, так і віддалених користувачів.

Система інформаційного забезпечення навчальної та наукової діяльності університету поєднує як традиційні, так і електронні форми надання інформації. Головне завдання – забезпечити кожному користувачеві можливість повного доступу до інформаційних ресурсів.

Мережа бібліотеки є частиною локальної мережі університету. У читальних залах організовано автоматизовані місця для роботи користувачів з електронним каталогом, базами даних і безкоштовним доступом до Інтернету, який завдяки інтенсивному поширенню в Україні став універсальним комунікаційно-інформаційним середовищем з комплексом притаманних йому специфічних інформаційно-освітніх технологій. З метою ефективного й оперативного обслуговування студентів впроваджене автоматизоване приймання та видачу літератури з використанням штрих-кодових технологій.

Для викладацького, аспірантського складу та працівників структурних підрозділів ЧНУ запроваджується система єдиного електронного формуляра читача.

Інформаційно-бібліографічний апарат бібліотеки разом з традиційними каталогами та картотеками доповнюється електронними джерелами. З метою ефективного інформування користувачів працівники бібліотеки постійно працюють над повнотою і деталізацією бібліографічних описів документів. Веб-сайт бібліотеки є сучасним джерелом інформації про різноманітні бібліотечні послуги та внутрішні і віддалені інформаційні ресурси.

На сайті бібліотеки забезпечується також доступ до віддалених інформаційних ресурсів. Участь бібліотеки ЧНУ у проєкті ELibUkr, “Електронна бібліотека України”, дає можливість забезпечувати та підтримувати інформаційну базу, необхідну для навчальної та науково-дослідницької роботи учених та студентів університету. Учасники проєкту володіють відповідними механізмами обміну інформацією з метою інтеграції у міжнародну академічну спільноту. Проєктом забезпечується унікальна можливість ознайомлення та використання інформаційних ресурсів на практиці, а саме: баз даних, які надаються у тестовому режимі на визначений провайдером термін. Перелік тестових доступів до баз даних постійно оновлюється.

Все вищезначене зумовлено тим тим, що європейська зона вищої освіти відповідно до глобальних перспектив XXI століття базується на знаннях та рівню інформаційного забезпечення навчального й науково-дослідного процесу. Інформаційне забезпечення є важливою ланкою цих процесів у вузі. Саме тому електронні ресурси бібліотеки складаються з ЕК і повнотекстових БД – власних та придбаних. ЕК, який повною мірою відображає зміст бібліотечного фонду – актуальне завдання для будь-якої бібліотеки. Він дозволяє організувати її роботу на якісно новому рівні, забезпечує читачам максимально оперативний і точний пошук інформації, підвищує ефективність і комфортність праці співробітників.

Основними напрямками впровадження інформаційних технологій в НБ ЧНУ є комп’ютеризація процесу обробки інформації, об’єднання комп’ютеризованих робочих місць у єдину інформаційну систему, створення власних спеціальних електронних БД, використання можливостей мережі Інтернет на стадії збирання інформації. Автоматизація бібліотечно-бібліографічних процесів НБ ЧНУ формується на основі програмного забезпечення ІРБІС (розробка ДПНТБ Росії), у складі автоматизованих робочих місць (далі – АРМ) “Комплектатор”, “Каталогізатор”, “Книговидача”, “Читач”, “Адміністратор”.

Продовжено роботу зі штрих-кодування бібліотечного фонду. Процес штрих-кодування розпочато 01.06.2009 р.

Розпочата робота з рекаталогізації бібліотечного фонду: абонементу № 2, абонементу № 3, відділу зберігання фондів (на вітчизняну літературу, яка замовляється користувачами).

Обсяг власних електронних БД – 329 512 од. За рік внесено – 61 203 од. записів. Продовжено формування повнотекстової електронної копії документів з фонду рідкісних та цінних книг. Зроблено 8 цифрових копій книг та цифрові копії газети “Буковина” за 1907, 1909, 1915, 1917, 1918 роки. На прохання користувачів зроблено понад 500 окремих знімків з різних видань.

Відзначається стабільний прогрес в діяльності автоматизації. Бібліотека має в своєму розпорядженні парк сучасної комп’ютерної техніки. Загальна кількість ПК на початок 2012 р. – 64 комп’ютери об’єднані в локальну мережу, 17 принтерів (16 лазерних, 1 струменевий), 1 принтер для штрих-кодів, 2 сканери, 12 сканерів для штрих-кодів. Кількість АРМ – 64, у т. ч.: для співробітників – 48, для користувачів – 16; серверів – 2.

До мережі Інтернет мають доступ 64 комп’ютери.

З 15 вересня 2012 р. працює “Зал електронної інформації” на 10 посадкових місць.

Проводиться робота з удосконалення веб-сторінки. Основне завдання веб-сторінки бібліотеки – її професійно грамотне представлення з усіма електронними ресурсами та послугами для оперативного задоволення всіх категорій користувачів незалежно від їх місцезнаходження. На веб-сторінці бібліотеки представлена основна інформація про роботу бібліотеки, її структуру, ресурси, послуги, події тощо. Детальніше можна переглянути на сторінці бібліотеки <http://library.chnu.edu.ua/>.

У звітному році користувачі бібліотеки отримали доступ до інформаційних ресурсів:

Polpred.com. – огляд засобів масової інформації.

Також для студентів та викладачів університету було отримано тестові доступи інших інформаційних ресурсів, зокрема:

- Бази даних компанії EBSCO (*Applied Science & Tech Source, Education Source, Humanities Source, Legal Source, EBSCO eBook Academic Subscription Collection*).
- Бази даних компанії ProQuest (*Biological Science Collection, Dissertations & Theses A&I, Health Management*).
- Повнотекстова база даних BioOne.
- Інформаційні ресурси проекту Access to Research for Development (ARDI).
- Повнотекстові та реферативні бази даних компанії EastView.
- Електронні ресурси видавництва Institute of Physics Publishing (*IOP Publishing*).
- Електронна бібліотека OECD (*Організації економічного співробітництва і розвитку*).
- Електронні ресурси компанії McGraw-Hill (*eBook Library, Access Engineering, Access Medicine*).
- Аналітичний ресурс Research Monitor.

Протягом року користувачі бібліотеки могли скористатись послугою електронної доставки документів. Було виконано замовлення на 6 статей, загальним обсягом 47 сторінок.

У рамках проекту “Електронна бібліотека України: створення Центрив знань в університетах України” протягом року проведено 10 інформаційно-консультативних занять для викладачів та студентів на всіх факультетах університету з тем “Бібліотека вищого навчального закладу – ресурси до освіти та науки”, “Питання відкритого доступу та інституційний репозитарій Чернівецького університету: ARRChNU (Academic Research Repository at the ChNu) – цілі, завдання, функціонування” та ін.

Також на сайті бібліотеки пропонуються посилання на безкоштовні бази даних, електронні бібліотеки, колекції журналів, інформаційні портали, пошукові сервіси.

З метою розміщення інформації про бібліотеку та її послуги розроблено та розміщено на сайті бібліотеки її німецькомовна версія. Продовжується робота з формування та розвитку наукового репозитарію університету – (ARRChNU Academic Research Repository at the ChNU) – <http://arr.chnu.edu.ua>. Інституційний репозитарій є відкритим науковим архівом, який розповсюджує та надає доступ до наукового надбання університету; сприяє значимості, рейтингу та статусу університету. Зареєстровано 17 наукових спільнот, розміщено 380 матеріалів. Статистика використання архіву.

Проводиться інформування про відкритий доступ до наукової інформації, наукових архівів інших установ; ведеться аналіз статистики.

В 2011 р. зафіксовано понад 10,8 тис. відвідувачів до архіву, переглянуто понад 36,4 тис. сторінок. Окрім того, загальнодоступною он-лайновою складовою частиною інформаційно-довідкового обслуговування користувачів бібліотеки планується створення віртуальної довідкової служби, яка має на меті зробити пошук інформації максимально комфортним та ефективним для користувача та отримати професійну допомогу в процесі цього пошуку.

Для інформаційного забезпечення освітнього процесу ефективним є звернення до інших інформаційних ресурсів глобальної мережі. На сайті представлені посилання на електронні бібліотеки, наукові портали, архіви відкритого доступу, колекції журналів та газет України, Росії та Європейського Союзу тощо. Враховуючи потребу користувачів в отриманні всебічної інформації про бібліотечні фонди, нові надходження, співробітники бібліотеки поряд з традиційними прес-релізами активно працюють над створенням віртуальних виставок, тематичних книжкових презентацій. З метою популяризації та ознайомлення широкого загалу із результатами наукової та педагогічної діяльності професорсько-викладацького складу ЧНУ колектив бібліотеки видає бібліографічні покажчики наукових праць викладачів університету, електронні версії яких розміщуються на сайті бібліотеки. Якість і оперативність задоволення потреб і запитів сучасної науки і навчально-виховного процесу значною мірою залежить від професіоналізму самих

бібліотечних працівників, від розуміння ними визначених завдань трансформації бібліотеки у сучасний науково-інформаційний центр.

В рамках наповнення електронної бібліотеки і для розширення доступу користувачів до електронних ресурсів планується організувати корпоративну діяльність з обласною універсальною науковою бібліотекою м. Чернівці.

Таким чином, виконуючи основні завдання бібліотеки – забезпечення повного, якісного і оперативного бібліотечно-бібліографічного та інформаційного обслуговування студентів, аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників, співробітників вищого навчального закладу згідно з їх інформаційними запитами на основі широкого доступу до бібліотечних та інформаційних ресурсів, формування бібліотечного фонду відповідно до профілю вищого навчального закладу та інформаційних потреб усіх категорій користувачів, розширення номенклатури бібліотечно-інформаційних послуг, удосконалення традиційних і впровадження нових бібліотечних форм і методів роботи на основі новітніх інформаційних технологій та комп'ютеризації інформаційно-бібліотечних процесів, створення електронних баз даних, організація та ведення довідково-бібліографічного апарату з використанням як традиційних, так і новітніх інформаційних технологій – університетська бібліотека трансформується в інтегрований університетський інформаційний науково-освітній центр з наданням широкого спектру інформаційних послуг та функціями досвідченого навігатора по інформаційних потоках задля досягнення вищого рівня якості освітніх послуг Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бібліотека в освітньому просторі. Інформаційне суспільство. Формування інформаційної культури : інформ. бюл. для працівників бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації державної форми власності Хмельницької області. №11. / редкол. : О. О. Мацей, Т. К. Онищук, О. О. Костюк ; гол. ред. О. Б. Айвазян. – Хмельницький : ХНУ, 2011. – 68 с.
2. Колесникова Т. Інформатизація бібліотек вищої школи: шляхи еволюції та сучасний стан [Електронний ресурс] / Тетяна Колесникова. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/SOC_Gum/vkp/2010_2/V_2_10/st_7_10.pdf
3. Копанєва В. Бібліотека в системі наукової електронної комунікації / В. Копанєва // Бібл. вісн. – 2007. – № 5. – С. 3–9. – Бібліогр. : 42 назв.
4. Крижановська А. В. Університетська бібліотека в інформаційно-освітньому просторі: огляд основних можливостей [Електронний ресурс] / А. В. Крижановська. – Режим доступу : http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/for_lib/konf-2012/18.pdf
5. Синиця Н. М. Інтернет як комунікативний простір для бібліотекарів постійно [Електронний ресурс] / Н. М. Синиця. – Режим доступу : http://library.tup.km.ua/about_library/naukova_robota/konfer/synzyza.htm. - Назва з екрана.
6. Шепелява Н. Аналіз досвіду автоматизації бібліотек : основні етапи / Н. Шепелява // Вісн. Кн. палати. – 2005. – № 3. – С. 21–22. – Бібліогр. : 9 назв.
7. Шилюк О. Діяльність вузівської бібліотеки в умовах інформатизації суспільства / Олег Шилюк // Вища школа. – 2008. – № 5. – С. 52–54.
8. Ярошенко Т. О. Університетська бібліотека в інформаційному суспільстві / Тетяна Ярошенко // Бібліотечний форум України. – 2006. – № 2. – С. 34–38.

Mychaylo Zushman (Chernivtsi)

**THE LIBRARY OF CHERNIVTSI NATIONAL UNIVERSITY AS MODERN
SCIENTIFIC INFORMATION CENTER**

This article reviews the information support of the scientific library's educational and scientific process in a classical university and considers the possibilities of the rapid access to information resources of libraries in the system assurance of the quality college education.

Key words: the library, information support, information needs, information resource, test access, database, electronic catalog.

Михаил Зушман (Черновцы)

**БИБЛИОТЕКА ЧЕРНОВИЦКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО
УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ ЮРИЯ ФЕДЬКОВИЧА КАК
СОВРЕМЕННЫЙ НАУЧНЫЙ ИНФОРМАЦИОННЫЙ ЦЕНТР**

В статье осуществляется обзор информационного обеспечения научной библиотекой учебного и научного процесса в классическом университете и рассмотрены возможности оперативного доступа к информационным ресурсам библиотеки в системе обеспечения качества высшего образования.

Ключевые слова: библиотека, информационное обеспечение, информационные потребности, информационный ресурс, тестовый доступ, база данных, электронный каталог.

РЕЄСТРАЦІЯ ЧИТАЧІВ БІБЛІОТЕКИ В АВТОМАТИЧНОМУ РЕЖИМІ: ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена питанням досвіду роботи автоматизації основних технологічних операцій, що виконуються при записі читачів до Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та виконання всіх необхідних операцій з обробки інформації бази даних читачів бібліотеки.

Ключові слова: бібліотека, база даних читачів, реєстрація читачів, електронний формуляр читача.

Однією з основних цілей впровадження нових інформаційних технологій є якісна зміна обслуговування читачів бібліотеки. Підняти на належний рівень обслуговування читачів неможливо без застосування сучасних комп'ютерних технологій.

До автоматизованої реєстрації читачів ми змогли приступити після того як автоматизували технологічні процеси, пов'язані з комплектуванням літератури, створенням електронного каталогу, довідково-бібліографічним обслуговуванням.

Обслуговування користувачів починається з формуванням їх бази в АБІС. Сектор підтримки автоматизованої бібліотечної системи та програмного забезпечення відділу інформаційних технологій розпочав формувати єдину базу даних (БД) користувачів, що містить всі необхідні відомості про них.

В секторі використовується АРМ "Каталогізатор", який забезпечує автоматизацію основних технологічних операцій, що виконуються при записі читачів до бібліотеки, їх перереєстрації та видачі дублікатів втрачених читацьких квитків. Також забезпечується виконання всіх необхідних операцій з обробки інформації із БД читачів, надають засоби для перегляду фотографій читачів та статистичного аналізу відомостей про читачів бібліотеки.

Точка реєстрації читачів – це нова структура в нашій бібліотеці і тому ми розробили цілий пакет документації для правильного функціонування сектору.

В процесі впровадження нової технології виникають зауваження, уточнення, поправки згідно зі специфікою роботи нашої бібліотеки. Тому були підготовлені проекти інструкцій та довідників для забезпечення реєстрації читачів в АБІС.

До штату сектору увійшли працівники, які ніколи не працювали в бібліотеці і в САБ "ІРБІС". Відповідно було проведено навчання персоналу основним технологічним операціям, ознайомлення з правами та обов'язками бібліотекаря та читачів, технологічними інструкціями тощо. Для занять

використовувався окремий комп'ютер, за яким проводились практичні заняття в САБ "ІРБІС". Заняття пройшли успішно, і тепер працівники сектору впевнено приступили до своїх обов'язків.

Місце розташування точки реєстрації читачів розташоване в фойє на першому поверсі бібліотеки. Робоче місце реєстратора, розташоване в контрольованій зоні, яка виключає несанкціонований доступ сторонніх осіб.

Сектор забезпечений програмно-апаратною системою для створення електронної реєстраційної картки і дозволяє формувати, друкувати електронні пластикові картки читачів на спеціалізованій апаратурі, а також заносити їх особисті дані в загальну базу, в якій відображені поля опису читача, фотографія і електронний штрих-код для систем безконтактного зчитування коду. Фотографію для реєстраційної пластикової картки читача виготовляється безпосередньо при реєстрації за допомогою фотоапарату **Canon**. Після фотографування файл з фотографією читача зберігається на вінчестері для його подальшого використання.

На реєстраційній картці друкується штрих-код, в якому кодується номер реєстраційної картки, що однозначно ідентифікує читача. З його допомогою в подальшому полегшується робота бібліотекаря і зменшується час на обслуговування читачів. Зменшення часу обслуговування читачів при використанні штрих-кової технології також досягається за рахунок усунення помилок, пов'язаних з неправильним введенням номерів читацьких квитків або інвентарних номерів.

Штрихкодова технологія в бібліотеці вже використовується при ідентифікації примірників книг, тепер буде використовуватися і при реєстрації читача в бібліотеці та операціях видачі/повернення книг. Для цього встановлюються ручні сканери для зчитування штрих-кодів.

Штрих-код розташовується на реєстраційній картці таким чином, щоб його було зручно зчитувати як за допомогою контактного сканера штрих-кодів. Друк читацького формуляра і здійснюється оперативно при реєстрації читача.

Формуляр служить для додаткового контролю видачі і повернення книг читачами. Це здійснюється на спеціалізованому термопринтері **C30e Card Printer**. На картках нанесена назва та емблема нашої бібліотеки, номер читацького квитка, прізвище, ім'я та по-батькові, дата реєстрації.

Категорія читача визначається кольором. Синій – студенти ЧНУ, зелений – викладачі та співробітники ВНЗ, помаранчевий – студенти коледжу ЧНУ, червоний – сторонні користувачі бібліотеки.

У БД читачів зберігається вся необхідна для обслуговування інформація про читачів бібліотеки, з врахуванням Закону України №3454-VI "Про захист персональних даних" (2012). При реєстрації читачів в БД вноситься інформацію про прізвище, ім'я, по-батькові, стать, категорію читачів (співробітник, студент, студент коледжу, сторонній читач), для студентів вказується номер студентського квитка, факультет, спеціальність, рік вступу в університет.

Для контролю за виконанням операцій введення і редагування відомостей про читачів у кожному записі БД читачів зберігається інформація про співробітника бібліотеки, котрий ввів або останнім відредагував цей запис.

Від заповнення БД читачів, яка знаходиться в АРМі “Каталогізатор”, напряду залежить робота АРМів “Читач”, “Книговидача”, “Книгозабезпечення”. Єдина база користувачів позбавляє від необхідності ведення паперових читацьких формулярів та реєстраційних картотек, а єдиний формуляр дозволяє також контролювати терміни повернення на всіх пунктах обслуговування і попереджати негативні ситуації, пов’язані із затримкою повернення літератури.

На період переходу від традиційної форми обслуговування читачів до автоматизованого режиму доводиться вести паралельно обслуговування читачів в загальноприйнятій формі та автоматизованому режимі, що призводить до збільшення навантаження на співробітників бібліотеки.

Заповнення БД читачів проводиться в АРМі “Каталогізатор”. Бібліотекар може виконувати обслуговування в електронній системі швидко, тому що в параметри системи вже закладені усі дані, які потрібні для оперативної роботи: дата видачі, термін повернення, дата повернення, кількість продовжень, різні умови видачі для різних читацьких категорій.

Ідуть у минуле реєстраційні картки читача, книжкові формуляри. Замість них буде електронний формуляр читача, який включає всі необхідні бібліотекарю подробиці про видані документи. Запис читача, електронний формуляр – це єдиний комплекс з електронним каталогом.

Реєструючи сторонніх читачів, у полі 56 “Разрешенные места получения литературы” вказуються тільки відділи, де читач зможе працювати. Це всі читальні зали, каталоги. Обслуговування в інших відділах буде заблоковано.

Завдяки впровадженню реєстрації користувачів в САБ “ІРБІС” та застосуванню електронної БД “Читачі”:

- скоротиться час на обслуговування кожного читача;
- буде забезпечуватися збереження інформації про читачів;
- полегшиться робота співробітників бібліотеки;
- буде створено автоматизовані засоби збору статистики і складання звітів, скоординуються діяльність усіх відділів бібліотеки в роботі з боржниками.

При втраті читацького квитка після виконання користувачем деяких формальностей виготовляється дублікат, дані користувача уточнюються, старий номер анулюється, присвоюється новий і тому отримати документи за втраченим читацьким квитком неможливо – це передбачено системою ІРБІС.

На закінчення слід зазначити, що розвиток САБ “ІРБІС” має на меті підтримку нових технічних рішень, що пропонуються для використання в бібліотеках. У перспективі розвитку ставиться завдання про інтеграцію АІБС “ІРБІС” з електронними охоронними комплексами, які виробляють контроль та облік проходів читачів до бібліотеки, запобігають несанкціоноване отримання книг та інших інформаційних матеріалів.

У нас ще є багато невіршених проблем. Головна з них – це підвищення професійного рівня та майстерності бібліотекарів. Наше подальше просування буде можливо тільки завдяки відповідальності кожного взятого співробітника, його ставлення до роботи. Прийняття правильних рішень у складних умовах переходу до автоматизації як ніколи залежатиме від професійного рівня співробітників бібліотеки.

Об'єднання інформаційного та інтелектуального потенціалу бібліотеки дозволить подолати всі труднощі при переході на новий щабель розвитку – повну автоматизацію бібліотечних та інформаційних процесів.

Kalichko O. (Chernivtsi)

REGISTRATION LIBRARY MEMBERS IN AUTOMATIC MODE: IMPLEMENTATION PROBLEMS AND PROSPECTS

The article is dedicated to the approaches of the experience enquired by atomization of the main technical operations fulfilled during the process of readers registration to the scientific library to Chernivtsi National University of Yuri Fedkovych as well as to the execution of all necessary operations performed during the elaboration of the information of library readers database.

Key words: library, readers database, readers registration, electronic library card.

Оксана Каличко (Черновцы)

РЕГИСТРАЦИЯ ЧИТАТЕЛЕЙ БИБЛИОТЕКИ В АВТОМАТИЧЕСКОМ РЕЖИМЕ: ПРОБЛЕМЫ ВНЕДРЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Статья посвящена вопросам опыта работы автоматизации основных технологических операций, выполняемых при записи читателей в Научной библиотеке Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича и выполнения всех необходимых операций по обработке информации базы данных читателей библиотеки.

Ключевые слова: библиотека, база данных читателей, регистрация читателей, электронный формуляр читателя.

БІБЛІОТЕКИ ПРОСВІТНИХ ТОВАРИСТВ НА БУКОВИНІ (кін. ХІХ – поч. ХХ СТ.)

У статті розглядається бібліотечний напрям діяльності просвітних товариств, розгортання ними мережі бібліотек на Буковині.

Ключові слова: *історія бібліотечної справи, читальні, просвітні товариства.*

Розгортання бібліотек різноманітних товариств було вагомою віхою бібліотечного соціуму західноукраїнських земель, оскільки творча інтелігенція відчувала потребу у створенні осередків, навколо яких могла б гуртуватися. Однією із ділянок діяльності майже всіх товариств, незалежно від напрямів діяльності, була розбудова власної книгозбірні, якою переважно могли користуватися лише його члени і потребували інформаційного забезпечення саме з вузькоспеціальної тематики.

За конституцією Австрії 4 березня 1849 р. Буковина була відокремлена від Галичини і отримала статус окремого коронного краю, з крайовим сеймом (фактично з 1861 р.), титулом “герцогства” і провінційним гербом (з 1862 р.). Це створювало певне соціокомунікаційне середовище, яке спонукало українське населення до пробудження національної свідомості та культурного розвитку. В першу чергу цей процес пов’язаний з активізацією діяльності товариств. Як і у Галичині, на Буковині громадське наукове, політичне, просвітне життя гуртувалося саме навколо товариств. У 1901 р. на Буковині було офіційно зареєстровано 821 товариство. Серед них: просвітних – 38, касових і ощадних – 161, фахових – 33, співацьких – 16, добродійних – 37, читальних – 178, музичних – 8, наукових – 188 і т.д. Щоправда з цього приводу на шпальтах газети “Буковина” [70] з’явилося доволі скептичне зауваження, що значна частина була лише зареєстрованою в органах влади, а взяті у статутах на себе зобов’язання виконувало менше половини товариств. У переважаючій більшості це спілки, які задекларували проведення культурно-освітньої роботи серед українського населення.

У даній статті зробимо порівняльний аналіз формування у Буковині бібліотек товариства Руського педагогічного “Рідна школа”, “Взаїмна Поміч українського вчителства” та “*Руська бесіда*”.

Діяльність педагогічних бібліотек України, детально вивчила П. Рогова, проте книгозбірні окресленого нами географічного регіону розглянуто лише принагідно. Певна консолідована інформація щодо науково-педагогічних бібліотек, які діяли лише у Львові, подана Кунанець Н. у статті “Науково-педагогічні бібліотеки Львова наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.” [46] та монографії “Наукові бібліотеки Львова (1784–1939 рр.): особливості

становлення і розвитку, формування фондів та колекцій” [47], серед них названі центральні бібліотеки товариств “Рідна школа”, “Взаємна поміч українського вчительства” та створена кураторією Центральна державна педагогічна бібліотека. Всебічно досліджує роботу із створення бібліотек товариства “Рідна школа” О. Плисту [53,54], але зосереджує свою увагу на терени Галичини. Діяльність бібліотек товариства “Руська бесіда”, яке діяло на Буковині, не привертала широкого кола дослідників, хоча поодинокі розвідки зустрічаються.

Педагогічні спілки достатньо активно розгортали бібліотечний напрям своєї роботи, проте це питання залишається одним з найменш вивчених у бібліотекознавстві. Ініціатори заснування цих товариств усвідомлювали, що навчання та виховання молоді не може бути ефективним без шкільних підручників, методичної літератури для вчителів, книжок для позакласного читання, що в доступній формі розповідають про видатні події та особистості в українській історії, літературі, мистецтві [21]. Це і стало основними завданнями товариств.

Засноване у 1881 р. у Львові Руське педагогічне товариство, стало невід’ємною складовою частиною національного руху українців на західноукраїнських землях наприкінці ХІХ–поч. ХХ ст., вважав І. Крип'якевич. Як зазначав М. Грушевський, “серед усіх потреб нашого національного життя потреба рідної школи і навчальної літератури є найголовнішою, адже народ який не має своєї школи, може бути лише чужинцем на своїй рідній землі, ніколи не вийде на незалежний шлях свого існування” [6, с.10]. Саме ці слова були взяті на озброєння товариством, яке ставило перед собою завдання “промишляти над потребами руского народа на поли шкіл народних, середних і висших, займатися основою руских шкіл, і піддержувати всякі справи виховання публічного і домашнього на основі матерного язика” [78]. Товариству, яке згодом отримало назву “Рідна школа”, випала історична місія захистити українську школу від остаточної ліквідації в умовах бездержавності. Книгозбірні цього товариства повинні були активно сприяла інформаційному забезпеченню новаторської діяльності українського вчительства та здійснювала методичне керівництво мережею бібліотек товариства, що здійснювали цільову інформаційну підтримку кожної секції та окружного відділу товариства. Поряд з цим, ним мали засновуватися шкільні бібліотеки.

Лев Ясінчук у виданні “Рідна Школа в ідеї й житті” детально зупиняючись на організації роботи бібліотек Українського педагогічного товариства, підкреслює гостру необхідність створення цих бібліотек “Оснуванням бібліотеки причиниться Кружок Р.Ш. не тільки до поширення освіти, знання, світогляду читачів, але й добуде від громадян не одну цінну книжку, яка десь там лежала безужиточно у скрині, чи за сволюком, причиниться до спорожнювання книжних магазинів, піддержить українських видавців, книгарів і письменників. Дитяча бібліотека охоронить українську дівтору перед поворотною неграмотністю” [80].

Створення бібліотек розпочалося фактично при усіх віділах товариства, що густою мережею вкрили усю Галичину. Так бібліотечний рух насамперед охопив Лемківщину[12], Збаражчину[23], Забірю повіту Рава-Руська[63],

Вербіжі[10], Красну Зборівського повіту[11], Золочівщину[31], Городок[39], Дрогобич[45], Мозолівці повіту Підгайці[48], Радехів[49], Новосілки повіту Яворів[52], Рашків Городенського повіту[58], Рогатин[60], Ожидов[61], Сянїччину[67], Равщину[19,57], Каміначчину[33], Середпільці повіту Радехів[64], Хлібичин Лісний[73], Богородчани[35,75], Болохівці[38], Даляву[40], Равневичі[43], Поториці[41], Калуш, Яворів[72], Коломию, Броди, Львів (Кружок ім. Б. Грінченка), Сянік[50], Белзчину[74], Угнівщину[77], Калущину[76], Глиняни[44], Старе Село[42].

Проте діяльність спілки поширилася і на Буковину. Причому бібліотеки створювалися товариством при школах і гімназіях цього краю. Зокрема після того, як загальний з'їзд "Рідної Школи" [59] ухвалив, що кожний Кружок товариства впродовж адміністративного року повинен заснувати бібліотеку для дітей та молоді (доросту). Рекомендувалося у місцевостях, де немає жодної бібліотеки, заснувати при шкільній книгозбірні відділ для старших читачів, а поповнювати фонди бібліотек тільки через книгарню "Рідної Школи" у співпраці з організаційним відділом Головної Управи "Рідної Школи", оскільки для заснування та поповнення бібліотек товариством організувалися окремі фонди, що надавали можливість закупити для кожної бібліотеки ретроспективні видання і поповнювати фонди новими виданнями.

О. Плитус [53, 54] у низці наукових розвідок зазначає, що особливо активною діяльність бібліотек Українського педагогічного товариства була у 1924–1939 рр., а аналіз архівних матеріалів та статей, опублікованих на сторінках журналу "Рідна школа", свідчить, що бібліотеки, використовуючи книгу як основний засіб формування національної свідомості дітей та молоді, сприяли вихованню патріотично налаштованої української молоді.

Товариство видавало календарі та публікувало заклики до громадськості з проханням вступати до товариства і робити пожертви на його користь, а також для наглядності публікувало щорічні звіти про свою діяльність, роботу навчальних закладів та інтернатів, у яких обов'язково приділялася увага роботі бібліотек [32]. Таким чином бюджету товариства поповнювався завдяки членським внескам, дотаціям, наданим крайовою владою, коштам, отриманим від організації різноманітних акцій [8]. Це надавало можливість керівництву товариства постійно опікатися шкільними бібліотеками в українських селах Буковини, і створювати книгозбірні у тих школах, де навчаються українські діти, закупаючи до їх фондів видання товариств "Рідна школа" та "Руська бесіда" [5, с. 59]. Щоб долучити до читання українських школярів у Чернівцях в 1912 р. заходом товариства було створено бібліотеку, у фонді якої були кращі зразки української літератури для дітей [5, с.77].

У 1891 р. Галицька Крайова шкільна рада рекомендувала шкільним бібліотекам передплачувати "Учитель" для своїх читачів [79], оскільки на його сторінках публікував матеріали про теоретичні та практичні здобутки в галузі педагогічної науки в Австро-Угорщині, в інших країнах, про роботу шкіл і шкільних бібліотек та ін.

Для підвищення ефективності роботи бібліотек цього товариства Михайло Коць [37] розробив методичні рекомендації, які подавали практичні настанови щодо поповнення бібліотечних фондів, їх опрацювання та зручного розташування, форм роботи з читачами. У виданні подані зразки листків інвентарних книг, читацьких формулярів, різноманітних облікових форм. Автор намагався у доступній формі подати узагальнений виклад з основ бібліотечної справи. І. Ющишин у рецензії на книгу наголошував, що нею може користуватися з однаковою користю для себе бібліотекар великої міської бібліотеки та маленького зібрання книжок у невеличкому селі. Лев Ясінчук у виданні “Рідна Школа в ідеї й житті” [80] подав детальну інструкцію і зразки документів для ведення бібліотечного діловодства, що надавало можливість бібліотекарю налагодити ефективну роботу бібліотеки кружка „Рідної школи” вже з перших днів її заснування. Безумовно що ці рекомендації ставали в пригоді для бібліотекарів інших громадських об’єднань.

У 1905 р. засновується товариство “Взаїмна Поміч українського вчительства”, мета якого полягала в тому, щоб “згуртувати сили учительські на території Галичини та Буковини для несення собі і своїм родичам взаємної моральної та матеріальної допомоги” [66,с.5], та сприяти поглибленню загальної освіти і професійних знань шляхом створення бібліотек [56]. Відразу ж розпочалося створення бібліотек при окружних віділах товариства. У звітах [26] товариства зверталася особлива увага та окреслювалося як “важливі справи” проблеми організації окружних бібліотек.

На шпальтах часопису товариства регулярно подаються, але надзвичайно короткі, інформаційні повідомлення про діяльність чи заснування книгозбірень окружних віділів [17, 27], зокрема в Радехові [16], Бучачі та Калуші [29], Горлиці [18], Богородчанах [18,с.12], Жидачеві [36], Тернополі [4,69], Бережанах [25,1], Рогатині [62], Турці [71], Дрогобичі [15,30,68]. Бібліотечна політика товариства відобразилася фактично у кожному числі часопису “Учительське слово”. Лише інформація, зібрана з величезної кількості невеличких інформаційних повідомлень, дала змогу скласти цілісну картину діяльності мережі книгозбірень товариства.

В 1913 р. бібліотеки діяли вже при 18 окружних відділах товариства, охоплюючи Галичину та Буковину, а їх фонди постійно поповнювалися новою літературою. Найчисельнішою вважався фонд бібліотеки Коломийського окружного віділу, який налічував 8 тис. 229 томів. Непогано розвивалися бібліотека в Снятині, Вайнилові [27].

З 1913 р. мережа бібліотек товариства отримала методичне забезпечення, яке зумовлювало систему облікових документів кожної книгозбірні. Для організації роботи на цій ділянці при товаристві діяла відповідна секція, на яку покладалося завдання заснування педагогічно-наукової бібліотеки і читальні у Львові, рухомих бібліотек, а також методичне забезпечення бібліотек віділів. Згодом цю функцію здійснювала Педагогічно-Наукова Комісія, в обов’язки якої також входило поповнювати фонди Краєвої педагогічно-наукової бібліотеки та повітових науково-педагогічних книгозбірень. Комісія розробила Програму

розвитку центральної бібліотеки, що регламентувала основні засади її роботи. Формувалися детальні вимоги до бібліотеки Окружного Виділу.

В 1861 р. засновано товариство “Руська Бесіда”, яке стало пристановищем української думки у Львові, при ньому в 1864 р. утворено театр. За прикладом галичан буковинські народовці у 1869 р. створили культурно-освітнє *товариство “Руська бесіда”* у Чернівцях.

До заснування товариства “Руська бесіда” [13, с. 57] активно долучився Василь Продан (1809–1880) – український письменник-просвітитель, культурний і церковний діяч. Крім “Бесіди” ним засноване ще й політичне товариство “Руська Рада”. Як визначний громадський діяч він плідно працював у різних комітетах товариства, в редакціях газет, був задіяний до роботи в комітеті, який збирав кошти на Український Народний Дім. Прискорило розвиток товариства заснування аналогічного румунського товариства.

На початках товариство обмежувало свою діяльність функціонуванням читальні, у фонді якої зберігалося декілька річників газет, невелика кількість книг, і організацією зустрічей чернівецької інтелігенції.

Остаточне заснування товариства “Руська Бесіда” відбулося 26 січня 1869 р. Як свідчить протокол, на зборах, які урочисто відкрив отець Василь Продан, був присутній цісарсько-королівський комісар п.Негруш. Перший статут “Руської Бесіди”, що був затверджений 18 лютого 1869 року, визначав мету діяльності спілки, як піднесення просвіти і організацію товариського життя. А способами її реалізації вважалися створення бібліотеки, видання корисних творів, періодики та товариське спілкування [9].

Таким чином товариство перетворювалося на вагомий соціальний інститут Буковини, який тривалий час очолював В. Продан. Фонд бібліотеки поповнювався періодичними виданнями та художніми творами. Станом на 1878 р. бібліотека товариства отримувала 25 назв газет і зберігала 869 прим. книжкових видань, кількість яких у 1885 р. зросла до 1440 прим.

Після внесення змін у 1887 р. у статут, ухвалили рішення про перетворення “Руської Бесіди” на літературне товариство. На засіданні від 22 травня 1894 р. Степан Смаль-Стоцький [13, с. 48] запропонував запровадити економічну підтримку діяльності спілки через видання популярних серед сільського та міського населення книг, часописів українською мовою, заснування філій і читалень, рільничо-господарських і промислових спілок, відкриття магазинів, організацію музичних вечорів, промислово-господарських та етнографічних виставок та інших публічних заходів, запрошення українських вчених для проведення лекційних занять, здійснення матеріальної підтримки заслужених письменників, вчителів народних шкіл, заохочення всіх верств українського народу до просвіти і науки і всіляке сприяння піднесенню просвіти і добробуту українського народу [7].

У 1894 р. товариство змінило також “Статути для читалень “Руської Бесіди”, почало регулярно випускати “Бібліотечку для молоді” [13, с. 47], активізувало організацію читалень. Процес створення читалень при окружних

виділах започатковано з 1880 р. Саме у цей період виникає перша читальня у с. Раранче, у 90-х рр. їх створення набуває поширення.

Засновується бібліотека товариства у Чернівцях, яку у 1886 р. розташовували у помешканні по вул. Лілійній, 29 (нині Ів.Франка), де окрему кімнату було виділено для творчої майстерні Юрія Федьковича. Лише після придбання будинку по вулиці Петровича, 2 (нині Ломоносова), бібліотека отримала зручне приміщення. На початку ХХ ст. під патронатом товариства вийшло друком близько 200 видань, які обов'язково були у фонді бібліотеки.

У 1890 р. на Буковині під патронатом товариства “Руська бесіда” та “Просвіта” діяло 42 читальні [2]. Між спілками відбувалося змагання за вплив на читальні, сприяло постійному збільшенню їх кількості. У 1894 р. з'явилося 11 нових читалень. Всього у 1894 р. на Буковині існувало 46 освітніх установ. У 1895 р. виникло 6, 1896 р. – 5, 1897 р. – 14, 1898 р. – 14, 1902–1906 рр. – 14. Їх загальна кількість у 1902 р. склала 64 читальні, 1906 р. – 63 [13, с. 66], 1906–1908 рр. – 10 [13, с. 62–66].

У різних джерелах статистичні відомості мають певні розбіжності. У “Православному календарі” [55] подано дещо інші показники: 1906 році під патронатом товариства “Руська Бесіда” діяло 83 читальні, у них налічувалося 6837 членів, впродовж наступних двох років було засновано ще 10 читалень.

У 1910 р. чисельність читалень зросла до 100. У кінці 1912–1914 роках дев'ять філій об'єднувало 908 дійсних членів, переважно у Вижицькому, Заставнівському, Кіцманському повітах і м. Чернівці. Під опікою товариства працювало 150 читалень [55]. Василь Дутчак, голова товариства у 1930 р. зазначав, що напередодні I світової війни “не було села, де не було читальні цього товариства, не було більшого містечка, де би не було його філії. В найтемніший куток заходила “Бібліотека для молодіжи”, а опісля “Читальня”, а вже не було сільської хати, де би не було “Православного Календаря”.

Основними джерелами поповнення бібліотечних фондів читалень були придбання та подарунки. Їх тематичний склад не вирізнявся різноманітністю – переважно вони склалися із науково-популярних видань природничого та сільськогосподарського спрямування, до розділу художньої літератури входили твори українських письменників, зарубіжних авторів (перекладені українською мовою). Переважали книги видані товариством “Просвіта” у Львові, а також самої спілки, українські газети Буковини, Галичини. Незважаючи, що книжковий фонд у читальнях був незначним, у 1906 р. коливався від 9 до 350 примірників [13, с. 66], у них проводилися різноманітні заходи, серед яких обов'язково “голосні читання”.

У листопаді 1918 р. румунська адміністрація заборонила діяльність українських просвітніх товариств. Оскільки більшість представників української інтелігенції опинилася в румунських тюрмах, або виїхали за кордон [14], культурно-просвітнє життя у краю завмерло.

У січні 1922 р. “Руська бесіда” була відновлена, але поява товариства “Народний Дім” та активізація діяльності спілки “Рідна школа” [34, с. 364] зменшили актуальність її функціональних завдань. Крім того, влада намагалася

придушити будь-яку ініціативу українців. Це підтверджує лист директора адміністрації міста Чернівці міністру внутрішніх справ Буковини: “Товариство “Українська бесіда ім. Шашкевича” є непотрібним, тому що сама назва є дуже багатозначною. Шашкевич – представляє націоналіста-священника, який розбудив українську національну ідею. Тому вона може діяти в дусі відродження, яке пропонують насаджувати члени цього товариства під маскою “Читальні”, і в потрібний час може перетворитися в комуністичне ядро” [65, арк. 51].

Неприятність влади не сприяла відновленню читалень, фонди більшості з яких зазнали втрат під час війни або були конфіскованими представниками румунської влади. Вина щодо занепаду товариства на сторінках газети “Діло” покладалася на Українську народну партію: “...тих людей, які свого часу привели до упадку не одну народну установу, починаючи від просвітньої “Української бесіди”...” [51, с. 2].

В у 1928–1929 р. в українській пресі з’явилися заклики до відновлення культурно-освітньої роботи, створення нових філій та читалень, налагодження активної роботи тих, що діяли. Настрій населення у цей період відзеркалює стаття “В справі просвітньої праці, опублікованій в газеті “Час”: “Ваш заклик відновлювати наші культурно-просвітні інституції сповнив нашу, змучену десятиліттям станом облоги, душу великою радістю. Невже ж можемо почати жити повним національним життям? Тому не гаймо даремно часу! До праці!” [22, с. 1]. У цей період українське населення Буковини, сповнене надій, розпочало активно відновлювати читальні. Найактивнішими у цьому процесі виявилися Вашківецька та Заставнівська філії [3, с. 1]. Перша розпочала діяльність 29 грудня 1928 р. під головуванням Г. Ільчука. При другій створили велику бібліотеку та театральний гурток.

Як зазначає газета “Час” цього періоду: “З відновленням діяльності “Українська бесіда” мусить виконувати не тільки передвоєнні свої обов’язки, себто ширити просвіту через відновлення старих читалень. Ослаблена світовою війною й повоєнним станом облоги організація “Української бесіди” мусить в парі з цим наново збирати свої сили, вишколювати нових діячів. Обновити, поширити й поглибити освіднення народних мас питомою культурою та знаннями, якого вимагає нове життя української нації. Це нове завдання ставить у всій своїй ширині нові вимоги освітньої роботи й вимагає нового змісту цієї роботи” [20, с. 1]. “Зміст і суть освітньої роботи, її організація і методи не мають вестися в старих формах, – продовжує газета, – бо не дадуть того вислідку, якого вимагаємо від освітньої праці. Ці міркування вимагають обговорення ідейних основ освітньої праці, її правних основ, організації і методів освітньої роботи (книгозбірні, курси, театри, музика й співи, музей), підготовки освітніх робітників, “видавничої діяльності” [20, с. 2]. Товариство проіснувало до 1940 р.

Інформація, зібрана з величезної кількості невеличких інформаційних повідомлень, дала змогу скласти цілісну картину діяльності книгозбірень цих товариств.

Таким чином, українські товариства, розгортали у Буковині активну роботу із створення бібліотек, декларуючи це у статутах як одне із своїх завдань.

Вагоме місце у діяльності товариств займала підготовка методичних посібників, в яких подавалися технологічні засади організації роботи в бібліотеках.

Разом з тим, брак коштів та байдужість з боку української громадськості, відсутність підтримки від державних органів негативно впливали на розгортання цього напряму роботи. Однак, незважаючи на це, бібліотеки українських вчительських товариств та просвітньої спілки “Руська бесіда” зробили вагомий внесок розвиток бібліотечної справи та національного шкільництва у Буковині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бережани // Учительське слово. – 1922. – Чис. 10. – С. 10. – Розміщено в розділі: “З діяльності окружних виділів”. Буковинський православний календар на звичайний рік 1891. – Чернівці, 1890. – С. 89.
2. В справі просвітньої праці // Час. – 1928. – 1 груд. – С. 1.
3. Вісті про організаційний Рух в Окружних виділах // Учительське Слово. – 1924. – Ч. 2. – С. 15–23.
4. Гарас М. Ілюстрована історія товариства “Українська школа” в Чернівцях / Гарас М. – Чернівці, 1937. – 123 с.
5. Грушевський М. Про українську мову і українську школу / Грушевський М. – К., 1991. – 35 с.
6. Державний архів Чернівецької області (ДАЧО). – Ф. 3. – Оп. 2. – Спр. 16113. – Арк. 3–4.
7. Державний архів Чернівецької області (ДАЧО). – Ф. 3. – Оп. 4. – Спр. 3881. – Арк. 24–28.
8. Державний архів Чернівецької області (ДАЧО). – Ф. 3. – Оп. 4. – Спр. 1949. – Арк. 11.
9. Діточий садок у Вербіжи (пов. Львів) // Рідна Школа. – 1935. – Ч. 5. – С. 76. – (3 життя Рідної Школи).
10. Діяльність Кружка Рідної Школи в Красній, Зборівського повіту // Рідна Школа. – 1935. – Ч. 5. – С. 76. – (3 життя Рідної Школи).
11. Діяльність Рідної школи на Лемківщині // Рідна Школа. – 1934. – Ч. 10. – С. 156–157. – (3 життя Рідної школи).
12. Дмитрів Е. Ілюстрована історія просвітнього товариства Руска Бесіда в Чернівцях / Дмитрів Е. – Чернівці, 1909.
13. Доброжанський С. О. “Руська бесіда” часів румунського панування (1918–1940) / С. О. Доброжанський // Інтелігенція і влада. Серія: Історія. – 2009. – Вип. 15. – С. 115–123.
14. Дрогобич. Загальні збори Виділу відбулися дня 1-го січня 1926 р. при участі 30 чл. і делегата Головної управи директора Таранька // Учительське Слово. – 1926. – Ч. 4. – С. 19. – (Вісті з Окружних виділів).
15. З діяльності окружних Виділів // Учительське слово. – 1914. – Ч. 12. – С. 199.
16. З діяльності Окружних Виділів // Учительське слово. – 1920. – Ч. 8/9. – С. 5.
17. З діяльності Окружних Виділів // Учительське слово. – 1921. – Ч. 2. – С. 6.
18. З Равщини // Рідна Школа. – 1936. – Ч. 5. – С. 79. – (3 життя Рідної Школи).
19. З читального руху // Час. – 1928. – 4 груд. – С. 1.

20. Завдання сільських кружків Українського Педагогічного Товариства. Інструкція Головної Управи У[країнського] П[едагогічного] Т[овариств]-ва з дня 8 квітня 1925. – Ч. 239. – Львів : Накладом Українського Педагогічного т-ва, 1925. –15 с.
21. Закон про товариства // Зоря. – 1924. – 21 лют. – С. 6.
22. Збаражський Збаражчина / Збаражський // Рідна Школа. – 1934. – Ч. 11. – С. 172. – (З життя Рідної Школи).
23. Збаражчина // Рідна Школа. – 1934. – Ч. 21. – С. 314–315. – (Вісті з місць).
24. Звіт з діяльності Виділу Окружного Виділу в Бережанах за адміністраційний рік 1924/25 // Учительське Слово. – 1925. – Ч. 11. – С. 21–26.
25. Звіт з діяльності Товариства “Взаїмна Поміч Галицьких і Буковинських Учителів і Учительок у Львові” за час від 1. вересня 1905 до кінця року 1906 с.е. за цілий перший рік адміністраційний // Промінь. – 1907. – Чис. 2. – С. 23.
26. Звіт з діяльності Товариства “Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителів і учительок” за 1913 р. – Львів, 1914. – С. 40.
27. Звіт з діяльності Товариства “Взаїмна поміч українських і буковинських учительок” за 1913 р. // Учительське слово. – 1914. – Ч. 14/15. – С. 257–278.
28. Звіт з VI засідання Надзірної ради матерного Т[овариств]-ва “В[заїмна] П[оміч] У[країнського] У[чительства]” // Учительське слово. – 1914. – Ч. 9/11. – С. 174–176.
29. Звіти з поїздок Делегатів по Окружних Відділах // Учительське Слово. – 1926. – Чис. 4. – С. 17.
30. Знайомий. Світила Золочівщини / Знайомий // Рідна школа. – 1935. – Ч. 7. – С. 97–98.
31. Інформаційний календарик Руского педагогічного товариства у Львові на рік звичайний 1901. – Львів, 1901. – С. 70.
32. Каміначчина. З діяльності кружка Рідної школи у Стрептові // Рідна школа. – 1936. – Ч. 10. – С. 158. – (З життя Рідної Школи).
33. Квітковський Д. Буковина: її минуле і сучасне/ Квітковський Д., Бринзан Т., Жуковський А. – Париж ; Філадельфія ; Детройт : Зелена Буковина, 1956. – 961 с.
34. Когут О. Бібліотека “Рідної Школи” в Богородчанах / др. Осип Когут // Українська книга. – 1937. – № 3. – С. 98–99.
35. Короткі відомості про діяльність бібліотек при виділах товариства Оповістки // Учительське слово. – 1921. – Ч. 11/12 – С. 14–15.
36. Коць М. Про основуване і ведене прилюдних бібліотек кружків У[країнського] Пед[агогічного] Т[овариства] / Михайло Коць. – Львів: Накладом У. П. Т., 1913. –16 с.
37. Кружок Р[ідної] Ш[коли] в Болохівцях // Рідна Школа. – 1937. – Ч. 21. – С. 307 – (З життя Рідної Школи).
38. Кружок “Рідної школи” в Городку // Рідна Школа. – 1935. – Ч. 22. – С. 344–345. – (З життя Рідної школи).
39. Кружок Р[ідної] Ш[коли] в Даляві // Рідна Школа. – 1937. – Ч. 21. – С. 307 – (З життя Рідної Школи).
40. Кружок „Рідної школи” в Поториці (Сокальщина) // Рідна Школа. – 1938. – Ч. 8. – С. 134. – (З життя Рідної школи).
41. Кружок “Рідної школи” в Старому Селі (Бобреччина) // Рідна Школа. – 1939. – Ч. 3. – С. 51. – (З життя Рідної школи).
42. Кружок Р[ідної] Ш[коли] в Равневичах // Рідна Школа. – 1937. – Ч. 21. – С. 307. – (З життя Рідної Школи).
43. Кружок „Рідної школи” ім. І. Мазепи в Глинянах // Рідна школа. – 1939. – Ч. 4. – С. 66. – (З життя Рідної Школи).
44. Кружок Рідної Школи ім. Маркіяна Шашкевича в Дрогобичі, пов. Станіславів / член // Рідна Школа. – 1935. – Чис. 10. – С. 167.
45. Кунанець Н. Науково-педагогічні бібліотеки Львова наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. (За матеріалами періодичних видань) / Наталія Кунанець // Українська

- періодика: історія і сучасність: доп. та повідомл. десятої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 31 жовт. – 1 листоп. 2008 р. / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника. Відділення “НДЦ періодики”; за ред. М.М. Романюка. – Львів, 2008. – С. 290–294.
46. Кунанець Н. Е. Наукові бібліотеки Львова (1784–1939 рр.): особливості становлення і розвитку, формування фондів та колекцій: монографія / Н. Е. Кунанець. – Львів : Вид-во нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2009. – 233 с.
  47. Мозолівка пов. Підгайці // Рідна школа. – 1935. – Ч. 19. – С. 297. – (3 життя Рідної школи).
  48. Нападій М. Коедикаційна вселюдна школа “Рідної Школи” в Радехові / Микола Нападій // Рідна школа. – 1935. – Ч. 19. – С. 297.
  49. Напередодні Загального З’їзду Рідної Школи: (Інформаційний огляд). Стан Товариства Рідна Школа з кінцем 1937 року // Діло. – 1938. – 2 лют. (Ч. 23) – С. 7–8.
  50. Новий виділ українського товариства “Руська бесіда” в Чернівцях // Час. – 1935. – 28 квіт. – С. 10.
  51. Новосілки, повіту Яворів // Рідна Школа. – 1935. – Ч. 15/16. – С. 247. – (3 життя рідної школи).
  52. Плитус О. Діяльність бібліотек товариства “Рідна школа” в Галичині в 1924–1939 рр. // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – 2010. – Вип. 5. – С. 116–121.
  53. Плитус О. Роль бібліотек товариства „Рідна школа” у вихованні дітей Галичини в першій третині ХХ століття / Олександра Плитус // Вісник Книжкової палати. – 2009. – № 6. – С. 31–34.
  54. Православний календар на звичайний рік 1913. – Чернівці, 1912. – С. 167.
  55. Програма і інструкція для організації діяльності виділів окружного товариства “Взаїмна Поміч українського вчителства” // Учительське слово. – 1913. – 15 лип. (Ч. 18). – С. 402–403.
  56. Равщина: праця в Кружку Р.[ідної] Ш.[коли] в Піддубцях // Рідна Школа. – 1939. – Ч. 6/7. – С. 113. – (3 життя Рідної Школи).
  57. Рашків Городенського повіту // Рідна Школа. – 1935. – Ч. 15/16. – С. 247. – (3 життя Рідної школи).
  58. Резолюції Загального З’їзду “Рідної Школи” // Діло. – 1938. – 8 лют. (ч. 28). – С. 2–3.
  59. Рідна школа в Рогатині. (Діяльність Повітового Кружка Рогатинської гімназії і 7–класна вселюдна школа) // Рідна школа. – 1935. – Ч. 6. – С. 92–93. – (3 життя рідної школи).
  60. Рідношкільні початки в Ожидові // Рідна школа. – 1935. – Ч. 12. – С. 201.
  61. Рогатин // Учительське слово. – 1923. – Чис. 3/4. – С. 57. – (3 діяльності окружних виділів).
  62. С.С. Як працює кружок Р.[ідної] Ш.[коли] в Забірю, пов. Рава – Руська / С.С. // Рідна Школа. – 1934. – Ч. 10. – С. 156. – (3 життя Рідної Школи).
  63. Середпільці, повіт Радехів // Рідна школа. – 1936. – Ч. 10. – С. 159. – (3 життя Рідної Школи).
  64. Справа про реєстрацію українського культурно-просвітнього товариства “Руська бесіда” в Чернівцях. – Державний архів Чернівецької області. – Ф 118, оп. 3. – Спр. 12274. – 55 а.
  65. Статут товариства “Взаїмна поміч українського вчителства”. – Львів: Накл. ВПУВ, 1905. – 16 с.
  66. Сянїччина. Важкі й відрадні обставини на Лемківщині // Рідна Школа. – 1935. – Ч. 5. – С. 76–77. – (3 життя Рідної Школи).
  67. Таранько М. Звіти з поїздок делегатів по Окружних Відділах / М. Таранько // Учительське Слово. – 1926. – Ч. 7. – С. 17–18.
  68. Тернопіль // Учительське слово. – 1921. – Чис. 13. – С. 6. – Розміщено у розділі: “Вісти з окружних виділів”.

69. Товариства на Буковині // Буковина. – 1903. – Ч. 135.
70. Турка // Учительське слово. – 1925. – Чис. 7. – С. 22. – (“Вісти з окружних виділів”).
71. Харамбура С. Нарис історії рідношкільної організації в Яворові / С. Харамбура // 30-ліття Гімназії Рідної Школи в Яворові. Історія, спомини, статті. – Яворів : Накл. Ювілейного Комітету, 1938. – С. 80–95.
72. Хлібичин Лісний // Рідна Школа. – 1936. – Ч. 21. – С. 344.
73. Хомінський М. Белзчина / Мирон Хомінський // Рідна Школа. – 1938. – Ч. 20. – С. 211–213. – (З життя Рідної Школи).
74. Хомінський М. Бібліотека Р.[ідної] Ш.[коли] в Богородчанах / Мирон Хомінський // Рідна Школа. – 1937. – Ч. 7. – С. 93–94.
75. Хомінський М. Калущина / Мирон Хомінський // Рідна Школа. – 1938. – Ч. 20. – С. 211–213.
76. Хомінський М. Рідношкільна праця Угнівщини / Мирон Хомінський // Рідна Школа. – 1938. – Ч. 10. – С. 161–162.
77. Центральний державний історичний архів України у Львові. –Ф.206. – Оп. 1. – Спр. 29. – Арк. 3.
78. Ясінчук Л. 50 літ “Рідної школи” 1881 – 1931 / Ясінчук Л. – Львів, 1931. – С. 86.
79. Ясінчук Л. Рідна Школа в ідеї й житті: підручник для рідношкільних організацій і діячів / Лев Ясінчук. – Львів : Накладом “Рідної Школи”, 1934. – 208 с.

Natalya Kunanets (Lviv)

LIBRARIES EDUCATIONAL ASSOCIATION IN BUKOVYNA (the end XIX – beg. Twentieth century.)

In the article the library direction of educational companies deploy their network library in Bukovina.

Key words: history of libraries, reading rooms, Educational Society.

Наталья Кунанец (Львов)

БИБЛИОТЕКИ ПРОСВЕТИТЕЛЬНЫХ ОБЩЕСТВ НА БУКОВИНЕ (кон. XIX – нач. XX ст.)

В статье рассматривается библиотечный направление деятельности просветительных обществ, развертывания ими сети библиотек на Буковине.

Ключевые слова: история библиотечного дела, читальни, просветительные общества.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДБА ПРИ ФУНКЦІОНУВАННІ АБІС “ІРБІС”

Стаття присвячена питанням впровадження нових методів формування довідково-бібліографічного апарату бібліотеки та нових форм довідково-бібліографічного обслуговування в умовах автоматизації бібліотечних процесів. Зокрема, мова йде про створення електронної картотеки статей, задоволення інформаційних запитів за допомогою електронного каталогу та пов'язані із цим проблеми.

Ключові слова: інформаційні технології, електронний каталог, електронна картотека статей, АБІС ІРБІС, кооперативна каталогізація.

Головна мета діяльності бібліотеки – інформаційне забезпечення навчального та наукового процесів. Це передбачає широкий спектр діяльності: інформаційно-бібліографічне обслуговування професорсько-викладацького складу, довідково-бібліографічне обслуговування користувачів, створення бібліографічних покажчиків різних типів і видів, інформування в режимі вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ) та диференційованого обслуговування керівництва (ДОК), проведення різноманітних інформаційних заходів, організація довідково-пошукового апарату (ДПА) бібліотек у паперовій та електронній формі для надання доступу до інформаційних ресурсів тощо. Повнота та оперативність задоволення інформаційних потреб користувачів є основою цієї діяльності. Впровадження новітніх технологій змінює форми та методи інформаційно-бібліографічної роботи, які, в свою чергу, передбачають використання нових джерел інформації, впровадження нових послуг та новітніх бібліотечних технологій.

Починаючи з 2003 р., у бібліотеці впроваджуються комп'ютерні технології обробки та зберігання інформації, створюються електронні бази даних (БД). Тому, одним з пріоритетних напрямків діяльності НБ ЧНУ на сучасному етапі є створення електронних ресурсів.

Інформаційно-бібліографічний відділ НБ ЧНУ спільно з іншими відділами книгозбірні формує єдиний довідково-бібліографічний апарат бібліотеки, електронні каталоги. Використовується автоматизована бібліотечно-інформаційна система АБІС ІРБІС, яка розроблена спеціалістами ДПНТБ Росії і Міжнародною асоціацією користувачів і розробників електронних бібліотек і нових інформаційних технологій (ЕБНІТ). Система автоматизації бібліотек ІРБІС представляє собою типове інтегроване рішення в галузі автоматизації бібліотечних технологій і призначена для використання в бібліотеках будь-якого типу і профілю. Система повністю відповідає

міжнародним вимогам, які пред'являються до подібних систем, і підтримує всі вітчизняні бібліографічні стандарти і формати. Система дозволяє описувати всі види видань [6, 13]. НБ ЧНУ працює на повній версії програми, яка складається з п'яти модулів – “Комплектатор”, “Каталогізатор”, “Читач”, “Книговидача”, “Адміністратор” під управлінням операційної системи MS WINDOWS 2000 і вище.

В своїй роботі бібліографи використовують АРМ “Каталогізатор”. АРМ “Каталогізатор” представляє собою робоче місце бібліотечного працівника, що виконує всі функції з формування (поповнення та коректування) БД електронного каталогу (ЕК). Крім того, АРМ “Каталогізатор” використовується для формування та ведення БД Читачів (RDR) та інших БД, які складають інформаційне забезпечення системи.

Поповнюється електронна картотека статей за участю всіх працівників відділу. Відділом постатейно розписуються всі періодичні видання, збірники наукових статей та матеріали конференцій. Працівники відділу формують три БД: систематичну картотеку статей (СКС), де розписуються періодичні видання України; краєзнавчу картотеку (КК), куди вносяться статті з місцевої періодики та матеріали про Буковину; конференції і вісники (КІВ) – БД для статей з наукових збірників та матеріали конференцій.

Перехід на ІРБІС дав можливість підвищити оперативність та якість обробки первинної інформації, збільшити кількість статей, які підлягають розпису. Якщо на початку запровадження програми ІРБІС щорічно розписувалося біля 4-5 тис. статей, то з набуттям навиків роботи та кваліфікації бібліотечних працівників, збільшенням кількості працівників та комп'ютерної техніки спостерігається динаміка їх зростання (див. табл.1). Вже у 2011 р. у БД бібліографами було введено понад 24 тис. бібліографічних записів.

Формування ЕК бібліотек, задоволення потреб сучасного користувача, забезпечення оперативного доступу до бібліотечно-інформаційних ресурсів як власного виробництва, так і придбаних вимагає координації зусиль для найбільшої ефективності даного процесу. У зв'язку з цим питання співпраці та координації зусиль бібліотек для реалізації корпоративних проектів набуває особливого значення. Не в змозі самостійно опрацьовувати потоки документів, бібліотеки створюють корпорації регіонального рівня або вливаються у вже існуючі корпорації, координують свою діяльність у створенні та переробленні інформації. З метою прискорення процесів бібліографічної обробки документів, виключення дублювання процесів та отримання реальних переваг сумісного використання ресурсів Кіровоградська ОУНБ ім. Д.І. Чижевського виступила з ініціативою створення на власному сайті онлайн-оного центру кооперативної каталогізації для бібліотек України (ЦУКК). З 2005 року наша бібліотека теж стала учасником ЦУКК. Наразі у даному проекті беруть участь 14 бібліотек-учасниць, між якими розподілено 112 журналів. У функції нашого відділу входить постатейний розпис у системі ІРБІС 8 журналів, бібліографічні записи яких потім передаються до кооперативного каталогу. У свою чергу ми отримуємо аналогічні готові описи періодичних видань від інших бібліотек.

На регіональному рівні наша бібліотека співпрацює з Чернівецькою обласною універсальною науковою бібліотекою імені Михайла Івасюка. Між бібліотеками проводиться обмін аналітичними описами статей краєзнавчого характеру у рамках спільного проекту “Краєзнавча картотека”. В рамках цього проекту відділ розписує певні періодичні видання та всі збірники наукових статей, які видаються в ЧНУ. Також розписуються періодичні видання Румунії та Молдови.

Інформаційно-бібліографічне обслуговування є одним з головних напрямків діяльності інформаційно-бібліографічного відділу. Його основна ціль – якомога повніше задовольнити інформаційні потреби користувачів, надавши їм у зручній формі всю довідково-бібліографічну інформацію про документи. Інформаційно-бібліографічне обслуговування здійснюється не тільки за допомогою традиційних каталогів і картотек, але й за допомогою електронної картотеки статей, яка надає нові, раніше недоступні бібліографу можливості. Відділ щорічно обслуговує понад 9 тис. користувачів, які звертаються до бібліотеки з різноманітними запитамі. Одне з центральних місць у технології обслуговування займає ЕК, який покликаний оперативно надати всі відомості про документи. Електронна картотека статей бібліотеки уможлиблює здійснення пошуку статей за прізвищами авторів, за назвою твору, за предметними рубриками, ключовими словами, за персоналіями тощо. Найчастіше читачі звертаються за пошуком документів з певної теми. Найбільш розповсюдженими засобами тематичного пошуку є: ключові слова, предметна рубрика та персоналії. Оперативність пошуку, підбір документів за тематикою в ЕК ставить на перше місце цей вид довідково-бібліографічної послуги.

Як показує досвід, за допомогою електронної картотеки краще шукати конкретні аспекти проблеми, до того ж вона дозволяє здійснювати багатоваріантний спосіб пошуку [5, 16]. Тому велика відповідальність при пошуку лягає на бібліографа-консультанта, який, знаючи особливості всіх видів пошуку, допомагає обрати користувачу бібліотеки найбільш раціональний [1, 28]. Це вимагає від бібліографа постійного підвищення його освітнього та професійного рівня.

Звичайно, жодні нововведення не обходяться без певних проблем. Однією з таких проблем, яка стосується всіх, без винятку, хто працює в системі ІРБІС є неуважність при заповненні полів: зайві пробіли, непотрібні крапки, написання деяких даних від руки, замість того, щоб користуватися наявним вже сформованим словничком і т. д.

При формулюванні ключових слів та предметних рубрик у працівників бібліотеки також виникають певні труднощі, оскільки кожен бібліограф по-різному формулює предметну рубрику з однаковим змістом та по-різному визначає ключові слова. У результаті створюється неконтрольований список ключових слів, що значно уповільнює пошук необхідної інформації. Саме тому, на нашу думку, варто користуватися заздалегідь розробленими предметними

рубриками, тобто максимально використовувати потенціал вже складеного словничка.

Ще однією проблемою, на наш погляд, є наявність великої кількості БД. Це породжує певні труднощі для користувачів під час пошуку інформації, оскільки вони змушені переходити від однієї бази даних до іншої. Перехід до єдиного інтегрованого ЕК значно б полегшив та прискорив процес пошуку необхідної інформації.

З початком упровадження АБІС “ІРБІС 64” та інтенсивним процесом його освоєння персоналом ІБВ НБ виникла потреба у придбанні додаткових персональних комп’ютерів, оскільки існуючого парку ПК було вже недостатньо для одночасної роботи необхідної кількості працівників відділу. На даному етапі кількість працівників та комп’ютерів співпадає, проте бажає кращого якість наданих у користування комп’ютерів. Адже застаріла техніка уповільнює роботу бібліографів, робить деякі процеси навіть недоступними. Що стосується робочих місць читачів, то наразі в інформаційно-бібліографічному відділі є лише один комп’ютер для обслуговування користувачів, а це створює черги, тому що бажаючих працювати з електронною картотекою з кожним разом стає все більше.

Загалом процес переходу на нові інформаційні технології в НБ ЧНУ відбувається успішно, що дає змогу піднести рівень обслуговування користувачів і більш успішно співпрацювати з колегами.

Таблиця 1.

Рік	Введено записів	Технічне забезпечення (комп’ютери)	К-сть працівників
2003	1554	1	6
2004	5190	4	5
2005	4901	4	6
2006	5689	4	9
2007	4610	4	8
2008	5191	6	8
2009	8433	9	10
2010	23764	10	12
2011	24050	11	11

ЛІТЕРАТУРА

1. Добко Т. Використання електронних інформаційних ресурсів у довідково-бібліографічному обслуговуванні / Тетяна Добко // Вісник Книжкової палати. – 2003. – № 6. – С. 25–28.
2. Калиберда Н. Ю. Библиотечно-информационное обслуживание: современные тенденции / Н. Ю. Калиберда // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – К. : НБУВ, 2005. – Вып. 3. – С. 153–166.
3. Кислюк Л. Удосконалення технологій бібліотечного та довідково-бібліографічного обслуговування бібліотек вищих навчальних закладів у перехідний період / Любова Кислюк // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 3. – С. 38–41.

4. Літвінова Є. Задоволення інформаційних запитів користувачів із використанням новітніх технологій / Єлизавета Літвінова // Бібліотечний форум України. – 2003. – № 2. – С. 13–14.
5. Оністрат Н. Електронні та карткові інформаційно-пошукові системи бібліотеки: питання взаємодії / Надія Оністрат // Бібліотечний форум України. – 2007. – № 2. – С. 14–16.
6. Система автоматизации библиотек ИРБИС 64. Общее описание системы. – М. : ГПНТБ России, 2004. – 259 с.

Mariia Makhmutova (Chernivtsi)

**THE PECULIARITIES OF FORMATION OF THE REFERENCE
COLLECTION WITH THE FUNCTIONING OF THE AUTOMATED
LIBRARY SYSTEM “IRBIS”**

The article deals with the introduction of new methods of formation of the Bibliographic Reference Collection and new forms of information and Referral Service under the automation of library processes. Especially, it is a question of formation of the Electronic Catalogue of articles, satisfaction of the information needs with the Electronic Catalogue and other problems.

Key words: information technologies, electronic catalogue, electronic catalogue of articles, ABIS IRBIS, cooperative cataloguing.

Мария Махмутова (Черновцы)

**ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ СБА ПРИ
ФУНКЦИОНИРОВАНИИ АБИС “ИРБИС”**

Статья посвящена вопросам внедрения новых методов формирования справочно-библиографического аппарата библиотеки и новых форм справочно-библиографического обслуживания в условиях автоматизации библиотечных процессов. В частности, речь идет о создании электронной картотеки статей, удовлетворения информационных запросов с помощью электронного каталога и связанные с этим проблемы.

Ключевые слова: информационные технологии, электронный каталог, электронная картотека статей, АБИС ИРБИС, кооперативная каталогизация.

Тетяна Мурашевич

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
Наукова бібліотека, Чернівці

МЕЦЕНАТСТВО В НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

У статті йдеться про меценатів, колекціонерів, які поповнюють фонди наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Ключові слова: наукова бібліотека, меценатство, дарувальники, користувачі, екслібрис, краєзнавча література.

Доброчинність, меценатство здавна існують на Буковині. На протязі 160-ти років наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича отримує дарунки від меценатів, колекціонерів та спонсорів. Це надзвичайно давня форма доброчинності та надійне джерело поповнення фонду без залучення додаткових джерел фінансування.

Народна мудрість вказує: “У того багато друзів, у кого великий друг – книжка”, “Книжка – найкращий дар дружби”.

Давні традиції меценатства живуть і в науковій бібліотеці ЧНУ. Першим меценатом, великим благодійником, який ініціював відкриття у Чернівцях “Крайової бібліотеки” був відомий громадський діяч Буковини Михайл Зотта, який передав у бібліотеку добірку книг із правознавства у кількості 200 томів. У 1853 р. 30 книг українською мовою подарував бібліотеці професор Львівського університету, письменник Яків Головацький [7].

Згідно рішення Міністерства культів і освіти Австро-Угорщини від 7 січня 1876 року, для доукомплектування фонду бібліотеки щойно заснованого університету в Чернівцях, бібліотекою Празького університету подаровано 773 дублетні томи. Книги були частиною особистого зібрання кайзера Фердинанда I, який провів останні роки свого життя саме у Празі (після відречення від престолу в 1848 р. на користь племінника Франца-Йосифа). Після смерті Фердинанда I дублети з його колекції було передано до бібліотеки Празького університету, а до нашої бібліотеки вони потрапили в 1877 р. [2].

Крім того, як свідчать ювілейні видання з історії університету, в 1878 р. бібліотека у Чернівцях отримала великодушний дар Його Величності кайзера Франца-Йосифа. Подарунок склав 1056 томів. Це книги з фамільної бібліотеки імператорської родини. Серед них – унікальні та розкішно оформлені видання, такі як Dante “Le Purgatorie et le Paradis” із прижиттєвими гравюрами неповторного французького художника Огюста Доре та “Winkelmanns Werke”, Дрезден, 1808. Останні – з бібліотеки французької імператриці Марії Луїзи, дружини Наполеона I. На корінцях книг витиснені золотом французька корона

та вензелі ML. У 2002 р. Габсбурський подарунок було виділено з загального фонду і створено окреме зібрання “Бібліотека Габсбургів”, яке зберігається у відділі рідкісних та цінних видань [1].

Науковий об’єкт: фонд рукописів, стародруків, рідкісних видань та фонд “Буковінензія” НБ ЧНУ в 2002 р. віднесено до таких, що становлять національне надбання (Розпорядження Кабінету Міністрів України № 472-р від 19.09.2002 р.).

14 січня 2009 р. Міністерством освіти і науки України видано свідоцтво № 17, серія МН – про внесення фонду рукописів, стародруків, рідкісних видань та фонду “Буковінензія” НБ ЧНУ до Державного реєстру наукових об’єктів, що становлять національне надбання [7].

Залишив власний слід в історії бібліотеки Костянтин Томащук (1840–1889) – доктор права, професор, перший ректор Чернівецького університету (1875–1876). Завдяки подарункові його вдови свого часу, утворено окремий відділ фонду під номером 91 – “Бібліотека Томащука”. Колекція видань із цивільного процесу, торгового та вексельного права, економіки, філософії, історії, а також цінних офіційних матеріалів нараховувала 2249 томів, 81 підшивку й 51 таблицю. На цей час колекція нараховує 1952 примірники [2].

Одна з цінніших колекцій НБ ЧНУ – бібліотека видатного українського мовознавця, філолога, культурного діяча, випускника Чернівецького університету, колишнього редактора газети “Буковина” Василя Сімовича (1880–1944). У книжковому фонді Сімовича нараховується 2672 примірники різних видань. Книжкова колекція В. Сімовича або фонд Сімовича складається з двох частин: вітчизняної та іноземної. Вітчизняна частина – українською, російською, білоруською та іншими мовами. Іноземна частина – німецькою, чеською, польською, французькою, латинською, румунською, сербською, грецькою, англійською, болгарською та навіть мовою есперанто. Фонд має систематично-алфавітну розстановку і розташований окремо, як самостійна одиниця зберігання [2].

Майже на кожній книзі напис “дар Сімовича”, особистий підпис або ексліріс підпису та інші позначки. Екслібриси В. Сімовича мають декілька різновидів. Є дуже прості, функціональні, а є і чудово виконані сюжетні гравюри з портретом В. Сімовича. Багато книг подаровано В. Сімовичу авторами, про що свідчать дарчі автографи, інскрипти відомих осіб.

У 1924–1925 н. р. бібліотека отримала 319 томів видання Ліги Націй, 286 томів від Міністерства закордонних справ Франції, 231 том від ректорату Чернівецького університету, 377 томів у спадок від Д. Ончула, 34 томи з університету в Крістіанії та 1101 одиницю періодичних видань [7].

У фонді відділу рідкісних та цінних книг зберігаються подаровані бібліотеці особисті архівні матеріали:

- Євгена Козака (1857–1933) – доктора філософії, дослідника історії Буковини, професора, ректора Чернівецького університету (1907–1908);

- Лярія Карбулицького (1881–1961) – буковинського громадського діяча, мовознавця, письменника і педагога;
- Іона Сбієра (1836–1916) – фольклориста і літературознавця, доктора наук, зав. кафедрою румунської мови Чернівецького університету, дійсного члена Румунської Академії наук (1866);
- Івана Андрійовича Співака (1921–1993) – літературознавця, професора Чернівецького університету;
- Миколи Суховерського (1913–2008) – почесного доктора Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, буковинця за походженням, юриста.

Завдяки благодійницькій діяльності небайдужих людей чимало проблем, зокрема, поповнення книжкових фондів вдається вирішувати науковій бібліотеці Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича і сьогодні, в XXI столітті.

Особливо хочеться відзначити тісну співпрацю працівників з письменником і перекладачем Іваном Трушем (справжнє ім'я та прізвище – Аркадій Щербань). Завдяки йому бібліотека збагатилася, по-перше, його книжками, по-друге, рідкісними для Буковини виданнями періодичних часописів “Articultura” за різні роки, та іншими збірками, які виходять у Мілані і популяризують творчість українських, у тому числі буковинських авторів; переклад на італійську мову здійснює Іван Степанович Труш.

Також користується чималим попитом у користувачів бібліотеки колекція книг українського географа, доктора географічних наук, професора Миколи Павловича Крачило. Микола Павлович був одним з найактивніших користувачів НБ ЧНУ. Протягом всього життя він збирав власну бібліотеку, яку після його смерті, дружина Валентина Петрівна подарувала Науковій бібліотеці Чернівецького національного університету. НБ ЧНУ отримала у спадок колекцію з 1695 книг, 89 папок рукописів, 618 фотографій, 33 дипломні студентів. На кожній книжці є екслібрис. (Особиста печатка-екслібрис М.П. Крачила зберігається у відділі рідкісних книг та рукописів). Помітну частину фонду складає наукова література по географії, туризму, краєзнавству довідкова література тощо. Чимало видань мають автографи відомих вчених. Колекція Миколи Павловича Крачила зберігається в галузевому відділі та в обмінно-резервному фонді НБ ЧНУ.

Користувачі бібліотеки ЧНУ мають можливість познайомитися з неповторним світом румунського поета і перекладача, донедавна відповідального секретаря чернівецької румуномовної газети “Зоріле Буковіней” Мірчі Савовича Лютика, який постійно дарує по декілька примірників своїх видань.

Багато років бібліотека тісно співпрацює з відомим німецьким ученим бібліографом Еріхом Беком, який народився в Чернівцях, а мешкає в місті Рікенбах у Німеччині. Користується попитом у читачів подарований ним краєзнавчий бібліографічний покажчик про Буковину. А нещодавно отримали в дарунок частину приватної бібліотечної колекції нашого земляка.

Серед дарувальників бібліотеки є видавництво “Шкільна Рада” Українського консульства освіти в Нью-Йорку, видавництво Свято-Успенської Почаївської Лаври, [6] дарунки від Британської ради [11], СБУ [10], книги від “Укртелекому” [9] тощо.

У 2007 р. Наукова бібліотека ЧНУ отримала велику кількість видань з печаткою “Дар добродія Є.І.Паранюка не для продажу” – це книги від представника діаспори Америки, уродженця Івано-Франківщини (с. Хмелівки), краєзнавця-етнографа, книголюба, людини-енциклопедії і не лише – Євгена Михайловича Паранюка [12].

Брати з Кельну (Німеччина) Всеволод-Стефан Мардак – політолог Паризького університету, колишній бібліотечний радник німецького федерального міністерства внутрішніх справ та Любомир-Ніколаус Мардак – інженер гірництва і гірничого мірництва, які в 1940 р. вимушені були покинути рідну домівку у Вашківцях, подарували бібліотеці ЧНУ 67 книжок. На кожній книжці поставлений екслібрис “Vsewolod Stefan Mardak”. Наша книгозбірня збагатилася такими скарбницями, як святкове видання до 100-ліття з дня відкриття у 1875 р. німецькомовного університету в Чернівцях “Alma mater Francisco Josephina” (“Альма матер Франціско Йозефіна”), видавець – Рудольф Вагнер, перевидано у Мюнхені в 1979 році. Передмову написав Отто Габзбург, пролог – Георг Дроздовський, введення – Рудольф Вагнер. Історія університету у книзі охоплює період з 1875 по 1940 рр.

Книги, які мають неабияку цінність для наших істориків, подарована паном Мардаком – “Буковина, її минуле і сучасне” під редакцією д-ра Д. Квітковського, проф. Т. Бриндзана та проф. А. Жуковського, що видана у видавництві “Зелена Буковина”, Париж – Філядельфія – Детройт, 1956 р.; Боплан “Опис України”, Париж 1861, видавництво Техенер – французькою мовою; Франц Цах “Галичина і Буковина. Подорожі по полях битви і зображення країни і людей”, Клягенфурт, 1917, видана у видавництві любителів книги книжного товариства Святого Йозефа – німецькою мовою; “Україна (огляд) територія, народ, етнографія, політика, та економіка”, Берн, 1919, видавець Сутер – румунською мовою; Вінтер Едвард “Візантія і Рим у боротьбі за Україну 955–1939”, Лейпціг, 1942 р., видавець Отто Тарасович – німецькою мовою; “Придворна державна книга королівства Австрії на 1859 рік”. Частина III. Відень: Королівська придворна державна друкарня, 1860 [4].

Петро Олександрович Клітін, син колишнього директора зоологічного музею ЧНУ Олександра Миколайовича Клітіна, подарував університетській бібліотеці батькову бібліотеку. В основному це література з орнітології (від грец. *ónis*, *ónithos* – птах і логія), галузь зоології, що вивчає птахів, їхню ембріологію, морфологію, фізіологію, екологію, систематику й географічне поширення. У кожній книжці є екслібрис розміром 6x10 см у вигляді картини, де зображено проміння сонця, що падає з вікна на сову, яка сидить на книгах, зверху є надпис *Exlibris*, а внизу – КЛИТИНА. Серед 296 книг зібраної відомим вченим є його рукописна монографія “Эколого-географическая характеристика

и хозяйственное значение птиц Советской Буковины” та дисертація “Птицы Советской Буковины”. Також є багато книг з автографами письменників, науковців.

Навесні 2012 р. Науковій бібліотеці ЧНУ, чернівчанин Владислав Васильович Казарін подарував колекцію книг з мистецтвознавства, хореографії та балету. Колекція В. В. Казаріна нараховувала 1467 примірників книг. 400 книг латвійською мовою колекціонер передав у Національну бібліотеку Латвії (м. Рига), 300 примірників по мистецтву отримала бібліотека Чернівецького вищого професійного художнього училища № 5, 839 документів у подарунок отримала Наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, а саме: 489 книг, 312 журналів, 25 альбомів, 6 листівок, 6 підшивок газет та журналів, 1 репродукцію костюма до балету “Ісламей” російського й американського художника, стенографа Бориса Ізраїлевича Анисфельда.

Доктор педагогічних наук, професор ЧНУ Іван Степанович Руснак постійно поповнює фонди бібліотеки унікальними виданнями з Канади, зокрема літературою про українське шкільництво в Канаді.

Надзвичайно цінну колекцію із серії ЖЗЛ Павло Лукіч Мельничук (пенсіонер збройних сил України) подарував 412 томів з серії ЖЗЛ.

Ректор Сучавського університету імені Штефана Великого (Румунія), професор Адріан Граур постійно поповнює фонди НБ ЧНУ румунськими виданнями.

Нині серед дарувальників бібліотеки викладачі, письменники, підприємці, політики, громадські діячі, представники міської влади, видавці, прості громадяни. Про них ми неодноразово писали на сторінках міського часопису, про них з вдячністю згадують наші читачі, беручи до рук неоціненні книжкові дари: Б. Мельничука, Н. Бабич, Г. Тарасюк, К. Міщенко, Т. Севернюк, С. Мельничука, І. Возного, М. Зушмана, Г. Бостан, В. Косяченка, О. Фаріона, В. Левицького, І. Чернюка, А. Вієри, Л. Лазарович, М. Тимошика, С. Осачука, В. Антофійчука, І. Жалоби, А. Коцура, Т. Марусик, О. Івасюк, Л. Ковалець, В. Демченка, В. Кушнерика, В. Ботушанського, М. Свердана, В. Фоменка, Е. Скіпор, О. Приходько-Возняк, М. Мінтенка, О. Залуцького, М. Никирси, В. Старика, П. Рихла, Л. Щербанюк, М. Ленюка, подарунок родини І. М. Гойла, В. Балуха, І. Фостія, Я. Мельничук, Н. Загородної, М. Чучка, О. Масана, А. Мойсея, В. Штинько, Я. Гайсенюка, Д. Ліщука та ін. На жаль, це не повний перелік дарувальників безцінного скарбу для бібліотеки. Проте, особу дарувальника книги, в бібліотеці легко встановити: на титульній сторінці видання є спеціальний штамп “Подарунок”, куди занесено прізвище мецената і рік. Тому кожен читач, до рук якого потрапило таке видання, отримує таку інформацію. Краєзнавча література в одиничному примірнику з написами авторів зберігається у фондах відділу рідкісних та цінних видань.

Неабияке щастя мати гарну колекцію цінних книг. Велика праця, кошти, інтелект збирача стоять за кожним таким зібранням. Напевно, неодноразово постає питання: Чому книги передаються до бібліотек? Мабуть тому, що люди

вірять у призначення та благородну місію цього освітянського та культурного центру. Збережені для нащадків документи з приватних колекцій є джерелом пізнання і наукового пошуку читачів та довічними пам'ятками збирачам-дарувальникам.

Працівники бібліотеки щиро вдячні всім, хто піклується про поповнення її фондів і надіються, що всі, хто не байдужий до їх збереження, даруватиме нам хоча б по одному примірнику своїх творінь. Бажаємо натхнення та творчої наснаги всім авторам, науковцям, колекціонерам, що поповнюють інформаційний потенціал бібліотек України. Адже книга потрібна людині, і сьогодні, і в майбутньому. Без неї неможливі повноцінна освіта та самоосвіта, відродження духовності, формування світогляду та нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова Т. Колекція Габсбургів : [з історії НБ ЧНУ та про подарунок книг родини Габсбургів] / Антонова Т., Твердохліб І. // Бібліотечний форум України. – 2007. – № 3. – С. 47–49.
2. Антонова Т. І. Приватні зібрання у фондах Наукової бібліотеки ЧНУ ім. Ю. Федьковича / Т. І. Антонова // Бібліотеки – центри духовної спадщини : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., присвяченої 600-річчю першої писемної згадки про Чернівці (Чернівці, 13–14 вересня 2008 року). – Чернівці : Прут, 2010. – С. 99–114.
3. Антонова Т. Фонд В. Сімовича в Науковій бібліотеці Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича / Т. Антонова // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. – Чернівці : Рута, 2008. – Вип. 312–313 : Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин. – С. 297–400.
4. Мурашевич Т. Дарунки – навіки / Тетяна Мурашевич // Буковинське віче. – 2008. – № 86. – 12 лист. – С. 2.
5. Мурашевич Т. Життєвий і творчий шлях “буковинського італіяніста” (І. С. Труш) / Тетяна Мурашевич // Сучасний музей. Наукова й експозиційна діяльність : матеріали наук. конф., присвяч. 145-й річниці заснування Крайового музею в Чернівцях (15 трав. 2008 р.) . – Чернівці : ДрукАрт, 2008. – С. 277–282.
6. Мурашевич Т. Подарунок Свято-Успенської Почаївської Лаври / Тетяна Мурашевич // Університетський вісник. – 2008. – № 9. – С. 20.
7. Наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : до 160-ї річниці від дня заснування : путівник / уклад. : Н. М. Загородна, О. І. Шилюк ; відп. за вип. М. Б. Зушман. – Чернівці, 2012. – 46 с.
8. Подарували унікальну книгу : [12 томів подарував Президент АН Румунії Е. Сіміон НБ ЧНУ] // Молодий буковинець. – 2005. – 30 квіт. (№ 18). – С. 2.
9. Стецюк І. Книги від “Укртелекому” / І. Стецюк // Університетський вісник. – 2001. – № 7. – С. 7.
10. Черговий дарунок бібліотекам від СБУ // Університетський вісник. – 2008. – Лип.-серп. (№ 7/8). – С. 6.
11. Черняк Л. Дарунки від Британської ради : [49 томів “Бібліотеки тисячоліття” у фондах обласної бібліотеки та наукової бібліотеки Чернівецького університету] / Л. Черняк // Буковина. – 1999. – 11 черв. – С. 5.

12. Шафран М. Книга – найкращий дарунок : [книги від представника діаспори Америки, уродженця Івано-Франківщини Євгена Михайловича Паранюка] / Марія Шафран // Університетський вісник. – 2007. – № 8/9. – С. 11.
13. Шилюк О. “Буковинська Русь” : Львів-Штуттгарт-Чернівці : [про цінну книгу (копію) проф. С. Смаль-Стоцького “Буковинська Русь”, яку передав університетській бібліотеці з Німеччини п. Еріх Бек] / О. Шилюк // Буковина. – 2011. – 4 берез. (№ 18). – С. 2.

Tetiana Murashevych (Chernivtsi)

**THE PATRONAGE IN SCIENTIFIC LIBRARY OF
YURIY FEDKOVYCH CHERNIVTSI NATIONAL UNIVERSITY**

The article tells about patrons, collectors, who replenish the scientific library of Yuri Fedkovych Chernivtsi National University.

Key words: scientific library, patronage, givers, users, bookplate, regional literature.

Татьяна Мурашевич (Черновцы)

**МЕЦЕНАТСТВО В НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ ЧЕРНОВИЦКОГО
НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ ЮРИЯ ФЕДЬКОВИЧА**

В статье говорится о меценатов, коллекционеров, которые пополняют фонды научной библиотеки Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича.

Ключевые слова: библиотека, меценатство, дарители, пользователи, экслибрис, краеведческая литература.

Тамара Незвещук, Ніна Гоменюк
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
Наукова бібліотека, м. Чернівці

СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ РОБОТИ ЗІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ВИДАНЬ ВІДДІЛУ ЗБЕРІГАННЯ ФОНДІВ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

У статті йдеться про напрями роботи відділу зберігання фондів, його збереження та функціонування, завдання і проблеми.

Ключові слова: фонд, збереження фонду, вітчизняні видання, книгосховище, твори друку, література.

Бібліотеки виконують одну з найважливіших соціальних функцій – надають користувачам вільний і безкоштовний доступ до фондів та інформаційних ресурсів.

Бібліотечні фонди – національне надбання народу, важливий показник його культурного рівня. Вони мають велику матеріальну і духовну цінність. Це систематизоване зібрання творів друку та інших документів, підібраних у відповідності до завдань бібліотеки і потреб її читачів.

Основу бібліотеки, найголовнішу її частину, складає фонд, який розміщений у відділі зберігання фондів.

Структура відділу протягом останніх двох десятиліть дещо змінювалася. З 1 січня 2001 р. на базі відділу зберігання фондів створені: відділ зберігання вітчизняних видань та відділ зберігання зарубіжних видань. З 22 січня 2010 р. відділ зберігання вітчизняних видань та відділ зберігання зарубіжних видань, знову об'єднано у відділ зберігання фондів.

У відділі зберігання фондів налічується близько 1 млн. 600 тис. примірників. Відділ складається з двох частин:

- фонд вітчизняних видань – 1 млн. прим.;
- фонд зарубіжних видань – 600 тис. прим.

За роки діяльності бібліотеки сформовано універсальний за змістом фонд вітчизняних видань. Це багате та унікальне зібрання літератури. До його багатогалузевого складу входять насамперед наукові видання, довідкова, навчальна та художня література. За хронологією фонд охоплює літературу від початку ХІХ століття до наших днів.

Утворення самостійної України, процеси національного відродження позначились на складі фонду. Бібліотека немало уваги приділяє поповненню фонду документами з історії України, Буковинського краю, етнографії, призабутої літературної спадщини.

У фонді вітчизняних видань міститься значна кількість художньої літератури, яка включає в себе твори українських та зарубіжних класиків. Тут

представлені всі жанри літератури – проза, драматургія, поезія. Особливе місце посідають твори буковинських митців та сучасних майстрів пера. Досить широко представлені видання з літературознавства, мовознавства та мистецтва.

Важливою складовою частиною фонду є видання з мистецтва: образотворчого, архітектури, скульптури, живопису, графіки, музики, театру тощо. Цікавість у читачів викликають серійні видання з мистецтва, це – ілюстровані книги великого формату про Третьяковську галерею, Ермітаж, Оружейну палату, буковинське мистецтво та література з історії музеїв та історії книги.

У фонді наявні документи суспільно-політичного змісту, які відображають тематику всіх суспільних наук. Це видання з суспільствознавства, соціології, історії, філософії, економіки, психології та інших суспільних наук.

Значну частину фонду займає природнича, технічна та сільськогосподарська література. Також наявні у фонді народознавчі та краєзнавчі документи, які містять відомості про матеріальну і духовну культуру народу, його етнічний склад, побут та звичаї.

Особливе місце у фонді займають серійні видання:

- “История всемирной литературы”,
- “Литературное наследие”,
- “ЖЗЛ”,
- “Писатели о писателях”,
- “Памятники мирового искусства”,
- “Лингвистическое наследие XX века”,
- “Всесвітня література”,
- “Бібліотека історичної прози”,
- “Словники України”,
- “Класики зарубіжної літератури”,
- “Класики української літератури”,
- “Літературні імена Буковини”,
- “Видатні вчені України”,
- “Бібліотека Шевченківського комітету”,
- “Альма-матер” та інші.

Значний інтерес у читачів викликає законодавча література Російської Імперії, яка охоплює з деякими прогалинами період від 1649 р. по 1916 р:

- “Полное собрание законов Российской империи” (1649–1887), “Свод законов Российской империи” (1832–1916), “Собрание узаконений и распоряжений правительства” (1870–1915);
- матеріали про російсько-турецьку війну (1877–1878) та російсько-японську війну (1904–1905).

Добре представлені у фонді періодичні видання, фонд яких становить понад 130 тис. журналів та газет. Він охоплює період від початку XIX ст. до наших днів. Заслуговують на увагу такі видання, як:

- “Северная пчела”,
- “Правительственный вестник”,
- “Славянские ведомости”,
- “Санкт-Петербургские сенатские ведомости”,
- “Церковно-общественный вестник”,
- “Право”.

Цікавими є місцеві періодичні видання, а саме газети:

- “Радянська Буковина”,
- “Молодий Буковинець”,
- “Буковинське віче”,
- “Буковина”,
- “Час”.

Наявні у фонді також:

- автореферати – 132 тис. прим.;
- праці вузів (“С”) – 54 тис. прим.;
- підручники (“Уч”) – 28 тис. прим.;
- дипломні роботи – понад 1 тис. прим.;
- дисертації – 1 635 прим.

Фонд вітчизняних видань розміщений вертикальним способом. Тут представлені формат А, Б, В та Г. Весь фонд, за винятком невеликої його частини (авторефератів, праць вузів, періодичних видань, підручників “Уч”, невеликої частини старої літератури, дисертацій) розташований за форматно-інвентарною розстановкою.

Основна робота відділу спрямована на:

- своєчасне отримання з відділу наукової обробки літератури нових надходжень та передача їх у підрозділи бібліотеки;
- якісне і своєчасне виконання замовлень;
- розстановку нової літератури, та тієї, що повернута читачами;
- формування, збереження, впорядкування фонду;
- вилучення списаної літератури;
- ведення картотеки індикаторних талонів на фонди всіх підрозділів бібліотеки;
- підтримку санітарно-гігієнічного стану;
- участь відділу в планових перевірках фондів бібліотеки.

Основне завдання відділу полягає у виконанні функцій зберігання документів і забезпечення доступу до них нинішньому і майбутньому поколінням. Не просто зберігати, а зберігати використовуючи.

Це єдиний безперервний процес, який починається з моменту надходження документів і триває протягом усього періоду їх використання та зберігання, та який забезпечує захист документів на всьому “Шляху документа в бібліотеці”. Тобто, збереження фондів – це цілий комплекс заходів, а саме:

- нормативно-правові документи;

- технологічні процеси:
  - моделювання,
  - комплектування,
  - обмін,
  - обробка,
  - розміщення;
- режим збереження:
  - світовий,
  - температурний,
  - біофактори;
- санітарний захист:
  - профілактичні заходи,
  - санітарні дні,
  - контроль за станом.

Слід відмітити, що в книгозбірні чітко визначений шлях книги, що значно сприяє кращому збереженню фонду: нові надходження з відділу комплектування та наукової обробки літератури надходять до відділу зберігання фондів і передаються до відділів обслуговування під розпис відповідальних осіб.

Відділ зберігання фондів веде картотеку контрольних талонів на підсобні фонди бібліотеки та університету, кафедральних і факультетських бібліотек. Картотека відображає: кількість документів, коли була проведена остання інвентаризація підсобних фондів підрозділів, які переміщення фонду відбувались та інші відомості про документи.

Серед заходів, що забезпечують збереження книжкових фондів особливе місце займає інвентаризація. Вона проводиться, як в цілому, так і вибірково в підрозділах бібліотеки та університету, на кафедральних і факультетських бібліотеках, згідно з “Планом перевірки підсобних фондів Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича”.

На протязі усіх років існування Наукова бібліотека ЧНУ завжди приділяла велику увагу питанням збереження фонду. Процес збереження фонду відбувається за такими основними напрямками:

- правильна організація книжкового фонду в бібліотеці;
- створення оптимальних умов зберігання;
- дотримання правил обліку;
- належний захист під час використання;
- попередження й ліквідація читацької заборгованості;
- контроль за переміщенням й наявністю документів.

З 1 липня 2011 р. у відділі зберігання фондів розпочата робота з рекаталогізації фонду вітчизняних видань, а саме літератури, яка замовляється читачами. Для створення електронного каталогу використовується програма ІРБІС-64, в АРМі “Каталогізатор”.

Сьогодні, коли інформаційно-комунікаційні технології запроваджено в кожній бібліотеці вузу, постає питання використання їх для збереження культурної спадщини. Зберегти документи для майбутніх поколінь – одне з головних завдань бібліотеки. Тому, в перспективі, було б доцільно, створити в Науковій бібліотеці ЧНУ фонд електронних видань. Тобто, оцифрувати документи, насамперед, ті, які виготовлені на кислотному папері, та ті, які знаходяться в незадовільному фізичному стані, користуються підвищеним попитом користувачів та не підлягають реставрації.

Потрібно сказати, що в книгозбірні є приміщення, яке побудоване спеціально для книгосховища. Приміщення ізольоване, просторе, сухе, з нормальним світловим режимом. Бібліотечні фонди – постійне джерело підвищення пожежної небезпеки. Саме тому, будівля бібліотеки максимально ізольована від сусідніх будинків, всередині бібліотеки книгосховище ізольовано від адміністративних і робочих приміщень. Необхідно сказати, що за останні роки в приміщеннях книгосховища здійснений косметичний ремонт та замінено більше половини ламп денного світла.

Завершуючи, можна сказати, що багато чого зроблено, а ще більше залишається зробити. В планах на майбутнє: забезпечити відділ обладнанням (комп'ютери, оргтехніка тощо); провести роботу з рекаталогізації фонду відділу; продовжити підготовку та перевірку фонду книгосховища та підсобних фондів бібліотеки. Одна з найважливіших проблем – це нестача площі для зберігання фондів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Библиотекосведение. – М., 1988. – 223 с.
2. Бондаренко І. О. Роль бібліотек у вирішенні проблеми збереження документних фондів / І. О. Бондаренко // Духовна культура в інформаційному суспільстві: Матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. (Харків, 24-25 січня 2002 р.) – Х., 2002. – С. 218–220.
3. Васильченко М. П. Бібліотечні фонди / Васильченко М. П., Кушнарченко Н.М., Мільман В.А. – Х., 1993. – 150 с.
4. Воронько К. Л. Организация библиотечных фондов и каталогов / К. Л. Воронько. – М., 1981. – 327 с.
5. Наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : до 160-ї річниці від дня заснування : путівник / уклад. : Н. М. Загородна, О. І. Шилюк ; відп. за вип. М. Б. Зушман. – Чернівці, 2012. – 46 с.
6. Наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича // Бібліотечна Буковина : довідник. – Чернівці : Рута, 2007 – С. 153–159.
7. Организация сохранности книжных фондов библиотеки АН СССР. – Л., 1984. – 79 с.

**Tamara Nezvechuk,
Nina Homenyuk (Chernivtsi)**

**CURRENT STATUS AND DIRECTIONS OF THE WORK OF
CONSERVATION AND USE OF LOCAL PUBLICATIONS THE
DEPARTMENT OF FOUNDATIONS OF THE SCIENTIFIC LIBRARY OF
CHERNIVTSI NATIONAL UNIVERSITY NAMED AFTER YURI
FEDKOVYCH**

The article talks about the directions of the Department funds, its preservation and functioning, tasks and problems.

Key words: Foundation, Conservation Fund, national Edition, the book depository, works of print literature.

**Тамара Незвещук,
Нина Гоменюк (Черновцы)**

**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И НАПРАВЛЕНИЯ РАБОТЫ ПО
СОХРАНЕНИЮ И ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ИЗДАНИЙ
ОТДЕЛА ХРАНЕНИЯ ФОНДОВ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ
ЧЕРНОВИЦКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ
ЮРИЯ ФЕДЬКОВИЧА**

В статье говорится о направлениях работы отдела хранения фондов, его сохранности и функционирования, задачи и проблемы.

Ключевые слова: фонд, отечественные издания, книгохранилище, произведения печати, литература.

КРАЄЗНАВЧА СКЛАДОВА В ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

У статті на прикладі наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка розкриваються основні напрями, форми і методи бібліотечного краєзнавства.

Ключові слова: наукова бібліотека, краєзнавство, фонд, краєзнавча бібліографія, покажчик.

Бібліотечне краєзнавство. Це поняття з'явилося на стику двох галузей діяльності – бібліотечної і краєзнавчої, а тому ввібрало в себе їх характерні ознаки. Його витoki слід шукати у 20-х роках минулого століття, коли молода радянська держава під тиском масового краєзнавчого руху вирішила взяти його під свій контроль, забезпечити координацію і спрямування в русло утвердження нової соціально-економічної та ідейно-політичної системи. Після I Всеукраїнської краєзнавчої конференції у Харкові (травень 1925 р.), утворення Українського комітету краєзнавства в структурі Укрнауки Народного комісаріату освіти УСРР у кожній з 32 округ почали створюватись окружні комітети краєзнавства, у районах – районні товариства, на підприємствах, в установах, організаціях та навчальних закладах – різноманітні гуртки. Чільні ідеологи краєзнавчого руху, у першу чергу О. Буценко, М. Яворський, О. Лазарис, М. Криворотченко, спрямовували цей науково-громадський рух у бік так званого “виробничого краєзнавства” – на пошук корисних копалин, ефективних методів обробітку ґрунту, боротьбу з шкідниками, вивчення, узагальнення і поширення радянських форм співжиття, свят та обрядів, відволікаючи увагу суспільства від його історії, національної самобутності.

1925 року на I конференції наукових бібліотек України Михайло Ілліч Ясинський, який протягом 1919–1923 рр. був помічником бібліотекаря і, навіть, бібліотекарем фундаментальної бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету, а згодом, після ліквідації університетів, завідувачем бібліотеки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти, у своєму виступі висунув та обґрунтував ідею посилення ролі бібліотек у краєзнавчому русі, окреслив основні напрями, форми і методи бібліотечної краєзнавчої праці, ввів в обіг термін “краєзнавча література”, віднісши до неї: 1) все, що написано про певний край, 2) всю без винятку продукцію, видану в цьому краї, а пізніше додавив і 3) праці уродженців, діячів краю, видані будь-де [13; 33]. Власне, Михайло Ілліч теоретично осмислив важливішу ознаку бібліотечного краєзнавства – краєзнавчий фонд, його складові. Доповідь

М.І. Ясинського в своєму виступі підтримав В.Д. Отамановський, директор Вінницької філії Всенародної бібліотеки України, організатор Кабінету виучування Поділля. Поступово бібліотечне краєзнавство набувало розвитку, поширення і теоретико-методологічного обґрунтування.

А практика на чільне місце висунула й таку функцію бібліотечного краєзнавства, як інформування читача про наявну в бібліотеці краєзнавчу літературу, тобто – краєзнавчу бібліографію. І знову ж таки фундатором краєзнавчого бібліографознавства, розробником його теоретичних і методичних засад став М.І. Ясинський.

Ми ж є свідками та учасниками того, як бібліотеки збирають не тільки літературу, а й інформацію, документи з історії, етнографії краю, його фольклор, спогади учасників і свідків історичних подій, накопичують банк даних у формі альбомів, аудіо- відеозаписів. Бібліотеки інтегруються в краєзнавче середовище, нерідко виступаючи організаторами і координаторами краєзнавчого руху, що також є важливою ознакою бібліотечного краєзнавства.

На основі наведених ознак поняття бібліотечного краєзнавства можна визначити як сферу науково-практичної діяльності бібліотеки, пов'язану із збиранням, опрацюванням, зберіганням і доведенням до користувача краєзнавчих і місцевих документів.

У дефініції закладено ще один важливий аспект бібліотечного краєзнавства. Воно є не тільки практичною, а й науковою сферою. Звідси ми можемо говорити про краєзнавче бібліотекознавство як галузь знань про історію, теорію і методику бібліотечного краєзнавства. До його становлення доклали зусиль М.І. Ясинський, В.Д. Отамановський, Л.Б. Хавкіна, І.І. Корнейчик, О.І. Талалакіна, О.В. Мамонтов, М.М. Щерба, і, особливо, – Наталя Миколаївна Кушнарєнко, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри книгознавства та фондознавства, проректор з наукової роботи Харківської державної академії культури, автор низки праць з бібліотечного краєзнавства [12; 19; 32; 14–17].

Саме поняття “бібліотечне краєзнавство” виникло порівняно недавно – у 70-х роках ХХ ст. і ознак науково обґрунтованої теорії набуло на початку 90-х років. Воно – молоде як і сама наукова дисципліна, що проходить етап становлення, своєрідного дозрівання. Тому важливе місце в цьому процесі займає практична апробація форм і методів бібліотечного краєзнавства в діяльності конкретних книгозбірень. Звідси й **мета** цієї статті – піддати теоретичному аналізу доробок наукової університетської бібліотеки, окреслити проблеми і перспективи її краєзнавчої праці.

Основу краєзнавчої діяльності бібліотек складає **краєзнавчий фонд** – упорядкована множина краєзнавчих та місцевих документів. Фонд нашої наукової бібліотеки, у тому числі краєзнавчий, складався непросто. Оскільки український університет і його бібліотека в Кам'янці-Подільському виникли 1918 року, а місто вже наступного року стало державним центром УНР і в умовах національно-визвольних протистоянь тривалий час було в блокаді, фонд формувався в основному за рахунок приватних бібліотек, установ і навчальних

зкладів губернського центру, підручників і посібників, які готували викладачі І. Огієнко, П. Клепатський, Д. Дорошенко, Н. Григорієв, М. Драй-Хмара та ін. Чимало книг надійшло від Подільської духовної семінарії, міської чоловічої гімназії, Подільського церковного історико-археологічного товариства. А це – літописи, законодавчі акти, в яких йдеться про давні часи на Поділлі, племена уличів і тиверців, які його населяли, комплекти “Подольских губернских ведомостей” (видавались з 1838 р.), “Подольских епархиальных ведомостей” (з 1862 р.), 12 випусків “Трудов Подольского епархиального историко-статистического комитета”, монографії Н. Молчановського, В. Антоновича, М. Грушевського, П. Батюшкова та М. Петрова, О. Прусевича, Й. Ролле, Ю. Сіцінського, М. Симашкевича, М. Яворовського та інші видання XIX – початку XXI ст. [1; 20; 24; 7; 31]. На початок 1921 року, до моменту ліквідації університету і утворення на його базі Інституту народної освіти та Сільськогосподарського інституту, фундаментальна бібліотека налічувала 35951 документ, у тому числі близько тисячі томів стародруків – 45 недатованих, 24 – XVI ст., 82 – XVII, 663 – XVIII [18].

Згодом фонд був розпорочений між двома ВНЗ, частина вивезена за кордон і 1922 року склала основу Бібліотеки Кам’янець-Подільського українського державного університету в Тарнові (Польща). Чимало так званої “шкідливої” літератури у 20-х роках у ході чисток вилучило ДПУ. На сьогодні краєзнавчий фонд наукової бібліотеки університету складає третину документального масиву. 27 тис. документів – стародруків, рідкісних і цінних книг – сконцентровано у відділі рідкісних видань, який очолює Н.Д. Крючкова. У краєзнавчому фонді значне місце займають 48 наукових збірників, у тому числі 12 фахових, що видаються в університеті, монографії, підручники і навчальні посібники викладачів, місцеві газети, журнали тощо. Все більшої ваги набуває електронна документальна складова, яку формуємо шляхом сканування, оцифрування видань. Вона налічує 8500 видань, серед яких чимало краєзнавчих.

Тому важливо донести інформацію про цей фонд до читача, належним чином налагодивши, насамперед, краєзнавчу бібліографію, різносторонню діяльність, пов’язану зі створенням і доведенням до користувача краєзнавчої бібліографічної інформації. Вона включає облік та аналітико-синтетичну обробку документів, присвячених краю, документів, виданих на тій же території, та творів, авторами яких є вихідці з місцевості, створення різноманітних бібліографічних посібників, на основі яких формується краєзнавча частина довідково-бібліографічного апарату.

Колектив наукової бібліотеки Кам’янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, а це 60 фахівців, цілком усвідомлює, що краєзнавча бібліографія має творитися в конкретному регіоні, місті, бібліотеці. Враховуючи, що в країні набирає все ширшого розвитку дослідження, написання і видання історії населених пунктів у новій редакції, ми взяли за формування зведеного краєзнавчого каталогу.

За схемою Національної історичної бібліотеки України розроблено тематичний рубрикатор, який враховує специфіку історії краю, склад читачів. Він включає 15 рубрик і 79 підрубрик, зокрема: “Поділля” – 2 підрубрики, “Краєзнавство Поділля” – 7, “Історія Поділля” – 14, “Природа і природні ресурси Поділля” – 6, “Народне господарство Поділля” – 6, “Охорона здоров’я Поділля”, “Фізична культура і спорт Поділля” – 2, “Суспільство і політичне життя Поділля” – 4, “Культурне життя Поділля. Установи культури” – 6, “Літературне Поділля” – 5, “Наука на Поділлі”, “Освіта Поділля. Видатні педагоги” – 9, “Мистецтво Поділля” – 9, “Релігійне життя” – 9 підрубрик. Органічну основу зведеного краєзнавчого каталогу склала “Краєзнавча картотека”, започаткована ще в другій половині 50-х років працівниками створеного 1955 року відділу бібліографії на чолі з О.І. Зуськовою, розширена і суттєво поглиблена в 60-х – на початку 70-х років, у час роботи над історією міст і сіл Хмельницької області. На сьогодні зведений краєзнавчий каталог налічує 15 тис. карток. Водночас створюється і його краєзнавча версія.

А в 15 підрозділах – читальних залах та абонементних на факультетах, розпорошених у різних районах міста, паралельно формуються краєзнавчі картотеки, що відповідають профілю підрозділів. Наприклад, краєзнавчу картотеку читального залу педагогічного факультету складає близько 300 карток і присвячена вона освіті на Поділлі, фізико-математичного – 1000 бібліографічних записів про видатних математиків, фізиків і астрономів краю. Читальний зал мистецької літератури сформував картотеку “Видатні художники Поділля”. Особлива увага приділена темі “Населені пункти Хмельниччини”, над розробкою якої працюють відділи наукової бібліографії та рідкісних видань.

Відділом наукової бібліографії, який очолює Т.М. Опря, з 2004 року видаються щорічні “Бюлетені з проблем вищої школи”. Вони інформують читачів не тільки про нормативні документи та видання з питань вищої освіти, впровадження інноваційних технологій у нашому університеті, а й представляють – рік за роком – науково-методичний доробок викладачів. Якщо до першого випуску ввійшла бібліографічна інформація про 491 документ, то бюлетень 2011-го вже вмістив 613 бібліографічних записів, у тому числі про вихід у світ 2010 року 254 праць викладачів університету [2; 3].

З 2005 року бібліотека готує і видає “Календар знаменних і пам’ятних дат Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка” - довідково-бібліографічне видання, яке привертає увагу не тільки ювілярів, керівництва університету, факультетів і кафедр, а й масового читача. Кожен випуск календаря має свій авторський колектив, редколегію очолює директор наукової бібліотеки, серед укладачів – у першу чергу працівники відділу наукової бібліографії Т.М. Опря, В.М. Пархоменко, Л.П. Савченко. Його структура – типова: першу частину складають ювілейні події, розміщені в хронологічній послідовності, а розділ “Наші ювіляри” наповнюють короткі довідки і списки основних праць ювілярів та видань про них. Календар не

тільки привертає увагу до ювілейних дат і подій, а й популяризує відповідну краєзнавчу літературу [9].

Важливе місце в краєзнавчій діяльності нашої бібліотеки займає підготовка краєзнавчих бібліографічних покажчиків. До 90-річчя університету був виданий бібліографічний покажчик “Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918–2008)”, який вмістив 1667 бібліографічних записів про друковані видання з історії найдавнішого на Поділлі ВНЗ [10]. Колективом бібліотеки здійснено пошук, опрацювання джерел і видання бібліографічного покажчика “Наукові записки (праці) Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка”, який вмістив краєзнавчу бібліографічну інформацію про 3782 праці, підготовлені викладачами університету і вміщені в наукових записках (працях) за 1920–2009 рр. [21].

Виключно краєзнавчими за змістом і місцем видання є серійні бібліографічні видання, що готуються в науковій бібліотеці. 2008 року започатковано серію біобібліографічних покажчиків “Постаті в освіті і науці”. Перші два випуски підготувала завідувач абонементу фізико-математичного факультету Л.В. Огороднікова. Присвячені вони доктору фізико-математичних наук, професору, завідувачеві науково-дослідного сектору університету І.М. Конету та колишньому ректорові, завідувачу кафедри методики викладання фізики і технічних засобів навчання, фронтовикові Івану Вікторовичу Іваху [11; 8]. Це була перша проба, не позбавлена недоліків, проаналізованих і врахованих у наступних випусках, присвячених С.Д. Абрамовичу, Л.В. Баженову, А.П. Гавришуку, П.С. Каньосі, Б.Р. Липману, Л.Г. Любінській, П.Д. Плахтію, І.В. Рибаку, П.І. Свідеру, В.А. Соричу, Є.С. Сохацькій, В.П. Струманському, Т.І. Суровій, Г.П. Ткачук, З.П. Яропуду та ін. Його структура виходить за межі традиційного покажчика і дає підстави говорити про появу нового виду бібліотечного видання – бібліографічного нарису. Візьмемо для прикладу покажчик, присвячений подолянину за походженням, активному учаснику краєзнавчого руху в краї доктору історичних наук, професору Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича П.П. Брицькому [30]. Окрім вступної статті, бібліографії Петра Павловича та про нього, хроніки життя і діяльності, характерних для будь-якого біобібліографічного покажчика, у розділі “Погляд зблизька” знайдемо відгуки відомих учених професорів Л.В. Баженова, С.В. Гаврилук, І.М. Романюка, генерала В.С. Сідака, архівістів П.Я. Слободянюка, В.І. Петренка, Ю.В. Телячого, Н.А. Яркого, колег Б.Ф. Білецького, В.Ф. Холодницького про життя і науково-педагогічну діяльність ученого. Їх доповнює рубрика “Життєвий шлях професора П.П. Брицького у світлинах” – два десятки фотографій, які зафіксували важливі миттєвості життя, та добірка документів, спогадів, свідчень. Вражає батьків лист із фронту – своєрідний наказ – заповіт синові. Глибину знань і лекторську майстерність П.П. Брицького характеризує подячний лист ректора Академії СБ України генерала – майора, професора В.С. Сідака, адресований ректору Чернівецького

державного університету ім. Ю. Федьковича С.С. Костишену у зв'язку із завершенням доктором історичних наук професором П.П. Брицьким циклу лекцій для слухачів академії. Пам'ятним є відгук заступника міністра закордонних справ України І.М. Гнатишена на книгу П.П. Брицького, О.В. Добржанського “Буковинці на дипломатичній службі УНР та ЗУНР”, як і лист до Старосинявської районної газети “Колос” учениці Лисанівської ЗОШ І-ІІІ ст. Г. Стародуб про свого знаменитого односельчанина професора П.П. Брицького. Звичайно, це виходить за межі покажчика бібліографії, глибоко, хоч і нарисово, представляє справжню постать в освіті і науці.

2012 року побачив світ перший випуск бібліографічного покажчика серії “Хмельниччина краєзнавча”. Присвячений він просвітницькому рухові на Поділлі впродовж 1906–2011 років. Він вмістив бібліографічну інформацію про 63 неопубліковані документи семи архівних установ, 386 опублікованих документів, матеріалів, наукових праць, низку газетних науково-популярних публікацій, всього 586 бібліографічних записи про документи, які є цінним джерелом історії подільської “Просвіти” [29]. До друку здано наступний, другий випуск краєзнавчого бібліографічного покажчика серії “Хмельниччина краєзнавча”, який представляє матеріали тринадцяти Подільських історико-краєзнавчих конференцій, започаткованих 1965 року. Доповнений вступною статтею покажчик всесторонньо представляє доробок подільських краєзнавців за майже 40 років. У плані – підготовка і видання наступних випусків цієї серії про публікації у 19 наукових фахових збірниках “Освіта, наука і культура на Поділлі” та у 21 випуску “Наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки”.

Позитивно сприйнятий науковою і краєзнавчою громадськістю Поділля розпис дванадцяти випусків “Трудов Подольского епархиального историко-статистического комитета (церковного историко-археологического общества)”, підготовлений В.С. Прокопчуком та Н.Д. Крючковою [28]. Бібліографічний покажчик став ключем до праць переважно церковних істориків ХІХ – початку ХХ ст., в яких представлена історія Поділля, літописи 1401 населеного пункту краю. У зв'язку з підготовкою нової редакції історії міст і сіл краю роль цього покажчика важко переоцінити.

Бібліотека надає допомогу в підготовці бібліографічної частини покажчиків серії “Наукові школи університету”, які видає науково-дослідний сектор. Керівник сектора, він же й голова бібліотечної ради, доктор фізико-математичних наук, професор І.М. Конет та директор наукової бібліотеки В.С. Прокопчук входять до складу редакційної колегії цієї серії покажчиків.

Бібліотечне краєзнавство, як царина практичної діяльності та галузь бібліотекознавства, напрацювало набагато ширшу систему засобів популяризації краєзнавчих документів. Це і рекомендаційні списки до ювілейних дат, розміщені на сторінках університетської газети “Студентський меридіан” та бібліотечному веб-сайті. Це і виставки – стаціонарні та віртуальні. Зокрема, 2011 року віртуальні виставки “Іван Огієнко – фундатор і перший ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918–

1920 рр.)”, “Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка у працях його викладачів (1991–2011 рр.)”, каталог виставки “Подільській “Просвіті” – 105 років”, “Науковець, дослідник, математик (до 60-річчя від дня народження Івана Михайловича Конета)” представили комплекс краєзнавчих джерел про кам’янецький період діяльності І.І. Огієнка, історію і сьогодення Подільської “Просвіти”, наукові досягнення доктора фізико-математичних наук, професора кафедри диференціальних рівнянь і прикладної математики І.М. Конета.

У системі масових заходів – зустрічі з славетними людьми, презентації краєзнавчих праць. Наукова бібліотека виступила ініціатором та організатором зустрічі з праправнучатим небожем Тараса Шевченка О.А. Відоменком, президентським стипендіатом, що проживає у місті Хмельницькому, презентації його книг [4; 5].

Проаналізувавши публікації в газетах та журналах 1917–1920 рр., що зберігаються у фонді відділу рідкісних видань, Ю.В. Телячий та В.С. Прокопчук уклали й супроводили аналітичним матеріалом добірку ліричних творів М.П. Годованця, відкривши для читача не тільки досить цікавий масив періодики, що зберігається в науковій бібліотеці, але й раніше невідому грань світогляду і творчості класика української байки, за що, власне, у 30-і роки його життєва дорога простелилася на Колиму [6].

Колектив бібліотеки веде і науково-дослідницьку бібліотекознавчу працю. Здійснено пошук і реконструйовано коротку в часі, але плідну діяльність фундаторів бібліотеки професора Івана Огієнка, бібліотекарів (так у 1918–1920 рр. йменувалася посада керівника книгозбірні. – В.П.) Івана Сливки, Миколи Плевако, Степана Сірополка, Михайла Ясинського, помічника бібліотекаря Левка Биковського – всесвітньо відомих організаторів бібліотечної справи, бібліотекознавців, бібліографів [26; 23; 27]. 2009 року побачив світ нарис історії бібліотеки, доповнений низкою документів, світлин, бібліографічним списком [25].

Наукова бібліотека виступає організатором всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференцій, на яких обговорюються й питання бібліотечного краєзнавства. Вони знайшли відображення у двох випусках наукових праць університету серії “Бібліотекознавство. Книгознавство” в рубриках “Бібліотечне краєзнавство та історико-регіональні дослідження”, “Історія становлення та розвитку бібліотечної справи в Україні”, “Видатні постаті в царині бібліотечної праці”, “Критика, бібліографія” [22].

Остання цьогорічна наукова конференція, проведена спільними зусиллями наукової бібліотеки Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, присвячувалася 140-річчю від дня народження Степана Онисимовича Сірополка. Матеріали конференції ввійдуть до третього випуску вказаних наукових праць.

Аналіз краєзнавчої діяльності однієї з університетських бібліотек дає можливість відзначити важливість і життєздатність цього напрямку бібліотечної праці й перспективність як галузі бібліотекознавства водночас.

Оскільки краєзнавчий рух в Україні набув широкого розмаху та інституціоналізації – створена 1991 року Всеукраїнська спілка краєзнавців 2008 року отримала статус національної й іменується Національною спілкою краєзнавців України, формуються її осередки на місцях, у регіонах здійснюються масштабні краєзнавчі проекти – видані Книги пам'яті і Книги скорботи України, один за одним друкуються томи “Реабілітованих історією”, “Зводу пам'яток історії і культури України”, розпочалась робота з написання історії населених пунктів у новій редакції, – роль бібліотек, бібліотечного краєзнавства, краєзнавчої бібліографії наростає і потребує концентрації зусиль бібліотекарів на цій ділянці бібліотечної праці.

Краєзнавча робота кожної конкретної бібліотеки потребує не тільки упорядкування, а й теоретичного осмислення, може стати предметом наукового аналізу, підготовки статей, повідомлень й інших видів наукових праць. Це допоможе поглибити, уточнити, доповнити власним досвідом і теоретичними висновками краєзнавчу галузь бібліотекознавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович В.Б. Очерк истории Великого княжества Литовского до половины XV столетия / В.Б. Антонович. – К.: Типогр. Киевского ун-та, 1878. – Вып. 1. – 156 с.
2. Бюлетень з проблем вищої школи за 2003 рік / уклад.: Г. Бачинська, Т. Опря, В. Пархоменко, Л. Савченко, Є. Сільвеструк. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2004. – 46 с.
3. Бюлетень з проблем вищої школи за 2010 рік / уклад.: Т. Опря, В. Пархоменко; відп. за вип. В. С. Прокопчук. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2011. – 42 с.
4. Відоменко О. А. Оплаканий і зраджений: нариси і статті / Олександр Відоменко. – Хмельницький: “Поділля”, 2000. – 152 с.
5. Його. Сумна та радісна шевченкіана / Олександр Відоменко. – Хмельницький: “Поділля”, 1996. – 54 с.
6. Годованець М.П. Поезії 1914–1920 рр. / [упоряд. Ю.В. Телячий; автор передмови і відп. ред. В.С. Прокопчук]. – Хмельницький: Мельник А.А., 2008. – 78 с.
7. Грушевский М. С. Барское староство: исторические очерки (XV–XVIII в.) / М. Грушевский. – К., 1894.
8. Івах Іван Вікторович (до 90-річчя від дня народження): біобібліогр. покажч. / [уклад.: Л. В. Огороднікова, О. В. Гавва, Т. П. Поведа, О. М. Ніколаєв; редкол.: Завальнюк О. М. (голова), Прокопчук В. С. (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, 2008. – 10 с. – (Серія “Постаті в освіті та науці”; вип. 2).
9. Календар знаменних і пам'ятних дат Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка на 2012 рік / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Наук. б-ка; [упоряд.: Т. М. Опря, Л. П. Савченко; відп. ред. В. С. Прокопчук]. – Кам'янець-Подільський: К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2011. – Вип. 7. – 95 с.
10. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918–2008) : бібліогр. покажч. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка; [уклад.: Т. М. Опря, В. М. Пархоменко, Л. П. Савченко, Є. П. Сільвеструк; редкол.: О. М. Завальнюк (голова),

- В. С. Прокопчук (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2009. – 112 с.
11. Конет Іван Михайлович (до 30-річчя науково-педагогічної діяльності): біобібліогр. покажч. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка; [уклад.: Л. В. Огороднікова, О. В. Гавва, О. С. Толков; редкол.: О. М. Завальнюк (голова), В. С. Прокопчук (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, 2008. – 47 с.– (Серія “Постаті в освіті та науці”; вип. 1).
  12. Корнейчик И. И. Краеведческая библиография на Украине: развитие краеведч. библиогр. в сов. время (1941-1967 гг.): конспект лекций по курсу “Краеведческая библиография” / И. И. Корнейчик. – Х.: ХГПК, 1968. – 46 с.
  13. Королевич Н. Ф. Бібліограф М. І. Ясинський (1889–1967): біобібліогр. нарис / Н. Ф. Королевич, М. В. Герашенко. – К., 1995. – С. 24.
  14. Кушнарєнко Н. М. Бібліотечне краєзнавство: сутність і структура / Н. М. Кушнарєнко // Вісник Книжкової палати. – 1997. – № 5. – С. 10–11.
  15. Її. Бібліотечне краєзнавство: підручник / Н. М. Кушнарєнко. – К.: Знання, 2007. – 502 с.
  16. Її. Історія бібліотечного краєзнавства в Україні: навч. посіб. / Н. М. Кушнарєнко. – Х.: ХДІК, 1993. – 112 с.
  17. Ее. Сводные краеведческие каталоги областных библиотек / Н. Н. Кушнарєнко, В. В. Седых // Советское библиотековедение. – 1991. – № 3. – С. 54–60.
  18. Ляхоцький В. П. Тільки книжка принесе волю українському народові... Книга, бібліотека, архів у житті та діяльності Івана Огієнка (митрополита Іларіона) / В. П. Ляхоцький. – К.: Вид-во ім. О. Теліги, 2000. – С. 333.
  19. Мамонтов А. В. Краеведческая библиография: учебник / А. В. Мамонтов, Н. Н. Щерба. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Кн. палата, 1989. – 216 с.
  20. Молчановский Н. В. Очерк известий о Подольской земле до 1434 г. / Н. Молчановский. – К.: Типогр. Киевского ун-та, 1885. – 345 с.: карты.
  21. Наукові записки (праці) Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: бібліограф. покажч. змісту (1920–2009 рр.) / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, Наук. б-ка; [уклад.: О. В. Веселовська, Т. М. Опря, В. М. Пархоменко; редкол.: О. М. Завальнюк (голова), В. С. Прокопчук (відп. ред.), О. Б. Комарніцький та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2010. – 120 с.
  22. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету / Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. І. Огієнка, Наук. б-ка; [редкол.: О. М. Завальнюк (голова), В. С. Прокопчук (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: К-ПНУ, 2008. – 400 с. – (Серія: “Бібліотекознавство. Книгознавство”; вип. 1); Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. – Вип. 2. – 648 с.
  23. Пархоменко В. М. Бібліографічна діяльність Миколи Антоновича Плевако (1890–1941) / В. М. Пархоменко // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство / К-ПНУ ім. І. Огієнка; Наук. б-ка; [редкол.: О. М. Завальнюк (голова), В. С. Прокопчук (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. – Вип. 2. – С. 37–48.
  24. Подолия: ист. описание / издано П.Н. Батюшковым. – СПб.: Типогр. Товарищества “Общая польза”, 1981. – XXXI, 264, 98 с.: ил.
  25. Прокопчук В. С. Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету: роки становлення й розквіту: іст. нарис / В. С. Прокопчук, Л. Ф. Філінюк. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 284 с.: іл.
  26. Його. Іван Григорович Сливка: подвижництво у творенні бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету / В. С. Прокопчук // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: наук. зб.: Серія історична та філологічна / [редкол.: О. М. Завальнюк (голова), Є. І. Сохаська (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2009. – Вип. VI. – С. 191–200.

27. Його. Кам'янець-Подільський період в житті й діяльності видатних українських бібліотекознавців та бібліографів С.О. Сірополка, Л.Ю. Биковського, М. І. Ясинського / В. С. Прокопчук // Матеріали науково-практичної конференції “Сучасні проблеми діяльності бібліотек в умовах інформаційного суспільства”, 12 листоп. 2009 р., Львів. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львів. політехніка”, 2009. – С. 214–224.
28. Його. Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета (церковного историко-археологического общества) (1876–1916): звездный каталог і показчик змісту / В.С. Прокопчук, Н.Д. Крючкова. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. – 184 с.: іл.
29. Просвітницький рух на Поділлі: бібліогр. показч. / К-ПНУ ім. І. Огієнка, Наук. б-ка; [упоряд.: Прокопчук В. С., Комарніцький О. Б., Опря Т. М.]. – Кам'янець-Подільський, 2012. – 76 с. – (Серія: “Хмельниччина краєзнавча”; вип. 1).
30. Професор Петро Брицький – педагог, учений, громадянин: наук.-док. та бібліогр. вид. / К-ПНУ ім. І. Огієнка, Наук. б-ка; [уклад. і автор вступ. статті В. С. Прокопчук]. – Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2011. – 120 с.: іл. – (Серія “Постаті в освіті і науці”; вип. 14).
31. Сецинский Е. И. Город Каменец-Подольский: ист. описание / священник Е. Сецинский. – К.: Типогр. С. В. Кульженка, 1895. – 248 с.: ил.
32. Талалакина О. И. Краеведческая работа библиотек: учеб. пособ. / О. И. Талалакина. – М.: МГИК, 1973. – 94 с.
33. Ясинський М. І. Створення в наукових бібліотеках України краєзнавчих осередків і організація бібліографії продуктивних сил // Бібл. зб. – 1926. – Ч. 1. – С. 68–78.

Viktor Prokopchuk (Kamianets-Podilskiy)

**REGIONAL COMPONENT IN ACTIVITY OF SCIENTIFIC LIBRARY OF
KAMYANETS-PODILS'KY IVAN OHIENKO NATIONAL UNIVERSITY**

The article showing the example of the scientific library of the Kamianets-Podilskiy national university named after I. Ohienko reveals the main trends, forms and methods of library local lore study.

Key words: scientific library, local lore study, fund, local lore bibliography, index.

Виктор Прокопчук (Каменец-Подольский)

**КРАЕВЕДЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ КАМЕНЕЦ-ПОДОЛЬСКОГО
НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ ИВАНА ОГИЕНКО**

В статье на примере научной библиотеки Каменец-Подольского национального университета имени Ивана Огиенко раскрываются основные направления, формы и методы библиотечного краеведения.

Ключевые слова: научная библиотека, краеведение, фонд, краеведческая библиография, указатель.

**БІБЛІОТЕКА УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА ЯК ПРИКЛАД
РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ**

У статті розповідається про історію бібліотеки університету св. Володимира, книжкові зібрання і колекції, що ввійшли до складу бібліотеки та її сучасний стан. Автори розглядають лише ті книжкові колекції зі складу університетської бібліотеки, які зберігаються нині у фонді відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: *бібліотека університету св. Володимира, книжкове зібрання, колекція.*

Київський імператорський університет св. Володимира (1834–1919) – вищий навчальний заклад для підготовки наукових та педагогічних кадрів. Заснований у 1834 р. на базі перенесеного до Києва Волинського ліцею. Першим ректором був проф. М. Максимович. В університеті відкрито філософський факультет з історико-філологічним та фізико-математичним відділеннями. 1835 р. відкрито юридичний, а 1841 р. – медичний факультети (замість закритої Віденської медико-хірургічної академії). З 40-х рр. ХІХ ст. в університеті започатковується науково-дослідна робота.

У 1834 р. заснована фундаментальна бібліотека університету на базі бібліотеки закритого у 1832 р. Волинського ліцею (1805–1832). До складу університетської бібліотеки увійшли книгозбірні польського короля Станіслава Августа Понятовського (1764–1795), роду польських магнатів Яблоновських (ХVІІ – кін. ХVІІІ ст.), польської родини Мікошевських (ХVІІІ ст.), польського державного діяча графа Ф.-Ю. Мошинського (1737–1817), Кременецького єзуїтського колегіуму (1743–1773), Почаївського повітового училища (1804–1832 р.), “Нової колекції”.

Протягом 1834–1895 рр. усі книги та періодичні видання, що надходили до університетської бібліотеки склали колекційний фонд “Роки” з хронологічно-порядковою системою розстановки. Починаючи з 1835 р. до Бібліотеки університету надходили окремі видання з книжкових фондів Віденської Римо-католицької духовної, Віденської медико-хірургічної академії та з Імператорської Ермітажної бібліотеки. В максимально повному складі у 1843 р. до університетських книжкових фондів передана бібліотека Віденської медико-хірургічної академії. У 1863 р. при фундаментальній бібліотеці було організовано студентський відділ, до якого надходила навчальна література та дублетні видання, що перебували у складі основної бібліотеки. У 1878 р. до складу бібліотеки університету надходить книжкове зібрання Бердичівського польсько-католицького чоловічого монастиря ордену “Босих кармелітів”. За

період з 1895 по 1919 рр. в університетській бібліотеці введена систематична розстановка книжкового фонду з розподілом на 15 відділів. Згодом утворилося самостійне книжкове зібрання – “Відділи I-XV”. У 1895 р. у дар університету передана книгозбірня історика, етнографа та письменника, професора М. І. Костомарова. До складу бібліотеки у 1898 р. надійшло книжкове зібрання професора університету М. Х. Бунге. Протягом 1898–1901 рр. до складу університетської бібліотеки надходило колекційне зібрання російського державного діяча Д. Г. Бібікова. Воно пожертвуване Київському університету св. Володимира дочкою, графинею Кассіні, у складі 14 тис. томів. У 1901 р. складовою частиною університетської книгозбірні стало книжкове зібрання історика О. М. Лазаревського. У 1914 р. останній власник бібліотеки литовських графів Хрептовичів (Хрептович-Бутенев К. А.) передав до Університету родинну книгозбірню. Університетський фонд поповнився спеціалізованою приватною книгозбірнею професора кафедри нервових хвороб університету І. А. Сікорського у 1919 р.

За період з 1925 по 1927 рр. бібліотека університету передавалася до Всенародної бібліотеки України. Протягом ХХ ст. бібліотека імператорського університету зберегла свою цілісність. З максимальною повнотою збережені самостійні приватні книгозбірні, що історично увійшли до складу фонду університетської бібліотеки.

Нині до складу Бібліотеки університету св. Володимира входять історико-культурні комплекси: “Роки”, “Відділи I-XV”, книгозбірні польського короля Станіслава Августа Понятовського, роду польських магнатів Яблоновських, польської родини Мікошевських, польського державного діяча графа Ф.-Ю. Мошинського, Кременецького єзуїтського колегіуму, Бердичівського польсько-католицького чоловічого монастиря ордену “Босих кармелітів”; литовських графів Хрептовичів; російського державного діяча Д. Г. Бібікова, істориків М. І. Костомарова та О. М. Лазаревського, російського державного діяча М. Х. Бунге, українського психіатра І. А. Сікорського. Значна частина періодичних видань університетської бібліотеки розпорошена у штучно створених колекційних фондах “Духовних та світських періодичних видань”.

Зупинимося коротко на окремих складових частинах бібліотеки.

Колекція “Роки”

1836 р. – початок формування колекції “Роки” Університету св. Володимира у Києві.

90-ті рр. ХІХ ст. – спроба систематизації нових надходжень до бібліотеки.

1895 р. – початок формування “Відділів” бібліотеки Університету св. Володимира.

Після 1895 р. у фонді зберігається 17 книг, що мають шифри з 1896 року по 1905 рік.

Книгозбірня має власний ексклібрис у вигляді відтиску з каучукового штемпеля з текстом: “Бібліотека Університету св. Володимира” (літерами латинського і російського алфавіту).

Тематичний склад колекції досить широкий. Можемо виокремити наступні галузі знань, література з яких присутня у “Роках”: історія, філософія, суспільствознавство, педагогіка, математика, фізика, логіка, українська та світова художня література, дипломатична література, мовознавство, літературознавство, фінанси, техніка, медицина, хімія, народне господарство, фізіологія, народознавство, мистецтвознавство, статистика, правознавство, ботаніка, географія, релігієзнавство, психологія, природознавство тощо.

Серед різновидів видань зустрічаємо атласи, дисертаційні дослідження, енциклопедії та словники з різних галузей знань, періодичні видання, бібліографічні видання, друковані каталоги бібліотек та видавництва.

Видання, що зберігаються у фонді, опубліковані українською, латинською, німецькою, французькою, італійською, англійською, польською, сербською, болгарською, російською, грецькою, єврейською мовами.

“Відділи I-XV”

“Відділи I-XV” – бібліотечне зібрання, що у своєму складі містить універсальні за змістом видання, призначені для забезпечення ефективності учбового процесу і розставлені за систематичною схемою. Розподіл літератури зроблено за наступними критеріями: I) Бібліотекознавство та наукознавство, II) Богослів'я та церковна історія, III) Правознавство, IV) Державні знання, V) Медицина, VI) Філософія, VII) Педагогіка, VIII) Філологія, IX) Витончені мистецтва та словесність, X) Історія, XI) Географія, XII) Математика та астрономія, XIII) Природознавство, XIV) Технологія та агрономія, XV) Книги загального змісту. До складу колекційного фонду “Відділи I-XV” увійшли книги та періодичні видання, що записані в хронологічному порядку надходження їх до університетської бібліотеки з 1895 р.

Кожен розділ має окремі підрозділи. Розглянемо їх детальніше.

- I. Бібліотекознавство та наукознавство: “Бібліотекознавство” та “Бібліографія”, “Наукознавство”, “Біографії вчених та інших відомих людей”, “Історія та видання академій наук, учених об'єднань та університетів (крім російських)”, “Історія видань Академії наук, учених товариств, університетів та інших вищих учбових закладів в Росії”.
- II. Відділ “Богослів'я та церковна історія” мав розділи: “Богослів'я”, “Екзогетика”, “Систематичне Богослів'я”, “Церковна історія”, “Історія церкви західної”.
- III. Відділ “Правознавство” характеризується виданнями з таких підрозділів: “Бібліографія з правознавства”, “Загальні юридичні журнали. Збірники. Зібрання творів”, “Філософія права, загальна історія права та порівняльне правознавство”, “Твори загального змісту”, “Міжнародне право”, “Історія російського права”, “Кримінальне право”, “Церковне та державне право”.
- IV. Відділ “Державні знання” містить бібліографічні матеріали та літературу з таких галузей суспільного життя, як: соціологія,

- політична економія, фінансове право та бібліографічні матеріали з цих тем.
- V. Відділ “Медицина” характеризується книжковими та періодичними виданнями. Спеціальним підрозділом Відділу є сукупність видань присвячених питанням ветеринарії. Відділ “Філософія” у своєму змісті має бібліографічні матеріали, спеціальні філософські словники та енциклопедії, журнали, збірники, зібрання творів, літературу зі вступу до філософії, загальних філософських питань, видань по філософії окремих філософів, народів та країн тощо. У відділі представлена література давньогрецьких філософів, таких як Епікур, Арістотель, Сократ, Шопенгауер та інших. Окремий розділ Відділу присвячений суміжним питанням філософії – психології, психологічній антропології.
- VI. У відділі “Педагогіка” література представлена за підрозділами: “Бібліографія з педагогіки”, “Збірники. Словники. Журнали”, “Історія педагогіки”.
- VII. Відділ “Філологія” включає літературу як загального змісту, так і конкретні видання різними мовами, історію їх виникнення та граматику, журнали, різного роду збірники. Окремий розділ Відділу присвячений східним мовам.
- VIII. Відділ “Витончені мистецтва та словесність” містить книжкові та періодичні видання присвячені стародавньому мистецтву, мистецтву середніх віків та нового часу. Окремий розділ відділу присвячений творчому доробку видатних російських, українських діячів-літературознавців, письменників, поетів ХІХ ст. В цьому відділі також представлені видання з історії та методики викладання української та російської літератур. У відділі “Історія” представлені видання зі спеціальних історичних дисциплін: геральдики, дипломатики, хронології, нумізматики. Окремі видання розділів присвячені питанням загальної історії, стародавньої історії, історії окремих держав, зокрема, Греції, Риму, Візантії. Спеціальний підрозділ Відділу присвячений історії стародавніх віків та новій історії. Окремі монографії та періодичні видання присвячені питанням історії культури. Також у Відділі представлені численні видання з питань загальної історії релігій.
- IX. Відділ “Географія” підрозділяється на загальний та спеціальні розділи, серед яких виокремлюємо, бібліографію, журнали збірники. В окремі розділи згрупована література присвячена питанням фізичної географії, подорожам, творам географів та подорожувальників різних століть та епох. Також в окремий розділ виділена історична та спеціальна географія. Відділ “Математики та астрономії” можна характеризувати бібліографічними, довідковими та спеціальними математичними збірниками.

- X. Відділ “Природознавство” має просту структуру і складається з трьох розділів, серед них виділяємо “Природознавство”, “Фізика”, “Хімія”. В свою чергу кожен з розділів має видання по бібліографії та історії науки, довідкові видання, збірники, періодичні видання, монографії з різних природознавчих тем.
- XI. У відділі “Технологія та агрономія” згрупована література за темами: гірнича справа, агрономія та лісова справа, технологія, спорт.
- XII. Відділ “Книги загального змісту” містить російські та українські періодичні видання загального змісту, енциклопедичні видання, листування, календарі та альманахи різного тематичного спрямування.

Представлені в зібранні видання опубліковані переважно церковнослов'янською, російською, українською, латинською, грецькою, польською, болгарською, сербською, чеською, французькою, німецькою, англійською, італійською та іншими європейськими мовами.

Протягом 1925–1927 рр. колекційне зібрання “Відділи I–XV” надійшло до ВБУ (нині НБУВ) у складі університетської бібліотеки єдиним книжковим комплексом.

На сучасному етапі зібрання збережено цілісно.

Бібліотека Віленської медико-хірургічної академії

Бібліотека Віленської медико-хірургічної академії офіційно створена у 1833 р. на базі попереднього зібрання медичного відділу бібліотеки Віленського університету, створеного ще у 1579 р., що й визначила склад і зміст зібрання, де відбилася література, укомплектована за цей період. Книги для поточного комплектування доставлялися за посередництвом Віленської губернської контори від Санкт-Петербурзького книготорговця В. Греффе, берлінського – А. Гіршвальда, віленського – Т. Глюксберга. Тоді ж, 1833 р., до бібліотеки передані книжки із ветеринарної школи Віленського університету, а також партія книг, подарованих Казанським університетом. У 1834 р. з ліквідованого у Березі Картузьській католицького монастиря до бібліотеки було передано 90 томів стародруків (XVI–XVIII ст.), надрукованих латинською мовою. У 1835 р. бібліотека отримала у дарунок колекцію колишнього ректора Віленського університету, польського вченого, члена-кореспондента Санкт-Петербурзької академії наук Я. Снядецького (1768–1838), яка містила близько 700 томів книг XVI–XIX ст. латинською, польською, французькою, російською, німецькою, англійською мовами. За змістом це були книги з історії, філософії, класичної філології, теології, мовознавства, природничих наук.

Після закриття Віленської медико-хірургічної академії, її бібліотека у 1842–1843 рр. була передана у кількості 17 556 томів Імператорському університету св. Володимира, де зберігалася цілісною колекцією до його ліквідації радянською владою. Певний час бібліотека зберігалася у складі Київського інституту народної освіти, відкритого на базі Університету.

Сьогодні книжкова колекція Віленської медико-хірургічної академії зберігається окремим масивом, зі своєю системою розстановки (систематично-порядковою).

Бібліотека Волинського ліцею

У 1805 році у корпусах колишнього Кременецького єзуїтського колегіуму за указом Олександра I було відкрито Вищу Волинську гімназію з польською мовою викладання. Ініціатором її заснування був Тадеуш Чацький – інспектор навчальних закладів Волинської, Подільської та Київської губерній. Заснована на кошти та пожертвування дворянства та духовенства Волинської губернії гімназія вважалася своєрідним осередком польської молоді та тривалий час була центром полонізації Правобережної України. З часу організації гімназії викладали математику, фізику та хімію, історію та землеописання, мови (російську, грецьку, французьку, німецьку, польську та латинську), державне домоведення та закони, анатомію та фізіологію, хірургію, навчали малюванню та письму, землеробству та садівництву. З 1819 р. Кременецька гімназія реорганізована у Волинський ліцей, так як це був вищий навчальний заклад, що за програмою прирівнювався до Віленського університету. Курс навчання був розрахований на десять років і складався з 7 класів: 4-х нижчих (однорічних) класів та 3-х вищих (дворічних) курсів. Предмети розподілялися на головні та додаткові. Серед головних предметів виділяємо: теоретична та кресельна геометрія, алгебра, логіка, загальна історія, теорія та історія російської, латинської, французької словесностей, російська історія, фізика, хімія, вища математика, природниче та міжнародне право, політична економія та статистика, римське право, історія російського права, історія літератур – римської, грецької, окремих народів. Додатковими предметами були: прикладна математика з астрономією, сферична тригонометрія, громадянська та військова архітектура, нумізматики. За бажанням учнів викладалися грецька та латинська мови, креслення, стародавня географія, практична механіка, мистецтвознавчі дисципліни – музика, співи, танці, фехтування, верхова їзда, плавання. При Волинському ліцеї також функціонували школи землемірів, садівників, механіків та семінарія для підготовки сільських учнів.

“Нова колекція” – це книжкове зібрання, що складалося з поточних придбань бібліотеки Кременецької гімназії (1805 р.) та Волинського ліцею (з 1819 р.). Основною метою було забезпечення навчального процесу відповідно до дисциплін, які викладалися у навчальному закладі. Тільки у 1819 р. це бібліотечне зібрання отримало назву “Нова колекція” і увійшло до складу бібліотеки реорганізованого Волинського ліцею разом з приватними книгозбірнями, сформованими переважно у XVIII ст.: польського короля Станіслава Августа Понятовського, роду польських магнатів Яблоновських, родини Мікошевських, польського державного діяча графа Мошинського, Кременецького єзуїтського колегіуму, Почаївського повітового училища та ін. 1831 р. після закриття Волинського ліцею бібліотечне зібрання “Нова колекція”, як складова бібліотеки Волинського Ліцею, перевезена до Києва. 1834 р. “Нова колекція” була передана до бібліотеки Київського

імператорського університету св. Володимира. Сьогодні колекція збережена єдиним комплексом у складі університетської бібліотеки.

Зібрання “Нова колекція” представляє навчальну літературу з різних галузей знань, необхідну для навчального та виховного процесу. Тому виділяємо книжкові видання з природничих та гуманітарних наук, а саме: фізика, астрономія, хімія, ботаніка, садівництво, медицина, історія, географія, право, архітектура, література, право тощо.

Колекція Мікошевських

Склад колекції шляхтичів Мікошевських віддзеркалює фахові зацікавлення представників роду в математичних та природничих науках. Найбільшу групу видань у зібранні складають книжки з математики й тісно пов’язаних з нею природничих наук, насамперед з фізики, астрономії, географії, хімії та дисциплін, які базуються на математичних розрахунках – фортифікації, архітектури, артилерії, механіки. Водночас можна говорити про універсальний характер колекції, яка має літературу з питань всесвітньої історії та історії Речі Посполитої, філософії, богослів’я, юриспруденції, граматики європейських (французької, німецької, грецької) та східних мов (граматики давньоєврейської мови; підручники арабської, тамільської мов), словники, твори античних авторів і діячів доби Просвітництва, тогочасні періодичні видання (“Monitor”, “Gazette de Cologne”, “Gazeta Warszawska”), художню літературу (поезія, проза, драматургія).

Бібліотека Кременецького єзуїтського колегіуму

Кременецький колегіум мав бібліотеку, яка комплектувалася підручниками та учбовими посібниками. Фонд колекції має порядкову розстановку. Шифр книг складається із скороченої назви єзуїтського ордену “S.J.” (“Societas Jesus”) та арабської цифри – порядкового номеру книги на полиці. Бібліотека Кременецького єзуїтського колегіуму була передана до бібліотеки Волинського ліцею, а згодом до бібліотеки університету св. Володимира. Про бібліотеку колегіуму відомо небагато. Як і в інших єзуїтських, у Кременецькому колегіумі навчали філософії (етика, фізика, логіка, метафізика, математика) та богослов’ю. Відповідно, бібліотека учбового закладу комплектувалася здебільшого підручниками та навчальними посібниками з цих предметів, і крім того, у книжковому зібранні було багато видань, котрі єзуїти використовували як засоби пропаганди: збірники притч, изречений, духовних стихов, житійної літератури (перекладна та оригінальна агіографія), ораторська проза. Після ліквідації Ордену єзуїтів, кременецький колегіум припинив своє існування, бібліотека перейшла до окружної школи. Лукашевич пише, що “...библиотека поиезуитская очень незначительна; то ли потому, что после ликвидации Ордена была распорошена; то ли потому, что Кременецкие иезуиты за всего лишь 50 лет своего существования не успели накопить столько книг, сколько их было в других коллегиях...”. Після заснування Волинського (Кременецького) ліцею, яка складалася із “великих” та “малих” колекцій, бібліотека Кременецького єзуїтського колегіуму зберігалася

там окремим фондом під назвою “Єзуїтська колекція” та нараховувала на той момент 694 томи.

Бібліотека учбового закладу комплектувалася переважно підручниками та учбовими посібниками з богослов'я, філософії, латинської та грецької мов, піітиці, риториці, історії, географії, математиці, природознавства. Крім учбової літератури у книжковому зібранні значна кількість творів дидактичного характеру, притч, збірників поучительних висловів, духовних віршів, життійної літератури (перекладна та оригінальна агіографія), ораторська проза та інші види клерикально-політичних видань.

Королівська бібліотека

Бібліотека польського короля Станіслава Августа Понятовського займає особливе місце серед фондів колишньої університетської бібліотеки. Її історія досить цікава та складна. Нині дослідженням та вивченням колекції займаються, переважно, співробітники Бібліотеки Народової (Варшава, Польща) та бібліотеки Королівського Замку в Варшаві (Польща).

60-ті роки XVIII ст. – початок систематизації невпорядкованої книжкової колекції короля Понятовського істориком і нумизматом Яном Альбертранді (1731-1808).

1770–1795 рр. – колекція поповнюється новими виданнями; література бібліотеки використовується не тільки королем, а й польською знаттю, вченими: про це свідчать записи у спеціальному журналі “Записи книг, позичених з Королівської бібліотеки”, який вів Альбертранді протягом 1776–1792 рр.

1795–1805 рр. – колекція перебуває у небіжа покійного короля князя Юзефа Понятовського.

1805 р. – засновник Кременецької гімназії (пізніше Вищий Волинський ліцей) Т. Чацький купує Королівську колекцію у Ю. Понятовського для бібліотеки цього навчального закладу (15 580 томів за рукописним каталогом).

1806–1826 рр. – “Королівська бібліотека” поповнюється і новими екземплярами книг, в обмін втраченим, а також книгами поточних надходжень, котрих не було в її первинному складі. З них утворився фонд, що має назву “Додаток до “Королівської колекції” – 2 576 томів.

1834 р. – особова книгозбірня короля Понятовського надійшла до Київського університету св. Володимира у складі бібліотеки Волинського ліцею.

Книжковий фонд колекції за систематично-порядковою розстановкою розподілений за 29-ма відділами, що охоплюють усі галузі знань. Видання у складі колекції позначені римськими цифрами (1-X) і буквами латинського алфавіту (a-h): література з історії давнього світу, всесвітньої історії та історії окремих країн; з археології, нумізматики, палеографії, сфрагістики, хронології, генеалогії, геральдики, історичної географії, етнографії; з юриспруденції, філософії права, юридичні джерела, коментарі, зведення законів; з історії римсько-католицької церкви; з військової справи, фортифікації, архітектури, зоології, ботаніки, мінералогії, хімії, класичної філології.

За мовною характеристикою виокремлюємо книги латинською, грецькою, польською, німецькою, французькою, італійською, англійською, чеською мовами; є поодинокі російськомовні видання.

Бібліотека Почаївського повітового училища

Почаївське повітове училище засновано у 1804 р. з метою підготовки учнів різних станів до вступу в гімназії. У дворічний курс навчання входили наступні предмети: теологія, граматики, історія, арифметика, алгебра і геометрія, ботаніка, зоологія, географія, хімія, мінералогія, фізика, логіка, риторика, література, малювання, каліграфія, медицина тощо. Навчання велося переважно польською мовою. У 1828 р. був встановлений трирічний термін навчання, але з курсу навчання були виключені фізика та природознавство. У 1832 р., як наслідок польського повстання 1831 р., училище було закрито, а бібліотеку разом із бібліотекою Волинського ліцею було передано до Київського Імператорського університету Св. Володимира.

Бібліотека заснована після відкриття училища в 1804 р., наповнення її – навчальна література з усіх предметів, передбачених програмою навчання, переважна більшість книг польською мовою.

У 1828 р. було складено рукописний каталог бібліотеки (польськомовний), що нині зберігається у Інституті рукопису НБУВ.

12 грудня 1832 р. складено акт передачі бібліотеки Почаївського повітового училища до бібліотеки Волинського ліцею. У Крем'янці книги зберігалися окремим фондом під назвою “Почаївська колекція”.

1834 р. – після закриття Волинського ліцею “Почаївська колекція” разом з усією книгозбірнею цього навчального закладу була перевезена до Києва, де стала складовою частиною бібліотеки новоствореного університету св. Володимира.

У фонді збереглася порядково-інвентарна розстановка. Книгозбірня має власний екслібрис у вигляді печатки з текстом: “Z Biblioteki szkolnej Roszajow”, на частині книг цей напис зроблено від руки чорним чорнилом.

У книжковому зібранні представлені видання опубліковані польською, російською, французькою та німецькою мовами.

Родова книгозбірня Хрептовичів

Иоахим Литавор та Адам Хрептовичі – відомі політичні та культурні діячі Польщі кінця XVIII – початку XIX ст.

Хрептовичі – відомий білоруський магнатський рід, серед якого були військові та державні діячі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої (мали титул графа).

Иоахим Литавор Хрептович (1729–1812) – народився у 1729 р., отримав освіту у Вільно та Німеччині, ще змолоду займався політичною діяльністю. З 1772 р. обіймає посаду підканцлера литовського, засідає в сенаті. В подальшому стає член Едукаційної комісії. Перед останнім (третім) поділом Польщі в 1793 р. И. Литавора Хрептовича було призначено великим канцлером литовським. Його син Адам Хрептович (1768–1844) був візитатором литовських шкіл, почесним членом Віленського університету. Меленій

Хрептович (1809–1892), племінник А. Хрептовича, відомий російський дипломат Констянтин Аполінарійович Хрептович-Бутеньов – син сестри Меленія Хрептовича.

По суті, бібліотеку збрала одна людина – Йоахім Литавор Хрептович (1729–1812), збирав свою “Ліберію” все життя. Архівні джерела, копії історичних документів склали зібрання рукописів з історії Польщі та Литви кінці XVI–XVIII ст. Бібліотека склалась впродовж другої половини XVIII ст. та першого десятиріччя XIX ст. Одним з найбільших джерел поповнення родового зібрання Хрептовичів стало зібрання європейських стародруків кардинала Йосифа Імперіалі. Після смерті кардинала у 1737 р. його зібрання перейшло у власність держави і за рішенням спеціальної комісії було виставлене на продаж. Найбільшим покупцем став Йоахим Хрептович. Таким чином, у Щорсах в кінці XVIII ст. була зібрана бібліотека західноєвропейських та польських видань XV–XVIII ст.: античні, давньогрецькі твори, богословська та наукова література, історичні хроніки, світські видання з Венеції, Варшави, Базеля, Лейпцига, Кракова, Гродно, Львова, Полоцька, Слуцька. Після смерті Йоахіма Литавора Хрептовича його син Адам як високоосвічена людина старанно поповнював бібліотеку новими виданнями. На момент смерті Адама бібліотека нараховувала до 7600 назв видань. Наступні власники родової книгозбірні, брат Адама Хрептовича Іриній та його син (племінник А. Хрептовича) – російський дипломат Мелетій Хрептович, не дуже переймалися подальшою долею родової книгозбірні. З 1892 р., після смерті російського дипломата Мелетія Хрептовича, власником маєтку Щорси стає син його сестри – Михайло Аполлінарійович Хрептович-Бутеньов. З 1899 р. володарем маєтку і титулу стає його брат Костянтин Аполлінарійович Хрептович-Бутеньов. У 1913 р., не без впливу професора Довнар-Запольського, що викладав у той час в Києві та мав можливість попрацювати в Щорсах, бібліотеку перевозять до Києва. Брати Хрептовичі-Бутеньови передають її в університет св. Володимира на депозитне (тимчасове) зберігання з умовою, що як тільки на батьківщині Хрептовичів відкриється перший університет, бібліотека передається до нього назавжди. З 1914 р. до ліквідації імператорського університету св. Володимира радянською владою родова книгозбірня Хрептовичів зберігалась в університетській бібліотеці окремим комплексом. Певний час зібрання зберігалося у фонді Київського інституту народної освіти, відкритого на базі Університету. У 1926–1927 рр. бібліотека Імператорському університету св. Володимира була передана до складу Всенародної бібліотеки України разом з усіма її колекціями та зібраннями, у тому числі родовим зібранням Хрептовичів.

Двічі книги з родової книгозбірні Хрептовичів були евакуйовані. Перший раз – під час Першої світової війни в Саратов, а вдруге – у 1941–1944 рр., до Уфи. В 1941 р., під час другої евакуації на Київському вокзалі останні ящики з книгами, що евакуювалися з ВБУ, серед яких знаходилася частина родового зібрання Хрептовичів, потрапила під бомбардування німецької авіації. В 1944 р. родові зібрання Хрептовичів разом із усім фондом ВБУ повертається у Київ, де

і зберігається окремим комплексом у складі відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ до сьогоднішнього дня.

Родова книгозбірня Й. та А. Хрептовичів включає книги та рукописи з історії, філософії, логіки, математики, астрономії, теології, правознавства, економіки, фізики, географії, природознавства, медицини, мовознавства, літературознавства.

Література з історії, філософії, логіки, математики, астрономії, теології, правознавства, економіки, фізики, географії, природознавства, медицини, мовознавства, літературознавства.

Умовно книгозбірня поділяється на польську книгу XVI–XIX ст. – історичні збірки хронік польських літописців, філософські, історичні та публіцистичні твори у виданнях XVIII ст., перші польські книги світського характеру кінця XVI– початку XVII ст. та західноєвропейську XV–XVIII ст. – праці античних авторів, грецька література (поезія, драматичні твори, проза), класична французька та італійська література.

Видання опубліковані польською, латинською, грецькою, французькою, італійською, німецькою, чеською, російською мовами; переважають польськомовні та латиномовні видання.

Зібрання Яблоновських

Зібрання знаходилось у Ляхівцях (сmt Білогір'я Хмельницької області), Яблонові (Польща) та Підгірцях (Польща).

Початок 50-х рр. XVIII ст. – Ю.О. Яблоновський перевіз частини розрізненої бібліотеки у Ляхівецький замок.

1753 р. – купівля книжкового зібрання Даніеля Сальтена.

1755 р. – надруковано звідний каталог зібрання (у 4-х томах) у Лейпцизі.

1805 р. – переважну частину бібліотеки Теофіла Сапега подарувала Кременецькому ліцею, де вона зберігалася окремим блоком. П. Янковський зробив рукописний каталог на книги, передані Теофілою Сапегою.

Стародруки до 1520 р. потрапили до Тадеуша Чацького.

1833–34 рр. – книгозбірня у складі бібліотеки Кременецького ліцею перейшла до Університету св. Володимира у Києві.

Література з історії, філософії, юриспруденції, теології, класичної філології, археології, географії, природознавства, медицини, математики, архітектури і будівництва, мистецтва, літератури та генеалогії.

Видання опубліковані польською, латинською, німецькою, французькою, італійською, англійською, російською мовами; переважають польсько- та латиномовні видання.

Для книгозбірні характерна порядкова система розстановки фонду (багатотомні видання розташовані під одним порядковим номером). Слід відзначити, що книгозбірня має три формати (малий, середній, великий), нумерація в кожному з них своя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів НБУВ, Оп.1, спр. 187, арк. 3, 9, 13.
2. Архів НБУВ, Оп.1, спр.233, арк. 3.
3. Архів НБУВ, Оп.1, спр.623, арк. 78–127.
4. Архів НБУВ, Оп. 1. Спр. 752.
5. Архів НБУВ, Ф.1, №6084, арк. 1–196.
6. Архів НБУВ, Ф.1, № 6085, арк. 1–368.
7. Архів НБУВ, Ф. 1, Спр. 6451.
8. Архів НБУВ, Ф.1, №66469, арк. 1–25.
9. Книга для записывания поступающих сочиинений в библиотеку Виленской медико-хирургической Академии . – IP НБУВ. – Ф.І, од. зб. 6446. – 548 арк.
10. Батюшков П. Н. Вольтынь. Исторические судьбы юго-западного края / П. Н. Батюшков. – Спб., 1888. – С. 264–276.
11. Бровкін А. Фонди Центральної наукової бібліотеки імені В.І.Вернадського : коротка інформація / Бровкін А., Шовкопляс І. – К., 1993. – 58 с.
12. Булатова С. О. Книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських : дис. канд. іст. наук / С. О. Булатова. – К., 1999. – 228 с.
13. Булатова С. О. Бібліотека Яна Станіслава Яблоновського в Підкамені та її книжки у складі родового зібрання Яблоновських у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського / С. О. Булатова // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2000. – Вип. 5. – С. 48–58.
14. Голобуцький П. В. Бібліотека Хрептовичів: люди, події, книги // Рукописна та книжкова спадщина України / П. В. Голобуцький. – 2000. – № 5. – С. 59–73.
15. Дубровіна Л.А. Історія Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського 1918–1941 / Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. – К., НБУВ. – 336 с.
16. Енциклопедія українознавства. Словникова частина. – Paris ; New-York, 1970. – Т. 6. – С. 2116.
17. История Вильнюсского университета. 1579-1979. – Вильнюс, 1979. – С. 11–14, 95–96.
18. Колесник Е. А. Библиотеки дореволюционных учебных заведений Киева в фондах ЦНБ АН УССР / Е. А. Колесник // Киев в фондах Центральной научной библиотеки АН УССР. – К., 1984. – С. 136–153.
19. Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР / Е. А. Колесник . – К. : Наук, думка, 1988. – С. 27–29 ; 35–40 ; 66–71.
20. Краткий отчет о состоянии и деятельности Университета св. Владимира в 1913 году // Университетские известия. – 1914. – № 7. – С. 31.
21. Мяскова Т. Бібліотека імператорського університету Св. Володимира: з історії комплектування (1834–1927) / Т. Мяскова. – К., 2005. – 184 с.
22. Мяскова Т. С. Передача бібліотеки університету св. Володимира до фондів Всенародної бібліотеки України / Т. Мяскова // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2000. – №6. – С. –111–117.
23. Новые материалы для истории русского просвещения в конце XVLLI в. и в начале XIX в. // Журнал министерства народного просвещения. – 1897. – Ч. 313. – С. 170–203.
24. Оглоблин Ол. Бібліотека Волинського Ліцею / Ол. Оглоблин // Бібліологічні вісті. – 1927. – № 4. – С. 47–59.
25. Онацевич И. Отрывок из путевых записок профессора Виленского Университета Игнатия Онацевича, во время проезда его через одну часть Гродненской губернии в июле и августе 1822 года / И. Онацевич // Северный архив. – 1822. – 4.1. – № 24. – С. 475–476.
26. Пташицкий С. Л. Щорсовская библиотека графа Литавора Хрептовича: Краткие сведения о собрании рукописей / С. Л. Пташицкий. – М., 1899. – С. 31.

27. Савенко И. Г. Библиотека Университета св. Владимира / И. Г. Савенко // Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях императорского Университета св. Владимира. 1834–1884 / Изд. под ред. В. С. Иконникова. – Киев, 1884. – С. 309–311.
28. Ціборовська-Римарович І. О. Щодо колекції Ф. Мікошевського НБУВ: видання друкарень, що діяли в українських землях у XVI-XVIII ст. / Ціборовська-Римарович І. О. // Бібліотечний вісник. – 1999. – № 2. – С. 21–24.
29. Ціборовська-Римарович І. О. Родові бібліотеки Правобережної України XVIII ст. (Вишневецьких - Мнішеків, Потоцьких, Мікошевських) у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: історична доля та сучасний стан / Ціборовська-Римарович І. О. – К., 2006. – 395 с.
30. Энциклопедический словарь. Брокгауз и Ефрон. –СПб., 1897. – Т. 40. – С. 755–758.
31. Эрнст Н. Библиотека графов Хрептовичей (К передаче ее Университету св. Владимира) // Русский библиофил. – 1914. – № 6. – С. 16–21.
32. Encyklopedia wiedzy i ksiazce. – Wroclaw ; Warszawa ; Krakow, 1971. – 2874 s.

**Oksana Rabchun,
Olga Olaru (Kiev)**

BIBLIOTHEK UNIVERSITAT VON ST. WLADIMIR ALS BEISPIEL HOCHSCHULBIBLIOTHEK

Der Artikel erzahlt iiber die Geschichte der Universitatsbibliothek St. Wladimir Buchbestande und Kollektionen, die in der Bibliothek und seines aktuellen Zustands ging. Die Autoren betrachten nur die Buchkollektionen der Universitatsbibliothek, die jetzt in der Sammlung von Bibliotheksbestanden und historische Sammlungen der Nationalbibliothek der Ukraine Wernadski wird gespeichert.

Stichwort: Bibliothek der Universitat St. Wladimir, Bibliothek, Sammlung.

**Оксана Рабчун,
Ольга Олару (Киев)**

БИБЛИОТЕКА УНИВЕРСИТЕТА СВ. ВЛАДИМИРА КАК ПРИМЕР РАЗВИТИЯ УНИВЕРСИТЕТСКОЙ БИБЛИОТЕКИ

В статье рассказывается об истории библиотеки университета св. Владимира, книжных собраниях и коллекциях, вошедших в состав библиотеки и ее современное состояние. Авторы рассматривают только те книжные коллекции из состава университетской библиотеки, которые хранятся в настоящее время в фонде отдела библиотечных собраний и исторических коллекций Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского.

Ключевые слова: библиотека университета св. Владимира, книжное собрание, коллекция.

ЧАСОПИС “СЛОВО І ЧАС” ЯК ДЖЕРЕЛО В ДОСЛІДЖЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ БІОГРАФІКИ

У статті розглядається науково-дослідна діяльність журналу “Слово і час” в галузі літературознавства.

Ключові слова: *літературознавство, наукова періодика, журнал “Радянське літературознавство”, журнал “Слово і час”.*

Український літературний процес першої половини ХХ ст. не можна уявити без часопису “Радянське літературознавство”. 1938 р. у видавництві Академії наук України Інститутом літератури імені Тараса Шевченка було започатковано цей часопис. “Радянське літературознавство” – перше академічне видання літературознавчих праць, було задумане як серія тематичних збірників, присвячених висвітленню певних літературних постатей, проблем чи явищ [1, Скупейко, Дончик, с. 433]. За період до 1957 р. (з перервою в 1941–1946 рр.) здійснено 19 випусків. Відповідальними редакторами першої – четвертої та п’ятої–шостої книжок були І. Стебун, А. Велічков, Д. Копиця. Починаючи з сьомої – восьмої книги (1947) – незмінним головою редколегії та відповідальним редактором став директор Інституту літератури акад. О. Білецький. Членами редколегії в різний час були С. Маслов, А. Ряппо, С. Шаховський, З. Мороз, О. Кисельов, С. Крижанівський, М. Пивоваров, І. Басс, О. Засенко, Є. Кирилюк, Д. Чалий та ін. Останній 19-й випуск вийшов друком 1957 р. У цьому ж році був заснований журнал “Радянське літературознавство”. Новий етап своєї історії журнал розпочав ще до зміни назви у 1990 р. на “Слово і час”. Чіткою була позиція журналу: відмовою від “занауковлених” статей, зростанням інформаційних, документальних матеріалів, а також в актуальному питанні про традиційні й модерні, методологічні та інтерпретаційні підходи, засвоєння новітніх зарубіжних естетико-філософських систем та методик. У січні 2000 р. “Слово і час” відзначав свій ювілей, підбивши підсумки десятирічної діяльності [2, Рева Л., с. 24].

В наші дні, творчо використовуючи здобутки й досвід попередніх років, редакція журналу спрямовує пошуки на стратегічно важливі для сучасної науки завдання – координацію основних напрямів літературознавчих досліджень та формування нової теоретико-літературної парадигми сучасності.

На сторінках часопису оприлюднено велику кількість теоретичних, автобіографічних, мемуарних публікацій, присвячених питанням української літературної біографіки, розміщених у різних рубриках часопису: “Дати”, “Питання теоретичні”, “Шевченків світ”, “Питання франкознавства”, “ХХ століття”, “Час теперішній”, “З пам’яті літ”, “Автопортрет”, “Літопис

подій”, “Написане лишається”, “Бібліографія”, “Наші презентації”, “Некролог” тощо.

Кожна розвідка на шпальтах журналу намагалася бути подією в культурному житті України. Досліджувати літературну біографіку, яка є невичерпним джерелом та важливим інформаційним ресурсом кількох дотичних поміж собою дисциплін – літературознавства, історії, етнографії, публіцистики, педагогіки, краєзнавства, бібліографії тощо – це місія почесна й відповідальна, оскільки біографія особистості покликана стати здобутком країни, її візитівкою в сходженні України у світовий культурний простір. Змінюються епохи, покоління, проте незмінним є значення особистості, її еволюція. Літературна біографіка – не лише життєпис життя та творчості митця, а й поняття значно ширше: це листи, мемуари, просопографія, іконографія і т.п. – все, що може бути причетним до розкриття особистості.

Часопис “Слово і час”, як дзеркальне відображення історичних подій, уважно вглядався в обличчя письменників, літературних критиків, портретизуючи їх на тлі вікової історії, вписуючи в міжконтинентальний контекст.

Якість наукового журналу й рівень його представлення у світовому інформаційному просторі в наш час залежить від політики редакційної ради й активної позиції редакції журналу. Звичайно, нові часи породжують нові вимоги до періодичного видання, проте, основне завдання саме журналу “Січ” – підтримувати життєдіяльність та продуктивність, науковий авторитет і науковий пріоритет усіх галузей науки про літературу. Він залишається основним джерелом фахової інформації і є складовою частиною інформаційної системи України. Він сприяє утвердженню науково-дослідної діяльності в галузі літературознавства, неперервності та спадкоємності наукових досліджень.

Усупереч негативним міфам стосовно можливостей “традиційних” періодичних видань і прогнозам про поглинання їх віртуальним середовищем, діяльність журналу “Січ” свідчить про його значимість у наші дні. Спираючись на історичну практику, поєднану із традиціями, журнал сприяє ефективному розвитку літературознавства завдяки оприлюдненню його результатів через публікації в традиційному та електронному виглядах.

Серед численних матеріалів журналу вагоме місце займають статті, пов’язані з життям та творчістю українських літераторів, що становлять суттєву сторінку національної літературної біографіки. Вони опубліковані в різних рубриках, в яких відтворено інтелектуальні, неповторні, естетичні образи письменників, літературознавців, критиків – творців національної культури. Здебільшого ці студії публікувалися з нагоди ювілеїв.

Особлива увага редколегії звернена на життєписи класиків української літератури. Гідно зустріла наукова громадськість в Україні 280-річчя від дня народження Григорія Савича Сковороди – однієї з найяскравішої постаті XVIII ст. Саме до його постаті на сторінках журналу зверталися Ю. Барабаш, Л. Ушкалов та інші вчені.

Історична пам'ять тісно пов'язана з проблемою культурної ідентичності української нації. Проходять епохи, але ім'я Тараса – вічне. Він був, є і буде! Тарас Шевченко, як символ національної духовності, близький серцю кожного українця, що живе в Україні, чи за кордоном... Він близький і людям інших національностей, які полюбили українську землю і її народ, що прийняла їх у своє серце з усіма болями і стражданнями, та шуканнями своєї долі. Тому майже в кожному номері часопису у постійній рубриці “Шевченків світ” публікувалися матеріали про окремі епізоди його страдницького життя та творчості.

Значна кількість досліджень на сторінках журналу в рубриці “Питання франкознавства” була опублікована в зв'язку зі 155-річчям від дня народження всебічно обдарованого, письменника, вченого-енциклопедиста І. Франка.

Не випадково, а цілком закономірно спостерігався інтерес науковців до творчості Лесі Українки, який посилювався в зв'язку з відзначенням 140-ї річниці від дня її народження. Творчість Лесі Українки не замикається в рамках лише національної культури. Це – золота підвалина кращих взірців світової класики, наша гордість, духовна скарбниця людства. Тому й не дивно, що її творчість спонукала багатьох літературознавців відслідковувати ту чи іншу грань її мистецтва.

В полі зору часопису були матеріали, присвячені іншим особистостям класичної літератури: М. Драгоманову, Олені Пчілці, І. Котляревському, М. Коцюбинському... [3].

Чимало статей присвячувалося менш відомим постатям – Олександрові Духновичу (2003.– № 4) та іншим, представникам української діаспори – Є. Маланюкові, Ю. Шевельову, О. Веретенченкові, І. Качуровському...

Серед особистостей ХХ ст. заслужили на увагу журналу письменники: М. Грушевський, М. Рильський, П. Тичина, В. Винниченко, Олесь Гончар, М. Бажан та інші.

Відзначено 100-річчя від дня народження Леоніда Смілянського. В статті В. Поліщука “Леонід Смілянський і його твори в контексті доби” (2004. – № 2), вчений переосмислює постать відомого письменника, його життєвих перипетій та творчості. Вшановано також ювілеї Ю. Барабаша, І. Драча, М. Жулинського, Г. Сивоконя...

Закономірним явищем в кінці ХХ ст. були публікації унікальних спогадів, мемуарних свідчень про видатних особистостей – Л. Новиченка М. Ільницького (2004. – №3).

Цікаві спогади Ю. Булаховської про Максима Рильського про спілкування двох поважних родин – Рильських та Булаховських в часи буремних воєнних та повоєнних років – на “спільних філологічних інтересах” (2006. – № 3).

З великою теплою згадують однодумці, учні, колеги О. Мишанича та В. Кречотня: Мушинка М. Мої взаємини з Олексою Мишаничем в останні роки його життя (2008. – № 4); Савченко І., Ісіченко І., Сулима М., Павленко Г. “Учитель: До 75-річчя від дня народження В.І. Кречотня” (2004. – № 4) склали шану своєму вчителю.

Заслуговує на увагу рубрика “*XX століття*”. Поруч з теоретичними статтями, рубрика почасти вмішувала статті біографічного наповнення. Ми б хотіли спинитися на матеріалі Ульбрехта З. Подорожні враження Є. Маланюка з Німеччини: до питання циклізації “Листівок з подорожі” (2005. – № 10) – стаття, яка не має тлінності й сьогодні. Зізнаюся, що, згадуючи розповіді свого батька, Реви Григорія Семеновича [4], учасника блокади Ленінграда, який воював на півночі Європи – країнах Балтії та Німеччини, ця стаття спонукала мене пройти його шляхами й написати подорожні нотатки, а також звернутися до німецьких впливів на культуру українців, щоправда, крізь призму досліджень історика та професора Київського університету XIX ст., М. Дашкевича, творчість якого тривалий час замовчувалася [5]. Саме в такому ракурсі, лише акцентуючи на впливах українсько-французьких, витримані наші спогади про мого університетського викладача, В. Коптілова [6].

Відомості про видання мемуарів та спогадів подає рубрика “*Наші презентації*”, що збагачує інформаційну функцію журналу, знайомить читача з новинками видавничого ринку [7].

Журнал “Слово і час” належить до національного бібліографічного ресурсу інформації, літературна біографіка зі сторінок якого постає задокументовано, збагачуючи світову культурну спадщину (8).

ЛІТЕРАТУРА

1. Скупейко Л. Наукова періодика: “Радянське літературознавство”, “Слово і час” / Скупейко Л., Дончик В. // Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України: 1926-2001: Сторінки історії: 75. – К.: Наук. думка, 2003. – 589 с.: іл. – [С. 433].
2. Рева Л. [Вітальне слово : до виходу в світ 500-го ювіл. номеру “Слова і час”] / Л. Рева // Слово і час. – № 8. – 2002. – С. 24. – (Слово нашим шанувальникам).
3. Рева Л. Українська літературна біографіка кінця XX – початку XXI ст.: спроба аналізу / Л. Рева // Слово і час. – 2009. – № 11. – С. 101–109.
4. Рева Л. Рева Григорій Семенович – педагог-літературознавець: До 90-ліття від дня народження / Л. Рева // Український календар – щорічник: Українознавство / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; Центр українознавства філос. ф-ту. – К., 2010. – 244 с. – [С. 215–218]
5. Рева Л. Микола Дашкевич – історик, джерелознавець, автор військового епосу Придніпров’я (за Північними пам’ятками): Кримський відгомін / Л. Рева // Военна історія Північного Причорномор’я та Таврії: наук. зб.; матеріали Всеукр. наук. військ.-істор. конф. (6–7 жовтня, 2011 р., м. Севастополь) / М-во оборони України; Нац. військ.-істор. музей України; Військово-морський музей України; Військово-морський музейний комплекс “Балаклава”; Держ. підприємство “Укроборонсервіс”. – Севастополь, 2011. – 802 с. – [С. 290–297].
6. Рева Л. В. Коптілов – мій викладач, який навчав думати і творити / Л. Рева // Українське мовознавство: міжвід. наук. зб. / міжнар. наук. конф. “Мова як світ світів: Поетика і граматики” (Київ, 18–19 листоп., 2010 р.) / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – 2010. – №40/1. – [438 с.]. – С.301–305.
7. Рева Л. Життєписи видатних діячів української літератури в історичній пам’яті (з досвіду роботи в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського) / Л. Рева // Наукові праці: наук.-метод. журнал. – Т. 135: Вип. 122: Філологія. Літературознавство. – Миколаїв : вид-во – ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 128 с. – [С. 75–78]. 122].

8. Рева Л. Літературно-художня періодика: історико-критичний ескіз. Інновації / Л. Рева // Наука України у світовому інформаційному просторі / НАН України. – Вип. 5. – К. : Академперіодика, 2011. – 156 с. – [С. 49–58].

Larisa Reva (Kiev)

**MAGAZINE “WORD AND TIME” AS A SOURCE IN THE RESEARCH OF
THE UKRAINIAN LITERARY BIOGRAPHY STUDY**

This paper deals with research and development magazine “Word and Time” in the field of literature.

Key words: literary, scientific periodicals, the magazine “Soviet literary” magazine “Word and time”.

Лариса Рева (Киев)

**ЖУРНАЛ “СЛОВО І ЧАС” КАК ИСТОЧНИК В ИССЛЕДОВАНИИ
УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРНОЙ БИОГРАФИКИ**

В статье рассматривается научно-исследовательская деятельность журнала “Слово і час” в области литературоведения.

Ключевые слова: литературоведение, научная периодика, журнал “Радянське літературознавство”, журнал “Слово і час”.

**ДІЯЛЬНІСТЬ НАРОДНОЇ БІБЛІОТЕКИ-ЧИТАЛЬНІ
ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКОГО
СВЯТО-ВОЛОДИМИРСЬКОГО БРАТСТВА НАПРИКІНЦІ ХІХ СТ.**

На основі широкого кола архівних матеріалів розглянуто становлення та розвиток народної бібліотеки-читальні Володимир-Волинського Свято-Володимирського братства наприкінці ХІХ ст. Встановлено основний контингент її користувачів. Розкрито шляхи поповнення бібліотечного фонду, його тематичний та кількісний склад. Визначена культурно-освітня роль братської читальні у суспільному житті Володимира-Волинського.

Ключові слова: Володимир-Волинський, церковне православне братство, народна бібліотека-читальня, бібліотечний фонд, читачі.

Наявність мережі бібліотек позитивно позначалась на статусі міст Волинської губернії другої половини ХІХ ст., перетворювала їх у культурно-освітні вогнища. Вагому роль у духовному та інтелектуальному розвитку волинського населення відігравали церковні православні братства, які дбали про поширення безкоштовних загальнодоступних бібліотек. Утім, їх бібліотечна діяльність залишається питанням малодослідженим у вітчизняній історіографії. Докладне вивчення цієї теми дозволить ширше представити історію бібліотечної справи на Волині, а також забезпечити від забуття здобутки братчиків у налагодженні масового бібліотечного обслуговування.

Історія створення книгозбірні Свято-Володимирського братства розглядається лише принагідно, у контексті загального розвитку братських інституцій у кількох публікаціях С. І. Василевської [2; 3; 4]. Відсутність наукових праць із комплексним аналітичним вивченням діяльності народної бібліотеки-читальні Володимир-Волинського Свято-Володимирського братства визначила необхідність проведення ґрунтовного дослідження цього питання.

Джерельна база дослідження зосереджена у Волинському краєзнавчому музеї та Державному архіві Житомирської області [5; 6; 7; 8; 9]. Її основу складають рукописні та машинописні документи з архіву Володимир-Волинського Свято-Володимирського братства, багато з яких досі не запроваджено до наукового вжитку. З-поміж цих документів можна виділити за своєю інформативністю такі види: 1) статuti, регламентуючі положення братства та його інституцій; 2) протоколи і журнали засідань братства; 3) офіційна братська кореспонденція й особисте листування братчиків; 4) рахунки з книжкових магазинів про придбання літератури для бібліотеки.

Мета дослідження – дати узагальнюючу всебічну картину становлення та розвитку народної бібліотеки-читальні Володимир-Волинського Свято-Володимирського братства наприкінці XIX ст.

Безкоштовні загальнодоступні бібліотеки у Російській імперії набули поширення у другій половині XIX ст., що було пов'язано з ініціативою земств, просвітницьких і благодійних організацій. Ці бібліотеки отримали назву “бібліотек-читалень” або “народних бібліотек”. Наприкінці 80-х рр. XIX ст. такі бібліотеки почали створюватися в окремих містах України [1, с. 70]. На території всієї Російської імперії безкоштовні народні бібліотеки-читальні мали суттєве просвітницьке значення на відміну від публічних бібліотек, в яких стягувалася висока плата за користування книгами, через що вони були доступні лише для заможних прошарків суспільства. Відтак фонди народних бібліотек, хоча і були невеликими, використовувалися більш інтенсивно, ніж фонди публічних.

24 листопада 1896 р. на загальному зібранні Свято-Володимирського братства, створеного у Володимирі-Волинському 1888 р., голова ради братства, місцевий землевласник Омелян Миколайович Дверницький запропонував відкрити за братські кошти народну бібліотеку з читальною [6, арк. 23]. На цьому ж зібранні було ухвалено цю пропозицію, а також погоджено усі організаційні питання щодо заснування народної бібліотеки. Метою її діяльності братчики вбачали у сприянні самоосвіті та поглибленні вже отриманих знань. Дозвіл від волинського губернатора на відкриття читальні був отриманий братством 24 грудня 1896 р. [7, арк. 4].

Братчики Володимира-Волинського у першу чергу потурбувалися про належне приміщення для своєї читальні. Впродовж 1897-1899 рр. Свято-Володимирське братство спільно з товариством тверезості винаймало у двоповерховому будинку міщан Герша та Шаї Урмахерів чотири кімнати для читальні з чайною. Дві кімнати призначалися для братської читальні, інші дві – для чайної товариства тверезості.

20 вересня 1897 р. на посаду завідувача народної бібліотеки радою братства був призначений Франц Федорович Тверд. Відтоді читальня братства розпочала бібліотечне обслуговування жителів Володимира-Волинського. Попечителем народної бібліотеки на загальних братських зборах того ж року одноголосно був обраний головний ініціатор її створення О. М. Дверницький. Після його переїзду у 1899 р. на постійне місце проживання з Володимира-Волинського у село обов'язки попечителя читальні та завідувача братської бібліотеки були покладені на члена ради Свято-Володимирського братства, судового слідчого Гаврилу Володимировича Гребьонкіна.

У Волинському краєзнавчому музеї поміж архівних матеріалів Володимира-Волинського Свято-Володимирського братства зберігаються два оригінальних рукописних документи, які мають принципове значення для розуміння основних напрямків діяльності братської бібліотеки-читальні, її функціонального призначення і матеріального забезпечення, умов користування нею, прав та обов'язків її читачів й працівників. Це статут народної читальні Свято-Володимирського братства та правила користування

книгами у ній [6, арк. 8–9]. Слід відмітити, що цими документами чітко окреслювалися усі аспекти надання кваліфікованих бібліотечних послуг в читальні. До складання вищезазначених документів залучалися фахівці з Санкт-Петербурга, Києва, Харкова та Смоленська [6, арк. 30].

Тож за статутом в обов'язки ради братства входило завідування читальнею, комплектування її фонду різними видами видань. Братство повністю фінансувало свою бібліотеку, тобто оплачувало оренду приміщення, працю бібліотекаря, замовлення відповідних меблів, забезпечувало регулярне книгопостачання тощо. На початкове облаштування читальні було виділено з братської каси 600 рублів, з 1897 р. щорічно 400 рублів йшло на підтримання життєдіяльності народної бібліотеки. Крім того, братчики приймали для бібліотеки пожертви грошима та книгами.

Користуватися літературою у читальні могли усі бажаючі безкоштовно, однак брати книги читати до дому дозволялося лише братчикам. Бібліотечний працівник читальні, який призначався та звільнявся радою братства, мусив стежити за порядком у бібліотеці, складати щорічні звіти про її діяльність, вести інвентарні книги тощо. Відвідувачі мали можливість висловлювати свої пропозиції, побажання чи скарги у спеціально призначеній для цього книзі. У тому випадку, коли читач порушив правила користування читальнею, він позбавлявся права брати в ній літературу не термін, визначений радою братства. Правила користування книгами вивішувалися у приміщенні читальні на видному місці для загального ознайомлення. В них докладно описувалися правила поведження у читальній залі та порядок видачі бібліотечних книг та періодичних видань.

Головним документом, яким мали керуватися у своїй роботі народні бібліотеки, були видані 15 травня 1890 р. “Правила о бесплатных народных читальнях и о порядке надзора за ними” [11]. За цими правилами фонд народної бібліотеки мав комплектуватися за каталогом книг та періодичних видань, складеним вченим комітетом Міністерства народної освіти. Каталог містив переважно релігійно-моральну літературу, офіційні і довідкові видання міністерств. Проте широко рекомендувалася для народних бібліотек художня література, яка займала майже половину каталогу. Однак і тут було чимало обмежень, зокрема творчість деяких письменників була представлена лише окремими їх творами. У фонди народних читалень допускалося тільки 17 % газет та журналів з тих, що видавалися в Російській імперії [10, с. 593].

Тим не менш, рада Свято-Володимирського братства клопотала про дозвіл комплектувати свою бібліотеку книгами та періодичними виданнями, не зазначеними у міністерських каталогах. Власне такий виняток обумовлювався параграфом сьомим правил 1890 р. [11, с. 452]. Для цього складався перелік відповідної літератури, подарованої чи придбаної за кошти братства або благодійників. Цей список передавався на розгляд вченого комітету Міністерства народної освіти, за вказівкою якого допущена для користування в братській читальні література вносилася до бібліотечного каталогу. У випадку, коли видання зі списку заборонялося видавати у братській книгозбірні, їх реалізовували через книгарню братства. Варто зауважити, що за законодавством

Російської імперії виникла особлива категорія книг та періодики, яка не допускалася тільки у фонди бібліотек загального користування, тобто публічних та народних. Ці видання не були заборонені цензурою, їх можна було отримати в наукових бібліотеках або придбати у книжковому магазині. Таким чином, Свято-Володимирське братство, дотримуючись усіх чинних законодавчих вимог із ведення бібліотечної справи, намагалося максимально урізноманітнити репертуар своєї народної читальні, а також забезпечити незадоволені читацькі потреби за допомогою книжкової торгівлі.

Дізнатися докладніше про склад бібліотечного фонду братства та джерела його книгопостачання, дозволяють рахунки з книжкових магазинів і видавництв з переліком куплених братством творів друку [7, арк. 36–46]. Докладно проаналізувати вміст фонду читальні дають також листи з братського архіву, інформація, почерпнута з журналів загальних зборів та засідань ради братства [8]. Тож завдяки цьому стало відомо, якою літературою братчики у першу чергу прагнули заповнити свої книжкові стелажі та яким джерелам книгопостачання надавали перевагу.

Книги купувалися для читальні, головним чином, у найбільших видавничих конторах, книжкових магазинах та складах Санкт-Петербургу, що спеціалізувалися з продажу навчальних, літературно-художніх, науково-популярних видань, а також книг для дітей. Закупляла літературу для читальні братства Є. Небесська, вона ж займалася придбанням книг для солдатської читальні та бібліотеки в'язниці у Володимирі-Волинському. Свято-Володимирське братство купувало також видавничу продукцію православних братств Російської імперії. Відомості про таку співпрацю, зокрема з Фінляндським братством імені святих Сергія і Германа та Рязанським Свято-Василівським братством, знаходимо у документах Володимир-Волинського братства за 1898–1899 рр. [5, арк. 53; 8, арк. 13].

Вартує окремо відмітити листа, датованого 15 вересням 1897 р., від видатного російського видавця та книготорговця німецького походження Адольфа Федоровича Маркса [6, арк. 34]. Він відомий тим, що створив перший в Росії популярний щотижневий ілюстрований журнал для сімейного читання “Нива”, в якому з 1891 р. безкоштовним додатком розсилалися зібрання творів російських та іноземних письменників. Високий художній рівень творів, що публікувалися в додатках, при низькій ціні журналу зробили “Ниву” найпопулярнішим в Російській імперії періодичним виданням. У листі, котрий надіслав А. Ф. Маркс братству, йшлося про комплектування братської читальні саме цим часописом за 1894–1897 рр. з творами Ф. М. Достоєвського і Д. В. Григоровича як додатків до нього.

Загалом же, братчики виписували чимало періодичних видань. Серед них такі громадсько-політичні газети, як “Киевлянин”, “Новое время” і “Свет”. Передплачувалися різні за тематичною спрямованістю, цільовим та читацьким призначенням журнали. Наприклад, “Вестник воспитания”, “Вокруг света”, “Образование”, “Сад и огород”. Відмітимо, що “Вестник воспитания” був одним з кращих педагогічних і науково-популярних журналів свого часу, який видавався у

Москві з 1890 по 1917 рр. Дитячій та юнацькій аудиторії була адресована ціла низка журналів, які надходили до читальні братства, а саме: для дошкільного і молодшого шкільного віку “Детское чтение”, для молодшого і старшого віку “Задумешное слово”, для середнього і старшого віку “Родник”, для школярів “Читальня народной школы”, для старшого віку “Детский отдых” та інші.

1898 р. фонд читальні поповнився нотами, придбаними братством ще у 1896 р. для любительського хору, котрий після чотирьох років діяльності припинив своє існування. Таким чином, у братській бібліотеці з’явився певний масив нотної літератури.

Судячи з книготорговельних бланків замовлень братства художня література складала значну частину книжкового фонду читальні і вирізнялася багатством тем і жанрів. Тут зустрічаємо казки братів Грімм, оповідання М. С. Лєскова, байки І. А. Крилова, поезію Д. Г. Байрона, твори О. С. Пушкіна, романи Г. Бічер-Стоу, В. Гюго, В. Скотта, М. Твена. Очевидно, що найповніше у читальні була представлена світова та російська класика. Втім, братчики замовляли для своєї бібліотеки і роботи таких видатних українських авторів, як М. В. Гоголь, Т. Г. Шевченко, Марко Вовчок. Відтак, увага приділялася і художнім творам, присвяченим минулому, традиціям і побуту українців. У братських замовленнях зазначені, зокрема, “Тарас Бульба” і “Сорочинская ярмарка” М. В. Гоголя, роман Д. Л. Мордовцева “Сагайдачний”.

Для народних бібліотек типовою була ситуація, коли у фонді домінуюче місце займала періодика та художня література, а книги з соціальних наук, техніки і сільського господарства склали незначну його частку. Натомість, братчики Володимира-Волинського приділяли доволі значну увагу комплектуванню фонду галузевою та науковою літературою. У цьому можна переконатися, переглянувши книжкове замовлення братства за 1897 р. [7, арк. 41–45]. У ньому, крім виробничо-практичних видань з садівництва, лісництва і сільського господарства, фігурує література з медицини й охорони здоров’я, праці видатних учених з різних галузей знань. Для прикладу наведемо декілька назв з переліку замовлених братством науково-популярних книг: “Сократ и его время: исторический очерк” В. Д. Сіповського і В. Г. Короленка, “Прошлое и настоящее земли: геологические очерки” В. Д. Соколова, “Из мира науки и из истории мысли”, “Рассказы о великих и грозных явлениях природы” М. О. Рубакіна, з педагогіки “Рассказы о борьбе человека с природой” М. Берен (М. В. Кістяковської).

Проведений аналіз змістовного наповнення фонду братства засвідчує широту його галузевого і тематичного діапазону, цільового читацького призначення. 1898 р. у фонді читальні налічувалося 612 примірників книг та брошур, з них 216 книжкових видань було подаровано братству. Якість фонду визначається перш за все його відповідністю запитам читачів, ефективністю використання. Оперуючи кількісними даними про книжковий фонд та користувачів братської читальні за 1897-1898 рр., маємо змогу зробити його статистичний аналіз, виявити ступінь його укомплектованості та використання. Тож розглянемо, які категорії читачів користувалися фондом читальні Свято-Володимирського братства (див. табл. 1).

Таблиця 1

Відомості про користувачів народної бібліотеки-читальні Володимир-Волинського Свято-Володимирського братства (станом на 14 липня 1898 р.)*

Всього читачів	за віком		за статтю		за родом занять							за віросповіданням		за місцем проживання		
	діти	дорослі	чоловіки	жінки	вчителі	учні	духовенство	купці	ремісники	лікарі	чиновники	землевласники	православні	їудеї	городяни	селяни
3 512	2020	1492	3489	23	265	921	53	512	111	16	560	14	1927	1585	3490	22

*Складено за: [7, арк. 50].

Отже, показник книгозабезпеченості 0,2 вказує на недостатній обсяг фонду відносно кількості його читачів. Про ступінь активності використання фонду та його відповідність запитам читачів у певній мірі свідчить показник обертаності фонду, що виявляється відношенням кількості видач творів друку за певний час до одиниці обліку фонду. За 165 днів, в які здійснювала бібліотечне обслуговування братська читальня, 3,5 разів у середньому видавалася кожна книга читачам. Відтак, бібліотека братства цілком відповідала своєму призначенню. Головним недоліком братської читальні залишалася недостатня укомплектованість її фонду при відносно активному його використанні. Зрозуміло, що усунення цього недоліку вимагало чималих коштів.

Вартує особливо відмітити, що братство не позбавляло можливості користуватися послугами своєї бібліотеки представникам інших конфесій, зокрема, їудеям, які становили майже половину від загальної кількості її читачів. Цей факт доводить високий рівень гуманізму та віротерпимості володимир-волинських братчиків, їх поривання задовольнити спрагу до знань усіх без винятку. Найчисельнішою групою відвідувачів братського бібліотечного закладу були діти різного віку. Склад користувачів читальні братства істотно поповнювали також представники різних професій, серед яких вирізнялися за кількістю торговці та держслужбовці. Окрема статистика велася стосовно жінок та селян, яких відвідувало читальню найменше, що пояснювалося малограмотністю цих категорій читачів.

Розвиткові своєї бібліотеки братство приділяло велику увагу. Задля збільшення її фінансування, братчики неодноразово влаштовували з дозволу губернатора для любителів драматичного мистецтва благодійні вистави. За виручені від продажу квитків гроші поповнювався новинками книжковий фонд, замовлялися палітурки для наявних бібліотечних книжок, винагороджувалася

праця бібліотекаря. Власне на ремонт та переплетіння книг читальні регулярно асигнувалася з братської скриньки певна сума. Це робилося з метою забезпечити бібліотечну літературу, що часто запитувалася читачами, від зношування та швидкого руйнування.

У складі братства налічувалося понад 250 членів, ті з них, що мешкали у Володимирі-Волинському чи поряд з містом, мали можливість брати книги та періодичні видання до дому терміном на 5 днів. Цей термін можна було подовжувати за умови, що ці видання не будуть запитуватися іншими користувачами бібліотеки. Свіжу пресу братчикам дозволялося брати до дому лише після того, як з нею ознайомляться інші відвідувачі читальні. Для цього періодика, яка тільки надійшла до бібліотеки, пропонувалася для перегляду усім бажаним і не виносилися за межі читальні протягом визначеного часу (для газет це три дні, для журналів – десять). Тож привілеї, якими користувалися братчики в народній читальні, ніяким чином не обмежували читацькі потреби інших її відвідувачів. Впродовж 1897–1898 рр. братчикам було видано до дому 345 книг [7, арк. 50].

Влітку 1899 р. братство долучилося до зведення окремого будинку для чайної товариства тверезості, з метою безстрокового та безоплатного розміщення у ньому своєї читальні. На будівництво було асигновано з братської каси 600 рублів, з його завершенням вже наприкінці 1899 р. у новобудові було виділено дві кімнати для братської бібліотеки-читальні. Відомо, що братська читальня діяла до 1912 р. [12, с. 245].

Отже, наприкінці XIX ст. бібліотечна діяльність Свято-Володимирського братства мала визначальне значення для задоволення зростаючих запитів мешканців Володимира-Волинського у книзі та знаннях. За умов малодоступності друкованих видань для більшості місцевого населення важко переоцінити культурне значення, суспільну і освітню користь братської бібліотеки. Читальня Свято-Володимирського братства надавала допомогу у самоосвіті, сприяла вдосконаленню професійного рівня, забезпечувала культурне дозвілля городян та жителів навколишніх сіл, широко популяризувала наукові знання і досягнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамов К. И. История библиотечного дела в СССР : учеб. для библ. фак. ин-тов культуры, пед. вузов и ун-тов / К. И. Абрамов. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Книга, 1980. – 352 с.
2. Василевська С. І. З історії Володимир-Волинського древньосховища / С. І. Василевська // Шоста Всеукр. наук. конф. з іст. краєзнавства, Луцьк, верес. – жовт. 1993 р. / голова редкол. П. Т. Тронько. – Луцьк, 1993. – С. 408–409.
3. Василевська С. І. Історія православного Свято-Володимирського братства за матеріалами фондів Волинського краєзнавчого музею / С. І. Василевська // Минуле і сучасне Волині. Олександр Цинкаловський і край : матеріали ІХ наук. іст.-краєзн. міжнар. конф., 20–23 січ. 1998 р. / відп. ред. Г. В. Бондаренко. – Луцьк, 1998. – С. 93–95.
4. Василевська С. І. Роль Свято-Володимирського братства в м. Володимирі-Волинському в збереженні культурних пам'яток краю (за матеріалами архіву Свято-

- Володимирського братства у Волинському краєзнавчому музеї) / С. І. Василевська // Волин. музей. Історія і сучасність : тези та матеріали І наук.-практ. конф., 16–17 черв. 1994 р. / відп. за вип. А. М. Силюк. – Луцьк, 1998. – С. 15–16.
5. Волинський краєзнавчий музей (ВКМ), РА-212, 62 арк.
  6. ВКМ, РА-737, 101 арк.
  7. ВКМ, РА-738, 52 арк.
  8. ВКМ, РА-739, 64 арк.
  9. Державний архів Житомирської області, ф. 158, оп. 1, спр. 377, 9 арк.
  10. Комаровский А. Г. Народные библиотеки и читальни / А. Г. Комаровский // Энциклопедический словарь : [в 86 т.] / под ред. И. Е. Андреевского, К. К. Арсеньева, Ф. Ф. Петрушевского. – СПб., 1897. – Т. 20. – С. 592–594.
  11. Правила о бесплатных народных читальнях и о порядке надзора за ними // Волин. епарх. ведомости. – 1890. – № 19, часть офиц. – С. 449–453.
  12. Цинкаловський О. М. Стара Волинь і Волинське Полісся. (Краєзн. слов. – від найдавніших часів до 1914 р.) : в 2 т. Т. 1 / О. М. Цинкаловський. – Вінніпег : [б. в.], 1984. – 600 с. : ілюстр. – (Інститут дослідів Волині ; ч. 52).

Oxana Sazhok (Lutsk)

**THE ACTIVITY OF PUBLIC LIBRARY-READING-ROOM OF
VOLODYMYR-VOLYNSKI SAINT-VOLODYMYRSKI FRATERNITY AT
THE END OF THE XIXth cent.**

There is an examination of the formation and the development of public library-reading-room of Volodymyr-Volynski Saint-Volodymyrski fraternity at the end of the XIXth century based on wide range of historical sources. The basic contingent of it's users is determined. The ways of replenishment of library fund, it's subject and quantitative store are opened. There is also the determination of cultural-educational role of fraternity reading-room in social life of Volodymyr-Volynski.

Key words: Volodymyr-Volynski, church orthodox fraternity, public library-reading-room, library fund, readers.

Оксана Сажок (Луцк)

**ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НАРОДНОЙ БИБЛИОТЕКИ-ЧИТАЛЬНИ
ВЛАДИМИР-ВОЛЫНСКОГО СВЯТО-ВЛАДИМИРСКОГО БРАТСТВА В
КОНЦЕ XIX СТ.**

На основе широкого круга исторических источников рассмотрено становление и развитие народной библиотеки-читальни Владимир-Волынского Свято-Владимирского братства в конце XIX ст. Установлен основной контингент ее пользователей. Раскрыты источники пополнения библиотечного фонда, его тематический и количественный состав. Определена культурно-образовательная роль братской читальни в общественной жизни Владимира-Волынского.

Ключевые слова: Владимир-Волынский, церковное православное братство, народная библиотека-читальня, библиотечный фонд, читатели.

БУДІВЛЯ ЯК НОСІЙ ІМІДЖУ БІБЛІОТЕКИ

У статті підкреслюється вплив будівлі на творення іміджу бібліотеки. Показано основні тенденції, сучасний стан та проблеми бібліотечного будівництва на Україні.

Ключові слова: будівля бібліотеки, імідж, проблеми будівництва бібліотек, бібліотеки вищих навчальних закладів.

Для загального сприйняття бібліотеки велике значення відіграє її привабливий, емоційно забарвлений образ – імідж, який характеризується ставленням громадськості до бібліотечного простору: будівлі, послуг і ресурсів. Використовуючи нові уявлення про бібліотеку, як соціально значущу установу, в професійних колах необхідно піднімати питання сучасних тенденцій будівництва та реновації бібліотечних будівель.

У процесі життєдіяльності у людини виникає специфічне відношення до матеріального оточення, оцінка його якостей. Від того як протікає той чи інший процес (у якому приміщенні людина працює) – залежить її об'єктивний емоційний стан. Бібліотекар, який працює у сучасній та досконалій у всіх відношеннях будівлі ототожнюється з нею. Справедливо твердження, що успішність бібліотеки-установи у певній мірі приходить завдяки архітектурі та підносить ранг професії бібліотекаря.

Спостережено, що читацька зацікавленість бібліотекою, хоч і опосередковано, але все-таки залежить від ступеня комфортності бібліотечного простору. Адже перше враження від відвідин бібліотеки створює відповідне до неї ставлення. Сучасний книжковий простір повинен бути не тільки відкритим і функціональним, але й цікавим і привабливим.

Питання бібліотечного будівництва, вже понад сто років обговорюється теоретиками і практиками бібліотечної справи. Належить зауважити, що зацікавлення матеріально-технічною базою бібліотеки відбувалися циклічно – з певними підйомами й спадами в динаміці. На початку ХХ ст. основні вимоги до функціонування бібліотечного будинку сформулювали Л.Б. Хавкіна та Я.В. Борисов, у середині ХХ ст. розвинув Ф.М. Пашенко, останні два-три десятиліття розробляє Ю.М. Столяров [4, 5, 15, 16, 17].

Як влучно зауважив російський бібліотекознавець М. Матвєєв “у формуванні іміджу бібліотеки її зовнішній вигляд є одним із найважливіших факторів” [10]. Публікація має на меті привернути увагу бібліотечної спільноти до ролі будівлі у творенні іміджу бібліотеки.

Історія будівництва бібліотек на Україні має доволі складну історію, пов'язану, в першу чергу із суспільно-політичними особливостями розвитку і становлення держави. Розквіт спорудження спеціальних будинків для бібліотек

припав на кінець XIX – початок XX ст. Значну кількість окремих будівель бібліотек збудовано як на території Галичини, так і у підросійській Україні. Назвемо найбільші та найвідоміші:

- бібліотеку Новоросійського університету (тепер Одеського Національного університету ім. І.І. Мечникова, одну з найстаріших і найбільших бібліотек на півдні України. Проект будинку (в якому вона розташована й нині) розроблено 1899 р.;
- бібліотеку Харківського університету, двоповерхова будівля якої зведена у 1903 р. за проектом архітектора Віктора Величка, (при використанні проектної документації бібліотеки Варшавського університету);
- бібліотеку Львівського університету ім. Яна Казимира (тепер Львівського національного університету імені Івана Франка), споруджену за участю відомого будівничого Григорія Пежанського в 1905 р.;
- Одеську міську бібліотеку (тепер Одеська державна наукова бібліотека ім. М. Горького), зведену в 1907 р.;
- Харківську Громадську бібліотеку (тепер Державна наукова бібліотека ім. В. Короленко), будівництво якої завершено у 1911 р. за проектом архітектора А. Бекетова;
- Київську міську бібліотеку (тепер Національна парламентська бібліотека), споруджену в 1911 р. за проектом Збігнева Клаве.

У період 20-40-х років XX ст. у Радянській Україні не зведено жодної значущої бібліотечної будівлі. Натомість, Львів міг пишатися збудованою за всіма тогочасними правилами бібліотечних технологій бібліотекою Львівської політехніки.

На Буковині (у складі Румунії 1918–1940 рр.) розпочато будівництво Наукової бібліотеки Чернівецького університету. За проектом будівля зводилася в неокласичному стилі й мала три поверхи та семиповерхове книгосховище, утворюючи в плані літеру “Т”. Станом на початок вересня 1939 р. зведено стіни приміщення та вкрито дах. За архівними даними, 2 вересня 1939 р. здійснили тимчасовий прийом робіт. Внутрішні роботи на той час відкладалися через брак коштів і до 1940 р. так і не були завершені [12].

Незначне зрушення у процесі бібліотечного будівництва відбувалося у повоєнний час. Але стійка тенденція зведення окремих будівель бібліотек почалася від середини 70-х років XX ст. Наведемо приклад бібліотек державного значення: Центральної наукової бібліотеки ім. В. Вернадського (тепер Національна бібліотека України ім. Вернадського) і Національної бібліотеки України для дітей. Недоліком результатів будівництва цих бібліотек, як влучно зауважено у статті “Строительство, архитектура и дизайн библиотечных сооружений” [7] було їх розташування. Перша – на периферії і в дуже загазованому місці, друга – теж далеко від центру міста, так, що до неї необхідно добиратися декількома видами транспорту.

Якщо говорити про спорудження університетських книгозбірень, то позитивна динаміка щодо будівництва окремих приміщень для бібліотек вищих

навчальних закладів відбулася також у 60–70-х роках ХХ ст., коли власні будівлі отримало чимало бібліотек.

Найбільш значним явищем у бібліотечному будівництві післявоєнних років на Україні стало зведення науково-технічної бібліотеки Київського політехнічного інституту (нині Національний технічний університет “КПІ”). Бібліотека – частина комплексу Київського політехнічного інституту, який споруджувався протягом 1975–1984 рр. Будинок бібліотеки площею 14 тис. м², з 8 фондосховищами, розрахованими на 3 млн. примірників. Навколо атриуму розміщено 15 читальних залів на 1500 користувачів і 6 абонементів [13].

Розширювала свої площі бібліотека Східноукраїнського університету ім. В. Даля (м. Луганськ), перше окреме приміщення приділене бібліотеці у 1961 р. було площею 132 м², а в 1979 р. збудовано окрему будівлю 5835 м² та ін.

Але загалом на території України, історично складалося так, що більшість бібліотек розташовували у пристосованих приміщеннях (так звані “проекти-пристосування”). Те саме стосувалося й бібліотек вищих навчальних закладів. Як і навчальні заклади, бібліотеки функціонували у пристосованих приміщеннях старих архітектурних комплексів – колишніх монастирів, гімназій та інших громадських будівлях.

Пристосування таких приміщень триває й сьогодні. Одна з таких бібліотек – Дослідницька бібліотека Національного університету “Києво-Могилянська академія” – де загальний читальний зал, зал періодики, відділ книгозберігання, фонд колекцій та рідкісних видань, науковий архів розміщено у Староакадемічному (Мазепиному) корпусі Братського монастиря.

Інший приклад – “епопея” боротьби за власне приміщення Львівської обласної універсальної наукової бібліотеки. Півстоліття бібліотека займала приміщення палацу (архітектурної пам’ятки ХІХ ст.). Споруда протягом 100 років не зазнавала ні капітального ремонту, ані реконструкції, і врешті-решт стала аварійною. Протягом 9 років бібліотека виборювала нове приміщення, судилася, ремонтувала, переміщувала фонди. Тепер знаходиться у іншому будинку, теж архітектурній пам’ятці початку ХХ ст., будинку колишнього казино на проспекті Шевченка, 13 у Львові [9].

Частину бібліотек вищих навчальних закладів України розкидано по новозбудованих навчальних і адміністративних корпусах. Можна сперечатися щодо недоліків і переваг розташування спеціалізованих фондів і кафедр видачі на факультетах. Однак така ситуація як правило складалася не планово, як втілення бібліотечних технологій, а під впливом недостатнього матеріально-технічного забезпечення окремого навчального закладу.

2007 р., Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека ім. В.Г. Заболотного (ДНАББ) ініціювала проведення Всеукраїнської акції “Кожній бібліотеці – сучасну будівлю”. У 2008 р. здійснено анкетування серед галузевих бібліотек системи архітектури і будівництва з метою вивчення існуючого стану бібліотечних приміщень. Дослідження проблеми показало, що всі “бібліотеки працюють у приміщеннях, котрі не лише не відповідають їхнім реальним потребам, але й загальноприйнятим санітарно-гігієнічним нормам” [6, с. 29]. Реальну

ситуацію зі зведення бібліотечних будівель на Україні демонструє приклад незавершеного будівництва Республіканської юнацької бібліотеки, який передано Ексімбанку [7].

23 вересня 2010 р. у ДНАББ організовано круглий стіл на тему “Сучасна будівля бібліотеки України через призму архітектурно-проектувальних вирішень та нових функціональних бібліотечних особливостей”, на якому серед інших, піднімалися питання відновлення державних будівельних норм та відповідності їх сучасним європейським вимогам; освоєння нової типології культурно-інформаційних бібліотечних центрів, з орієнтацією їх на організацію дозвілля.

Існуючий стан багатьох бібліотек України потребує негайної реабілітації. Фонди не витримують тиску зібраної інформації, майже усім бібліотекам потрібні додаткові приміщення для їх розміщення. Капітального ремонту чекають будівлі більшості бібліотек. Необхідно провести біжучі ремонтні роботи практично у всіх бібліотеках. Читальні зали не пристосовані до сучасних потреб користувачів, відсутні місця для роботи у групах, приміщення для індивідуальної праці.

Дещо краща ситуація серед бібліотек вищих навчальних закладів. Архітектура та організація інтер'єрів – явища, які дозволяють людям здійснювати зв'язок із оточенням, передавати інформацію про свої характерні риси. Зауважимо, що архітектура і організація простору – один із засобів, через яку бібліотека переказує суспільству свою ідеологію та індивідуальність. Використовуючи модні та сучасні тенденції в архітектурі бібліотек їхні засновники стверджують свій імідж. Як у стародавньому світі правителі хизувалися один перед одним зведенням бібліотек, так сучасні політики, сприяючи будівництву бібліотек, підтримують свій політичний імідж, підкреслюючи значення для держави соціального капіталу бібліотеки.

Керівники вищих навчальних закладів, які усвідомлюють завдання бібліотек як соціально-комунікативних центрів також допомагають і підтримують нові шляхи розвитку бібліотек, які відповідають потребам користувачів.

Яскрава деталь до створення позитивного політичного іміджу керівника держави (тоді Президента України В. Ющенко) – сприяння будівництву Наукової бібліотеки Української банківської академії Національного банку України, нову будівлю якої віддали в експлуатацію в 2009 р. Кошт будівництва виніс близько 100 млн. гривень [3]. На день сьогоднішній бібліотека з фондом близько 140 тис. примірників, володіє усіма сучасними технологіями, має 140 комп'ютерів і вирізняється серед бібліотек вищих навчальних закладів.

Інший приклад – особистий внесок керівника навчального закладу в організацію і будівництво бібліотеки Острозької академії, відродженої у 1994 р., спадкоємиці Острозької академії (1576–1636). Зауважимо, що цей навчальний заклад є унікальним, оскільки він є чи не наймолодшим і в той же час – одним з найстаріших на Україні. У 2002 р. для Наукової бібліотеки за ініціативою ректора І.Д. Пасічника було споруджено будівлю, що відповідає вимогам сучасних бібліотечних технологій, та яку визнано пам'яткою архітектури ХХ століття. Урочисте відкриття якої відбулося 22 червня

2007 року за участю президента України В.А. Ющенка. Над проектом нової споруди разом з архітектором працював і ректор, втілюючи у життя свою мрію – створити бібліотеку, яка б за своєю архітектурою, художнім оформленням, інтер'єром та змістом роботи стала би бібліотекою майбутнього. Будівля бібліотеки має круглу форму. При вході розміщені мармурові плити з викарбуваними прізвищами меценатів та благодійників, що надали кошти на будівництво бібліотеки. Вестибюль прикрашають скульптури Томаша Оскара Сосновського (1810–1886). Книгосховище, облаштоване за європейськими стандартами, розраховане на 500 тисяч томів. Окрасою новозбудованої читальної зали є розписи, виконані рівненським художником О.В. Чернюшком. Окрім того, будівля бібліотеки відповідає усім сучасним вимогам [11].

Підкреслимо, що протягом останніх 30 років, керівництво найбільших навчальних закладів України сприяло зведенню окремих будинків бібліотек та розширенню існуючих приміщень.

Можна навести приклад декількох бібліотек з різних регіонів держави. 1982 р. на терені кампусу Севастопольського Національного технічного університету (сучасна назва) збудовано 4 поверховий будинок бібліотеки з двоярусним книгосховищем.

Наукову бібліотеку Вінницького національного технічного університету, згідно з проектом (1986 р.) розміщено на шести поверхах головного корпусу. Від 2000 р. надає послуги у новому корпусі Наукова бібліотека Луганського національного медичного університету. Новий будинок у 2009 р. отримала бібліотека Тернопільського національного економічного університету. Також у 2009 р. з метою збільшення корисних площ бібліотеки до головного корпусу Ужгородського національного університету добудовано нове приміщення площею 2000 м² та ін.

Однак у зв'язку з недостатнім фінансуванням вже майже десять років тривають будівельні роботи у низці престижних навчальних закладів. Від 2004 р., коли розроблено проект будівлі “Бібліотечно-інформаційного центру” очікує вселення Науково-технічна бібліотека Донецького національного технічного університету. Загальна площа якої 10400 м², із сучасним книгосховищем, обладнанням устаткуванням контролю температури і вологості, конференц-залом, медіатекою, 8 читальними залами на 1100 місць [2].

На черзі обладнання інтер'єрів бібліотеки Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”, будівництво якої розпочато також у 2004 р. Кошти витрачені на будівництво становлять 29 млн. гривень [14]. Сучасний будинок має характерні мотиви історичної забудови політехнічного інституту. Згідно з проектом бібліотека має бути взірцем сучасних бібліотечних технологій.

А тим часом, пересічний читач у “середньостатистичному” місті заходить до бібліотек із “застиглим” у 1980-х роках інтер'єром. Коли людина, наш потенційний користувач, проходить поруч із сучасними будівлями офісів, заходить у кав'ярню чи до магазину вона сприймає їх як престижні установи. Чим ближче соціальні інститути один до одного, тим більше у них спільного, це стосується спільного стилю у дизайні, технічних засобів і обладнання [8]. Сьогодні необхідно усвідомлювати, що фізичний образ будівлі бібліотеки має

демонструвати громадянинуві унікальність цієї інформаційної і соціально-культурної інституції.

Щороку ми спостерігаємо, що кількість відвідувачів бібліотек все більше зменшується. Це свідчить про необхідність пошуку нових форм інформаційного простору, привабливого для постійно зростаючих вимог користувачів, створення сучасного центру комунікацій, який надає нові види послуг [1, с. 42].

Перед бібліотекою, як соціальним інститутом стоїть важливе завдання створювати максимально сприятливе для людини середовище, “здатне позитивно впливати на вибір користувачем саме бібліотеки як місця занять пізнавальною діяльністю, а також місця міжособистісного спілкування”.

Важливо наголосити, що бібліотека має бути місцем, де не тільки зберігають книжки, але й місцем, яке виконує суспільно важливу роль. На думку данських учених Каспера Рассмусена, Хенріка Йохумсена і Дорті Хансен від кінця 90-х років ХХ ст. по всьому світу зростає інтерес до бібліотек як динамічного фактора розвитку міст. Учені стверджують, що “фізична” бібліотека (маючи на увазі будівлю), переживає ренесанс [18].

До прикладу, в США за останні 15 років будинки публічних бібліотек не тільки збирають тлуми читачів, але стають модними осередками туризму в містах, де збудовано нові будівлі. Найбільше відвідувачів було в Публічній бібліотеці Солт-Лейк-Сіті (США, штат Юта), зведеної за проектом канадського архітектора світової слави Моше Сафді та відкритої для користувачів у 2003 р. Протягом першого року бібліотеку відвідало 3.5 млн. людей. Автобуси з туристами зупиняються й біля іншого витвору цього ж архітектора, Публічної бібліотеки у Ванкувері (Канада).

У вітчизняній бібліотекознавчій літературі склалося декілька концепцій соціокультурного поняття бібліотека: “бібліотека-храм”, “бібліотека-дім” та ін. За уявленнями західних спеціалістів кінця ХХ ст. бібліотека виконує роль “третього місця” (Raj Oldenburg). Адаже нас сьогодні хвилює питання чи “утримається” сучасна бібліотека як соціальна структура у мінливому світі інформаційних технологій, і чи буде вона “місцем”, яке охоче відвідуватимуть користувачі?

Важливого значення набуває ідеологічна концепція “третього місця”, запропонована американським соціологом Реєм Ольденбургом [19]. Написана у кінці 80-х років ХХ ст., книга стосувалася переважно підприємств громадського харчування і сфери обслуговування. У книзі представлені міркування автора про те, що наше життя в суспільстві концентрується навколо трьох найважливіших осередків: дому (місця, в якому живемо), роботи (місця, в якому працюємо) і “третього місця” – в якому точиться наше громадське життя (місця активного відпочинку).

Що необхідно зробити, аби бібліотека у фізичному вимірі стала місцем вибору для відвідування, а також для проведення вільного часу? Формування архітектурного простору з думкою про людину – основна засада будівництва нових об’єктів і реновації існуючих будівель. Потрібно відходити від штивного поділу на абонемент, читальні зали, книгосховища, намагатися забезпечити простір для праці, науки відпочинку і зустрічей. В архітектурі відмова від

усталеної чіткої організації внутрішнього простору на користь композиційно вільного планування, ідея “one room library” сприяє повному освоєнню користувачами усєї будівлі бібліотеки в цілому, а не окремих її частин.

У роботі ми продемонстрували основні тенденції та стан бібліотечного будівництва на Україні, торкнулися частини великого напрямку досліджень, пов’язаного з проблемами спорудження окремих будинків для бібліотек.

Зміни у сфері бібліотечно-інформаційних технологій, зростання нових видів послуг ставить завдання переосмислити існуючий фізичний бібліотечний простір бібліотек. Матеріальне середовище бібліотеки, збагачене у наш час новими функціями, здатне підкреслювати її унікальний образ і таким чином творити імідж.

У суспільстві бібліотека-установа повинна мати престиж, стати носієм суспільного капіталу. І наостанок, необхідна зміна свідомості, в першу чергу тих, від кого залежить фінансування об’єктів культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амлінський Л. Бібліотечний комфорт: розкіш чи веління часу / Л. Амлінський // Бібліотечний вісник. – 2010. – № 3. – С. 39–44.
2. Библиотеке университета тоже 90 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://donpol.donntu.edu.ua/31_05_2011/28.html. – Загл. с экрана.
3. Бібліотека Української академії банківської справи перемогла у Всеукраїнському конкурсі “Бібліотека року-2010” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua/news/53945.html>. – Назва з екрану.
4. Библиотечные здания. Основные положения библиотечного строительства / пер с нем. ; под ред. : Е. А. Фенелонова, Ю. П. Обросова. – М. : Стройиздат, 1993. – 328 с.
5. Борисов Я. В. Руководство по библиотечной технике: Основы практического библиотековедения / Я. В. Борисов. – СПб., 1911. – 164 с.
6. Войцехівська Г. Проблеми спорудження бібліотечних будівель в Україні / Войцехівська Г., Войцехівська І., Облап І. // Бібліотечна планета. – 2009. – № 4. – С. 29–30.
7. Войцеховская Г. Строительство, архитектура и дизайн библиотечных сооружений [Электронный ресурс] / Г. Войцеховская, С. Артамонова. – Режим доступа : <http://www.stroyrec.com.ua/news.php?id=404>. – Загл. с экрана.
8. Лаврова К. Лица не общим выраженьем: закат эпохи дизайна Haute zavhoz / К. Лаврова // Библиотечное дело. – 2007. – № 1 (янв.). – С. 10–13.
9. Львівська обласна універсальна наукова бібліотека. Історія бібліотеки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lounb.lviv.ua/index.php/eboutlibrary/historyoflibrary>. – Назва з екрану.
10. Матвеев М. Ю. Имидж библиотек как социокультурный феномен [Электронный ресурс]: автореферат дис. ... док. пед. наук / Матвеев М. Ю. – Режим доступу : <http://www.dissercat.com/content/imidzh-bibliotek-kak-sotsiokulturnyi-fenomen>. – Назва з екрану.
11. Наукова бібліотека Національного університету “Острозька академія”: короткий історичний нарис [Електронний ресурс]. Tryb dostępu: <http://www.panoramio.com/photo/54329778>.

12. Наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія бібліотеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/01about/01history>. – Назва з екрану.
13. Науково-технічна бібліотека ім. проф. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.library.kpi.ua/system/files/buklet_library.pdf. Stan z dnia 12.03.2012. – Назва з екрану.
14. Нова бібліотека відкриється в Національному технічному університеті “Харківський політехнічний інститут” (ХПІ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sq.com.ua/ukr/news/suspilstvo/07.02.2011/u_harkivskomu_politehu_cogo_roku_vidkrietsya_suchasna_biblioteka/. – Назва з екрану.
15. Пащенко Ф. Архитектура и строительство библиотечных зданий / Ф. Пащенко. – М. : Гос. Архитектурное из-во Акад. Архитектуры СССР, 1941. – 296 с.
16. Столяров Ю. Н. Структурирование библиотековедения как научной дисциплины и предмета преподавания / Ю. Н. Столяров // Книга. Исследования и материалы. – 1994. – Сб. 68. – С. 135–159; Столяров Ю. Н. Библиотека: структурно-функциональный поход / Ю. Н. Столяров. – М. : Книга, 1981. – 253 с.; Столяров Ю. Н. Обзор теоретических проблем материально-технической базы библиотек на протяжении XX в. (Материально-техническая база библиотеки как часть предмета библиотековедения) [Электронный ресурс] / Ю. Н. Столяров // Научные и технические библиотеки. – 2000. – № 12. – Режим доступа : http://www.gpntb.ru/win/ntb/ntb2000/12/f12_02.html. – Загл. с экрана. та ін.
17. Хавкина Л. Б. Библиотеки, их организация и техника: руководство по библиотековедению / Л. Б. Хавкина. – СПб., 1911. – 404 с.
18. Rasmussen C. H. The library in urban development – experience, creativity and innovation [Електронний ресурс] / C. H. Rasmussen, H. Jochumsen, D. S.-Hansen. – Режим доступу : <http://slq.nu/?article=volume-45-no-1-2012>. – Назва з екрану.
19. “Trzecie miejsce” według Raja Oldenburga [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blog.biblioteka20.pl/?p=149>. – Назва з екрану.

Samotyj Renata (Lviv)

BUILDING AS A BEARER OF THE LIBRARY IMAGE

The influence of the building on the formation of the library image has been underlined in the article. The main tendencies, modern state and problems of the library building in Ukraine have been demonstrated.

Key words: library building, image, problems of the library building, libraries of higher educational institutions.

Самотий Рената (Львов)

ЗДАНИЕ КАК НОСИТЕЛЬ ИМИДЖА БИБЛИОТЕКИ

В статье подчеркивается влияние здания на создание имиджа библиотеки. Показаны основные тенденции, современное состояние и проблемы библиотечного строительства на Украине.

Ключевые слова: здание библиотеки, имидж, проблемы строительства библиотек, библиотеки высших учебных заведений.

ПОСТАТІ В ІСТОРІЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

У статті розглянуто історію становлення та розвитку Наукової бібліотеки Чернівецького університету. Висвітлена діяльність директорів бібліотеки Чернівецького університету Йоганна Полека та Нектарія Котлярчука.

Ключові слова: *історія бібліотечної справи, бібліотека Чернівецького університету.*

Історію становлення та розвитку Наукової бібліотеки Чернівецького університету неможливо уявити без людей, які її творили.

Серед когорти достойників нашої бібліотеки хотілося б зупинитися, зокрема, на постатях двох її директорів – Йоганна Полека та Нектарія Котлярчука, дослідити їх неоціненний внесок у розвиток книгозбірні.

Йоганн Полек – австрійський історик, професор філології, краєзнавець, високоерудована людина, поліглот [4, с. 8]. Народився у містечку Будішові в Моравії (Чехія) в родині ткача. У 1865–1869 рр. навчався у Віденському університеті на факультеті класичної філології, у 1871 р. одержав звання доктора філології та переїхав за направленням у місто Чернівці. У 1882 р. обійняв посаду кустоса університетської бібліотеки. Відповідав не лише за збереження книжкових фондів, але й займався удосконаленням бібліотечних процесів.

Згідно з рекомендаціями високих урядових інстанцій Австрії провідним спеціалістам бібліотеки професорам Йоганну Сбієрі та Йоганну Полеку керівництво вузу доручило вдосконалити розроблену у 1855 р. Адольфом Фікером для Крайової публічної бібліотеки класифікаційну таблицю книг [6, с. 23], оскільки існуюча класифікація не відповідала типовим інструкціям та нормам, запровадженими для австрійських університетських бібліотек [2, с. 3].

Цією таблицею, каталогом у мініатюрі, й сьогодні користуються як бібліотекарі, так і читачі при пошуку книг іноземними мовами, виданими до 1945 р. Складання таблиці перебудувало внутрішню роботу бібліотеки: весь фонд розділили на 97 відділів, кожному екземпляру присвоїли буквенний шифр для зручності розміщення примірників на полицях. Всі видання розставили в алфавітному порядку в 90 шафах, кожна з яких відповідала окремій галузі знань. Шафи розмістили у зростаючому порядку. Якщо в одній із виділених шаф більше не вистачало місця для книг, поряд з нею клали ще одну, а до номера відділу, що продовжувався, додавали латинську літеру, наприклад: Va, XXXb і т.д. [5, с. 59]. Дисертації та програми навчальних закладів розставляли

окремо, в інших шафах; дисертації – за таким самим принципом, як і книги; програми – за алфавітом географічних назв міст, відповідно до того, з яких вузів вони надійшли до бібліотеки і у хронологічному порядку. Кожне видання мало свій інвентарний номер, зафіксований в книзі обліку бібліотеки (тепер, це інвентарна книга) [4, с. 5]. На кожен примірник складався бібліографічний опис як у листовому каталозі, так і на картці, де робилася відмітка про наявність примірника під час перевірки фонду. Картки на книги систематизувались за відділами, підбирались у спеціальні коробки за алфавітом. Їх розмістили у зростаючому порядку відділів в окремій кімнаті [4, с. 4]. Так з'явився відділ каталогів, його автором був Йоганн Полек.

Зважаючи на високу професійність, працьовитість, любов та відданість бібліотечній справі Йоганна Полека призначають у 1903 р. на посаду директора університетської бібліотеки.

Свою діяльність адміністратора Полек розпочав із удосконалення звітних даних, а саме: впровадив щоденний облік роботи бібліотекарів у журнали відвідувань читачів, таким чином статистичний облік став чітким і фактовим.

У 1906 р. правила користування нашою книгозбірнею стають такими ж, як і в австрійських бібліотеках, запроваджується плата за користування книгозбірнею: студенти-австрійські піддані платять за семестр по 1 кроні, студенти-іноземці – по 2 крони [3, с. 2].

У цей же період Полек проводить активну громадську діяльність: він – радник із питань збереження пам'яток у Буковинському ландтазі, член керівництва Буковинського краєвого музею, член Товариства християнських німців Буковини. На сторінках друкованого органу Товариства “Bukowiner Vote” постійний дописувач нарисів про життя та побут німців Буковини – “Das Deutschtum in Czernowitz” (1898, 1903). Надсилає статті статистичного характеру до австрійського авторитетного на той час журналу “Statistische Monatschrift”, “Statistik des Judenthums in der Bukowina” (№ 15, 1884).

Йоганн Полек, як і професор Раймунд Фрідріх Кайндль, був піонером у вивченні історії Буковини, його перу належить ряд історико-етнографічних нарисів кінця XVIII – поч. XIX ст. із життя національних меншин Буковини, а саме: “Die Lippowaner in der Bukowina” (1896), “Die Armenier in der Bukowina” (1906) та інші.

Й. Полек досконало володів вісьмома мовами: німецькою, англійською, французькою, італійською, чеською, польською, російською, румунською. Він автор досліджень з історії економіки, політики, культури, етнографії, бібліографії та статистики. Завдяки йому побачив світ один із перших історичних описів Буковини першого австрійського губернатора краю генерала Габріеля фон Сплєні, (керував з жовтня 1774–1778) “Beschreibung der Bukowina” (1893), редактором якого був Йоганн Полек. Його доробок із більше ніж 20-ти творів зберігається в університетській бібліотеці й сьогодні [1, с. 53].

Займаючись науковими дослідженнями, Полек не забував і про свою основну місію – місію керівника університетської бібліотеки, він постійно шукає додаткові джерела поповнення книжкового фонду, оскільки бібліотека

фінансувалася університетом за залишковим принципом і грошей на придбання нової літератури виділяли дуже і дуже мало.

Одне із таких джерел він знаходить в університетській друкарні. Значна кількість наукових та науково-методичних праць, надрукованих під керівництвом Генріха Пардіні, і по сьогодні займають гідне місце на полицях книгозбірні. Серед них варті уваги праці видатних істориків: Раймунда Фрідріха Кайндля, Йоганна Полека, Фердінанда Ціглауера, знавців слов'янської філології Омеляна Калужняцького, Степана Смаль-Стоцького, румунського мовознавця Секстіла Пушкаріу, математика Ганса Гана, правознавця Євгена Ерліха та багатьох інших відомих науковців нашого університету.

У 1914 р. Йоганна Полека відкликали до Віденського університету на викладацьку роботу, де він відійшов у вічність 10 січня 1920 р.

Зважаючи на його заслуги в справі організації бібліотеки, у 2002 р. з нагоди 150-літнього ювілею бібліотеки і завдяки майстерності чернівецького митця О. Любківського та за підтримки ректорату ЧНУ портрет Йоганна Полека можна побачити в нашій бібліотеці.

Включення Буковини до складу Румунії у 1918 р. привело до змін у багатьох галузях суспільного життя краю. На фоні реформ, що відбувалися, системним явищем було проведення румунізації освіти краю. Поступово на румунську мову навчання було переведено початкові школи та середні навчальні заклади. У галузі вищої освіти румунізація торкнулася і Чернівецького університету, про що було прийнято відповідний закон 12 вересня 1919 р., а 24 вересня в Синодальній залі резиденції митрополита відбулося урочисте відкриття румунізованого університету. Певну вагу в університеті займала вузівська бібліотека. 11 серпня 1919 р. її очолив доктор теології та філософії Нектарій Котлярчук, фахівець із 18-річним стажем роботи в даній установі. Чому саме на нього випала ця відповідальна місія, ми поспробуємо висвітлити у даній розвідці.

Нектарій Котлярчук (хрещений, як Микола) народився 7 лютого 1875 р. в селищі Стулпикани Сучавського повіту (Румунія) у бідній селянській родині. Котлярчук навчався у вищому православному лицейі м. Сучави (1887–1895), вищу освіту здобув на богословському та філософському факультетах Чернівецького університету (1895–1899), захистив докторську дисертацію “Історія румунської філології і філософії”, потім продовжував навчання у Відні, Боні, Вюрцбурзі та Мюнхені (1899–1901). У 1901 р. Н. Котлярчук захистив дисертацію в університеті Мюнхена “Право усиновлення і церковний патронат в князівстві Молдова та на Буковині : історико-догматичне дослідження східного церковного права”. Ця фундаментальна праця була варта уваги широкого загалу, тому в 1907 р. вона була надрукована у м. Штуттгарті і перевидана у 1965 р. у Амстердамі. Після захисту дисертації у 1901 р., Нектарія Котлярчука направляють в Чернівці викладачем першого міського лицейу (СШ № 1). У цьому ж 1901 р. він був висвячений у сан диякона кафедрального Свято-Духівського собору. Не беручи до уваги ні звання професора, ані його духовний сан, Нектарія у 1902 р. приймають на роботу, за сумісництвом,

простим бібліотекарем у Чернівецьку університетську бібліотеку. І лише через 11 років (у 1913 р.) його вводять у постійний штат установи.

Незважаючи на постійну зайнятість Нектарій Котлярчук залишається вірним своєму духовному покликанню – служінню Господу. У Чернівецькому кафедральному соборі у 1914 р. його висвячують на священника, а на теологічному факультеті австрійського університету з 1915 р. він викладає курс практичного богослов'я.

Так само відданий Котлярчук і своїм безпосереднім обов'язкам у бібліотеці. У січні-березні 1917 р. Роберт Клемент (заступник директора) та бібліотекар 1 класу Нектарій Котлярчук, двічі відводять загрозу вивозу книжкового фонду до Росії. Без сумнівів, великою заслугою цих бібліотечних працівників було те, що фонди книгозбірні збереглися повністю. Жодна із книг не покинула стін вузівської бібліотеки [8, с. 89].

Вибираючи кандидата на посаду директора університетської бібліотеки керівництво краю віддало перевагу Нектарію Котлярчуку, як спеціалісту і керівнику, який зміг би об'єднати колектив у нелегкому завданні перебудови роботи бібліотеки згідно розпоряджень і завдань румунського уряду.

У підпорядкуванні директора бібліотеки Н. Котлярчука був невеликий, за нинішніми мірками, штат: заступник директора, п'ять бібліотекарів, п'ять асистентів-бібліотекарів та шість працівників нижчої категорії [7, с. 143].

Персонал повинен був виконати великий об'єм робіт: на всю документацію книгозбірні, читацькі квитки, різноманітні вивіски, вказівники та рубрики в каталогах зробити переклад із німецької мови на румунську. З метою професійного виконання цього завдання Н. Котлярчук створив декілька груп працівників (так організувалися, вперше в історії бібліотеки, відділи), кожна група (відділ) відповідала за окрему ланку роботи і терміни виконання завдання, кожен відділ очолили спеціалістом зі стажем роботи не менше п'ятнадцяти років – фаховим та відповідальним працівником. Враховуючи, що жінки більш прискіпливі і пунктуальні у роботі, Котлярчук вирішує приймати на роботу жінок. До цього часу у вузівській бібліотеці працювали лише чоловіки.

За період керування вузівською книгозбірнею Нектарій Котлярчук перетворив університетську бібліотеку у висококультурну румуномовну інституцію.

Свій багатий досвід та ідеї Н. Котлярчук вклав у складанні нового проекту Закону про діяльність бібліотек, який було проголошено та обговорено на всерумунській нараді бібліотекарів 3-5 червня 1922 р. у місті Чернівцях. А 27 листопада 1922 р. закон було розглянуто і затверджено на засіданні Асоціації вчених румунської асамблеї. Деякі положення цього закону бібліотека взяла до виконання, і насамперед, № 3089, згідно з яким книгозбірня отримувала безкоштовно по одному обов'язковому примірнику друкованої продукції всіх видавництв Румунії.

Нектарій розривається між бібліотекою та церквою. Обидві служби для нього стали сенсом життя. У 1919 р. його висвячують на протоієрея, а в 1921 р. – на протопресвітера.

Нектарій Котлярчук був одним із найавторитетніших викладачів теологічного факультету Чернівецького університету. У 1919 р. йому присвоюють звання титулярного професора практичної теології. Щоб покращити навчальний процес на факультеті, керівництво вузу попросило Нектарія Котлярчука, попри його зайнятість у бібліотеці, очолити факультет.

У 1920–1921 навчальному році він декан богословського факультету.

Окрім адміністративної діяльності Нектарій Котлярчук займається дослідницькою діяльністю. Його перу належать не лише канонічні праці, але й дослідження із психології та історії літератури, які принесли не лише автору, але й Чернівецькому університету визнання на міжнародному рівні.

Серед його публікацій виділяються такі роботи, як “Ceva despre reforma patronatul Bisericii din Bucovina” (Cernăuți, 1904), “Istoricul literaturii Românilor din Bucovina (1775–1906)” (Cernăuți, 1906), “Kurze Übersicht über die rumänische Bibliologie” (Wien, 1911), “Ступені формальної психології і проповідь” (Чернівці, 1923). [6, с. 373]. Дослідження та статті в журналах “Candela”, “Deutsche Zeitschrift für Kirchenrecht”. [9, с. 121].

У 1929 р. розробив, доповнив і видав нове видання “Liturgica Bisericii Ortodoxe”, яке було написане проф. Теодором Гарнавським та Василем Митрофановичем у 1909 р. Це видання має визнання і в наш час.

У жовтні 1921 р. Буковинська митрополія була приєднана до Румунської православної церкви, утворивши її п'ятий митрополичий округ. Буковинська митрополія отримала назву “Митрополії Буковини і Хотина”, а першим митрополитом став Нектарій Котлярчук, він очолював її до своєї смерті (4 липня 1935 р.).

За його керівництва в Румунській Православній церкві сталася важлива подія: була проведена календарна реформа, перехід на новий стиль (так званий, зеландсько-юліанський календар). В українських селах почали відправляти Службу Божу і Казання українською мовою. У своїх виступах Нектарій Котлярчук завжди наголошував, щоб “в українських школах дітей навчали релігії також по-українськи” [10, с. 12].

У зв'язку із обранням Котлярчука на посаду митрополита з 15 жовтня 1922 р. директором університетської бібліотеки призначили професора Костянтина Мандичевського. З новою постаттю керівника книгозбірні очікувалися і нові зміни в історії бібліотеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чернівецький університет, 1875–1995: Сторінки історії. – Чернівці: Рута, 1995. – 208 с.
2. Die Completierung der Czernowitzer Universität // Czernowitzer Presse. – 1890. – 1 Apr.
3. Klement R. Die k.k. Universitätsbibliothek Czernowitz während der dritten russischen Invasion / R. Klement // Zentralblatt für das Bibliothekswesen. – 1918. – № 35. – S. 87–91.
4. Păunel E. Biblioteca Universității din Cernăuți / E. Păunel. – București, 1933. – 15 p.

5. Reifenkugel K. Die Bukowiner Landesbibliothek und die Universitäts-Bibliothek in Czernowitz. Geschichte und Statistik / K. Reifenkugel. – Czernowitz, 1885. – S. 65.
6. Reifenkugel K. Die k.k. Universitätsbibliothek in Czernowitz. 1885–1895 / K. Reifenkugel. – Czernowitz, 1896. – 32 S.
7. Anuarul Universității din Cernăuți pentru anii 1926/ 27 – 1927/ 28. – Cernăuți : Editura Universității, 1928. – 283 p.
8. Anuarul Universității Regele Carol II- lea din Cernăuți pe anul de studii 1936–1937. – Cernăuți : Glasul Bucovinei, 1937. – 248 p.
9. Grigorovița M. Invățământul în Nordul Bucovinei. 1775–1944 / M. Grigorovița. – București : Editura didactică și pedagogică, 1993. – 121 p.
10. Тарновський І. Нектарій Котлярчук – архієпископ і митрополит Буковинський / І. Тарновський // Час 2000. – 2002. – 1 листоп. – С. 14.

Halyna Cheban (Chernivtsi)

FIGURES IN THE HISTORY OF ChNU SCIENTIFIC LIBRARY

The article describes the history of formation and development of Chernivtsi National University library. The activities of the directors of Chernivtsi University library Johann Polek and Nektarii Kotliarchuk are highlighted.

Key words: the history of library science, Chernivtsi University library.

Галина Чебан (Черновцы)

ФИГУРЫ В ИСТОРИИ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ ЮРИЯ ФЕДЬКОВИЧА

В статье рассмотрена история становления и развития библиотеки Черновицкого университета Освещены деятельность директоров библиотеки Черновицкого университета Иоганна Полека и Нектария Котлярчука.

Ключевые слова: история библиотечного дела, библиотека Черновицкого университета.

ФУНКЦІОНУВАННЯ БІБЛІОГРАФІЧНИХ КАРТОТЕК НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ЧНУ В СВІТЛІ ПРОБЛЕМ КАТАЛОГІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

У статті обґрунтовується необхідність функціонування традиційних карткових каталогів бібліотек, здійснення постійного контролю за якістю систематичних каталогів, їх удосконалення та підтримання в належному стані у поєднанні з електронним каталогом. Висвітлено інформацію про систематичну картотеку статей та електронний каталог Інформаційно-бібліографічного відділу НБ ЧНУ.

Ключові слова: карткові каталоги, бібліотечні каталоги, систематичний каталог, систематична картотека статей, електронний каталог, довідково-пошуковий апарат.

Сучасна бібліотека вищого навчального закладу (ВНЗ) під впливом інформаційних технологій переживає процес трансформації. Сьогодні бібліотека ВНЗ в Україні – не просто сховище навчальних матеріалів, це відкрита комунікаційно-комунікативна система, яка бере участь у педагогічно-виховному, міжкультурному, міжбібліотечному обміні, а також в обміні з внутрішніми структурами ВНЗ (кафедрами, музеями, побутовими службами, громадськими організаціями) та іншими громадськими закладами (школами, технікумами, видавництвами). Комунікативна діяльність бібліотеки скерована на створення комфортного середовища для використання інформації; розвиток засобів внутрішніх організаційних та зовнішніх інформаційних зв'язків; формування інституалізованих і використання неінституалізованих каналів та засобів міжособистісного спілкування й обміну знаннями [2].

Сьогодні перед бібліотеками стоїть завдання не тільки зібрати у своїх фондах якнайбільше різноманітних документів, але й зробити їх доступними для користувачів, розкрити їхній зміст. При цьому бібліотечні фонди мають бути опрацьовані таким чином, щоб вимоги користувачів у найкоротші терміни отримувати вичерпну інформацію про документи – збігалися з можливостями бібліотеки надавати її. Цьому сприяють картотеки, бази даних (БД), бібліографічні та реферативні видання. Інформація в них має бути систематизована й представлена у такому вигляді, який дасть змогу здійснювати швидкий і результативний пошук.

Важливою складовою довідково-бібліографічного апарату бібліотек вищих навчальних закладів є бібліографічні картотеки та БД, що створюються як доповнення до каталогів, розширюють їхні пошукові можливості, розкривають фонд бібліотеки в різноманітних аспектах. На відміну від

бібліотечних каталогів, у бібліографічних картотеках та БД відображається зміст періодичних і продовжуваних видань, а також можуть відображатися неперіодичні видання та інформація з джерел, яких нема у фонді бібліотеки [7].

Майже кожний відвідувач бібліотеки, який має на меті знайти літературу для своєї роботи, в першу чергу відвідує зал картотек. Систематичний каталог – бібліотечний каталог, в якому бібліографічні записи розташовуються за галузями знань у відповідності до бібліотечно-бібліографічної класифікації (ББК). Він розкриває зміст бібліотечного фонду за галузями знань та інформує читачів про те, які видання з того чи іншого питання є в бібліотеці. Працюючи з систематичною картотекою статей (СКС), користувачі знайомляться з її структурою, та при правильному її оформленні одразу знаходять потрібні ділення.

Електронний каталог (ЕК) – це особливе середовище, що потребує спеціальних навичок, знань, серед яких: робота з комп'ютером, вибір полів для пошуку (автор, назва, предметні рубрики, ключові слова, види документів, видавництва, серії, роки видання), грамотне формулювання запиту, знання стратегії й тактики пошуку, оформлення результатів пошуку тощо. Системи пошуку в картковій та електронній картотеках дуже відрізняються, відповідно й ставлення до них різне. Якщо у першому випадку користувач, будуючи свій пошуковий шлях, іде від ділення до ділення, то в другому – задані параметри пропонують уже сформований блок інформації. Таким чином, традиційний пошук вимагає творчого підходу, а користуючись ЕК, користувачі мають справу зі споживанням готового продукту. Успішність довідково-бібліографічного обслуговування читачів, звернення до традиційних або карткових інформаційно-пошукових систем залежить від декількох факторів, головними з яких є: тема запиту, логічність його побудови; вплив людського фактору; динамічність та гнучкість інформаційно-пошукової програми, її можливостей та ін. [6].

Спочатку існувало припущення, що ЕК зможе замінити при змістовому й тематичному пошуку інформації картотеки. Беззаперечно, що ЕК мають суттєві переваги перед картковими з точки зору повноти та оперативності доступу: швидкий та різнобічний пошук за багатьма реквізитами одночасно (автором, назвою, видавництвом, датою публікації, темою, ключовими словами тощо); можливість надання віддаленого доступу до ЕК будь-якої бібліотеки за допомогою інтернет-технологій; можливість обміну бібліографічними записами і створення тематичних БД користувача за допомогою протоколу 239-50; можливість створення зведених ЕК багатьох бібліотек за різною ознакою (наприклад, мережі університетських бібліотек, за територіальним або мовним принципами тощо) [9]. Однак і карткові каталоги мають свої переваги перед електронними: інформація в них не може бути змінена через несанкціоноване втручання (хакерські атаки, комп'ютерні віруси) або збій у роботі обладнання. Хоча традиційні карткові каталоги й займають багато місця, доступ читачів до них обмежений стінами бібліотеки. Крім того, традиційні карткові каталоги ще зберігають своє інформаційне й меморіальне значення, адже процес

переведення їх в електронну форму довготривалий [3]. Відмова від карткових картотек значно прискорює процес створення масиву вторинної інформації, “полегшуючи” працю бібліографа, але у той же час, порушуючи принцип кумулятивності даних, робить подвійною роботу читача. Не дарма в бібліотеках країн Європи та США продовжують займатися цією копіткою роботою, орієнтованою на повне задоволення інформаційних потреб користувача [6].

В ідеальному варіанті поєднання карткової картотеки і ЕК – справа важлива й корисна як для бібліотеки, так і для користувачів. Остання прискорює пошук необхідних документів, зміцнює інформаційне ядро бібліотеки.

Систематична картотека статей посідає центральне місце серед різноманітних картотек НБ ЧНУ. Головна довідкова картотека сьогодні нараховує 1 500 000 карток. Побудована вона за систематичним принципом за таблицями УДК та ББК. Допоміжним апаратом до СКС є алфавітно-предметний покажчик (АПП) у ньому подається перелік предметних рубрик із зазначенням, у яких розділах та рубриках СКС необхідно шукати літературу з певного питання. Документацією на СКС є “Паспорт-характеристика на генеральну систематичну картотеку статей”, інструкції та рекомендації.

Починаючи з 1945 року, Наукова бібліотека ЧНУ веде **краєзнавчу картотеку** з різних галузей знань. Саме в цей період історії бібліотеки, співробітники зосереджували свою увагу, в першу чергу, на роботі з краєзнавчою літературою.

Краєзнавча робота публічних бібліотек є шляхом до збереження національної пам’яті, формування національної ідеї, адже краєзнавча діяльність – це та діяльність, яка надає бібліотекам місцевого колориту, регіональної специфіки, самобутності. Працівники бібліотеки створюють численні краєзнавчі інформаційні ресурси з життєво важливих для населення питань і доводять їх до широкого загалу, чим сприяють активізації виконання економічних і соціокультурних завдань на місцевому рівні [1].

На сьогоднішній день краєзнавча картотека інформаційно-бібліографічного відділу (ІБВ) НБ ЧНУ налічує близько 150 тис. карток, які вміщені в 129 шухлядах і охоплюють найрізноманітніші питання життя краю. Починається картотека “Визначними діями Буковини” та відомостями про кожен район області. Далі розміщена географічна характеристика, рослинний та тваринний світ Чернівецької області. Детально розкрита історія Буковини, а також археологія та етнографія, починаючи з перших згадок про Буковину і закінчуючи сьогоденням. Особливу увагу приділено економіці, політиці та промисловості краю. Сьогодні користувачів, особливо молодь, цікавить таке важливе питання як освіта на Буковині. Картотека відображає всі шкільні, професійно-технічні і вищі навчальні заклади Чернівців та області. Звичайно, більш детально виділений Чернівецький національний університет, починаючи з історії вузу, професійно-викладацького складу, культурного, мистецького життя і закінчуючи окремими факультетами, кафедрами та іншими підрозділами університету. Не менш важливим є мистецтво рідного краю, яке

охоплює музичне, театральне та художнє життя Буковини. До краєзнавчої картотеки додається алфавітно-предметний покажчик, за допомогою якого користувачі можуть з легкістю знайти будь-яку інформацію в картотеці.

Основними джерелами поповнення краєзнавчої картотеки є місцеві видання: наукові збірники праць викладачів ЧНУ та періодичні видання Буковини та України, які вміщують інформацію, пов'язану з нашим краєм.

Згідно з угодою про спільний проект “Краєзнавча картотека” між НБ ЧНУ та Чернівецькою обласною науковою універсальною бібліотекою ім. М. Івасюка проводиться обмін аналітичними описами періодичних видань краєзнавчого характеру, матеріалів конференцій та наукових вісників ЧНУ.

Крім краєзнавчої картотеки в інформаційно-бібліографічному відділі, ведуться *тематичні картотеки*. Вони сприяють ознайомленню читачів із найактуальнішими питаннями і комплексними темами, література з яких знаходиться в різних розділах картотеки. За призначенням тематичні картотеки є читацько-службовими. Вони містять бібліографічні описи як статей з періодичних та продовжуваних, так і неперіодичних видань. Групування матеріалів – тематичне. Наповнення тематичних картотек у бібліотеці ЧНУ відповідає потребам читачів, яким необхідний мінімум найважливішої літератури. Звідси випливає, що тематичні картотеки мають відображати не всю, а найціннішу літературу [7].

Серед тематичних картотек важливе місце займає картотека наукових праць викладачів ЧНУ. Матеріал згрупований по факультетах, а в межах окремого факультету в алфавітному порядку прізвищ викладачів. В систематичній картотеці, у розділі “Українська література” – окремо виділені підрозділи, які відображають “Літературознавство Буковини”, “Письменники Буковини”, а також “Українська діаспора”, серед якої зосереджена й діаспора Буковини. Також в систематичній картотеці в розділі “Мовознавство” є окремий підрозділ – “Діалекти Буковини”, а в “Фольклорі України” – “Буковинський фольклор”.

Основним завданням сектору картотек ІБВ визначено приведення відповідно до вимог чинних стандартів та інструктивно-нормативних документів структури, змісту й оформлення систематичної картотеки статей бібліотеки та усунення виявлених недоліків.

Збільшення обсягів інформації та створення її надлишків, універсальність та ексклюзивність запитів користувачів потребують оперативності бібліографічного пошуку та релевантності інформації [3].

З 2003 р. у НБ ЧНУ розпочато створення ЕК. Програмним засобом для цього обрано інтегровану бібліотечно-інформаційну систему ІРБІС, виробником якої є Державна публічна науково-технічна бібліотека (ДПНТБ) Росії. За допомогою ІРБІС ведеться електронна картотека статей. Для створення ЕК використовується АРМ “Каталогізатор”, призначений для бібліотечного працівника, який займається формуванням бібліографічних записів та їхнім редагуванням. Працівники інформаційно-бібліографічного відділу розписують

статті в трьох БД: “Систематична картотека статей”, “Краєзнавча картотека”, “Конференції і вісники”.

В рамках міжрегіонального проекту ЦУКК (Центрально-Український Кооперативний Каталог) під керівництвом обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського (м. Кіровоград) проводиться обмін аналітичними описами періодичних видань між 14-ма бібліотеками України, серед яких і наша бібліотека. Кожна бібліотека-учасниця опрацьовує 8 журналів, бібліографічні описи яких містять ключові слова, предметні рубрики та анотації до статей. При формулюванні ключових слів та предметних рубрик бібліографи бібліотек-учасниць даного проекту стикаються з труднощами при формулюванні предметних рубрик. На допомогу бібліотекарям у формулюванні предметних рубрик Національною парламентською бібліотекою України (НПБУ) був складений інформаційно-пошуковий тезаурус. На жаль, не в кожній бібліотеці є цей довідково-консультативний матеріал, що впливає на якість введеного опису та уповільнює робочий процес.

ЕК бібліотеки уможливує здійснення пошуку статей за прізвищами авторів, за назвою твору, за предметними рубриками, ключовими словами, за персоналіями, за жанрами творів тощо. Записи з електронної картотеки тиражуються, індексуються, а картки розставляються в традиційну карткову картотеку, яка ведеться паралельно.

У ІБВ НБ ЧНУ проводяться лекційні та практичні заняття з бібліотечно-бібліографічних знань (так звані, заняття з ББО, або заняття з бібліотечно-бібліографічного орієнтування) з метою навчити студентів користуватися картотеками та БД, формулювати запит предметною мовою, прийомам деталізації запиту, його скорочення чи розширення.

Картотеки ІБВ користуються великою популярністю серед бібліотек обласного центру і області, зокрема краєзнавча картотека, бо значно зросла кількість наукових робіт з краєзнавчої тематики. Виявляють увагу до них і численні гості бібліотеки – наукові і культурні діячі з Австрії, Німеччини, Канади, Польщі, Румунії, Ізраїлю та інших країн. Щороку відділом видаються до 20 000 різних довідок і консультацій при кількості відвідувань 15 000 користувачів. Найскладніші довідки – тематичні письмові, вони забирають найбільше часу, замовляють їх заздалегідь, бібліограф при виконанні складає за темою довідки список джерел інформації.

Прискорення темпів розвитку сучасного суспільства зумовлює зростання його інформаційних потреб у виробництві і громадському житті, культурі і дозвіллі, а однією з головних функцій бібліотеки є формування інформаційної культури, яка включає традиційну бібліотечно-бібліографічну культуру й вміння оперувати інформацією з використанням сучасних комп'ютерних засобів. Досвід бібліотек ВНЗ та фахівців з бібліотечної справи підтверджує, що завдяки модернізації змісту діяльності бібліографічної служби в напрямку якісного формування інформаційних ресурсів, поєднання паперових та електронних носіїв інформації, спрямованості інформування на реальні потреби

суспільства і окремих громадян, активного використання новітніх інформаційних технологій, розширення інформаційного сервісу, сприяють якіснішому бібліографічному обслуговуванню читачів бібліотеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багрянцева Л. Роль і функції публічних бібліотек у сучасному українському суспільстві / Людмила Багрянцева // Бібліотечний форум України. – 2008. – № 3. – С. 4–6.
2. Беззуб І. Бібліотека вищого навчального закладу у формуванні інформаційної культури студента/ Ірина Беззуб // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2012. – Вип. 33. – С. 94–105.
3. Добко Т. Забезпечення інформаційних запитів користувачів довідково-бібліографічними ресурсами / Тетяна Добко // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. – К. : НБУВ, 2009. – Вип. 25. – С. 67–75.
4. Лобановська І. Удосконалення традиційних карткових систематичних каталогів / Інна Лобановська, Наталія Грудініна // Бібліотечний вісник. – 2009. – № 4. – С. 16–20.
5. Олару О. Кращезнавча картотека інформаційно-бібліографічного відділу Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету // Сучасний музей: наукова й експозиційна діяльність: матеріали наук. конф., присвяченої 145-й річниці заснування Крайового музею в Чернівцях (15 травня 2008 р.). – Чернівці, 2008. – С. 288–290.
6. Оністрат Н. Електронні та карткові інформаційно-пошукові системи бібліотеки: питання взаємодії / Надія Оністрат // Бібліотечний форум України. – 2007. – № 2. – С. 14–16.
7. Остапчук Ю. Бібліографічні картотеки та бази даних бібліотек вищих навчальних закладів / Юлія Остапчук // Вісник Книжкової палати. – 2010. – № 9. – С. 15–20.
8. Свіркова Л. Інформаційно-бібліографічне обслуговування користувачів: нові тенденції і проблеми / Любов Свіркова // Бібліотечний форум України. – 2008. – № 1. – С. 22–25.
9. Цедик Т. Світовий досвід використання карткових каталогів у період інформатизації суспільства / Тетяна Цедик, Алла Приходько // Вісник книжкової палати. – 2010. – № 10. – С. 14–16.
10. Швецова-Водка Г. Обласна бібліотека як центр комп'ютерної бібліографії: здобутки і проблеми / Г. Швецова-Водка // Бібліотечна планета. – 2003. – № 4. – С. 16–18.
11. Шкаріна В. Нові шляхи до розширення інформативності довідково-бібліографічного фонду / В. Шкаріна // Бібліотечна планета. – 2005. – № 2. – С. 18–20.

Kristina Chervinska (Chernivtsi)

FUNCTIONING OF BIBLIOGRAPHIC CARD INDEXES OF CHNU SCIENTIFIC LIBRARY IN THE LIGHT OF INFORMATION RESOURCES CATALOGUING PROBLEMS

In the article the necessity of functioning of traditional card-table catalogues of libraries, realization of permanent control after quality of systematic catalogues, their improvement and maintenance in good conditions in conjunction with the electronic catalogue is grounded. The systematic card index of articles and electronic catalogue of articles of Information-bibliographic department (University library of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University) are described in the article.

Key words: card-table catalogues, library catalogues, systematic catalogues, systematic card index of articles, electronic catalogues, electronic catalogue of articles, information search system.

Кристина Червинская (Черновцы)

**ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ БИБЛИОГРАФИЧЕСКИХ КАРТОТЕК
НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ЧНУ В СВЕТЕ ПРОБЛЕМ
КАТАЛОГИЗАЦИИ ИНФОРМАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ**

В статье обосновывается необходимость функционирования традиционных карточных каталогов библиотек, осуществление постоянного контроля за качеством систематических каталогов, их усовершенствование и поддержание в надлежащем состоянии в сочетании с электронным каталогом. Освещена информация о систематической картотеке статей и электронном каталоге информационно-библиографического отдела НБ ЧНУ.

Ключевые слова: карточные каталоги, библиотечные каталоги, систематический каталог, систематическая картотека статей, электронный каталог, справочно-поисковый аппарат.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В 40-Х – 80-Х РР. ХХ СТ.

У статті висвітлена діяльність бібліотеки Чернівецького університету в 1940–1991 рр. Здійснено комплексний аналіз процесу розвитку наукової бібліотеки Чернівецького університету на широкому документальному матеріалі.

Ключові слова: *наукова робота, навчально-виховний процес, бібліотеки вищих навчальних закладів.*

Державотворчі процеси, що відбуваються сьогодні в країні, суттєво впливають на розвиток духовної культури, національної самосвідомості українського народу. В цьому контексті значно посилюється увага до історичного краєзнавства, підкріплена розумінням необхідності відродити в людській свідомості ідею цінності рідного краю. Суттєвим чинником краєзнавчих історичних досліджень виступають бібліотеки університетів – установи, які акумулюють інформацію та документи, що пов'язані за своїм змістом із певною місцевістю країни.

Бібліотеки вищих навчальних закладів як соціально-культурне явище є важливою, але маловивченою, частиною історичної науки. Майже не дослідженими залишаються аналіз книжкових фондів та форми роботи вузівських бібліотек України. Водночас книжкові зібрання цих книгозбірень становлять цінну джерельну базу для вивчення не лише історії бібліотечної справи, історії краю, а й вітчизняної книжкової культури та освіти.

Джерельну базу дослідження становлять архівні документи з історії бібліотеки Чернівецького університету, що зберігаються в Державному архіві Чернівецької області. У роботі використано і вперше введено в науковий обіг інформаційні матеріали різного характеру, у тому числі публікації місцевих періодичних видань та звіти про роботу наукової бібліотеки Чернівецького університету.

У загальних працях з історії Буковини та Чернівецького університету наведено деякі статистичні дані про фонди та каталоги наукової бібліотеки ЧНУ, відзначено, що саме книжкові зібрання склали основу для навчальної, наукової, творчої, дозвільно-розважальної діяльності учасників навчально-виховного процесу в університеті. Проте, незважаючи на наявність публікацій про діяльність Чернівецького університету, його книгозбірня не була предметом спеціального дослідження.

Об'єкт дослідження – науково-практична діяльність та внутрішньо-організаційна робота наукової бібліотеки Чернівецького університету в 1940 – 1991 рр.

Метою роботи є здійснення комплексного аналізу процесу розвитку наукової бібліотеки Чернівецького університету на широкому документальному матеріалі, в хронологічних межах досліджуваного періоду.

В даній роботі здійснено спробу:

- виявити основні чинники, що впливали на діяльність наукової бібліотеки у радянський період;
- охарактеризувати напрями діяльності бібліотеки університету;
- проаналізувати забезпечення наукового та навчально-виховного процесів в Чернівецькому університеті.

До 1940 року бібліотечна справа на Буковині, яка на той час знаходилась в складі королівства Румунія, не мала широкого поширення. Існували бібліотеки при ліцеях і гімназіях. Культурно-просвітницьку роботу проводили бібліотеки при національних товариствах: українському, німецькому, польському, єврейському. Найбільша бібліотека краю – бібліотека університету ім. Кароля II (до 1918 р. – університет ім. Франца Йосифа) – виконувала функції з забезпечення навчального та наукового процесів в університеті.

На кінець 1937 р. в бібліотеці університету адміністративний та технічний персонал складався з 11 осіб. В цей час фонд бібліотеки нараховував понад 450 тис. томів, з яких біля 167 тис. (37%) були румунською мовою. Читальні зали бібліотеки обслуговували відвідувачів з 9 до 13 та з 15 до 19 години, за винятком канікул [1, с. 49]. Наприкінці 1930-х років із зростанням фондів приміщення книгозбірні стало тісним та незручним для користування. Рішення про потребу переміщення бібліотеки до нового приміщення було прийнято у 1935–1936 навчальному році. 24 жовтня 1938 р. було освячено і закладено перший камінь у фундамент будівлі. Станом на початок вересня 1939 р. було зведено стіни приміщення та накрито дах. 2 вересня 1939 р. здійснено тимчасовий прийом робіт. Внутрішні роботи відкладалися лише через брак коштів, тому до 1940 р. так і не були завершені.

28 червня 1940 р. Північна Буковина та Бессарабія були приєднані до СРСР. Радянська влада розпочала велику роботу з ліквідації малописьменності й неписьменності, відкривала дитсадки та дитбудинки, сільські клуби й будинки культури, бібліотеки та хати-читальні, кінотеатри, музеї. Почали діяти український драмтеатр і обласна філармонія. Це був великий позитив, який міг прихилити до радянської влади багатьох. З перших же днів приходу Червоної армії в містах і селах Буковини і Бессарабії почали створюватись нові органи влади. Система освіти, друковане слово, заклади культури – все передавалось під жорсткий контроль комуністичної партії. В цьому контексті було оголошено про реєстрацію до 15 листопада 1940 р. в обласному відділі освіти всіх бібліотек незалежно від їх підпорядкування [2, с. 4].

Паралельно розпочалося очищення бібліотек і книгарень від так званої “шкідливої” літератури, тобто від набутоків світової літератури та творів

місцевих авторів, які не вписувалися в прокрустове ложе комуністичної ідеології. Так, уже 3 січня 1941 р. бюро Чернівецького обкому партії розглянуло питання “Про вилучення шкідливої літератури” [3, арк. 6]. Бюро затвердило поданий обллітом список літератури місцевих авторів, яку пропонувалося вилучити як шкідливу і застарілу. Облліт зобов’язали провести вилучення цієї літератури з усіх бібліотек та з книготорговельної мережі.

Постановою Раднаркому УРСР від 13 серпня 1940 р. після встановлення Радянської влади на Буковині університет перейменовано на Чернівецький державний університет з українською мовою навчання. Радянський уряд виділив великі кошти на придбання літератури, крім того бібліотеці надсилались документи від інших книгозбірень. Також книги передавались з інших місцевих установ та організацій, зокрема Чернівецька школа № 3 запропонувала забрати свою бібліотеку [4, арк. 14].

Робота бібліотеки була перервана фашистською окупацією. З 1941 по серпень 1944 рр. бібліотека фактично не функціонувала. Під час окупації були спроби вивезти фонди бібліотеки до Румунії. У “Проекті реорганізації і розвитку Чернівецького державного університету (25.01.1946)” ректор університету П.М. Каніболоцький вказує, що з окупацією Буковини університет було ліквідовано і основна література була вивезена в Румунію, зокрема в університет м. Сібіу та в університет м. Турну-Сіверін. Ректор звернувся з проханням до органів влади прийняти заходи стосовно повернення бібліотечних фондів, так як вивезена література в основному стосувалася слов’язознавства, природничих наук та філософії [5, арк. 17]. Напротязі 1946 р. із Румунії було повернено частину книжкових фондів бібліотеки – понад 100 тис. томів та алфавітні каталоги, але повернено не повністю і без ладу.

Основні труднощі в роботі наукової бібліотеки Чернівецького державного університету в перші повоєнні роки полягали у відсутності спеціалізованого приміщення. Бібліотека знаходилась в корпусі № 1 університету, займаючи площу 886,57м², де і розпочинала свою роботу 80 років тому. Починаючи ще з 1940 р., регулярно піднімалось питання про добудову корпусу бібліотеки, який було розпочато румунською владою в 1938 р. Будівельні роботи тривали аж до середини 1950-х років.

Розуміючи бібліотеку, як один із форпостів ідеологічного фронту, проводились заходи з ізоляції “чужої” літератури. Обширність іноземних фондів бібліотеки університету, сформованих в попередні роки, обумовило створення великого фонду спеціального сховища (спецфонд, “спецхран”). Хоча офіційно спецфонд наукової бібліотеки створено в березні 1947 р., але розпочата робота по відбору документів до нього ще в 1946 р. [6, с. 42]. До 1950 р. до спецфонду було вже відібрано понад 21 тис. документів. Крім того, при підвищенні виробничої кваліфікації бібліотекарів проводились “бібліографічні хроніки” – інформація про книги, які були піддані різкій критиці, та вказівки як працювати з такими книгами.

Основна наукова та виробнича діяльність бібліотеки університету в повоєнний період полягала головним чином в:

- приведенні до ладу фондів бібліотеки після війни;
- розвитку міжбібліотечного абонементу (далі – МБА) для постачання наукових працівників необхідною літературою;
- розширенні довідкової та науково-бібліографічної роботи, особливо з питань Буковини; інформуванні наукових працівників про нові надходження літератури (випуск бюлетенів).

Станом на 1946 р. біля 800 тис. примірників документів було розібрано, опрацьовано та розставлено. Залишалось ще понад 150 тис. нерозібраних. У цей же час розпочато організацію відділу стародруків – відібрано біля 600 томів стародруків XVI-XVII ст. Було розшукано 350 одиниць рукописів Євгена Козака, церковного та громадського діяча, ректора Чернівецького університету (1907-08 рр.). Внаслідок значного надходження документів виникла потреба виділення з відділу обробки літератури групи комплектування із 2-х осіб. Також в 1946 р. організовано бібліографічний відділ [7, с. 31]. Постійно надходить література з концентрації (націоналізованих бібліотечних фондів) – від колишніх професорів університету, з Резиденції митрополитів та інших установ і організацій. У 1947 р. до бібліотеки надійшло біля 20 тис. книг іноземними мовами, в основному польською мовою із костелу [8, с. 9]. Документи були в досить поганому гігієнічному стані, покриті пліснявою, внаслідок чого їх прийшлося ізолювати. Ситуація погіршувалась відсутністю на той час у Чернівцях дезінфекційної камери. Але, оскільки ці фонди представляли інтерес для наукових працівників, бібліотека університету змушена була їх прийняти і провести очищення.

Обслуговування читачів велось через загальний абонемент, студентський читальний зал, абонемент наукових працівників та читальний зал наукових працівників. Крім того, в університеті функціонувало 30 кабінетів, де також функціонували невеликі бібліотеки. З 1948 р. на базі кабінетних бібліотек починають створюватись факультетські бібліотеки.

Виставки були основною формою масової роботи бібліотеки в перші повоєнні роки. Вони поділялись на три підгрупи: до календарних дат, тематичні та нових надходжень. На виставках, крім книг, журналів і газет, експонувалось багато ілюстративних матеріалів – фотографій, діаграм, карт тощо. Переважна більшість виставок носила пропагандистсько-ідеологічний характер – “На допомогу агітатору”, “Сталінська Конституція”, “До вивчення біографій Леніна і Сталіна”, “Радянська наука за 30 років” тощо [9, с.37]. Окрім виставкової роботи, в бібліотеці організовуються читацькі конференції та проводяться доповіді і бесіди за участю як працівників бібліотеки, так і науковців університету – “Як користуватись довідниками при вивченні творів класиків марксизму-ленінізму”, “Про міжнародний стан”, “Радянська література за 30 років”, “Великі традиції російської літератури” [10, с. 41].

Звичайно, в цей час бібліотека не могла залишатись поза політичним життям суспільства. Філософська дискусія, дискусія з питань біології, “викриття” космополітів в літературі і науці спричинили відповідний напрямок в роботі бібліотеки із забезпечення освітньої та наукової роботи університету.

Після публікацій в газетах “Правда” (28.01.49) – “Про одну антипатріотичну групу театральних критиків”, та “Культура і життя” (30.01.49) – “На чужих позиціях”, пройшла чистка картотек від творів “космополітів”. Було переглянуто розділ “Біологія” в картотеках і каталогах, із якого вилучено твори вейсманістів-морганістів. Вилучені картки ізолювали і тримали окремо [11, с. 27].

У 1948 р. на Вченій раді університету заслухано доповідь про роботу бібліотеки. В цілому робота відмічена позитивно, проте залишаються проблеми: недостатня кількість вітчизняної літератури, немає читального залу для професорсько-викладацького складу. За спеціальним наказом проректора з навчальної частини закріплено 7 наукових працівників із різних кафедр до бібліографічного відділу для допомоги в систематизації картотеки по точних науках.

У березні 1951 р. Вчена рада університету обговорила стан роботи бібліотеки, особливу увагу було звернено на роботу з фондом іноземної літератури. До складу комісії з “ідеологічної” перевірки документів були залучені наукові працівники, викладачі. Протягом року було перевірено понад 50 тис. книг. “Ідеологічно невитримана” література вилучена з фонду – 3 708 книг [12, с. 13]. Перевірка фонду проводилася і в наступні роки, так в 1954 р. комісією з ідеологічної перевірки іноземної літератури було перевірено біля 23 тис. томів. В результаті перевірки 937 документів передано в спецфонд, який уже налічував понад 60,3 тис. книг, журналів та газет [13, с. 12].

Введення в експлуатацію будівлі бібліотеки за адресою вул. Лесі Українки, 23 в 1956 р. дозволило підняти на більш якісний рівень умови обслуговування читачів та зберігання бібліотечного фонду. Новий корпус бібліотеки мав площу 6,6 тис. м², складався з 3 поверхів і цоколя. Книгосховище мало 7 поверхів і цоколь. Значно покращились умови роботи читачів – 2 читальних зали для студентів на 300 місць, 2 читальні зали для професорсько-викладацького складу та читальний зал для аспірантів та дипломників на 100 місць. Абонемент займав дві кімнати, обслуговував студентів, професорсько-викладацький склад, працівників та службовців університету. Значні площі читальних залів та абонементу дали змогу формувати підсобні фонди. Для бібліографічної групи виділено дві кімнати, виокремлено підсобний фонд довідково-бібліографічної літератури. Рідкісна книга знаходилася в окремій кімнаті, а для групи спецсховища виділено дві кімнати для книгосховища і кімнату для роботи читачів. Групи комплектування та каталогізації займали окремі кімнати. Робота МБА та обслуговування бібліотек факультетів і кафедр проводились також в окремій кімнаті. Виокремлено приміщення для фотолaboratorії. Виставковий зал оснащено спеціальними вітринами дня книжкових виставок.

Будівля бібліотеки була обладнана водяним і калориферним опаленням. Функціонували ліфт для підйому книг в основне книгосховище, стрічковий підйомник для подачі книг в читальні зали і підйомник для підшивок і газет та книг, який з'єднаний з абонементом, відділом комплектування і

бібліографічною групою. Допомогала в обслуговуванні читачів і світлова сигналізація та телефонний зв'язок між відділами і книгосховищем (власний комутатор на 100 номерів).

Графік роботи бібліотеки в новому приміщенні був наступним: читальні зали працювали без вихідних з 9 до 23 год., у суботу та неділю – з 10 до 17 год.; на абонементі читачі обслуговувались з 12 до 20 год., неділя – вихідний. Покращення обслуговування читачів в новій будівлі яскраво характеризувалося зміною основних виробничих показників (в 1958 р. порівняно з 1954 р.) – при незначному збільшенні відвідуваності кількість читачів, обслужених у всіх відділах зростає в 1,5 рази, книговидача – у 2,5 рази (з 151 462 до 386 546 прим.).

У зв'язку із закінченням будівництва нового корпусу бібліотеки ще в 1954 р. було прийнято рішення про переведення всього вітчизняного фонду на форматно-інвентарну розстановку для основного сховища. Дана реорганізація книжкового фонду була викликана декількома причинами. По-перше, це забезпечувало економію площі книгосховища до 30%, порівняно із традиційною розстановкою. По-друге, значно прискорювалось знаходження та розстановка книг. Крім того, проводилась переінвентаризація всього книжкового фонду, з чим було пов'язано очищення фонду від застарілої літератури і передача надлишкової літератури до обмінного фонду. Але для підсобних фондів абонементу, читальних залів і кабінетів зберігалась систематична розстановка.

У зв'язку з цією реорганізацією заново почали складатись всі три каталоги: алфавітний (читацький та службовий) і систематичний (читацький). За новою системою в 1954 р. було заінвентаризовано біля 18 тис. книг, з них 14 тис. нові надходження та 4 тис. – книги вже наявні в фонді [14, с. 10]. Також у зв'язку з введенням з червня 1954 р. нової системи організації фондів вся література з відділу комплектування і каталогізації починає надходити в основне книгосховище, звідки видається на окремі пункти обслуговування.

Планове комплектування бібліотеки в 1950-х рр. здійснювалось через Центральний колектор наукових бібліотек (м. Москва), Київський обласний колектор, Чернівецький обласний колектор. Також бібліотека отримувала літературу з інших джерел – книгообмін, надходження авторефератів та ін. Щорічно до бібліотеки надходило від 35 до 40 тис. документів. Активізувалось надходження літератури із зарубіжних країн. Це були не лише східноєвропейські держави, а й Англія, Бельгія, Франція, США, Китай та ін. В 1958 р. надходження іноземної літератури складало майже 5 тис. примірників, з них понад 4 тис. – періодичні видання (344 назви журналів, 18 назв газет) [15, с. 18]. Комплектування іноземною літературою йшло головним чином з Державної наукової бібліотеки Міністерства вищої освіти СРСР, передплати через Інститут наукової інформації, передплати на періодичні видання країн народної демократії, закупівлі літератури в магазинах і отримання випадкової літератури з різних країн.

У 1955 р. Чернівецький університет отримує право захисту кандидатських дисертацій. В зв'язку з цим збільшується попит на літературу для виконання наукових робіт, активізується робота МБА. В 1957 р. бібліотека встановила зв'язок з 20 бібліотеками СРСР, через МБА обслужено 264 читачі. Було відправлено заявок на 1 322 книги, отримано – 872 книги. Отримано заявок з 16 бібліотек на 61 книгу, надіслано 20 книг [16, с. 30].

В основу всієї роботи бібліотеки Чернівецького університету в 1960-х роках покладається пропаганда рішень з'їздів КПРС, постанов Пленумів ЦК КПРС з ідеологічних та інших питань, виконання постанови ЦК КПРС “Про стан і заходи щодо поліпшення бібліотечної справи в країні”. Робота бібліотеки була спрямована на посилення наукової, навчально-виховної роботи серед студентів університету. Проводились заходи з залучення нових читачів, поліпшення комплектування книжковими фондами, масових переглядів літератури. До участі в масовій, інформаційній та бібліографічній роботі часто залучався читацький актив.

Основним завданням в сфері обслуговування читачів було залучення всіх працюючих в університеті до читання в бібліотеці, покращення умов для їх роботи, пропаганда наукової та навчальної літератури. Значно зростає відвідуваність бібліотеки – до 883 в день, в період екзаменаційних сесій зростання до 1 200 в день [17, с. 4]. Активізується робота МБА бібліотеки, але в 1960-х рр. все більше місце у замовленнях по МБА займають мікрофільми. Бібліотека університету отримала апарат для читання мікрофільмів, що дозволило книгозбірні в багатьох випадках отримувати по замовленню не видання, а його мікрокопію. Так у 1961 р. було отримано 213 мікрофільмів, у 1962 р. – 314 [18, с. 17].

Вузівські бібліотеки все більшу увагу починають приділяти пропаганді бібліотечно-бібліографічних знань (далі – ББЗ). Форми цієї роботи різні: бесіди індивідуальні і групові, використання наочних посібників, консультації біля каталогів і картотек, проведення бібліотечно-бібліографічних уроків. Для студентів найбільш ефективною формою було проведення занять в студентських групах за певною програмою.

Формується система регулярності проведення бібліографічних занять. Наприклад, в 1963 р. на семи факультетах Чернівецького державного університету (далі – ЧДУ) бібліографічні заняття проводились факультативно (10 год.): по 2 год. – ознайомлення з роботою наукової бібліотеки, загальна бібліографія, бібліографія основоположників марксизму-ленінізму, та 4 год. – галузева бібліографія. Проте, на заочному і вечірньому відділеннях такої сітки годин не було, проводилось одне заняття з ознайомлення з бібліотекою, але за домовленістю з окремими викладачами проводились бібліографічні заняття з тема окремих семінарів, курсових і дипломних робіт. Заняття відбувались у формі розповіді і демонстрування бібліографічних посібників, перед слухачами ставили практичні завдання, відповіді на які давали самі студенти, використовуючи при цьому бібліографічні посібники.

В науково-бібліографічній роботі бібліотеки продовжується розвиток краєзнавчого напрямку, ведеться бібліографія праць вчених університету, збираються бібліографічні матеріали на допомогу науковій, навчально-виховній і пропагандистській роботі. Складено бібліографічний покажчик літератури „Чернівецький державний університет (1940–1964 рр.)”. Цей покажчик охоплював літературу, видану з 1940 по 1964 рр., де висвітлюються питання про університет або його співробітників. Вся, включена в покажчик, література переглянута *de visu*. У покажчик включені матеріали з книжок, журналів, центральних, республіканських і обласних газет (до 1 червня 1964 р.), в окремих випадках статті з багатотиражки університету. Спільно з обласною бібліотекою ведеться робота над щорічним краєзнавчим науково-бібліографічним покажчиком літератури “Радянська Буковина”.

У 1960-х роках активізується і науково-методична робота бібліотеки, зокрема підготовка посадових інструкцій, участь в роботі обласної Міжвідомчої ради з питань бібліотечної роботи при обласному управлінні культури, проведення семінарів з бібліотекарями середніх спеціальних закладів. На семінарах розглядались питання довідково-бібліографічної роботи в бібліотеках навчальних закладів, пропаганди ББЗ серед студентів, планування і звітності бібліотеки навчального закладу, масової роботи в бібліотеці, комплектування і організації книжкових фондів і каталогів та ін.

Наприкінці 1963 р. сформувалася Методична рада, як колективний методичний орган бібліотеки. До її складу увійшли завідувачі відділами і групами бібліотеки. Громадським органом, який здійснював керівництво науковою бібліотекою і пов'язував її з факультетами, кафедрами і громадськими організаціями університету, була Рада бібліотеки. На Раді розглядались різноманітні питання, які стосувались підвищення якості обслуговування читачів, розвитку бібліотеки. Зокрема розглядались питання тематичного плану комплектування, про стан бібліотечно-бібліографічних занять із студентами, організації роботи з мікрофільмування літератури для читачів бібліотеки, організації міжнародного книгообміну, науково-методичної та бібліографічної роботи та ін. На засідання Ради запрошувався й ректор університету.

У 1960-х роках починає проводитись щорічна підсумкова конференція читачів, на якій обговорюється робота бібліотеки за поточний рік, заслуховується звіт директора бібліотеки, даються відповіді на запитання читачів. Зокрема за підсумками конференції 1962 р., робота бібліотеки була оцінена задовільно, проте було вказано на повільне виконання замовлень із читального залу, незадовільне комплектування літературою за профілями факультетів університету, відсутність кімнати рідкісної книги [19, с. 52].

У багатьох вузах існувала ціла бібліотечна мережа – бібліотеки факультетів, кафедр, кабінетів. Наявність таких підрозділів дещо ускладнювала роботу основної бібліотеки. В той же час така розгалужена мережа покращувала обслуговування читачів, так як при комплектуванні бібліотек факультетів, кафедр і кабінетів проводився більш ретельний відбір літератури

за профілем, а читач в потрібний момент скоріше її отримає, так як книги та наукова періодика були наближені безпосередньо до студентів, аспірантів, наукових працівників, викладачів. Заслужувала на заохочення й організація пересувок, читальних залів при гуртожитках. У цьому випадку, крім доступу студентів до навчальної та наукової літератури, періодики, бібліотекарі могли ефективніше, спільно з громадськими організаціями, проводити масову роботу серед студентства.

У 1960-х роках активізується робота з кафедральними та факультетськими бібліотеками. Проводяться семінари з лаборантами при кафедрах і кабінетах, які відповідають за бібліотеки на підрозділах. Розглядаються наступні питання – практичний опис книг та видань, які продовжуються; методика складання бібліографічних картотек; навчання студентів навичкам самостійної роботи з бібліографічними матеріалами тощо.

Для студентів заочного і вечірнього відділень вирішальне значення мало самостійне вивчення навчальних дисциплін, значно в більшій мірі, ніж для студентів стаціонару, що обумовлювало виключну важливість бібліотечного обслуговування цієї категорії читачів. На період сесії заочників та вечірників в бібліотеці резервувалась певна частина підручників для них. Також на період сесії книги заочникам видавались без черги, для їх обслуговування виділялись найбільш досвідчені бібліотекарі, було продовжено час роботи абонементу, бібліографічної групи, залу каталогів. Особлива увага приділялась обслуговуванню заочників, які працюють над підготовкою дипломних робіт, надаючи їм в користування всю наявну наукову літературу, не обмежуючи кількістю взятих книг. Ця категорія читачів потребувала і бібліографічної допомоги – як довідок, так і навчання основ ББЗ.

У 1970-х роках зміщуються акценти в роботі бібліотек в СРСР. Хоча ідеологічна складова їх роботи залишалась головною, на перший план виступають питання науково-технічного прогресу. В травні 1974 р. приймається постанова ЦК КПРС “Про підвищення ролі бібліотек в комуністичному вихованні трудящих й науково-технічному прогресі”. У серпні цього ж року затверджується наказ Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР “Про посилення ролі бібліотек в навчально-виховному процесі і науково-дослідницькій роботі вищих і середніх спеціальних закладів”. У постанові “Про підвищення ролі бібліотек...” визначались завдання, зміст і організаційні принципи роботи бібліотек в умовах розвиненого соціалістичного суспільства і сучасного етапу науково-технічної революції. Також в цьому документі бібліотеки охарактеризовані, як важливі опорні бази партійних організацій комуністичного виховання трудящих, ідеологічні й науково-інформаційні установи. Одночасно науковим і спеціальним бібліотекам запропоновано розширити роботу з комуністичного виховання трудящих, а не обмежуватися лише інформаційним обслуговуванням фахівців.

У 1970-і роки відбуваються зміни у структурі бібліотеки ЧДУ і формах та методах обслуговування читачів. З вересня 1969 р. відділ студентського абонементу було розділено на 2 частини – для студентів природничого та

студентів гуманітарного профілю [20, с. 2]. Це дало змогу позбутися величезних черг, особливо в період масової видачі підручників, наблизити до студентів більше навчальної, суспільно-політичної і художньої літератури, краще вивчати і задовольняти попит читачів. Для студентів заочної форми навчання виділено день (суботу) коли вони обслуговуються без черги. Також для цієї категорії читачів починають резервувати до 40% підручників.

Ще з 1967 р. в структурі бібліотеки починає функціонувати відділ нових надходжень “Кімната новинок”. Її завдання – оперативно подавати інформацію про всю нову літературу, яка надійшла до бібліотеки. Склад фонду “Кімнати” оновлювався щотижня, працівники відділу регулярно організували перегляди нової літератури в студентських гуртожитках. Одночасно в читальних залах проводились інформаційні огляди нових надходжень.

У 1973 р. в структурі бібліотеки з’являється відділ науково-технічної інформації (далі – НТІ). Ця служба була покликана максимально вивільнити робочий час науковців від пошуків необхідної інформації. Відділ НТІ на відміну від “Кімнати новинок”, яка здійснювала масову інформацію про нові надходження, проводив оперативне поточне інформування кафедр з проблематики найважливіших науково-дослідних робіт з системи вибіркового розповсюдження інформації, приділяючи особливу увагу зарубіжній інформації [21, с. 4]. На основі перегляду всіх необхідних первинних документів та вторинних джерел інформації, що надходили у бібліотеку, складались анотовані інформаційні повідомлення. Ті матеріали, які є в бібліотеці, читач міг отримати на місці, на інші – замовити копії або використати службу МБА. В подальшому на базі відділу НТІ планувалось налагодити патентне інформування.

Широке розповсюдження набуло проведення “Днів кафедри” в бібліотеці, на які запрошувались науковці, студенти, представники громадськості. Зокрема, на день кафедри неорганічної хімії були запрошені вчителі міста та області. Викладачі розповіли про історію кафедри, проблеми, над якими працює колектив, педагогічну та виховну роботу зі студентами, нові досягнення хімічної науки. Бібліотека підготувала книжкові виставки робіт працівників кафедри, новинки літератури в галузі хімії.

З вересня 1977 р. в новому корпусі фізичного факультету (вул. Сторожинецька, 101) розпочинає роботу факультетська бібліотека в складі двох читальних залів (для викладачів і студентів) на 110 місць. До складу фонду цієї бібліотеки було передано майже 100 тис. примірників [22, с. 4]. Виникла проблема з розподілом фонду, оскільки в новий корпус переміщено лише 4 кафедри факультету. В зв’язку з цим бібліотека змушена дублювати фонди та довідковий апарат. Абонемент до переведення всього факультету залишився в центральному корпусі бібліотеки. У факультетську бібліотеку була передана вся література з фізики за попередні роки, а нова література передавалась до факультетської бібліотеки уже після експозиції в “Кімнати новинок”. Уся періодика фізичної тематики також передавалась до факультетської бібліотеки. Згодом, в 1983–1984 рр., у зв’язку з організацією

галузевого відділу бібліотеки в студмістечку, було прийнято рішення закрити бібліотеку на фізичному факультеті. Частина фонду – передана до галузевого відділу, частина – повернута до центральної бібліотеки.

Наприкінці 1970-х років зростає кількість статей працівників бібліотеки на сторінках журналів, центральних, республіканських і місцевих газет, університетської багатотиражки. В цих статтях висвітлюються ті чи інші напрями роботи книгозбірні, позитивний досвід та недоліки. Тематика публікацій різностороння. Найбільш повно висвітлюється пропаганда літератури, особливо творів класиків марксизму-ленінізму, матеріалів з'їздів і пленумів КПРС; питання масової роботи – організація книжкових виставок, читацьких конференцій, диспутів. Низка статей присвячена збереженню фондів, організації роботи читальних залів, філіалів бібліотеки. В 1977 р. з нагоди 125-річчя бібліотеки університету було підготовлено покажчик літератури “Наукова бібліотека ЧДУ”, який вмщував 350 джерел. Дана праця являла собою підсумок роботи бібліотеки університету за понад столітню історію, яка була відображення на сторінках різноманітних публікацій.

В червні 1979 р. на черговому засіданні партійного комітету Чернівецького університету було обговорено хід виконання постанови ЦК КПРС “Про підвищення ролі бібліотек у комуністичному вихованні трудящих і науково-технічному прогресі”. І доповідач, завідувач науковою бібліотекою М. І. Дереворіз, і промовці відзначали, що за останні п'ять років, які минули з часу прийняття постанови, значно поліпшилось комплектування бібліотеки, забезпечення потреби читачів у науковій літературі, підручниках і посібниках з суспільно-політичних дисциплін. В загальному фонди бібліотеки за цей час зросли на понад 114 тис. одиниць [23, с. 1]. Разом з тим на засіданні парткому вказувалось і на недоліки в бібліотечному обслуговуванні студентів та викладачів. Зокрема, не повністю виконувались замовлення на підручники і навчальну літературу. Також приміщення бібліотеки потребувало капітального ремонту, необхідно розширити книгосховище, організувати зал для викладачів, бібліографічний і науково-інформаційний відділи, створити відділ рідкісної книги.

У 1980-і роки значна увага приділялася формуванню фонду бібліотеки ЧДУ та його ефективному використанню, покращенню організації довідкового апарату, модернізації матеріально-технічної бази, розширенню структури закладу. Активно пропагувалися джерела марксизму-ленінізму, матеріали КПРС та КПУ, документи з'їздів, пленумів ЦК, постанови та інша ідеологічна продукція, як вимагалось у ті часи. Відповідна література надходила до бібліотеки у великій кількості, інколи понад 200 прим. Всі звіти і плани, вся робота бібліотеки виконувалася “У світлі рішень ... з'їзду”.

В цей час в бібліотеці функціонувало 8 читальних залів на 600 місць, 5 абонементів. Штат бібліотеки нараховував 80 працівників. В середині 1980-х років змінюється структура бібліотеки. На той час функціонували відділи комплектування, наукової обробки літератури, книгосховища, обслуговування, масової та ідейно-виховної роботи, довідково-бібліографічний, господарський

та філіал бібліотеки [24, с. 1]. Згідно з рекомендаціями комісії Мінвузу СРСР (1986 р.) були створені науково-методичний відділ і відділ рідкісних книг та рукописів (далі – ВРК). Також згідно з цими рекомендаціями було створено інститут громадських інформаторів для інформаційного обслуговування факультетів, кафедр, інших підрозділів університету [25, с. 9].

Бібліотека проводила обслуговування читачів літературою згідно з її розподілом за видами: навчальна література, наукова література, рідкісна та цінна література, періодичні видання, художня (непрофільна) література. Обслуговування навчальною літературою проводилось відділом навчальної літератури (сектор читального залу навчальної літератури, сектор абонементу № 2 та сектор абонементу № 3) та галузевим відділом (сектор абонементу № 1 та читальний зал). Обслуговування науковою літературою проводилось у читальному залі наукової літератури, секторі абонементу № 4 та МБА. Для обслуговування іншими видами документів були створені спеціалізовані підрозділи.

На початок 1980-х років фонд бібліотеки уже налічував понад 1,9 млн. примірників. Така значна кількість фонду вимагала проведення робіт з перегляду, перерозподілу та упорядкування фондів. Зокрема в фонді бібліотеки збереглась частина нерозібраних видань, отриманих від інших бібліотек країни в післявоєнний період, а також зняті з полиць застарілі видання, але з об'єктивних причин ще не списані. Такі видання були складені в штабелях на поверхах сховища, в підсобних приміщеннях без відповідної класифікації.

Співробітниками бібліотеки разом із громадськими інформаторами кафедр було переглянуто на предмет виключення як застарілих за змістом, непрофільних і зношених понад 180 тис. видань, з яких вилучено для списання чи передачі в інші бібліотеки понад 53 тис. примірників [26, с. 13]. В такому ж плані переглянута значна частина фонду в тимчасовому сховищі студмістечка, а також фонд дореволюційної періодики. В процесі роботи з цими фондами було проведено відбір рідкісних видань для фонду новоствореного відділу рідкісних книг і рукописів.

Починаючи з 1988 р., у відповідності до резолюцій XIX Всесоюзної партконференції, наказів Мінвузу УРСР було розгорнуто роботу з переведення до відкритих фондів видань, що знаходились у фонді спеціального зберігання. Робота з переведенням документів із спецфонду у відкриті фонди здійснювалась комісією, затвердженою ректором, яка складалась із провідних вчених кафедр університету та бібліотечних працівників. За рішенням комісії було значно спрощено доступ до тих видань, які знаходились в спецфонді [27, с. 12]. Комісія переглянула біля 5 тис. видань, більше 3 тис. з яких повернено до відкритих фондів. Крім того, в ці ж фонди передано 400 видань за наказами Головліту. В фондах сектору спецсховища залишились, в основному, документи на німецькій та румунській мовах, видані на Буковині в період II-ї Світової війни, nereкомендовані членами Бібліотечної ради для передачі в загальні фонди.

Наказ Мінвузу СРСР № 50 (1988) визначив особливості роботи вузівських бібліотек з обліку, виокремлення із загальних фондів рідкісних книг і створення кращих умов їх збереження [28, с. 33]. У відповідності з цим наказом та рекомендаціями Всесоюзної науково-методичної наради завідуючих відділами рідкісних книг вузівських бібліотек новостворений відділ бібліотеки ЧДУ розпочав роботу з комплектування, розбору і розміщення фонду. Проводилась робота з відбору рідкісних видань з фондів іноземного сховища, переглядалися партії книжок, які надходили у книгосховище із абонементів, спецсховища і з них також відбирались видання для ВРК. Вже в 1989 р. фонд ВРК налічував 28 092 примірників документів, з них 3 – інкунабули, 11 – палеотипів, книг XV ст. – 3, XVI – 182, XVII – 2 532, XVIII – 6 482, XIX – 4 153 [29, с. 42].

На кінець 1990 р. фонд рідкісної книги вже налічував біля 43 тис. примірників. Розстановка фонду в цілому систематично-алфавітна. В цей же час розпочинається наукова робота у ВРК, в першу чергу розшифровка автографів та екслібрисів. Одночасно велась робота з розкриття та пропаганди такого унікального фонду. Проводилась виставкова робота, підготовлено сюжет телепередачі на республіканському телебаченні, надруковані статті в місцевій пресі про рідкісні видання у фондах бібліотеки.

Починаючи з другої половини 1980-х років змінюються навчальні плани, створюються нові кафедри, зокрема суспільних наук, міжнародних економічних відносин, факультети – педагогічний та юридичний, розвиваються інженерно-технічний та фізичний факультети. Всі ці зміни в навчальному процесі, структурі університету вимагали напруженої роботи відділу комплектування – звірки картотеки дисциплін з навчальними планами, внесення відповідних коректив в картотеки тематико-типологічних планів комплектування.

В середині 1980-х років в умовах руху перебудови та гласності різко підвищився інтерес читачів до періодичних видань, де публікуються гостро актуальні матеріали, що інформували про суспільні зміни в різних галузях життя країни. Разом з тим, збереження кількості періодики, що передплачується бібліотекою, на рівні попередніх років негативно позначилось на обслуговуванні читачів: черги за журналами на пунктах видачі, зростаюча кількість відмовлень.

Основними формами масової роботи в бібліотеці залишались тематичні, календарні виставки; вечори, читацькі конференції, диспути; бібліографічні огляди; екскурсії. Спостерігається вплив закону “Про мови в Українській РСР” (1989) на тематику масових заходів і книжкових виставок. На обласному телебаченні підготовлено бібліографічний огляд на тему: “Українські народні казки”. В університетській багатотиражці “Радянський студент” надрукована стаття “Рідкісні видання книги “Кобзар”, які зберігаються в фондах наукової бібліотеки ЧДУ”. У будинку політосвіти для слухачів республіканських курсів з проблем політичної історії України ХХ ст. була організована виставка на тему: “...А хто напише, або написав велику книгу нашого народу?! –

Л. Костенко”. Активізується також робота з пропагандзи літератури, мистецтва і культури всіх націй і народностей, що проживають на Буковині.

Принциповий напрямок змін, що почав здійснюватися у вузах в 1980-х роках – розвиток самостійності майбутніх спеціалістів, а саме: така самостійність передбачала вільну орієнтацію в різних виданнях, перш за все зі своєї спеціальності, обов’язкове володіння навичками роботи з інформаційними та бібліографічними матеріалами. В той же час починає спостерігатися ріст з боку читачів, перш за все студентів, питань довідково-бібліографічного характеру та випадків, коли навіть старшокурсники не завжди грамотно вміють користуватись каталогами, рекомендаційними покажчиками. Зокрема біля 60% читачів, що відвідували бібліотеку, досить слабо орієнтувались в каталогах і картотеках, не володіли методикою бібліографічного пошуку [30, с. 27].

Курс “Основи інформатики, бібліотекознавства і бібліографії” читався в кожній групі першого курсу в університеті з кінця 1960-х років. На нього відводилось 8 годин у програмі “Вступ до спеціальності”. Починаючи з 1988 р. скорочується кількість годин лекцій з даного курсу, що дуже негативно позначилось на рівні бібліографічних знань студентів. Напротязі наступних років довідково-бібліографічний відділ працює над розробкою інших форм пропаганди бібліографічних знань. Найкращі результати давали впровадження “Днів бібліографії”, особливість яких полягала у поєднанні усних, наочних і друкованих форм бібліографічної пропаганди. Для аспірантів першого року навчання в приміщенні довідково-бібліографічного відділу організовувався “День спеціаліста”.

Для студентів молодших курсів, студентів дипломників у інформаційно-бібліографічному відділі регулярно організовують виставки бібліографічних посібників, які доповнювались картками з описом нових матеріалів з теми посібника, що з’явилися після його опублікування і наявні в фонді бібліотеки. Ця нова форма пропаганди бібліографічних знань виявилась досить ефективною.

При пропаганді ББЗ перед читачами починає широко розгортатися зміст частини старого фонду, особливо журналів “Киевская старина”, “Записки НТШ”, “Записки Українського наукового товариства в Києві” та ін. Запроваджується нова форма інформаційної роботи – “Декада книги”, зокрема в 1991 р. проведено “Декаду історичної книги”. Групи студентів з викладачами приходили до бібліотеки, ознайомлювались з літературою, підбраною за темами кафедр, складали бібліографічні списки, потрібні для написання курсових робіт.

Розвивається науково-бібліографічна робота – видаються інформаційні листи про науково-технічні досягнення і передовий досвід, триває робота над підготовкою та виданням науково-бібліографічних та рекомендаційних покажчиків: “Комсомол Буковини: до 70-річчя комсомолу України”, “Чернівецький український музично-драматичний театр ім. О. Кобилянської (1931–1981 рр.)”, “П. Г. Тичина (1891–1967 рр.): до 100-річчя з дня народження”, “Українці за кордоном: до 100-річчя трудової еміграції українців

до Канади”, “Етнографія України”, друкуються наукові статті з бібліографічної роботі бібліотеки, зокрема “Бібліографування буковинської періодики”. Проте розвивати даний напрямок роботи бібліотеки заважала слабка матеріально-технічна база бібліотеки, відсутність можливості використовувати ротатор для розмноження матеріалів.

На початку 1989 р. в бібліотеці створено відділ ідейно-виховної і масової роботи з сектором художньої літератури (абонементом), який було відкрито в червні 1989 р. Особлива увага в роботі відділу приділялась морально-естетичному вихованню читачів. За аналізом читацьких формулярів студентських груп різних факультетів на початку 1988 р. було встановлено, що художня література в них представлена недостатньо [31, с. 18]. Вивчення і обговорення цього питання підказало необхідність створення абонементу художньої літератури, як першого кроку у вирішенні назрілої проблеми. Крім того перед сектором були покладені завдання пропаганди цінностей художньої культури, виховання культури читання, проведення аналізу читання тощо. Фонд сектору абонементу художньої літератури початково налічував біля 13 тис. документів. В перший рік діяльності зареєстровано 596 читачів, видано 5 247 книг.

На протязі 1989–90 рр. тривав процес організації сектору обмінно-резервного фонду при відділі вітчизняного та іноземного книгозбереження. Згодом, оскільки головне завдання такого підрозділу бібліотеки це – облік, збереженість непрофільної, дублетної та маловикористовуваної літератури з метою безкоштовної передачі її іншим бібліотекам і установам, Методичною радою було вирішено за доцільніше переведення цього сектору у відділ комплектування.

Для зручності обслуговування читачів періодичними виданнями у червні 1990 р. організовано читальний зал періодики.

Всі ці суттєві зміни в структурі бібліотеки призвели до перегляду посадових і функціональних обов'язків серед співробітників, розробки чи коректування регламентуючої документації, надання методичної допомоги. Успішному виконанню методичної роботи сприяв підсобний фонд науково-методичного відділу, систематична картотека статей з бібліотечної справи, картотека нових форм і методів роботи, картотека методичних рішень [32, с. 35]. Також активізується робота науково-методичного відділу в плані розробки науково-обґрунтованих критеріїв оцінки роботи бібліотеки, глибшого аналізу роботи відділів, секторів, виявлення факторів, які її обумовлюють. Протягом тривалого часу перевірялись норми у відділі обслуговування навчальною літературою.

Значне місце відведено поновленню й удосконаленню різної внутрішньої документації бібліотеки. Підготовлено та відредаговано ряд регламентуючих документів – положення про відділи, сектори, посадові інструкції співробітників бібліотеки, а також “Положення про збереженість книжкових фондів”, “Інструкція з гігієни та реставрації книжкових фондів бібліотеки ЧДУ”, “Положення про підвищення кваліфікації співробітників бібліотеки

ЧДУ” та ін. Зокрема в 1991 р. було розроблено 14 документів регламентуючого характеру, перекладено українською мовою та відредаговано 28 методичних матеріалів [33, с. 31].

В 1986 р. було відновлено роботу Ради бібліотеки, яка складалась з провідних спеціалістів вузу, любителів книги та бібліотечної справи і була покликана надати суттєву допомогу бібліотеці в різноманітних напрямках її діяльності. Робота Ради проявилась в процесах комплектування фондів, відбору документів для ВРК, для обмінно-резервного фонду та для фонду абонементу наукової літератури, який формується. На її засіданнях обговорювались звіти та плани роботи бібліотеки, проблеми комплектування, збереженості і перевірки фонду, читацька заборгованість, робота інформаторів кафедр, терміни зберігання періодичних видань.

Предметом обговорення на засіданні Ради була й читацька заборгованість (особливо серед викладачів). Залучались члени Ради і як консультанти з роботи з каталогами й картотеками. Зросла допомога спеціалістів кафедр і деяких членів бібліотечної ради у відборі видань до обмінно-резервного фонду, виключенні з фонду застарілої, дублетної, непрофільної і мало використовуваної літератури, редагуванні каталогів, підготовці й проведенні днів дипломників, інформації, кафедр.

В кінці 1980-х років перед бібліотекою починає поставати питання впровадження обчислювальної техніки, як головне завдання, поставлене на порядок денний. Впровадження нових технологій дозволило б кардинально вирішити назрілі питання: управління формуванням фонду, поліпшення якості обслуговування читачів, полегшення праці бібліотекаря тощо. Тобто бібліотека університету здійснюватиме свої функції на рівні сучасних вимог. Проте, впровадження ЕОМ затримувалось, перш за все, проблемами необхідності проведення складної підготовчої роботи, недостатністю матеріальних ресурсів та складністю придбання обчислювальної техніки.

Таким чином, в післявоєнний період і за час функціонування радянської вищої школи відбулася еволюція місії вузівської бібліотеки. У цей період вона полягала у зміцненні ідеологічних позицій держави та сприянні підготовки фахівців, ідейно-орієнтованих і професійно-підготовлених, необхідних для розвитку народного господарства, й задоволення потреб вчених для розвитку науки. Вузівська бібліотека утвердилась як органічна складова частина системи вищої освіти.

Дослідження історії наукової бібліотеки ЧДУ 40-х – початку 90-х років ХХ ст. засвідчило її інтенсивний розвиток у цей період. Форми та методи роботи бібліотеки в значній мірі визначались постановами урядових та партійних органів. Незважаючи на вимушену політизацію та ідеологічну заангажованість діяльності, бібліотека розвивалась як ідеологічна, культурно-просвітницька та науково-інформаційна установа, яка забезпечувала навчально-виховний та науковий процес у вузі. Різноманітні форми й методи бібліотечної роботи, розроблені у той час, можуть бути зразком для сучасних вузівських бібліотек.

Протягом багатьох років оптимізувалась структура бібліотеки, впроваджувались нові форми та методи роботи. Не дивлячись на ідеологічні підходи й штампи в роботі, активно вивчалась історико-культурна спадщина, в останні роки даного періоду актуалізувались фонди, що впродовж тривалого часу не були пріоритетними в обслуговуванні читачів. Бібліотека ЧДУ не лише інформаційно забезпечувала науковий та навчально-виховний процес, а й була важливим освітньо-культурним осередком міста, області, завоювала авторитет потужного інформаційно-навчального підрозділу, вагомого чинника послідовного зростання університету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шилюк О. Наукова бібліотека Чернівецького університету в 40-х роках ХХ ст. / О. Шилюк // Наук. вісн. Чернів. ун-ту : зб. наук. праць. – Чернівці : Рута, 2008. – Вип. 376/377: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – С. 48–52.
2. Реєстрація бібліотек : [оголошення обласного відділу народної освіти] // Рад. Буковина. – 1940. – 27 жовт.
3. Про вилучення шкідливої літератури: Постанова бюро обкому КП(б)У – Державний архів Чернівецької області (далі – ДАЧО). – Ф.1. – Оп.1. – Од. зб. 85.
4. Листування бібліотеки Чернівецького університету з іншими бібліотеками СРСР в 1941 р. – ДАЧО. – Ф. Р82. – Оп.1. – Од. зб. 10.
5. Проект реорганізації і розвитку Чернівецького державного університету (25.01.1946). – ДАЧО. – Ф. Р82 – Оп.3. – Од. зб. 12.
6. Звіт про роботу наукової бібліотеки Чернівецького державного університету за 1946 р.
7. Там само.
8. Звіт про роботу наукової бібліотеки Чернівецького державного університету за 1947 р.
9. Там само.
10. Там само.
11. Звіт про роботу наукової бібліотеки Чернівецького державного університету за 1949 р.
12. Звіт про роботу наукової бібліотеки Чернівецького державного університету за 1951 р.
13. Звіт про роботу наукової бібліотеки Чернівецького державного університету за 1954 р.
14. Там само.
15. Звіт про роботу наукової бібліотеки Чернівецького державного університету за 1958 р.
16. Там само.
17. Звіт про роботу наукової бібліотеки Чернівецького державного університету за 1962 р.
18. Там само.
19. Там само.
20. Дереворіз М. Наукова бібліотека і навчально-виховний процес / М. Дереворіз // Рад. студент. – 1970. – 23 січ.
21. Яригіна І. Інформація – фундамент науки / І. Яригіна // Рад. студент. – 1975. – 21 берез.
22. Дереворіз М. Бібліотека фізфаку. Якою їй бути? / М. Дереворіз // Рад. студент. – 1977. – 20 трав.
23. У партійному комітеті // Рад. студент. – 1979. – 1 черв.
24. Кужільна О. Перші вісники знань : [бібліотеці ЧДУ – 130] / О. Кужільна // Рад. студент. – 1982. – 3 груд.
25. Звіт про роботу наукової бібліотеки Чернівецького державного університету за 1986 р.
26. Там само.
27. Звіт про роботу наукової бібліотеки Чернівецького державного університету за 1988 р.
28. Об учете, обеспечении сохранности и использовании фондов редких книг и рукописей, хранящихся в библиотеках высших учебных заведений страны: Приказ Министерства

ВССО СССР № 50 от 21.01.1988 г. // Бюл. М-ва высш. и сред. спец. образов. СССР. – 1988. – № 4. –С. 33.

29. Звіт про роботу наукової бібліотеки Чернівецького державного університету за 1989 р.
30. Звіт про роботу наукової бібліотеки Чернівецького державного університету за 1988 р.
31. Там само.
32. Звіт про роботу наукової бібліотеки Чернівецького державного університету за 1990 р.
33. Звіт про роботу наукової бібліотеки Чернівецького державного університету за 1991 р.

Oleh Shyliuk (Chernivtsi)

SCIENTIFIC LIBRARY OF CHERNIVTSI UNIVERSITY IN 1940-80S.

The article describes the activities of Chernivtsi University library in 1940-1991. A comprehensive analysis of the development of Chernivtsi University scientific library on a wide documentary material is carried out.

Key words: scientific work, the educational process, libraries of higher educational institutions.

Олег Шилюк (Черновцы)

НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА ЧЕРНОВИЦКОГО УНИВЕРСИТЕТА В 40 – 80-х гг. XX ст.

В статье освещены деятельность научной библиотеки Черновицкого университета в 1940–1991 гг. Осуществлен комплексный анализ процесса развития научной библиотеки Черновицкого университета на широком документальном материале.

Ключевые слова: научная работа, учебно-воспитательный процесс, библиотеки высших учебных заведений.

**ЕЛЕКТРОННИЙ КАТАЛОГ ЯК ОСНОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ
АВТОМАТИЗОВАНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОЇ СИСТЕМИ
(на прикладі НБ ЧНУ ім. Юрія Федьковича)**

Стаття присвячена проблемам автоматизації бібліотечно-інформаційних процесів, створенню електронного каталогу бібліотеки, зокрема, створенню бази даних рідкісних та цінних видань, розширення можливостей інформаційного пошуку за допомогою електронного каталогу та проблемам, що виникають в процесі його створення.

Ключові слова: наукова обробка документів, електронний каталог, АБІС ІРБІС, рекаталогізація.

Однією з основних функцій відділу наукової обробки літератури є бібліографічний опис і систематизація всіх творів друку, що надходять в бібліотеку, крім періодичних видань.

У лютому 2003 р. в бібліотеці, в тому числі і в нашому відділі, була встановлена автоматизована бібліотечна інформаційна система ІРБІС. І з лютого вся література, що надходить у відділ, почала вноситись в електронний каталог (ЕК). Створення ЕК є пріоритетним завданням автоматизації будь-якої бібліотеки, оскільки саме ЕК відкриває якісний і швидкий доступ до її інформаційних ресурсів. Саме це завдання і було поставлене перед відділом наукової обробки літератури.

Спочатку ми працювали на п'яти комп'ютерах, зараз у відділі дев'ять робочих місць бібліотекаря.

Ми ведемо три бази даних (БД): БД "Генеральний каталог", БД "Автореферати", БД "Рідкісна книга". В БД "Генеральний каталог" працюють чотири співробітники, в БД "Автореферати" – двоє, в БД "Рідкісна книга" – троє бібліотекарів. Ще один комп'ютер знаходиться в залі каталогів, в основному, для інформаційного обслуговування читачів. Всі три бази даних значно відрізняються одна від одної.

На сьогодні БД "Генеральний каталог" налічує понад 45500 записів, БД "Автореферати" – понад 41600 записів, БД "Рідкісна книга" – біля 17500 записів.

Як ви знаєте, в нашій бібліотеці відділи комплектування і наукової обробки є окремими підрозділами, тому разом з партією літератури ми отримуємо із комплектування, так би мовити, "кістяк" бібліографічного запису (основні відомості про книгу, що надійшла: автор, назва, вихідні дані, відомості про примірники і ціну, ISBN), тобто відомості, необхідні для перевірки документа на дублетність. Це стосується БД "Генеральний каталог" і

БД “Автореферати”. В БД “Рідкісна книга” бібліографічний запис створюється з нуля.

З 2009 р. в бібліотеці розпочався процес рекаталогізації. В БД “Генеральний каталог” почали вносити записи на літературу підсобних фондів читальних залів і абонементів. У зв’язку з цим співробітниками відділу було проведено з бібліотекарями, залученими до цього процесу, ряд теоретичних та практичних занять з бібліографічного опису документів, а також розроблені рекомендації щодо роботи в АРМі “Каталогізатор” з перерахуванням кодів і назв полів, обов’язкових для заповнення.

Таким чином, наша основна БД “Генеральний каталог” стала значно ширшою, ніж БД “Комплектатор”, тому всі електронні записи, що надходять із відділу комплектування на літературу минулих років видання ми перевіряємо на дублетність. Якщо записи співпадають, то вже до існуючих записів приписуємо відомості про нові екземпляри, дублетні записи видаляємо.

Система ІРБІС використовує формат представлення даних UNIMARC, що дозволяє описувати всі види видань (книги, серійні видання, електронні ресурси, картографічні документи, нотні видання, нормативно-технічні документи), а також створювати всі види бібліографічного опису: монографічний, зведений, аналітичний. В залежності від першого елементу опису – запис під заголовком індивідуального, постійного і тимчасового колективного автора чи запис під назвою.

У відділі наукової обробки електронні записи на літературу, отриману із відділу комплектування доповнюються, в ЕК вносяться всі відсутні дані: відомості, що відносяться до назви; відомості про осіб і колективи, що приймали участь у створенні книги; відомості про видання; про серію; паралельні назви; відомості про довідковий апарат видання; різні примітки; в багатотомних виданнях – відомості про том; в авторефератах дисертацій і дисертаціях – код і назва спеціальності; вносяться дані з краєзнавства; персоналії; при необхідності вноситься зміст документа (для збірників) та інші елементи бібліографічного запису, а також класифікаційні індекси УДК і ББК (в залежності від того за якою з цих таблиць систематизується література того чи іншого розділу знань в бібліотеці). На всі електронні записи проставляються також індекси ГРНТИ. (До речі, в систему ІРБІС вмонтований електронний варіант еталонних таблиць УДК і рубрикатор ГРНТИ).

Заповнюється також поле “Предметна рубрика”. Враховуючи те, що в нас немає предметного рубрикатора, який ми могли б використовувати, заповнення цього поля представляє труднощі навіть для співробітників відділу наукової обробки літератури, не кажучи про рекаталогізаторів, які ніколи не займались систематизацією. Тому словник предметних рубрик для нас є постійною проблемою.

Програма ІРБІС пропонує дуже широкі можливості для внесення бібліографічної інформації. В цьому можна переконатися, дивлячись на інтерфейс АРМу “Каталогізатор”, в якому ми працюємо. Він налічує 13 закладок, які складаються із десятків полів, не враховуючи їх повторень.

Кожна бібліотека може вибрати собі оптимальну кількість полів для заповнення. Чим більше полів заповнюється, тим більш широкі можливості для пошуку документа створюються. (В АРМі “Каталогізатор” пропонується більше, ніж 50 видів пошуку документа).

Окремо треба сказати про БД “Рідкісна книга”. Її веде сектор опису іноземної літератури, який входить в штат нашого відділу. Це три досвідчених фахівці із знанням іноземних мов. В цю БД вноситься література із фонду Відділу рідкісних та цінних книг (ВРЦК) нашої бібліотеки, який має статус національного надбання. Література надходить безпосередньо з ВРЦК, а не з комплектування, тому запис в ЕК створюється з нуля. Це література XV– поч. XX ст. двадцяти сімома мовами, тому її каталогізація потребує високої кваліфікації та максимальної уваги і становить значні труднощі. Це і внесення в ЕК рукописів, видань, що збереглися частково (без титульного листа, частини тексту, обкладинки), таких складних для опису видів видань, як конволюти, внесення автографів авторів, екслібрисів, використання віртуальної клавіатури для внесення букв з діакритичними знаками (умляути, аксанти) і т. п.

Відомо, що бібліографічний опис є одним з найбільш складних бібліотечних процесів, а будь-яка зайва крапка чи пробіл, не за ДСТУ скорочене слово засмічують словники, що автоматично формуються в системі. Тому ЕК потребує постійного редагування, на яке, нажаль, не завжди вистачає часу. Ми сподіваємось, що з введенням в роботу АРМу “Коректор”, ця проблема буде, в основному, вирішена.

Оскільки бібліотека поки не відмовилась від ведення карткового каталогу, то після внесення в ЕК всіх цих елементів бібліографічного запису ми роздруковуємо каталожні картки (для робочого, алфавітного і систематичного каталогів і каталогів підрозділів бібліотеки) та книжкові формуляри. Із закінченням роботи з документом можна вивести каталожні картки всіх видів і в необхідній кількості безпосередньо на друк. Програма сама формує бібліографічний запис, розставляє знаки приписаної пунктуації у відповідності з новим ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 “Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання”. Макет картки формується в інтегрованому в програму текстовому редакторі Word. Каталогізатор сам може визначати, які з елементів бібліографічного запису виводити на каталожну картку (наприклад, ціну, відомості про екземпляри, ключові слова, анотацію тощо).

І ще про ДСТУ. Коли ми починали працювати в ІРБІСі, ще був чинним ГОСТ 7.1-84 “Бібліографічний опис документа. Загальні вимоги та правила складання”. Зараз ми керуємося в роботі ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 “Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання”. Тому в нашому ЕК є бібліографічні записи, що відповідають як старому, так і новому ДСТУ.

ЕК як головна ланка в інформаційній системі дозволяє ефективно використовувати усі види інформаційних ресурсів, якими володіє бібліотека, а також суттєво прискорює і підвищує рівень обслуговування користувачів.

Ведення ЕК є пріоритетним завданням в роботі нашого відділу. Співробітники відділу наукової обробки літератури спрямовують максимум зусиль на те, щоби ЕК найбільш повно і оперативно відображав інформацію про всі види документів, що надходять до бібліотеки.

Natalia Yuganson (Chernivtsi)

**THE ELECTRONIC CATALOGUE AS A BASIS FOR AUTOMATED
OPERATION OF THE INFORMATION LIBRARY SYSTEM (THE
SCIENTIFIC LIBRARY OF THE YURIY FEDKOVYCH CHERNIVTSI
NATIONAL UNIVERSITY)**

The article tells about problems of the automation of information library processes, the creation of the electronic library catalogue, including the creation of a database of rare and valuable books, the empowerment of the information retrieval using the electronic catalog and the problems, that arise in it's creation processes.

Key words: the scientific processing of the documents, the electronic catalog, IRBIS ALIS, the catalogization

Наталья Югансон (Черновцы)

**ЭЛЕКТРОННЫЙ КАТАЛОГ КАК ОСНОВА
ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ АВТОМАТИЗИРОВАННОЙ
ИНФОРМАЦИОННО-БИБЛИОТЕЧНОЙ СИСТЕМЫ (НА ПРИМЕРЕ НБ
ЧНУ ИМ. ЮРИЯ ФЕДЬКОВИЧА)**

Статья посвящена проблемам автоматизации библиотечно-информационных процессов, созданию электронного каталога библиотеки, в частности, созданию базы данных редких и ценных изданий, расширение возможностей информационного поиска с помощью электронного каталога и проблемам, возникающим в процессе его создания.

Ключевые слова: научная обработка документов, электронный каталог, АБИС ИРБИС, рекаталогизация.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Айвазян Олена Борисівна – директор наукової бібліотеки Хмельницького національного університету, відмінник освіти України (м. Хмельницький).

Акімова Жаннета Петрівна – завідувач відділу комплектування Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці).

Антонова Тетяна Іванівна – завідувач відділу рідкісних та цінних книг Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці).

Бєлоус Ірина Олександрівна – заступник директора Науково-технічної бібліотеки Національного університету “Львівська політехніка” (м. Львів).

Великосельська Ольга Михайлівна – вчений секретар наукової бібліотеки Хмельницького національного університету (м. Хмельницький)

Ворнік Лариса Дмитрівна – завідувач сектору відділу читальних залів Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці).

Гоменюк Ніна Миколаївна – завідувач сектору зберігання вітчизняних видань відділу зберігання фондів Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету (м. Чернівці).

Дячук Марія Петрівна – завідувач сектору зберігання зарубіжних видань відділу зберігання фондів Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці).

Загородна Настасія Миколаївна – заступник директора з наукової роботи Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці).

Зушман Михайло Богданович – кандидат філологічних наук, доцент, директор Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці).

Калічко Оксана Володимирівна – завідувач сектору підтримки автоматизованої бібліотечної системи та програмного забезпечення відділу інформаційних технологій та комп’ютерного забезпечення Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці).

Кунанець Наталія Едуардівна – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри інформаційних систем та мереж, заступник директора з наукової роботи Науково-технічної бібліотеки Національного університету “Львівська політехніка” (м. Львів).

Махмутова Марія Іванівна – завідувач інформаційно-бібліографічного відділу Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці).

Мурашевич Тетяна Дем’янівна – завідувач науково-методичного відділу Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці).

Незвещук Тамара Василівна – завідувач відділу зберігання фондів Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці).

Олару Ольга Василівна – завідувач сектору обслуговування читачів та організації фонду відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (м. Київ).

Прокопчук Віктор Степанович – доктор історичних наук, професор, директор наукової бібліотеки Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам’янець-Подільський).

Рабчун Оксана Станіславівна – в. о. завідувача відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій, молодший науковий співробітник Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (м. Київ).

Рева Лариса Григорівна, кандидат філологічних наук, науковий співробітник Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського НАН України (м. Київ).

Сажок Оксана Василівна – вчений секретар бібліотеки Волинського національного університету (м. Луцьк).

Самотий Рената Стефанівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувач науково-методичного відділу Науково-технічної бібліотеки Національного університету “Львівська політехніка” (м. Львів).

Чебан Галина Іванівна – головний бібліотекар відділу наукової обробки літератури Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці).

Червінська Крістіна Георгіївна – завідувач науково-бібліографічного сектору інформаційно-бібліографічного відділу Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці).

Шилюк Олег Іванович – заступник директора з питань інформаційних технологій Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці).

Югансон Наталія Ернстівна – завідувач відділу наукової обробки літератури Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці).

Наукове видання

**БІБЛІОТЕКА ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА:
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ**

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції

24-26 вересня 2012 року

Редакційна колегія:

канд. філол. наук., доц. **М.Б. Зушман,**
Н.М. Загородна, Т.Д. Мурашевич, О.І.Бабюк,
В.І. Ряба, М.І. Махмутова

Підписано до друку 20.12.2016. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Друк різнографічний. Умов.-друк. арк. 10,9.

Обл.-вид. арк. 11,8. Тираж 100. Зам. Н-239.

Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету.

58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.

e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002.

